

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI**

ARKAİK DÖNEMDEN GEÇ ROMA DÖNEMİNE KADAR AMİSOS

Yüksek Lisans Tezi

Orhan Alper ŞİRİN

Danışman
Doç. Dr. Davut YİĞİTPAŞA

SAMSUN
2023

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI**

**ARKAİK DÖNEMDEN GEÇ ROMA DÖNEMİNE KADAR
AMİSOS**

Yüksek Lisans Tezi

Orhan Alper ŞİRİN

Danışman

Doç. Dr. Davut YİĞİTPAŞA

SAMSUN
2023

TEZ KABUL VE ONAYI

Orhan Alper ŞİRİN tarafından, **Doç. Dr. Davut YİĞİTPAŞA** danışmanlığında hazırlanan “**ARKAİK DÖNEMDEN GEÇ ROMA DÖNEMİNE KADAR AMİSOS**” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 15.6.2023 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	Sonuç
Başkan	Doç. Dr. Davut YİĞİTPAŞA Ondokuz Mayıs Üniversitesi Arkeoloji Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Prof. Dr. Vedat KELEŞ Ondokuz Mayıs Üniversitesi Arkeoloji Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Prof. Dr. Murat ÇEKİLMEZ Ondokuz Mayıs Üniversitesi Arkeoloji Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

Prof. Dr. Ahmet TABAK
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi ?

Evet ☐ (Gerekli ise ekler kısmına ekleyiniz)

Hayır ☒

07/07/2023
Orhan Alper ŞİRİN

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı : ARKAİK DÖNEMDEN GEÇ ROMA DÖNEMİNE KADAR AMİSOS

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 03/05/2023 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 11

Tek kaynak oranı : % 4 çıkmıştır.

07/07/2023
Doç. Dr. Davut YİĞİTPAŞA

ÖZET

ARKAİK DÖNEMDEN GEÇ ROMA DÖNEMİNE KADAR AMİSOS

Orhan Alper ŞİRİN
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Arkeoloji Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans, Haziran/2023
Danışman: Doç. Dr. Davut YİĞİTPAŞA

Bu çalışmada Karadeniz'in kuzey kıyılarında yaşamış olan yerli halklar ana hatlarıyla ele alınmış ve onların sosyal-siyasi hayatlarına değinilmiş, sonrasında bölgeye yapılan Yunan öncesi kolonizasyon hareketleri üzerinde durulmuştur. Bölgedeki kolonizasyon hareketlerini başlatıp devam ettiren ve yoğun olarak karşımıza çıkan Miletos kolonizasyon hareketleri incelenmiştir. Pontos ve Amisos adının kökeni araştırılarak bölgenin coğrafi yapısı irdelenmiştir. Amisos kentinin Grek kolonileri öncesine bakılarak, MÖ 6. yüzyıl içerisinde Miletoslu kolonistlerce kentin kolonize edilmesi, genişlemesi ve zamanla kentin yerleşim alanının farklı bir mevkiye konumlandırılması arkeolojik verilerle desteklenerek ortaya konmuştur. Koloni öncesi Amisos halkına ilişkin yapılan değerlendirmelerle kentin Amisos adıyla birden ortaya çıkmamış olduğu tespit edilmiştir. Miletoslu kolonistlerce kentin kurulma aşamaları değerlendirilmiştir. Amisos'un kolonizasyonla ilişkili Arkaik Dönem'de ki yerleşimi olan Çakalca-Karadoğan Höyüğü kazılarında ele geçen Attika üretimi siyah firnisli seramik parçaları katalog olarak işlenmiştir. Çalışmada Attika üretimi olan farklı seramik parçasına da yer verilerek konu pekiştirilmeye çalışılmıştır.

Kentin, ilk temellerinin atıldığı yaklaşık MÖ 600'lerde Miletoslu kolonistlerce Amisos kentleşme sürecine girmiştir. Yaklaşık iki yüzyıl boyunca Çakalca-Karadoğan Höyüğü'ndeki yerleşim alanında bulunan kent yaklaşık 16 km doğusundaki Toraman Tepe ve çevresine konumlandırılarak ikinci temellerinin atıldığı çıkarımında bulunulmuştur. Kentin Arkaik Dönem'den Bizans Dönemi'ne dek ele geçen mimari kalıntıları, mezar yapıları ve buluntularının varlığı bu çıkarımı yapmamıza imkan sunmuştur. Pontos Bölgesi'nde önemli bir ticaret merkezi konumuna ulaşan Amisos'un Mithradates Krallığı zamanında yani Helenistik Dönem'de ki siyasi yapısı ortaya konmuştur. Devamında kentin Roma İmparatorluk Dönemi'ndeki siyasi, sosyal yapısı verilmiştir. Ayrıca bu dönemlerde kentin önemli bir birimi olan nekropolü ve nekropolün yayılım alanına değinilerek mezar yapılarına, tiplerine ve kentin mezar geleneğine ilişkin çeşitli çıkarımlar yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Amisos, Pontos, VI. Mithradates, Mezar Tipleri, Samsun

ABSTRACT

FROM ARCHAIC TO LATE ROMAN PERIOD AMISOS

Orhan Alper ŞİRİN
Ondokuz Mayıs University
Institute of Graduate Studies
Department of Archeology
Master, June/2023

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Davut YİĞİTPAŞA

In this study, the indigenous peoples who lived on the northern shores of the Black Sea were discussed with the main lines and their social-political lives were mentioned, and then the pre-Greek colonization movements in the region were emphasized. Miletos colonization movements, which started and continued the colonization movements in the region and were encountered intensively, were examined. The origin of the name Pontos and Amisos was investigated and the geographical structure of the region was examined. Looking before the Greek colonies of the city of Amisos, the colonization of the city by the colonists from Miletos in the 6th century BC, its expansion and the positioning of the city's settlement area in a different location over time have been supported by archaeological data. With the evaluations made about the pre-colonial people of Amisos, it has been determined that the city did not suddenly appear under the name of Amisos. The establishment stages of the city were evaluated by the colonists of Miletos. Attica-produced black line ceramic pieces recovered during the excavations of the Çakalca-Karadogan Mound, a settlement of Amisos in the Archaic Period associated with colonization, were processed as a catalog. In the study, the subject was tried to be reinforced by including a different ceramic piece produced in Attica.

Around 600 BC, when the first foundations of the city were laid, Amisos entered the urbanization process by the colonists from Miletos. It has been deduced that the second foundations of the city, which was located in the settlement area of Çakalca-Karadoğan Tumulus for about two centuries, were placed in and around Toraman Hill, approximately 16 km east of it. The presence of architectural remains, burial structures and finds from the Archaic Period to the Byzantine Period of the city allowed us to make this inference. Having reached the position of an important trade center in the Pontos Region, the political structure of Amisos in the Hellenistic Period, that is, during the Mithradates Kingdom, has been revealed. The focus is on the political and social structure of the city in the Roman Imperial Period. In addition, during these periods, various inferences were made about the necropolis of the city and the area of distribution of the necropolis, the structures of the tombs, the types of tombs and the burial tradition of the city. In addition, various inferences were made about the burial structures, types and the burial tradition of the city by referring to the necropolis, which was an important unit of the city, and the spreading area of the necropolis during these periods.

Keywords: Amisos, Pontos, VI. Mithradates, Types of Tombs, Samsun

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

2009 yılında Arkeolog olarak Samsun Müze Müdürlüğü'nde ilk göreve başladığım günden itibaren Amisos kenti, hep ilgimi çekmiştir. Özellikle Karadeniz Bölgesi'ndeki antik kentlere ilişkin arkeolojik yayınların fazla olmaması çalışmalarımı Amisos'un bilinirliliği üzerine yönlendirmemde etkili olmuştur.

Kente ilişkin bilinmeyen arkeolojik kanıtlara bu çalışmada yer verilerek dağınık olan veriler toplanmış ve kentin kolonizasyon sürecinde kuruluşu üzerinde durulmuştur. Böylelikle tez, Amisos ile ilgilenen araştırmacıların faydalanabileceği ve sosyal okuyucuların bilgi edinebileceği geniş hacimli bilimsel bir çalışma olarak ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tez konumun belirlenmesinde verdiği desteği ve çalışmanın hazırlanmasında sağladığı katkıları için danışmanım değerli hocam sayın Doç. Dr. Davut YİĞİTPAŞA'ya, kıymetli değerlendirmeleriyle çalışmanın daha nitelikli olmasını sağlayan Dekan Prof. Dr. Vedat KELEŞ'e ve Prof. Dr. Murat ÇEKİLMEZ'e çok teşekkür ederim. Ayrıca, Tekkeköy Uluslararası Arkeoloji Sempozyumu'nun gerçekleştiği 2017 yılında Çakalca-Karadoğan buluntularını inceleyip önemini belirten ve bu nedenle tezde yer vermeme etki eden bugün aramızdan ayrılmış olan Prof. Dr. Gocha R. TSETSKHLADZE'ye ve Amisos'la ilgili doktora tezini kitaplaştırarak kenti, arkeoloji dünyasına sunan Prof. Dr. Sümer ATASOY'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Yaklaşık bir yıldır yoğun bir tempoyla yürütmüş olduğum çalışmamda beni motive ederek desteğini esirgemeyen değerli aileme de çok teşekkür ediyorum.

Orhan Alper ŞİRİN

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI	i
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI	ii
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR	viii
1. GİRİŞ	1
1.1. Amaç	1
1.2. Kapsam ve Yöntem	2
2. KARADENİZ BÖLGESİNİN COĞRAFİ YAPISI VE İLK YERLEŞMELER	4
2.1. Bölgedeki İlk Yerleşmeler	4
2.2. Samsun'un Coğrafi Yapısı	7
2.3. Samsun Bölgesindeki Arkeolojik Çalışmalar	8
3. KARADENİZ BÖLGESİNDEKİ (MÖ 2. BİN – MÖ 6. YÜZYIL) YEREL HALKLAR	12
3.1. Karadeniz Bölgesi'nde Yaşamış Yerel Halklar	12
3.1.1. Makronlar (Makrokephaloiler)	13
3.1.2. Mariandynler (Mariandynia)	14
3.1.3. Mossynoikoslular (Heptakometler, Mossynekler, Byzeres)	15
3.1.4. Khalybes (Khaldailer)	16
3.1.5. Kolkhis (Kolkhoi, Lazika, Lazoi)	17
3.1.6. Tibarenler (Tibarenoiler)	18
3.1.7. Driller (Drillai)	19
3.1.8. Amazonlar	19
3.2. Grek Kolonilerinin Yerel Halklarla Kurduğu İlişkiler	20
4. KARADENİZ BÖLGESİNDE (MÖ 12. YÜZYIL - MÖ 6. YÜZYIL) KOLONİZASYON HAREKETLERİ	23
4.1. Karadeniz'de ki Kolonizasyon Hareketleri (MÖ 12. Yüzyıl – MÖ 8. Yüzyıl)	23
4.2. Pontos Kelimesinin Anlamı	24
4.3. Karadeniz'de ki Grek Kolonizasyonu (MÖ 10. Yüzyıl - MÖ 5. Yüzyıl)	28
4.4. Grek Kolonizasyonunun Yerleşim Şekli	29
4.5. Grek Kolonizasyonunun Sebepleri, Gelişimi ve Sonuçları	31
4.6. Karadeniz Kıyılarındaki Miletos Kolonizasyonu (MÖ 7. Yüzyıl – MÖ 5. Yüzyıl) ...	36
5. ARKAİK DÖNEMDE (MÖ 6. YÜZYIL) AMİSOS ANTİK KENTİ	42
5.1. Amisos Adının Kökeni ve Anlamı	42
5.2. Amisos'un Konumu	46
5.3. Amisos'un Kuruluş Aşamaları	48
5.4. Arkaik Dönem'de (MÖ 6. Yüzyıl) Kurulan Amisos Koloni Kenti	51
5.4.1. Çakalca-Karadoğan Höyüğü	53
5.4.1.1. Mimari Kalıntılar	53
5.4.1.2. Arkeolojik Buluntular	55
5.4.1.2.1. Oturan Tanrıça ve Kore Heykelcikleri	55
5.4.1.2.2. Siyah ve Kırmızı Figürlü Seramik Parçaları	57
5.4.1.2.3. Grafitili Seramik Parçaları	57
5.4.1.2.4. Siyah Firnisli Seramik Parçaları	58
5.4.1.2.4.1. Kase Parçaları	59
5.4.1.2.4.2. Kyliks Parçaları	59
5.4.1.2.4.3. Skyphos Parçaları	61
5.4.1.2.4.4. Lekythos Parçaları	62
6. KLASİK DÖNEMDE (MÖ 5. YÜZYIL - MÖ 330) AMİSOS ANTİK KENTİ ...	65
6.1. Klasik Dönem'de Amisos	65

6.2. Arkeolojik Veriler Işığında Amisos.....	67
7. HELENİSTİK DÖNEMDE (MÖ 330-69) AMİSOS ANTİK KENTİ	69
7.1. Helenistik Dönem’de Amisos	69
7.2. Arkeolojik Veriler Işığında Amisos.....	74
8. ROMA DÖNEMİNDE (MÖ 69-395) AMİSOS ANTİK KENTİ	78
8.1. Roma Dönemi’nde Amisos.....	78
8.2. Arkeolojik Veriler Işığında Amisos.....	81
9. AMİSOS ANTİK KENTİ NEKROPOLÜ VE MEZAR TİPLERİ	82
9.1. Amisos Nekropol Alanı	82
9.2. Amisos Kenti Mezar Tipleri	82
9.2.1. Urne Mezar Kapları (Urneler).....	82
9.2.2. Basit Toprak Mezarlar.....	83
9.2.3. Kiremit Mezarlar	84
9.2.4. Pişmiş Toprak Lahit Mezarlar.....	85
9.2.5. Sanduka Mezarlar.....	86
9.2.6. Khamosorion Mezarlar.....	86
9.2.7. Tümülüsler	86
9.2.8. Yer Altı Kaya Mezarları.....	87
9.2.9. Mezar Stelleri	89
9.3. Amisos Gömü Geleneği	89
10. DEĞERLENDİRMELER	92
KAYNAKÇA.....	99
EKLER	114
Ek 1. Kataloglar (Kataloglar Dizini).....	114
Ek 2. Şekiller (Şekiller Dizini).....	141
ÖZGEÇMİŞ.....	197

SİMGELER VE KISALTMALAR

bkz	: Bakınız
b.t.	: Bilinmeyen Tarih
cm	: Santimetre
çev	: Çeviri
çiz	: Çizim
der	: Derleyen
dp	: Dip Not
ed/eds	: Editör/Editörler
ETÇ	: Erken Tunç Çağı
fig	: Figür
GTÇ	: Geç Tunç Çağı
hrt	: Harita
kat	: Katalog
kn	: Katalog No
kr	: Kroki
lev	: Levha
img	: İmage
m	: Metre
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
no	: Numara
OTÇ	: Orta Tunç Çağı
pl	: Plate
pln	: Plan
pt	: Pişmiş Toprak
res	: Resim
tab	: Tablo
trans	: Translator
s	: Sayfa
ss	: Sayfadan Sayfaya
şek	: Şekil
Y. D.	: Yüzeyden Derinliği
vb	: Ve benzeri

1. GİRİŞ

1.1. Amaç

Karadeniz Bölgesi'nde önemli bir yerleşim alanı olan ve bugün Samsun olarak bilinen topraklar, antik dönemde Amisos adıyla anılmıştır. Amisos adı öncesinde bu yerleşim alanında yaşayan çeşitli yerel halklar bulunmaktadır. Daha geriye gidildiğinde bölgenin tarihi Paleolitik Çağ'a dek uzanmaktadır. Bölgenin birçok noktasında kesintisiz devam eden yerleşimler, Anadolu'nun içlerine doğru ilerleyen kara ticaretinde de etkili olmuştur.

Bölgedeki ticaretin varlığı, Grek kolonizasyon hareketleri sırasında ana kentlerden gelen kolonistlerin bu kıyılara yönelmesine sebebiyet vermiştir. Kolonizasyon sürecinde Amisos yerleşiminin kentleşme aşamasında ilk temelleri atılmaya başlanmıştır. Kentin kurulma süreci, adı, konumu ve önemine ilişkin bizim bildiklerimiz çeşitli antik yazarlar tarafından kaleme alınmış bilgiler ve bölgedeki arkeolojik veriler sayesinde.

MÖ 6. yüzyıl ortalarında kent olarak ilk temelleri atılan Amisos'un lokalizasyonu, sayıları az da olsa çeşitli modern araştırmacılar tarafından ele alınmıştır. Kente ilişkin kalıntılar, Helenistik Dönem'den itibaren günümüze dek tespit edilebilmiş olmasına rağmen, kentin kolonizasyon sürecinde kuruluşuna ilişkin arkeolojik emarelere 2009 yılında gerçekleştirilen Çakalca-Karadoğan Höyüğü kazısına dek ulaşılammıştır.

Bugün Samsun'un Atakum ilçesi, Büyükoyumca Mahallesi'nde (Kurupelit Mevkii) I. ve III. derece arkeolojik sit alanı olarak tescillenmiş olan Çakalca-Karadoğan Höyüğü'nde yapılan Samsun Müze Müdürlüğü başkanlığındaki kurtarma kazısında açığa çıkan arkeolojik veriler, kentin ilk temellerinin atıldığı döneme ışık tutmuştur.

Bu çalışmada, Amisos yerleşiminin kolonizasyon faaliyetleriyle kentleşme aşaması ortaya konmaya çalışılmış ve kentin Geç Roma Dönemi'ne olan siyasi, sosyal ve ticari yaşantısı arkeolojik kanıtlarla ortaya konmaya çalışılmıştır. Böylelikle kentin kimler tarafından kolonize edildiği, lokalizasyonu ve kuruluş tarihi, kentin ilk ve ikinci kez temellerinin atılması üzerine çeşitli çıkarımlar yapılmıştır. Devamında ise kentin nekropolü üzerinde durularak nekropoldeki mezar tiplerine yer verilmiştir.

Böylelikle kentin akropol ve nekropolü bir bütün olarak ele alınarak kenti, oldukça geniş açılardan ele alan bir çalışma olarak ortaya konmaya çalışılmıştır.

1.2. Kapsam ve Yöntem

Çakalça-Karadoğan Höyüğü kazısında Amisos'un kentleşme sürecine ilişkin açığa çıkan mimari kalıntılar önemli bir yer tutmaktadır. Bu kalıntılarla birlikte yoğun olarak Arkaik Dönem'e tarihlenen pt oturan ana tanrıça ve Kore heykelcikleri, grafitili ve siyah figürlü seramik parçaları, Klasik Dönem'e ait kırmızı figürlü seramik parçalarıyla birlikte yoğunluğu azalsa da Helenistik Dönem'e ait çeşitli seramik parçaları açığa çıkmıştır.

Tezimizin çalışma konusu, Çakalca-Karadoğan Höyüğü'ndeki çanak çömlekleri morfolojik, tipolojik ve terminolojik açıdan değerlendirip analogiler yardımıyla Amisos seramik repartuarındaki yerini belirlemek değildir. Asıl amaç çanak çömleklerin çıkmış olduğu yerleşim yerindeki kalıntılar hakkında bilgi vererek kentin kuruluş sürecinde geçirmiş olduğu değişim genel hatlarıyla ortaya konulmasıdır. Bu kapsamda Karadeniz'in kuzeyinde kurulan koloni kentlerine ve Grek kolonizasyon hareketlerinin bu coğrafyadaki güzergahlarına konuya paralel olarak kısmen yer verilmiştir. Ayrıca, kent nekropolünde karşımıza çıkan mezar yapıları kendi içerisinde tiplere ayrılarak kentin mezar geleneği, ölü gömme adetleri ve mezar buluntuları değerlendirilmiştir.

Çakalca-Karadoğan Höyüğü kazı buluntularından Arkaik ve Klasik Dönem'e tarihlenen 50 adet siyah firnisli seramik parçası katalog olarak ele alınarak 250'den fazla örneğe de genel olarak değinilmiştir. Kentin, Arkaik Dönem'le başlayan ilk kentleşme sürecinden Geç Roma Dönemi'ne dek varlığı kaleme alınmıştır. Ayrıca bölgedeki ilk arkeolojik kazılara, tarih öncesi dönemlere de eğilerek kent bir bütün olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Karadeniz Bölgesi'nde yaşamış olan yerel halklara (kabile) genel hatlarıyla yer verilerek Pontos kelimesi üzerinde durulmuştur. Devamında ise kent adının ne anlama geldiğine ilişkin bazı hususlara yer verilmiştir. Sonraki bölümde Karadeniz Bölgesi'ndeki kolonizasyon hareketleri ele alınmıştır. Son aşamada ise kentin nekropol alanı ve mezar tiplerine, konu bütünlüğü açısından değinilerek Samsun Müze Müdürlüğü'nce gerçekleştirilen kurtarma kazıları ile ortaya çıkmış olan çeşitli mezarlar ve mezar buluntularına yer verilmiştir. Böylelikle Amisos kentinin MÖ 6.

yüzyıl içerisinde Miletoslu kolonistlerce kolonize edilerek kuruluş şekli ortaya konulmuş ve kentin ikinci temellerinin atılma aşaması üzerinde durulmuştur.

Katalog şeklinde hazırlanan amorf nitelikteki seramik parçaları incelenerek fotoğrafları çekilmiş, ölçüleri alınmış ve çizimleriyle birlikte benzer örneklerle analogi odaklı karşılaştırmaları yapılmıştır. Çalışmalar, Samsun Müze Müdürlüğü arşivi ve kurtama kazısı çalışmaları, kütüphane çalışması, literatür taraması, antik ve modern kaynaklardan, yerli ve yabancı kaynaklardan, ulusal tez ve makaleler, üniversite kütüphanelerinden yararlanılması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, Samsun Müze Müdürlüğü'nde Arkeolog olarak Çakalca-Karadoğan Höyüğü kazısını başlangıcından bitişine dek yürüttüğüm için kazıya ilişkin görsellerden ve kazı verilerinden oluşan kişisel fotoğraf arşivimden faydalanılmıştır.

2. KARADENİZ BÖLGESİNİN COĞRAFİ YAPISI VE İLK YERLEŞMELER

2.1. Bölgedeki İlk Yerleşmeler

Coğrafi mekân, sayısı az ya da çok çeşitli sayıdaki insanın bir araya gelerek oluşturduğu tarihsel süreç içerisinde sosyolojik, ekonomik, siyasi şartlar üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Su kıyısında yaşayan bir topluluk ile kurak topraklarda yaşayan toplulukların yaşam şekli coğrafi şartlara göre değişmektedir. Denize kıyısı bulunan bir coğrafyada limanların ve deniz ticaretinin varlığı, buralarda yaşayan halkın sosyal yaşantısına, ekonomik faaliyetlerine, dinsel ve kültürel yaşantısına etki etmemesi düşünülemez. Yani Karadeniz kıyılarında yaşam süren bir halkın gelişimini tam olarak kavrayabilmek için yaşamlarına etki eden coğrafi etkenlere bakmak gerekir. Bu açıdan bölgenin coğrafi özelliklerine değinmek, tarihi geçmişine bakmak, seramikleri değerlendirmede ve kentin kuruluş öncesi, kuruluşu ve kuruluş sonrasındaki gelişimini saptamada yararlı olacaktır.

Karadeniz Bölgesi adını kuzeyindeki Karadeniz'den almakta olup doğu sınırında Gürcistan, batı sınırında Sakarya ovası ile Bilecik'in doğusu, güney sınırında ise Kuzey Anadolu Dağları'nın güney yamaçlarını içeren coğrafi bölgeyi kapsamaktadır. Orta Karadeniz Bölgesi'nde bulunan Samsun ili, batısında yer alan Bithynia Bölgesi'nden Filyos Çayı, doğusundaki Pontos¹'tan Kızılırmak ile ayrılmış olan ve güneyindeki Phryg ile doğal sınırı bulunmayan Paphlagonia Bölgesi'nin doğusunda yer almaktadır (Işık, 2001: 10; Umar, 1993: 636).

Karadeniz Bölgesi'nin bilinen en eski tarihi, MÖ 1.000.000-100.000 yılları arasında Alt Paleolitik Çağ'da başlamaktadır. Karadeniz'de bu dönemi aydınlatan üç yerleşim yeri bulunmaktadır (Özsait, 1999: 35). Paleolitik Çağ'a ait olan Achelleen ve Mousterien tipi aletlerin bulunduğu Kastamonu'nun Tahta ve Malak Köyleri (Bostancı, 1952: 138; Özsait, 1999: 35) ile Achelleen tipi el baltasının bulunduğu Ünye'nin Yüceler köyü Cevizderesi sekileri (Kökten, 1963: 275-276; Özsait, 1999: 35) ve Achelleen tipi el baltası ve Levolloisien Mousterien tipte kazıyıcılar ve yonga aletlerin bulunduğu Bayburt'ta Çoruh ırmağının kollarından biri olan Gez deresidir (Özsait, 1999: 35). Üst Paleolitik Çağ'a tarihlenen Samsun/Tekkeköy A Sığınağı'nda

¹ Bkz. 4.2. Pontos Kelimesinin Anlamı.

da (Mezolitik Çağ) büyük ölçüde işlenmiş taş aletler bulunmuştur² (Kökten, Özgüç ve Özgüç, 1945: 361-400).

Bilindiği gibi Karadeniz Bölgesi güney Rusya, Kırım ve özellikle de Kafkaslarla olan kültürel ilişkilerin aydınlatılması için önemli bir noktada yer almaktadır. Kıyı kesimlerde Samsun, Ordu ve Kuzey Anadolu Dağları'nın güneyinde Bayburt ve Kastamonu civarındaki nehir sekileri üzerinde bulunmuş olan Acheuleen, Abbevillien ve Micoquien tipinde iki yüzeyli birkaç alet, en azından ilk insanların Anadolu'nun kuzeyine kadar geldiğini göstermektedir (Yalçınkaya vd., 2009: 19).

Samsun/Tekkeköy Tütün Tarlası Kalkolitik Çağ tabakasında taştan yapılmış buluntular da azımsanmayacak kadar çoktur. Yassı balta, topuz başı, iki-üç yüzü, rötuşlu veya rötuşsuz sileks, opsidyen bıçaklar, el değirmenleri ve pt'den yapılmış ağırlık ve ağırşaklar, geyik boynuzundan yapılmış çekiç-çapalar da önemli buluntular arasındadır (Kökten, Özgüç ve Özgüç, 1945: 361-400). Kalkolitik Çağ'ın diğer yerleşimlerine ait buluntular, Samsun'da Deliklitepe ve Kürkürün Tepe Höyüğü (Yiğitpaşa, 2013: 339-358), Dündartepe, Horoztepe, İkiztepe gibi kazılarda; Amasya, Ordu ve Tokat illeri ile Ch. Burney'in Orta ve Batı Karadeniz Bölgesi'nde yapmış olduğu yüzey araştırmalarında ele geçmiştir (Özsait, 1999: 35-36). Samsun/Kaledoruğu'nda hafırleri tarafından da Kalkolitik Çağ'ın varlığı kabul edilmiş (Kökten, Özgüç ve Özgüç, 1945: 390), Thissen, ETÇ tabakasına ait buluntuların, Dündartepe Bakır Çağı (yani Geç Kalkolitik Çağ) ile çağdaş olduğunu belirtmiştir (Thissen, 1993: 220). Tekkeköy'ün II. kültür katı, hafırleri tarafından Bakır Çağı olarak adlandırılırken (Kökten, Özgüç ve Özgüç, 1945: 386-387) Thissen, Geç Kalkolitik Çağ'ın varlığına işaret etmektedir (Thissen, 1993: 220).

Son Buzul Çağı'nda, günümüzden 8.000 ila 20.000 yıl önce Karadeniz'in şimdiki gibi bir deniz olmayıp bugünkü yüzölçümünün yarısından daha küçük boyutta bir göl yapısında olduğu belirtilmektedir (Arslan, 2006: 77). Bölgenin kuzeyinde, Son Buzullar Arası Çağ ve Son Buzul Çağı'nın ilk aşamalarında, Orta Paleolitik Çağ'a ait (Mousreian) çeşitli endüstriyel aletler üreten Neandertal grupları tespit edilmiştir (Dolukhanov and Shilik, 2007: 299). Bu dönemde Karadeniz'in derinlik seviyesindeki artma ve azalmalar da aniden gerçekleşen bir durum olmayıp belirli sürede değişikliğe uğramıştır. Türkiye'de elde edilen verilerde özellikle Batı

² Hafırleri Mezolitik Çağa tarihlendirirken, Prof. Dr. Metin Kartal Üst Paleolitik Çağ'a tarihlemektedir ve taş aletleri yayına hazırlamaktadır.

Karadeniz Bölgesi'nin kıyı topografyasındaki değişimin birden meydana gelmediğini göstermektedir (Çalışkan-Akgül, 2016: 16). Ancak bazı kaynaklarda Karadeniz'in su seviyesinin yükselmeye başlamasının Neolitik Çağ'da (MÖ 7460-6820) hızlı bir şekilde meydana geldiğini ve bundan dolayı Karadeniz'in kuzey steplerindeki düzlüklerde genişleme sürecinin yaklaşık olarak günde 1.6 km'ye (?) kadar ulaşarak Karadeniz'in eski havzasının günümüz seviyesinden 50 ila 150 m kadar derinde olduğu belirtilmektedir (Arslan, 2006: 77). MÖ 6000'lerde ise Karadeniz'in su seviyesinin günümüzdeki seviyeden 20 m derinlikte olduğu ve bu tarihten yaklaşık 3000 yıl sonra MÖ 3000'lerde günümüzdeki su seviyesine ulaştığı ifade edilmektedir (Çalışkan-Akgül, 2016: 16).

Karadeniz'in kuzey bölgesi ile batı ve doğu bölgeleri Paleolitik Çağ'dan beri çeşitli yerleşimlere ev sahipliği yapmıştır (Çalışkan-Akgül, 2016: 15). Karadeniz Bölgesi'nde, kaya sığınakları ve mağaralarda Prehistorik ve Kalkolitik Çağ'a ait buluntularla (Kökten, Özgüç ve Özgüç, 1945: 361-400; Düring and Klinkenberg, 2015: 127-150) Mezolitik Çağ'a ait kaya sığınakları ve Kalkolitik Çağ'a tarihlenen tabakaların varlığı (Kökten, 1941: 121-124) bölgedeki yaşamın öncelikle höyük, düz veya yamaç yerleşimlerinden ziyade mağara veya kaya sığınaklarında oluşmaya başladığını göstermektedir. Bölgedeki yerleşik konuma sahip yaşam izleri ise çeşitli kazı ve yüzey araştırmalarıyla İlk, Orta ve GTÇ'ye ait kalıntıları barındıran birçok höyükte tespit edilmiştir (Kızıltan, 1992: 217, 219; Özdoğan vd., 1998: 67; Özsait, 1998: 145-146; Türker, 2017a: 119-124).

Karadeniz'e paralel olarak uzanan dağların Batı Karadeniz Bölgesi'ndeki ortalama yükseltisi 937 m, Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki ortalama yükseltisi 1662 m, Orta Karadeniz Bölgesi'ndeki ortalama yükseltisi ise 912 m civarındadır (Elibüyük ve Yılmaz, 2010: 37). Karadeniz Bölgesi'ndeki jeolojik ve iklimsel değişikliklerin etkisi bölgenin coğrafi yapısında, yer yer dar ve derin akarsu vadilerinin oluşmasına ve oldukça engebeli bir jeomorfolojik yapının meydana gelmesine neden olmuştur (Kınacı, 2015: 181).

Bölgenin denize kıyısının olması, kapsadığı akarsu, ırmak ve nehirler ile gür ormanların varlığı, bitki örtüsünün zenginliği ve vahşi hayvanların ya da çeşitli halkların saldırılarına karşın coğrafi yapısıyla ilintili olarak korunaklı doğal alanlarının (kaya sığınakları, mağaralar vb. gibi) varlığı gibi etkenlerle bu bölge,

tarih öncesi çağlarda da konar-göçer ve yerleşik konumdaki yaşıntılara yoğun olarak ev sahipliği yapmıştır.

2.2. Samsun'un Coğrafi Yapısı

Amisos kenti ve kentin yayılım alanı bugünkü Samsun ilinin sınırlarında yer almaktadır. Coğrafi konum olarak Samsun, Kuzey Karadeniz kıyılarının orta bölümünde Yeşilırmak ve Kızılırmak nehirlerinin Karadeniz'e döküldükleri deltalar arasında ($40^{\circ} 50' 07''$ - $41^{\circ} 44' 07''$ kuzey enlemleri, $34^{\circ} 52' 39''$ - $37^{\circ} 10' 31''$ doğu boylamları arasında) bulunmaktadır. 9.352 km²'lik bir yüz ölçümüne sahip olan kent, doğusunda Ordu, batısında Sinop, güneyinde Tokat ve Amasya, güneybatısında ise Çorum ili sınırlarına komşu konumdadır (Yılmaz ve Zeybek, 2016: 1-2), (Şekil 2.2.1.).

Kent, güneyinde dağlık kesimi, dağlık kesimle kıyı şeridi arasında kalan yaylaları ve yaylalarla Karadeniz arasındaki kıyı ovaları olarak yeryüzü şekilleri bakımından üç ayrı özellik gösterir (Öztürk ve Gündüz, 2019: 645-646). Bölgedeki kıyı dağlarında gözlemlenen aşınım yüzeyleri yüksekte alçağa doğru sıralandığında Canik dağlarından biri olan Kocadağ'ın aşınım yüzeyi 900-1.200 m, Kavak Çeşmesi aşınım yüzeyi 400-900 m ve Kurupelit aşınım yüzeyi ise 100-300 m yükseltiye denk gelmektedir (Öner, 1996: 199-204).

Kızılırmak ve Yeşilırmak nehirlerinin delta alanları tarım için oldukça önemli bir yere sahipken genellikle ikinci ve üçüncü zaman diliminde oluşan akarsuların toprağı yeteri derecede parçalayarak arazi üzerinde yer yer meydana getirmiş olduğu yaylaları (bunlardan en önemlileri Ladik, Havza ve Kavak yaylalarıdır) ile bölgedeki arazi potansiyeli açısından Çarşamba ve Bafra ovaları bölge için oldukça önemli bir konuma sahiptir (Hekimoğlu, Altindeğer ve Demirbaş, 2007: 2-4). Ayrıca, yaklaşık 200 km'lik kıyı uzunluğuna sahip kentte taraçalar, kumsallar, falezler ve kıyı okları gibi şekillere de rastlanılmaktadır (Yılmaz ve Zeybek, 2016: 27).

Dağların aşırı yüksek olmaması, iklim şartlarının elverişli olması, su kaynaklarının yoğunluğu, dağların kuzeyinin Karadeniz'e cephe vermesi ve İç Anadolu'ya açılan ilk kara kapısı olmasının da etkisiyle kentin ticari hacmi önemli bir yapıya ulaşmıştır. Bu durum, tarih öncesi dönemlerden beri farklı bir çok halkın yaşantısına ev sahipliği yapmış ve kültürel açıdan oldukça çeşitli yaşantılara mesken olmuştur.

2.3. Samsun Bölgesindeki Arkeolojik Çalışmalar

Samsun bölgesinde ve hatta Orta Karadeniz Bölgesi'ndeki ilk arkeolojik kazı çalışması, Biliotti tarafından 1883 yılında Samsun'un Kavak ilçesi yakınlarındaki Çamurlu Tepe (Çirişli Tepesi) olarak adlandırılan bölgede gerçekleştirilen sondaj niteliğindeki kazıdır (Dönmez, 2001: 873). Arkeolojik kazı niteliğindeki ilk çalışmalar ise Müze-i Hümayun (İstanbul Arkeoloji Müzesi) adına Akalan'da 1906 yılında Macridy tarafından başlatılmıştır (Macridy-Bey, 1907: 167-175). Bölgeye ilk gelen araştırmacılardan Forrer, Samsun'da yaptığı gezi şeklindeki tespitlerinde bölgenin ormanlık alanlarının yoğun olduğu için eski yerleşimlerin köy tipi ve dağınık konumlanmış olabileceğini ve bu nedenle höyükleşmenin belirgin bir şekilde ortaya çıkmamış olabileceğini savunmuştur (Tırıl, 2019: 9). Osten ise Samsun yöresini ve Akalan'ı da içine alacak şekilde 1926 yılında keşif gezileri yapmış ve Kaledoruğu Höyüğü'nü saptayarak bölgedeki höyük yerleşimlerinin varlığını ortaya koymuştur (Osten, 1929: 28-29).

1940-1941 yıllarında Kökten, Nimet ve Tahsin Özgüç tarafından Samsun bölgesinde üç farklı yerde arkeolojik kazılar gerçekleştirilmiştir. Bunlardan ilki, Samsun'un İlkadım ilçesinde, merkezin 3 km güney doğusunda bulunan Mert ırmağına inen yamaçta kurulmuş Dündartepe höyüğündeki kazılardır (Şekil 2.3.1.). Höyükteki ilk ve en alt yerleşimde Orta Anadolu kültürüyle paralellik taşıyan ve Eneolitik olarak adlandırılan Geç Kalkolitik, ikinci kültür katında Bakır Çağ'ı olarak adlandırılan ETÇ'nin I, II ve III evresi, son kültür katında ise höyüğün yamaçlarında Hitit Çağı olarak adlandırılmış olan OTÇ'nin Asur Ticaret Kolonileri ile çağdaş dönemi ortaya çıkarılmıştır (Kökten ve Özgüç, 1940: 413; Kökten, 1944: 469; Kökten, Özgüç ve Özgüç, 1945: 365, 367-381; Dönmez, 2000a: 48).

İkinci kazı ise Dündartepe'nin yaklaşık 14 km güneydoğusunda bulunan ve bölgedeki eski insan yaşantısına dair izlerin ortaya çıktığı Tekkeköy ilçesindeki mağaralar alanında yapılan arkeolojik kazılardır (Şekil 2.3.2.). Buradaki kaya sığınaklarında Mezolitik Çağ'a ait taş aletler ve hayvan kemikleri bulunmuş olup A sığınağı olarak adlandırılan alanın karşısındaki düzlük kısımda ise Hitit tabakası olarak adlandırılan OTÇ'ye ilişkin kültür katı ve devamında ise ETÇ'nin I ve II evrelerini içeren yerleşmeler ile OTÇ'nin III evresine ait bir mezarlık ortaya çıkarılmıştır (Kökten ve Özgüç, 1940: 413; Kökten, 1944: 469; Kökten, Özgüç ve Özgüç, 1945: 383-385; Dönmez, 2000a: 45).

Üçüncü kazı alanı ise yine aynı yıllarda yapılmış ve 16 gün süren Samsun ilinin 46 km güneyinde kalan Kavak ilçesindeki Osmanlı, Selçuklu, Bizans, Roma, Geç Helenistik Dönem ve Hitit Çağı olarak adlandırılan ETÇ'ye ait kültür katlarının rastlanılmış olduğu Kaledoruğu Höyüğü'ndeki arkeolojik kazılardır (Kökten ve Özgüç, 1940: 413; Kökten, 1944: 469; Kökten, Özgüç ve Özgüç, 1945: 389-394; Dönmez, 2000a: 48), (Şekil 2.3.3.).

1940'lı yıllarda yapılan kısa süreli arkeolojik kazılar, yaklaşık 34 yıl sonra 1974'ten günümüze dek devam eden Bafra ilçesindeki İkiztepe Höyüğü'nde gerçekleştirilen uzun soluklu kazılarla devam etmiştir (Şekil 2.3.4.). Kökten, Nimet ve Tahsin Özgüç tarafından Orta Karadeniz Bölgesi'ndeki yüzey inceleme çalışmalarıyla tespit edilmiş olan ve 1974'te Alkım başkanlığında başlanan İkiztepe Höyüğü'ndeki kazılar, 1980 yılında Bilgi başkanlığında devam etmiş olup 2012 yılına dek sürmüştür. 2021 yılında ise Beyazıt başkanlığında tekrar kazılmaya başlanan İkiztepe Höyüğü günümüzde de halen devam etmektedir (Özgüç, 1948: 418; Alkım, 1976: 719; Alkım, 1978: 546; Alkım, 1982: 379-382; Beyazıt, 2022: 18). Dört tepeden oluşan İkiztepe Höyüğü'nde Tepe I'de ETÇ'nin I ve II evreleri ile Geçiş Çağı (OTÇ); Tepe II'de Geç Kakolitik Çağ, ETÇ'nin I ve II evreleri ile Geçiş Çağı; Tepe III'te ETÇ'nin II ve III evreleri ile Geçiş Çağı, Geç Demir ve Helenistik Dönem; Tepe IV'te OTÇ izleri saptanmıştır (Alkım, 1983: 163-199; Bilgi, 1983: 50-52; Bilgi, 1984: 87-88; Bilgi, 1989: 157; Bilgi, 1998: 64, 66; Bilgi, 1999: 200; Bilgi, 2010: 52).

Samsun bölgesinin önemli kazılarından biri olan ve Alkım tarafından 1972 yılında gerçekleştirilen yüzey araştırmalarıyla adı beliren Oymaağaç Höyüğü kazılarına (Alkım, 1975: 6) Czichon tarafından 2007 yılında başlanılmış ve günümüzde de aktif olarak devam etmektedir (Şekil 2.3.5.). Oymaağaç Höyüğü'ndeki arkeolojik veriler, Kalkolitik Çağ'dan Demir Çağı'nın sonuna kadar kesintisiz uzanan bir yerleşimi ortaya koymaktadır. Helenistik ve Roma Dönemi'nde höyüğün doğu yamaçları mezarlık alanı olarak kullanılmıştır (Czichon, 2008: 187-196; Czichon, 2010a: 17-30; Czichon ve Yılmaz, 2014: 340).

Bölgedeki geniş kapsamlı arkeolojik yüzey araştırmaları ise 1940-1941 yıllarında Kökten, Nimet ve Tahsin Özgüç'ten oluşan bir ekip tarafından TTK (Türk Tarih Kurumu) adına gerçekleştirilmiştir (Kökten, Özgüç ve Özgüç, 1945: 361-400).

1955 yılında Burney, Bafra ve Alaçam arasında (Burney, 1956: 179-203), 1970’li yıllarda Dengate, Sinop ve Samsun illerinde özellikle Demir Çağı buluntusu veren merkezlerde yüzey araştırması yapmıştır (Dengate, 1978: 245-258; Yılmaz, 2012: 100).

1971-1977 yılları arasında Alkım başkanlığındaki bir ekip Samsun il sınırları içinde geniş kapsamlı bir yüzey araştırması yapmış ve birçok Kalkolitik, Erken ve Orta Tunç, Hitit, Demir Çağı’na tarihlenen yerleşim yeri saptamıştır (Kökten ve Özgüç, 1940: 413-419; Kökten, 1941: 121-124; Alkım, 1972: 425-426; Alkım, 1973: 436-438; Alkım, 1974a: 553-556; Alkım, 1974b: 23-26; Kızıltan, 1992: 218).

1986-2000’li yıllara dek Karadeniz Bölgesi’nde yüzey araştırmaları gerçekleştiren Özsait, Samsun bölgesindeki araştırmalara devam ederek höyüklerle ilişkin yeni yerleşimlerde bulmuştur (Özsait, 1988: 239-256; Özsait, 1990: 124-131; Özsait, 1998: 35-40; Özsait, 2003: 127-140).

Bilgi, İkiztepe mezarlarında rastlanan çok sayıdaki arsenikli bakır buluntularından yola çıkarak bakır ve arsenik yataklarının nerede bulunduğu ilişkin 1987-1988 yıllarında ve İstanbul Üniversitesi Araştırma Fonu desteğiyle 1997-1999 yıllarında Samsun’un güney ve batı kesimlerinde (Bafra, Havza ve Vezirköprü ilçe sınırları) yüzey araştırmaları yapmıştır (Bilgi vd., 2002: 280).

1990-1994 yıllarında Atasoy, Amisos’ta “Antik Çağda Amisos” adlı doktora tezi kapsamında Samsun ilinde incelemeler yapmış ve tezini 1997 yılında “Amisos, Antik Çağda Bir Karadeniz Kenti” adıyla kitap olarak yayınlamıştır (Atasoy, 1997).

1997-2005 yılları arasında Dönmez tarafından Sinop, Samsun ve Amasya illerinde gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında Samsun’da ki Demir Çağı’na ait önemli yerleşimler arkeoloji camiasına tanıtılmıştır (Dönmez, 1999: 513-536; Dönmez, 2000b: 229-244; Dönmez, 2000c: 330-334; Dönmez, 2001: 873-904; Dönmez, 2004: 67-91; Dönmez, 2005: 65-109; Dönmez, 2008: 413-430).

2000 yılında Bilgi, Atasoy, Dönmez ve Summerer tarafından Samsun bölgesi kültürel gelişim projesi kapsamında yapılan yüzey araştırmasında ise Demir Çağı yerleşmesi olan Akalan yerleşimi araştırılmış ve Demir Çağı’na ait çeşitli yerleşimler tespit edilmiştir (Bilgi vd., 2002: 279-296), (Şekil 2.3.6.). Ayrıca, Akalan Kalesi’nde 1972 yılından 2022 yılına dek birçok araştırmacı tarafından yüzey araştırmaları ve jeofizik çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

2005-2006 yıllarında ise Samsun'un iç kesimlerinde Czichon tarafından Vezirköprü ve Havza ilçeleri çevresinde yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir (Czichon, 2008: 187-196; Czichon vd., 2012: 169-205).

2015 ve 2019 yılları arasında Türker, bölgede çeşitli yüzey araştırmaları gerçekleştirmiştir (Türker, 2016: 27-44; Türker, 2017a: 117-146; Türker, 2017b: 391-416; Türker, Çizikçi ve Tırıl, 2019: 213-236).

2018 ve 2019 yıllarında Temür ve Yiğitpaşa tarafından Vezirköprü ilçesinde gerçekleştirilen yüzey araştırmalarıyla Tunç Çağı'na ilişkin yerleşim yerleri tespit edilmiştir (Temür vd., 2019: 81-102; Temür ve Yiğitpaşa, 2020a: 619-654; Temür ve Yiğitpaşa, 2020b: 2865-2894; Yiğitpaşa ve Öntaş, 2022: 615-648).

Samsun bölgesinde Kalkolitik, Erken ve Orta Tunç, Hitit, Demir, Helenistik ve Roma Dönemi'ne tarihlenen yerleşimler ve bu yerleşimlere ait mezarlık alanları genel olarak il sınırında yayılım göstermektedir. GTÇ'de ise (MÖ 1600-1200) Gaşkaların varlığı nedeniyle hiçbir yerleşme olmadığı ifade edilmiş olsa da (Atasoy, 1997: 16) bölgedeki Oymaağaç Höyüğü kazılarında ortaya çıkan GTÇ'ye tarihlenen mimari kalıntılarla çeşitli buluntuların varlığı, Gaşkaların bu dönemde yerel yerleşmelere tamamen engel olduğu fikrini değiştirmiştir (Czichon and Klinger, 2010b: 58-65).

3. KARADENİZ BÖLGESİNDEKİ (MÖ 2. BİN - MÖ 6. YÜZYIL) YEREL HALKLAR

Karadeniz Bölgesi'nde yerleşmiş olan adı bilenen önemli medeniyetlerin yanında birçok farklı halkın yaşam sürdüğünü arkeolojik veriler ortaya koymaktadır. Özellikle bölge kıyılarındaki yerleşik halklar, deniz aşırı coğrafyalara dek uzanarak deniz ticaretini yürütmüşlerdir. Bu durum kıyılara gelen ilk kolonistlerin ve Grek kolonizasyon hareketlerinin kalıcı olup olamamasında etkili olmuştur.

Amisos'un kent konumuna ulaşmadan önce de bu coğrafi sınırlarda ticaretle ilgilenen bir halkın varlığını yadsımak mümkün değildir. Bu sebeple konuyu daha iyi anlayabilmek için Karadeniz Bölgesi'ndeki yerel halklara değinmek gerekir.

3.1. Karadeniz Bölgesi'nde Yaşamış Yerel Halklar

Karadeniz'in adı bilinen en eski halkı, Proto-Türkler olarak bilinen ve bölgenin kuzey sahilinde yaşamış Ural-Altay kökenli bozkır göçebelerinin batı kolunu oluşturan MÖ 2. bin'in başlarından MÖ 8. yüzyıla dek merkezi Kırım'da bulunan Kimmerlerdir (Tarhan, 2002: 603). Karadeniz Bölgesi'ndeki yayılım alanı batıda Herakleia Pontika'ya, doğuda ise Trapezus'a kadar uzanan Kimmerler (Tarhan, 2002: 606) MÖ 7. yüzyılda Lydialılara yenilerek tarih sahnesinden çekilmiştir (Kaya, 2013: 10). MÖ 8. yüzyıldan itibaren ise Karadeniz sahillerine Traklar ve İskitler yerleşmeye başlamıştır (Öztürk, 2011: 21).

Günümüz Karadeniz Bölgesi'nde varlık gösteren eski halklarından biri de Gaşkalar (Kaşkalar)'dır. Bazı kaynaklarda Gaşkaların MÖ 16. yüzyılın ortalarında Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaşamış olduğu ifade edilmektedir (Tellioglu, 2005: 1). Bazı kaynaklarda ise ilk kez I. Hantili Dönemi'nde (MÖ 1590-1560) Hitit topraklarına saldıran Gaşkaların, MÖ 2. bin'de Hatti ülkesinin kuzey ve kuzeydoğusunda yaşamış oldukları ve lokalizasyonu kesin olmasa da genel olarak Orta Karadeniz Bölgesi'nde yaşadıkları kabul edilmektedir (Ceylan, 1996: 2; Bardakcı, 2020: 227).

Karadeniz kuzeyinde, Grek kolonizasyonu öncesine Miken Dönemi'ne (MÖ 1600-1200) ait buluntular da ele geçmiştir. Kuzey Ege'de ki Selanik Körfezi'nde, Marmara'da ki Şarköy yakınında tespit edilen Miken Dönemi'ne ait seramik parçaları ile çeşitli aletlerin varlığı; Bulgaristan kıyılarındaki batık gemilerde bulunan

GTÇ'ye ait taş çapalar ile Miken Dönemi'ne tarihlenen bazı kılıçların Kuzey Karpatlar ve Transkafkasya'da görülmesi Miken Dönemi'nde Akdeniz'den Karadeniz'e giden ana deniz yolunun varlığını ve bu hat üzerinde kıyı gemiciliği yapıldığını ortaya koymuştur (Atasoy, 1997: 2-3; Arslan, 2006: 78).

Karadeniz'in akıntılı ve fırtınalı yapısı, dağların kıyıya paralel uzanışıyla ilintili olarak kıyıların kayalık olması, bölgede yaşayan sert karakterli ve farklı yaşam şekillerine sahip yerel halkların varlığı, Grekli kolonistlerce Karadeniz'in kötü bir üne sahip olmasında etkili olmuştur (Herodotos, IV. 62, 103; Ksenophon, V. 4; Strabon, XII. 3. 18).

Karadeniz'in kıyılarında var olan tarımsal çeşitlilik, balıkçılık ve maden yataklarının antik dönemde dış pazarlara açılmış olması, zamanla bölgede gelişen limanları önemli bir konuma taşımıştır. Bunda, bölgede güçlü hakimiyetleri bulunan yerel halkların, Grekli kolonilere karşı tutumlarının olumlu ya da olumsuz olması da önemli bir etkiye sahip olmuştur. Hatta bu halkların bazıları Grek, Pers ve Roma hakimiyetinde bulunmalarına rağmen kimliklerini kaybetmemişlerdir.

Karadeniz kıyıları ve bölgenin iç kesimleri birçok halka, farklı inançlara, bazen yerleşik bazen konar-göçer topluluklara ev sahipliği yapmıştır. Bölgede yaşam sürmüş olan yerel halkların varlığı bugün bilinsede kendilerine ne ad verdikleri ya da hangi isimle anıldıklarını bilmek çoğu için mümkün olamamıştır. Ancak, bölgedeki bazı yerel halkların kendilerini nasıl adlandırmış olduğunu biz bugün Strabon³, Ksenophon⁴, Arrianus⁵, Herodotos⁶, Homeros⁷, Plinius⁸, Memnon⁹ ve Pseudo-Skylaks¹⁰ gibi antik dönemi kaleme alan yazarlar sayesinde bilmekteyiz (Şekil 3.1.1. ve Şekil 3.1.2.).

3.1.1. Makronlar (Makrokephaloiler)

Perslerin 19. Satraplığı'na bağlı olan ve Trapezus'un güneybatı kesiminde bulunan Makronlar (Herodotos, III. 94), başlarını daha uzun göstermek amacıyla

³ MÖ 64 - MS 24 yılları arasında yaşamış Amaseialı tarihçi, yazar, coğrafyacı ve filozoftur.

⁴ MÖ 431 - MÖ 354 yılları arasında yaşamış Sokrates'in öğrencisi olan filozof, yazar, tarihçi ve askerdir.

⁵ MS 85 - MS 180 yılları arasında yaşamış Nicomedialı tarihçi, yazar, yönetici, asker ve filozoftur.

⁶ MÖ 484 - MÖ 425 yılları arasında yaşamış Halikarnassoslu tarihçi ve yazar.

⁷ MÖ 9. yüzyılda yaşamış Smyrnalı ozan ve yazar.

⁸ MS 23/24 – MS 79 yılları arasında yaşamış doğa bilimci, asker ve filozof.

⁹ Büyük olasılıkla MS 1. yüzyılda yaşamış Heraklea Pontikalı yazar.

¹⁰ MÖ 6. yüzyılda yaşamış Kariyalı coğrafyacı ve yazar.

kullandıkları başlıklardan dolayı Grekçe’de “Koca Kafalar” anlamına gelen “Makrokephaloi” olarak da adlandırılmıştır (Öztürk, 2011: 325).

Plinius, Makronların yaşadıkları bölgede “Makrokephaloi” olarak adlandırılan vahşi bir halkın varlığından bahsederken, çeşitli kaynaklarda da Makronlarla Makrokephaloilerin aynı halk olduğu belirtmektedir (Kınacı, 2015: 215).

Pseudo-Skylaks’a göre, Phasis’ten sonra güneybatıya doğru Makrokephaloi halkı ve devamında ise Psoron limanı ve Trapezus gelmektedir (Zehiroğlu, 2000: 34-35; Arslan, 2012: 249), (Şekil 3.1.2.).

Strabon, Sanniler ve Makronların aynı halk olduğuna dikkat çekerek bu halkı, ahşaptan yapılmış olan kask, mızrak ve kalkanlar taşıyan, kıldan yapılmış elbiseler giyen vahşi insanlar olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Strabon, Pharnakia ve Trapezus’un üst tarafında Tibarenler ve Makronlar olarak ifade edilen Sannilerin ve Küçük Armenia’nın bulunduğunu belirtirken erken dönemlerde Kerkitler denen Appaitler halkının, bu coğrafyaya oldukça yakın olduğuna değinmektedir (Strabon, XII. 3. 18).

Strabon’un aksine Plinius ise Sannilerin Trapezus Pyksites deresinin batısında, Makrokephaloilerin Giresun yakınında, Makronların ise Sidene nehri yakında yaşam sürdüğünü ve bunların farklı halklar olduğunu belirterek her iki halkın aynı halk olmadığını ifade etmektedir (Öztürk, 2011: 325).

Herodotos, Makronların Mossynoiklerle birlikte Helles Pontos üzerindeki Sestos kentinin valisi olan Khorasmi’s’in oğlu Artayktes’in buyruğu altında olduğunu belirtmektedir (Herodotos, VII. 78).

İskitler ile Makronların yaşadığı alanın sınırının bir nehir tarafından ayrıldığını belirten Ksenophon, Onbinlerin bir tercüman aracılığıyla bu toprakları işgal etme niyetinde olmadıkları için Makronlarla yapılan anlaşma ile pazar ve rehberlik hizmeti alındığını belirtmektedir (Ksenophon, IV. 8. 1-24). Bu durum, Makronların Greklere karşı saldırgan bir tutum yerine barışçıl bir tavır sergilemiş olduklarını göstermektedir.

Makronların, muhtemelen bugünkü Abhazların kökenlerini oluşturan halklardan biri olduğu da düşünülmektedir (Hewitt, 1992: 5).

3.1.2. Mariandynler (Mariandynia)

Pseudo-Skylaks, Mariandynia halkının Paphlagonialılardan sonra geldiğini ve burada bir Hellen kenti olan Herakleia Pontika'nın bulunduğunu, Lykos ile Hypios ırmaklarının aktığını ifade etmektedir (Arslan, 2012: 249).

Mariandynler, Bthynialıların doğusunda, Kaukonların ise batısında yer almaktadır. Kaukonların, Mariandynlerle aynı halk olabileceği ve Kaukonların ülkesinin Leukosyria'ya kadar uzandığı da belirtilmiştir (Işık, 2008: 177-178). Ancak Strabon, Mariandynlerle Kaukonların aynı kavim olmadığını ele alır (Strabon, XII. 3. 5). Mariandynlerin deniz kıyısında yaşadığını, Miletoslular tarafından kurulan Herakleia'nın Mariandynlerin ülkesinde bulunduğunu, Miletosluların kendilerinden önce buraya sahip olan Mariandynleri Heilotes (Yunanca'da toprak işleyen köle) olmaya zorladıklarını ve kendi ülkelerinde bunları köle olarak sattıklarını belirtmektedir (Strabon, XII. 3. 4, XIV. 5. 23), (Şekil 3.1.1.).

Mariandyn halkı, Lydia'nın son kralı Kroissos'un (MÖ 560-543) egemenliğine ve sonrasında ise Perslerin egemenliği altına girmiş olup Perslerin Dareios'un krallığı zamanında ayırmış bulunduğu yirmi satraplıktan üçüncüsü olarak Phryg, Paphlagonia, Asya Trakları ve Suriye ile birlikte Mariandyn'de üç yüz altmış talant vergiye bağlanmıştır (Herodotos, I. 28, III. 90).

3.1.3. Mossynoikoslular (Heptakometler, Mossynekler, Byzeres)

Pseudo-Skylaks, Mossynoikos halkının Makronlardan sonra geldiğini belirterek bu insanların dağlarda yaşadığını ifade etmektedir (Arslan, 2012: 249). Strabon'a göre Mossynoikoslular, Yukarı Kolkhis'teki Moskhia dağlarının tepelerinde yaşamaktadırlar. Bu dağlarda yaşayan kabilelerin çoğunun vahşi olduğu, tepelerde yaşayan Heptakometlerin ise bu kabilelerden daha vahşi oldukları belirtilmektedir (Şekil 3.1.2.).

Mossynoikoslular, ağaçlarda ve seyyar ahşap kulelerde barınmaktadır. Bu kuleler "Mosyn" olarak anıldığı için halk, "Mossynekler" olarak adlandırılmıştır. Vahşi hayvan eti ve ceviz yiyerek yaşamışlardır. Bu halkın bir kısmı ise "Byzeres" olarak adlandırılmıştır (Strabon, XII. 3. 18 4. 3). Ayrıca, Strabon Heptakometlerin Pompeius'un ordusunun bu bölgeden geçerken üç Roma bölüğünü imha ettiklerini de kayda geçirmiştir (Strabon, XII. 3. 18).

Herodotos, Mossynoikos halkının savaş sırasında ahşaptan yapılmış başlıklar taktıklarını, kısa saplı mızraklarının uç kısımlarının uzun ve sivri olduğunu, kalkanlarının da küçük boyutta olduğunu belirtmektedir (Herodotos, VII. 78).

Ksenophon'a göre kalın ve sık dokunmuş tunikler ve deriden yapılmış ortasında sorguçlu miğferler giyen Mossyn kavminin kalkanları, sarmaşık yaprakları şeklinde öküz derisinden kaplı olup kargıları, dokuz ayak boyunda bir ucunda topuz başı diğer ucunda demir mızraklı, demir baltalar taşıyan insanlardır. Devam eden anlatıda Greklerin, bir Mossynoikos kalesini zapt ettikleri ve yunus eti, ceviz ve şarap ele geçirildikleri kalede ikamet eden erkek, kadın ve çocuktan oluşan birçok insanın, teslim olmak yerine surlardan atlayarak hayatlarını kaybettiklerine değinilmiştir. Ksenophon, Mossynekerin bir kale için mücadele ettiklerini, bu kaleyi alanların diğer Mossynlere hakimiyet kurduğunu anlatarak bu halkın adetlerinin Greklere garip geldiğini ifade etmiştir (Ksenophon, V. 4. 11, 26-32).

3.1.4. Khalybes (Khaldailer)

Pseudo-Skylaks, Khalybes halkını Tibarenlerin batısında ve sahilde konumlandırmıştır (Aktaş, 2007: 16).

Khalybes halkı, Küçük Armenia'nın doğusundan itibaren, Paryadres dağlarını içine alan, Kotyora ve Kerasos kentlerini de kapsayarak Themiskyra yöresine kadar uzanan bölgede bulunmaktadır (Kınacı, 2015: 213-214), (Şekil 3.1.2.).

Strabon, Khaldai halkına eskiden Khalybes denmekte olduğunu ve ayrıca barbar kavimlerin isimlerinin çokça değiştiği düşünüldüğünde Alybe'nin Khalybe olarak değiştiğini kabul etmek gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca, bu halkın demircilik haricinde, yunus ve palamut avladıklarından, avladıkları yunusların yağlarını çeşitli amaçlar için kullandıklarından bahsetmektedir (Strabon, XII. 3. 19-20). Önceden gümüş madenleri de bulunmasına rağmen bugün en büyük geçim kaynakları demir madeni olan Khalybes halkı demiri işlemekle ün salmış (Strabon, XII. 3. 18-19) hatta işlemiş oldukları demiri, MÖ 550 yılında İonia Bölgesi'ne de ihraç etmişlerdir (Drews, 1976: 26). Oldukça kaliteli bir şekilde işlenmiş olan demirin, deniz aşırı coğrafyalara ihraç edilmesi bu kaliteli işçiliği gözler önüne sermektedir.

Aristo ise Khalyblerin madencilik konusundaki hünelerini şu şekilde ifade eder: “...Amisos'ta, Khalyblerin özel metotla demir elde ettikleri anlatılır. Ülkede

bol miktarda bulunmaktadır. Bu demir diğer çeşitlerinden daha iyidir ve dış görünüşü gümüşten farklılık göstermez... Karadeniz'in güney sahilinde, Amisos yakınlarında bulunan Khalyblerin ocaklarında bol miktarda demir kazanılmaktadır. Cevher kil içerdiğinden zor eğritilmektedir... Bilinen en iyi ve en sert demir, Khalyblerden gelmekte ve adına da Khalyb denmektedir...” (Yalçın, 2004: 101).

Ksenophon ise, Khaldai halkının savaş zamanlarında bazen oldukça saldırganlaşabildiğini bazen de gizlenerek düşmanlarına arkadan saldırdıklarını belirtir. Ayrıca, üstlerine ketenden yapılmış zırh, sık örülü eteklik giyen Khaldai halkının demir rezervlerinin yakınında olmaları ve demir madenini oldukça iyi işleyip miğfer, bacaklara giyilen zırhlar, kılıç, uzun mızraklara sahip olduklarına değinmiştir (Ksenophon, IV. 7. 15, V. 5. 1).

Rhodoslu Apollonios Khaldai halkının, Mossynoikosluların egemenlikleri altında kaldıklarından ve bu halkın çok sefil bir yaşam sürdüğünden bahseder (Kınacı, 2015: 213-214).

3.1.5. Kolkhis (Kolkoi, Lazika, Lazoi)

Grek kaynaklarında, Doğu Karadeniz ile Kafkas dağları arasında kalan bölge “Kolkhis” olarak adlandırılmıştır (Bilgin, 2002: 25; Can, 2015: 500). Strabon, Kolkhis'i Kappadokia Bölgesi'nin doğusunda Karadeniz'e kıyısı olan bir yer olarak anlatır (Strabon, XII. 1. 1, 3. 2.).

Kolkhi teriminin yerini daha sonraları “Lazika” terimi almıştır. MS 6. yüzyılda Doğu Karadeniz'i gezen Bizanslı Tarihçi Agathias, bu durumu şöyle kaleme almıştır: “...Lazika'da yerleşik olanlar, eskiden Kolhiler olarak bilinirlerdi ve bu Lazlar ile Kolhiler de aynı halktır...” (Zehiroğlu, 2000: 11-12). Zehiroğlu, Ksenophon'un aktardıklarından Kolkha kültürünün, Harşit nehrinin denize kavuştuğu coğrafyadan, Zigana dağlarının Karadeniz'le birleştiği coğrafyaya dek uzanarak sahile hâkim bir konumda olduğunu belirtir (Zehiroğlu, 2000: 32), (Şekil 3.1.2.).

Plinius, Trapezus'tan itibaren nehrin ağzında aynı ismi taşıyan kaleye dek konumlanan halklardan birinin Heniokhiler olduğunu ve bu halkın hemen ötesindeyse Lazilerin bulunduğunu belirtmektedir (Zehiroğlu, 2000: 60). Lazilerden ilk bahseden tarihçi Plinius olmasına rağmen, ilk tarihçi olarak genellikle Lazi isminden bahseden Memnon referans alınmaktadır (Phiphia, 2011: 3). Ayrıca,

Memnon Pontos'un iç kısımlarında Lazoi kolonileri olduğundan bahseder (Memnon, LIV. 2).

Arrianus ise çok kısıtlı bilgiler sunarak, Lazoilerin kralının Malassas olduğunu ve halkın, Zydreitai ve Apsilai halkıyla komşu durumda olduğunu ifade etmektedir (Arrianus, XI. 2-3).

MS 138 yılında modern anlamda bilinen en eski coğrafya atlasını yayınlamış olan Batlamyus, Kolha'nın Roma İmparatorluğu sınırları dışında kalan merkezi kesiminin sahilde Phasis nehrinin güneyinden, kuzeydeki Koraksi nehrine dek uzandığını ve bu kıyı şeridinin tamamının Lazi halkının kontrolü altına girmiş olduğunu, Kolkhis'in iç kesimindeki belli başlı yerleşim birimlerinin de Mekhles, Sarake, Madia, Surium ve Zadrıs olarak sıralandığını belirtmiştir (Zehiroğlu, 2000: 27-28).

Herodotos ise Kolkhislerin yaşayış şeklinin ve dillerinin Mısırlılarla olan benzerliğine değinir (Herodotos, II. 104). Ayrıca modern kaynaklarda, Kolkhis halkı kendirden ürettikleri keten kumaş ve bezler ile döneminin önemli tekstilcileri arasında gösterilmiştir (Üçüncüoğlu, 2002: 59).

3.1.6. Tibarenler (Tibarenoiler)

Tibarenler, birçok tarihçi tarafından Doğu Karadeniz Bölgesi'nin en eski yerli halklarından biri olarak kabul edilmektedir (Çebi, 2002: 21). Pseudo-Skylaks'a göre Tibarenoi halkı, Mossynoikoslar ve Khalybesler arasında yer almaktadır (Arslan, 2012: 249), (Şekil 3.1.2.).

Ksenophon, Tibarenlerin yerleşim alanlarının daha düzlük olduğunu ve diğer kavimlere nazaran deniz kıyısındaki yerleşimlerini daha az tahkim ettiklerini kaleme alırken kahinlerinin savaşı onaylamaması üzerine, Onbinler'in sıkıntısızca halkın topraklarından geçip iki günlük yürüyüşle Tibarenlerin sınırlarındaki Sinope kolonisi Kotyora'ya vardıklarını belirtir (Ksenophon, V. 5).

Strabon, Tibarenlerin Khaldai halkıyla beraber Küçük Armenia'nın egemenliği altına girdiğini ancak VI. Mithradates Eupator'un güçlenince Tibarenlerin de efendisi olduğunu ve burada çok sayıda kale inşa ettirmiş olduğunu belirtmektedir (Strabon, XII. 3. 28).

Herodotos, Tibarenleri Pers İmparatorluğu'nun 19. Satraplığı'na bağlı Moski, Mossynoik, Makron ve Marsalarla birlikte üç yüz talant vergi veren ve Yunanistan seferine katılan bir halk olarak bahsetmektedir (Herodotos, III. 94, VII. 78).

Tibarenlerin, Moskhof halkıyla da ilişkili olduğu iddia edilmekte olup Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra Roma Dönemi'ne dek bu halkın varlığını sürdürdükleri ifade edilmektedir (Bittel, 1970: 133).

3.1.7. Driller (Drillai)

Dril halkının, Tzanların bir kolundan ya da Kohlardan ayrılmış bir kol olabileceği ve bugünkü Gümüşhane'nin Torul ilçesi ile Trabzon'un Maçka ilçesi arasında bir bölgede yaşadıkları düşünülmektedir (Emir, 2008: 53), (Şekil 3.1.2.).

Ksenophon, Dril olarak andığı halkın, Trapezus halkıyla düşman olduklarını ve kalkanlı, mızraklı, baldır zırhlı ve miğferli savaşçılarıyla Karadeniz'in en savaşçı halkı olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, evleri ahşaptan olan bu halkın toplanmış olduğu iç kalenin de alınmasının kesinlikle imkansız olduğunu ifade edilmektedir (Ksenophon, I. 2, III. 28, V. 2-3).

Arrianus, Ksenophon'un da söylediği gibi kralsız bir halk olan Drillai halkının, son derece cengaver olup güçlü bir savunmaya sahip olduklarını, Trapezuslulara karşı son derece düşmanca tavırlarının bulunduğuna değinerek bu halkın "Sannoi /Sanniler" olabileceğini ifade etmiştir (Arrianus, XI. 1-2).

3.1.8. Amazonlar

Strabon, Amisos topraklarına yaklaşık altmış stadion uzaklıkta bulunan Themiskyra'da Amazonların ve Sidenelilerin yaşadığını belirtmektedir. Thermedon nehriyle sulanan ve bir ova konumundaki Themiskyra'nın bir tarafının deniz, diğer tarafının güzel ormanlarla kaplı dağlık bir arazi konumunda olduğunu ve burada hiç kıtlık olmayacağını ifade etmiştir (Strabon, XII. 3. 15), (Şekil 3.1.1.).

Herodotos ise Amazonların, Thermedon savaşı sonrası yakalanıp bunların üç gemiye doldurulduklarını ve denize açıldıklarında Amazonların erkekleri öldürerek gemiyi ele geçirdiklerini ancak gemi kullanmayı bilmedikleri için rüzgara ve dalgalara kapılıp Skyth (İskitler) toprakları içinde kalan kıyıda karaya çıktıklarını anlatır. Ayrıca Amazonların, İskitler tarafından "Oiorpata/erkek öldürenler" olarak anıldığı belirtilmektedir (Herodotos, IV. 110, 117).

Homeros, Amazonların Troyalıların yanında savaşa katıldıklarını ve Priamos'un, Phryg'de Amazonlara karşı yapılan bir savaşa katıldığından bahsetmektedir (Homeros, III. 189, VI. 186).

Amazonların Troya savaşına katılmış olabileceğini ifade eden Strabon ise hem Priamos'un hem de Bellerophontes'in bunlara karşı seferler düzenlediği söylentilerini yazıya dökerken. Amazonların mızraklarıyla uzaklara erişen bir Syria ordusunu sevk ettiğini de Pindaros'tan alıntılararak kaleme almıştır (Strabon, XII. 3. 9, 8. 6).

Amazonlarla ilgili en kapsamlı tanımlamayı Sicilyalı Diodorus'tan öğrenmekteyiz. Diodorus, İskitli olan Amazonların, Thermedon nehri kıyısında bulunan Themiskyra olarak adlandırılan büyük bir kentte yaşadıklarını ve burada büyük bir sarayın olduğunu, kadınların kendilerini savaşta güçsüzleştirdiğine inandıkları için kızların göğüslerini dağladıklarını ifade eder (Bağdatlı-Çam, 2015: 73).

3.2. Grek Kolonilerinin Yerel Halklarla Kurduğu İlişkiler

Miletoslu kolonistlerin yerel halklarla arasındaki ilişkilerin nasıl olduğu tam olarak bilinmemekle birlikte Grekli kolonistlerle Karadeniz Bölgesi'ndeki yerel halklar arasındaki ilişkiler bazen vahşice bazen de olumlu şekilde sonuçlandığını antik kaynaklardan öğrenmekteyiz. Farklı coğrafyalardan her iki halk birbirlerini etkilemiş ve bu etkileşim ticarette, sanatta, mimaride, inançta ve üretime dayalı faktörlerde kendisini göstermiştir. Karadeniz kıyılarındaki koloni sayıları arttıkça Grekler, yerel halklarla ilgili daha çok bilgi sahibi olmaya başlamıştır.

Akhalar döneminde ve belki daha eski zamanlarda bilinen yolları kullanmak suretiyle yapılan geziler çağı, Greklerin MÖ 750-550 yılları arasında uzak ülkelerde koloniler kurma çağına dönüşmüştür (Mansel, 1999: 155). Kolonilerle yerel halklar arasındaki ekonomik, siyasal ve kültürel ilişkilerin giderek artması, Karadeniz kıyılarını daha da önemli bir konuma ulaştırmıştır. Sikkelerden anlaşıldığı kadarıyla MÖ 5. yüzyıldan itibaren bu koloniler, bölgede söz sahibi olmaya başlamışlardır (Keleş, 2015: 53).

Greklerin kolonilerinde yerel halklara özgü unsurların daha baskın olmasını düşünmek yanlış olmayacaktır. Yeni gelen ve çeşitli kaygıları bulunan bir kolonizasyon faaliyetinde, her ne olursa olsun kolonistlerin faaliyetlerini

gerçekleştirebilmesi ve bunu devam ettirebilmesi için yerel halk ile iyi geçinmesi gerekmiştir. Bu sebeple yerli halkın kendi unsurlarıyla kolonizasyon faaliyetine yön vermesi kaçınılmaz bir hal almıştır. Böylece kuruluşundaki amaç ne olursa olsun bir koloni, bulunduğu mevkiden, çevresindeki imkânlardan ve yerel halklarla ilişkilerden mümkün olduğunca yararlanma yoluna gitmiş olmalıdır.

İskitlerin yaşadığı bölgelere yakın olan Grek koloni kentlerinden Berezan, Olbia ve Pantikapaum'da İskit Hayvan Stili'nde yapılmış olan eserlerin üretim atölyeleri, yine Karadeniz'in kuzeyindeki soylu kişilere ait mezarlarda ele geçen çok sayıdaki değerli Grek buluntularının varlığı, kolonistlerin yerel halkla iyi ilişkiler sergilediğini göstermektedir (Tsetskhladze, 2005a: 104-105).

Kırım'da yaşayan Taurlar ise gemileri batan Grekli denizcileri yakalayıp tanrıçalarına adak olarak sunmuşlardır. Trakya'nın doğu kıyılarında, yarı göçebe toplumlar olarak yaşayan Traklar, başta Greklere düşman olarak tavrı sergilemiş olsalar da zamanla bu tutumları yumuşayarak Grek mallarını almaya başlamışlardır (Atasoy, 1997: 4). Önceleri varolan kötü ilişkiler zamanla iyiye evrilmiştir.

Karadeniz'de ki Grekli kolonistler, anayurtlarında yaşadıkları hayat tarzlarını koloni kentlerinde de devam ettirmişlerdir. Grafiti ve filolojik çalışmalara bakıldığında, Pontos'taki Grek kentlerinde yaşayan halkın, Miletos ile aynı kültlere; Apollon, Zeus, Athena, Dionysos vb. gibi tanrılara inandığını göstermektedir. Pek çok kentte bu tanrılara adanmış olan tapınaklar bulunmuştur. Berezan ve Leuku'da, İonia'da pek de yaygın olmayan Akhilleus kültü, MÖ 5. yüzyılda Hermonassa ve Kerkinites'te ise Ephesos Artemisi'ne adanmış bir tapınak bulunmaktadır. Bu kentlerdeki tapınakların mimari yapısı İonia'da ki örneklerle oldukça benzer özellikler taşımaktadır (Öztürk, 2010: 39; Tsetskhladze, 2005b: 97). Bu durum ilişkilerin gelişip ilerlemesi, ticaret ve kültürel etkileşimin yanında inanç olarak da yerel halkın koloni kentleriyle olan ilişkilerini yansıtmaktadır.

Konut yapımında özellikle coğrafi yapısı gereği taş bulunmayan Taman yarımadasında Grekler, yerel halk tarafından da bilinen dal örgü ve kerpiçten yapılmış olan konutlar inşa etmişlerdir (Tsetskhladze, 2005a: 98). Son dönemde yapılan arkeolojik kazılarda ise Karadeniz'in kuzeyindeki Grek koloni kentlerinde çukur konutlarla karşılaşılmasına rağmen İonia'da çoğunlukla küçük, tek odalı, kerpiç veya taş temelli ya da temelsiz evler şeklindeki çukur tipli konutlara rastlanılmamıştır (Tsetskhladze, 2005a: 98-99, dp. 13). Doğal şekilde coğrafi yapının

özelliklerine bağılı olarak yerel halkın mimari yapılanması koloni halkına da yön vermiştir. Ancak bu durumu, mimari yapıların yerel halk tarafından inşa edilmiş olabileceğini ve buna karşılık kolonilerinde yerli halka ticari mallar sunmuş olabileceğini ifade etmek mümkündür.

Kolonizasyon faaliyetleri, yerel halkların çeşitli ilim ve tekniklerde ileri seviyede olan Greklerden ticari faydadan ziyade farklı alanlarda etkilenmesine de neden olmuştur. Ancak bu durum, yerel halkların basit ve niteliksiz bir nüfus yapısına sahip olduğu anlamına gelmez. Bu düşüncüyü Grekli tarihçi Polybius, Yunanistan ile Karadeniz ülkeleri arasındaki ticari ilişkilere dair verdiği bilgilerle desteklemektedir. Polybius'a göre Karadeniz ülkeleri bal, balmumu, tuzlanmış balık, büyük baş hayvancılığı ve köle kaynakları açısından oldukça bereketlidir. Grekler, ithal ettikleri bu ürünler karşısında bölgeye şarap, zeytinyağı, çanak-çömlek, dokuma vb. gibi malları ihraç etmişlerdir (Baz, 2010: 34).

Yerel bölgelerdeki varlıklı kesim, Grek mallarına ve zanaat ürünlerine ilgi göstermiş olup aynı zamanda halkın içinde söz sahibi olan bu kesim yeri geldiğinde ekonomik, sosyal ve askeri anlamda kolonistlerin tecrübelerinden de faydalanma imkânı bulmuştur. Miletosluların kendi kolonilerini kurarken Kariyalı kadınlarla evlenmeleri örneğinde olduğu gibi, Grek kolonileriyle yerel halk arasındaki karşılıklı evlilik ilişkileri de ılımlı işbirliğinin sürdürülmesini gerekli kılmıştır.

Karadeniz Bölgesi'nde küçük siyasi topluluklar halinde yaşayan yerli halkın kıyılara önem vermemesi (Baz, 2010: 34) kolonilerin bu kıyılara kurulmasını kolaylaştırmış olsa da yerli halkla diyaloga giren kolonistlerin hoş karşılanıp kabul edilmesi ya da düşmanca davranılarak kabul edilmemeleri koloninin varlığını sürdürüp sürdüremeyeceğinde belirleyici rol üstlenmiştir. Ancak kolonilerle iletişimin ilerlemesi, birçok farklı malın değiş-tokuşunun yapılması Karadeniz Bölgesi'ndeki yerel halkların bilmedikleri mallara karşı uyanan merakını ve isteğini arttırmıştır. Bu değiş-tokuş işlemi, kolonilerin Apoikia'dan ziyade, yalnızca ticari amaçla kurulmuş olan pazar yerleri ya da küçük ölçekte ticari noktalar olarak adlandırılan Emporionların (Graham, 1964: 4) kurulmasında etkili olmuştur. Hatta Grekli kolonistler, yerel kabilelerle çoğu zaman barışçı ilişkiler kurmaya çalışmışlar ve erken koloni döneminden itibaren yerel kabile şefleriyle özel antlaşmalar yapmışlar ve vergi vererek buralara yerleşip tarım için toprak sahibi olmuşlardır (Tsatskhladze, 2005a: 11).

4. KARADENİZ BÖLGESİNDE (MÖ 12. YÜZYIL – MÖ 6. YÜZYIL) KOLONİZASYON HAREKETLERİ

Karadeniz Bölgesi'nde en etkili kolonizasyon hareketlerini gerçekleştiren coğrafi alan olarak karşımıza Grek kentleri çıkmaktadır. Bu yerleşmelerin tarihi konusunda ise bilim insanları arasında görüş farklılıkları bulunmaktadır. Bu duruma, hem antik kaynakların dağınık karakterde olması hem de batı ve kuzey sahilleriyle birlikte, Pontos yerleşmelerini kapsayan arkeolojik kanıtların azlığı neden olmuştur (Çapar, 1991: 303). Ayrıca bir diğer karışıklık olarak belirtilebilecek husus ise Karadeniz'in su seviyesindeki değişikliklerdir (Tsatskhladze, 1998: 18). Suların alçalıp yükselmesiyle birlikte, kıyı şeridinde oluşan değişiklikler ve bazı yerleşim yerlerinin sular altında kalması arkeolojik olarak değerlendirmelerin yapılmasını güçleştirmiştir (Ryan and Pitman, 2003: 24). Ancak bugün Karadeniz'de ki arkeolojik nitelikli kazıların sayısının artması, bu kanıtların ortaya konmasında etkili olmaktadır.

4.1. Karadeniz'de ki Kolonizasyon Hareketleri (MÖ 12. Yüzyıl – MÖ 8. Yüzyıl)

Trakyalılar ve İliryalıların mücadeleleri sonucunda kavimleri yerlerinden eden bir göç olayı gerçekleşmiş ve Kıta Hellas kuzeyden, Anadolu ise Helles Pontos ve Bosporus üzerinden gelen yabancı kavimlerin göç hareketlerine tanık olmuştur. Bu göç, daha çok Kıta Hellas'ın kuzeyinde gerçekleşerek Ege Adaları'nın bir basamak olarak kullanılmasına neden olmuş ve buradan yavaşça Anadolu'ya ilerlemiştir. Göç hareketini yapanlar, demiri işlemeyi bilen ve Greklerin dilini konuşan Dorlardır.

Akha topluluğu ve diğer Anadolu medeniyetleri bu Dor göçleri tarafından, MÖ 12. yüzyıl içinde yıkılmıştır (Drews, 2014: 6). Bu da MÖ 12. yüzyıldan MÖ 8. yüzyıla dek Yunanistan ve Anadolu'nun içinden çıkamayacağı karanlık bir çağı yaratmıştır. Diğer bir deyişle Yunanistan'da ve Anadolu'da Tunç Çağı sona ermiş ve yerini Demir Çağı'na bırakmıştır. Bu göçün bitmesi ise MÖ 1000'li yıllar olarak tahmin edilmektedir (Gözlü, 2015: 179). Bu aralıkta yazı kullanılmadığı için bu döneme “Karanlık Çağ” denilmiştir.

Grek kolonizasyonu MÖ 1000'li yıllarda ticari maksatla kurulan deniz birlikleri şeklindedir (Buluç, 2006: 5). Kariahlıların atalarını oluşturan Minoslar, Ege Denizi'ndeki ve Giritteki adalardan gelerek Karya kıyılarına yerleşmiş ve denizle

ilişkili ticarete etkili bir konuma ulaşmışlardır (Gür, 2012: 237; Koca ve Akça, 2017: 43). Antik kaynaklar ışığında Grek kolonizasyonundan önce Kar ve Leleglerin, Ege Bölgesi'nde yaşamış oldukları sonucuna varılmış olsa da bu çıkarımı destekleyecek arkeolojik kanıtlar henüz ortaya çıkmamıştır (Aksan, b.t.: 5). MÖ 2. binde Hitit kaynaklarında “Karkisa/Karkiya”, Pers kökenli kaynaklarda ise “Karka” adıyla ifade edilen Karialılar (Alp'ten aktaran Aksan, b.t.: 3) ve Karialılarla birlikte Akhalar MÖ 10. yüzyıllarda Karadeniz'in güney kıyılarına gelerek altın ve demir madenleri işletmişlerdir.

4.2. Pontos Kelimesinin Anlamı

Pontos kelimesi ilk olarak Homeros'ta karşımıza çıkmakta olup hem okyanus ya da büyük denizleri nitelemeye hem de sadece deniz anlamına karşılık gelecek şekilde kullanılmıştır (Homeros, I. 350, II. 145, 210, 613, 665, IV. 276, 278, V. 771, VI. 219, VII. 6; Baz, 2010: 33). Bazı antik yazarlar ise Karadeniz'i sadece deniz anlamına gelecek şekilde “Pontos” olarak adlandırmıştır (West, 2003: 158).

Pontos kelimesi sadece denizi tanımlamak için değil, anlamı genişleyerek Karadeniz'in kıyısındaki halkları ifade etmek için İskit, Sarmat, Kimmer ve Amazon Denizi şeklinde de kullanılmıştır (Atasoy, 1997: 32).

Herodotos, Pontos kavramını “Pontos'a yerleşmiş olanlar” ve “Pontos'tan gelenler” anlamında (Herodotos, IV. 8, VII. 95); Ksenophon, “Pontos'ta ve Pontos civarını iskan edenler” anlamında (Ksenophon, V. 2. 2, V. 6. 15, 16, 19) kullanarak Pontos'u belirli bir bölgeye ithaf etmişlerdir.

Strabon ise Makedonyalıların Kappadokia'yı ele geçirdikleri zaman buranın Persler tarafından iki satraplığa ayrıldığını, satraplıklardan birine “Asıl Kappadokia / Tauros yakınındaki Kappadokia / Büyük Kappadokia” diğerine ise “Kappadokia Pontika” adının verilmiş olmasına rağmen buranın Pontos olarak adlandırılmış olduğunu belirtmektedir (Strabon, XII. 4). “Pontos halkı, Pontos Euxenos çevresinde yaşayan yöre halkı” (Strabon, XII. 3. 33) gibi ifadelerden de yine Pontos'un coğrafi bir alana işaret edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Antik dönemde bazen farklı anlatımlar bulunsa da genel olarak Pontos Bölgesi doğuda Kolkhis, batıda Paphlagonia (Kastamonu) ve güneyde Kappadokia arasında kalan bölgeyi kapsamaktadır (Öztürk, 2010: 23).

Köken bilimi açısından Pontos kelimesinin Grekçe olmadığı, “pont-bent” kökünden türeyerek Karadeniz’de yaşayan Traklar veya Armanialıların konuşmalarından Greklerin kelime alanına girmiş olduğu ve bu kelimenin önceleri, yol veya geçiş yeri manasında kullanılarak zamanla deniz ya da deniz üzerindeki yol anlamında kullanıldığı tahmin edilmektedir (West, 2003: 157-158; Arslan, 2006: 78).

Karadenizdeki Grek kolonileri üzerine başarılı çalışmaları bulunan günümüz araştırmacılarından Tsetschladze, Karadeniz’e kolonizasyon amacıyla gelen Greklerin, kıyılarda bulunan kavimlerin kullandığı dilden yola çıkarak Karadeniz’i “Pontos” olarak adlandırmış olduğunu ifade etmiştir (Tsetschladze, 1994). Antik dönemde coğrafi bir alan olarak Pontos’un kabul görmesinde, Anadolu’nun kuzeydoğusunda Pers soyundan gelen I. Mithradates Ktistes tarafından İris (Yeşilırmak) ve Lykos (Kelkit) havzalarında kurulan ve Helenistik Dönem boyunca genişleyerek büyük bir devlet haline gelen krallığın varlığı etkili olmuştur (Arslan, 2006: 84).

Karadeniz’i nitelemek için “Aksenos” ve “Euksenos” olarak iki farklı sıfat kullanmıştır. Kullanılan bu sıfatlar, ilk olarak Klasik Dönem yazarlarından Pindaros tarafından kaleme alınmıştır (Işık, 1995: 1; Arslan, 2006: 82, dp. 30). Önceleri sisli ve fırtınalı havası, akıntılar ve sert rüzgarlar, kıyılarda sığınılacak yerlerin azlığı (Bijiskyan, 1969: 1; Atasoy, 1997: 2, dp. 1), Karadeniz kıyılarında yaşayan kavimlerin düşmanca davranışları nedeniyle gemilerinin kıyılara yanaşamaması ya da tahrip edilmesi (Işık, 1995: 1, dp. 4; West, 2003: 152, dp. 4), Grekler tarafından “Barbaroi” olarak nitelenen bu bölgedeki kavimlerin (Şahin, 2010: 100) kıyılara çıkan Grekleri katlederek (Arslan, 2006: 80) tanrılarına kurban olarak sunmaları (Strabon, VII. 3. 6) Greklerin Karadeniz’i “Pontos Aksenos/Düşman Deniz” olarak adlandırmalarında etkili olmuştur.

Arslan, başlangıçta Pontos kelimesinin Grekler tarafından Aksenos ve Euksenos sıfatlarıyla Karadeniz’i nitelemesine karşın zamanla önce bütün Karadeniz sahillerini (Herodotos, IV. 8, VII. 95) sonraları da Kuzey Anadolu’nun doğu kıyılarını kapsayan coğrafi bir bölge olarak anıldığını belirtmiştir (Arslan, 2006: 83).

Pontos’a verilen Aksenos sıfatının, misafir sevmez ifadesinden farklı bir anlama gelebileceği üzerinde de durulmuştur. Buna göre Avestan (Eski Pers/İran dili) dilinde “Axsæna” sıfatı koyu renk, siyah ve gece mavisi anlamına gelmekte olup günümüzdeki gibi kara sıfatı eklenen deniz, antik dönemde de sahilde yaşayan halklar tarafından siyaha dönük suları nedeniyle Pontos’un, Aksenos sıfatıyla beraber

kullanılmış olduğu düşünölmektedir (Arslan, 2006: 80). Bugün ise birçok dil bilimciye göre, Greklerin Karadeniz için kullandıkları Akseos sıfatının, Eski Pers/İran dilindeki Axsaena kelimesinden türemiş olduğu kabul edilmektedir (West, 2003: 57, dp. 24-25).

Düşman olarak anılan Karadeniz'in, dost olarak ifade edilmesinde ulaşım (gemi) teknolojisindeki gelişmeler önemli bir yere sahiptir. Carpenter, Grek gemilerinin Karadeniz'e nasıl girmiş olabileceğı sorusunu gündeme getirerek bu yolculuğı zorlaştıran üç temel faktörden söz etmiştir. Bu faktörler, ilkbahar sonu ve yaz aylarında Karadeniz'den Marmara Denizi'ne esen sert rüzgârlar, Karadeniz'e akan birkaç büyük nehir olan Bug, Dinyester ve Tuna nehirlerindeki kuvvetli akıntının varlığı ve eski yelkenli gemilerin kuvvetli kuzeydoğı rüzgarlarına karşı direnemeyerek kürek hızlarının akıntıya karşı koyamamasıdır (Carpenter, 1948: 3-4).

Sert rüzgârlar, kuvvetli akıntılar ve gemilerin hızlı olmaması, Grek kolonilerine ait gemilerin boğazlardan geçmesine imkân vermemiştir. Boğazlardan geçişi zorlaştıran akıntı ise başlıca iki faktörden kaynaklanmaktadır. Bunlardan ilki, Doğı Avrupa'dan Karadeniz'e dökülen birkaç nehirle su havzalarında eriyen karların birleşmesi ve bu nedenle su seviyesinin aşırı derecede yükselerek deniz seviyesinin haziran ve ağustos aylarında en üst seviyeye ulaşmasıdır. İkinci faktör ise daha önemli bir unsur olarak bu mevsimdeki kuzeydoğıdan esen rüzgârların varlığıdır (U.S. Hydrographic, 1926: 45).

Carpenter, Yunanlıların boğaz akıntısını yenmek için yeterli hızda bir gemiye sahip olmalarının ancak ilk güçlü gemi olan Triakonter (30 kürekli) ve Pentekonterlerin (50 kürekli) geliştirilmesiyle mümkün olduğunu ifade etmiştir (Ağar, 2007: 31-32). Ellerinde rüzgârdan bağımsız olarak hareket edebilen bir gemi ile Grekli tüccarlar artık boğazı aşılmaz bir bariyer olarak görmemişlerdir. Carpenter, boğazın ötesindeki bölgeye ancak bu güçlü gemilerle ulaşılabilceğı sonucuna vararak MÖ 680'den önce Karadeniz Bölgesi'nde neden kolonizasyon hareketlerinin bir kanıtının bulunmadığını açıklamaya çalışmıştır (Carpenter, 1948: 3-4).

Grek dünyasındaki gemilerin yapılarından yola çıkan bazı araştırmacılar, Carpenter'in iddiasının temellerini sarsarak, MÖ 700'den önce Greklerin Karadenizdeki hareketlerine ilişkin çeşitli referanslar sunmuşlardır. Pentekonterler ve diğör kürekli gemilerin belirli bir amaç için geliştirildiğı ve denizlerde kontrolün rüzgâra bağımlı olmayan yüksek hızlı gemilerle sağlandığı, bu gemilerin tasarımının

da tipik bir tüccar gemisine ait tasarımından tamamen farklı olduğuna değinmişlerdir (Çapar, 1991: 303).

Ticari amaçlı tüccar gemilerinin gövde kısımları, fazla yük taşımaları için maksimum kargo hacmine ihtiyaç duymalarından dolayı geniş ve derin yapıdayken, güvenlik amaçlı gemilerin gövde kısmı, manevra ve kısa zamanda yüksek hıza ulaşabilmeleri için dar, uzun ve sık bir yapıdadır (Labaree, 1957: 31). Ayrıca, Grek dünyasında ticaret gemileri genellikle yuvarlak gemi/tekne olarak anılmışken güvenlik amaçlı işlev gören gemiler de köpekbalığı ya da yarış atları gibi çeşitli isimlerle adlandırılmıştır (Torr, 1895: 23, 113, 121).

Zamanla gemicilikteki teknolojik gelişmeler açık denizin zor şartlarına dayanıklı olan kürekli gemilerin kullanımına imkân vermiş ve Karadeniz kıyılarına çok daha fazla gemi ile ulaşan Grek kolonilerince Karadeniz'in kötü ünü değişerek Karadeniz, "Pontos Euksenos/Dost Deniz" şeklinde anılmaya başlanmıştır (Peck, 1898: 1301; Işık, 1995: 2, dp. 10; West, 2003: 153, dp. 8-9). Ayrıca, Grekli kolonistlerce Karadeniz'in neredeyse tüm kıyıların kolonize edilmesiyle Greklerin yerleşmesi için uygun şartların oluşması, artık Karadeniz'in Pontos Euksenos olarak adlandırılmasında etkili olduğu da ifade edilmektedir (Kaya, 2013: 10-11).

Karadeniz Orta Arap kaynaklarında "Hırçın, Bizans, Trabzon, Slav ve Pontus Denizi" olarak, MS 13. yüzyılda İtalyan gezgin Marco Polo'nun haritasında "Yunan Denizi"; İtalyan kent devletlerinden gelen tüccarlar tarafından "Büyük Deniz"; Gürcü kaynaklarında "Sper Denizi" ve Rus kaynaklarında ise "Pontus, Rus ve Suroj Denizi" olarak geçmektedir (Kaya, 2013: 11-12). Romalılar tarafından da Pontos Euksenos kelimesi Greklerden alındığı şekliyle, Pontos Euxinus olarak ifade edilmiştir (Öztürk, 2010: 22).

Farklı adlarla anılan Karadeniz kelimesindeki kara sıfatı, MS 9. - 14. yüzyıl arasında kullanılmış olan Eski Uygur Türkçesi'nde siyah-kara anlamına gelen "Karagu" kelimesinde de karşımıza çıkmaktadır (Karadoğan, 2007: 119). Karahanlı Türkçesi'nde de rastlanılan "Karagu" kelimesi, MS 11. yüzyıla tarihlenen Divanü Lügati't-Türk'te hem "kara boya" hem de "kör"¹¹ anlamlarını içerecek şekilde kullanılmıştır (Atalay, 1999: 266). Karadeniz kelimesinin kullanılmaya başlanması

¹¹ Karagu kelimesinin "kör" anlamında kullanılmasında, kör olmanın dünyayı zaten siyah (yani kara) olarak algılanmasıyla ilişkili olduğu bu nedenle bu kelimenin de "Karagu" kelimesinden geldiği belirtilmektedir, bkz: Karadoğan, 2007: 120.

Türklerin Anadolu'ya girişinden itibaren Selçuklular ve Osmanlılar tarafından hemen hemen bütün yazılı belgelere, MS 14. yüzyıldan itibaren de Batı dillerine girmeye başlamış MS 17. yüzyıldan itibaren de Pontos kelimesinin kullanımı yavaş yavaş terk edilmeye başlanmıştır (Arslan, 2006: 89; Kaya, 2013: 12).

Karadeniz'in "Pontos Aksenos/Düşman Deniz" olarak adlandırmasında hem Karadeniz'in jeolojik özelliği hem de Karadeniz kıyılarında yaşayan kavimlerin düşmanca davranışları etkili olurken, "Pontos Euxenos/Dost Deniz" olarak anılmasında, gemiciliğin gelişmesiyle ticaretin artması ve yerel halkların bu ticarete daha yumuşak bakmalarının etkili olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, her ne kadar Karadeniz için sonradan dost deniz denmiş olsa da Karadeniz'in hırçın özelliğinin yerel halkın tehlikeli durumuna göre ağır bastığını ve varolduğu coğrafyada zorlu bir deniz olduğunu ifade etmek gerekir.

4.3. Karadeniz'de ki Grek Kolonizasyonu (MÖ 10. Yüzyıl –MÖ 5. Yüzyıl)

Ege adaları ve Batı Anadolu'nun kıyı yapısı, buradaki kentlerin deniz ulaşımındaki ilerlemelerinde etkili olmuştur. İyi korunmuş bir limana sahip olan yerleşimlerle, gemilerin karaya çekilebilmesi için kumsal kıyıları bulunan yerleşimler daha erken ticaret merkezleri haline gelmiştir. Bu durumda Anadolu'nun batı kıyıları ve özellikle de daha çok büyük ırmak vadilerinin denizle buluştuğu yerlerdeki kentler, önemli ticaret merkezleri konumuna ulaşmıştır.

MÖ 9. yüzyıldan itibaren deniz ulaşımı, varolan sınırlarını aşarak Grekli gemicilerin hem Marmara'dan geçip Karadeniz'e açılmalarında hem de Rhodos ve Kıbrıs üzerinden Suriye ve Fenike kıyılarına dek uzanmalarında etkili olmuştur. MÖ 8. yüzyılın sonlarına doğru Grek kolonileri ve ticareti, Fenikelileri geçerek geride bırakmıştır (Mansel, 1999: 124-125). Karadeniz'e açılan bu ilk Grek denizcilerinin naklettikleri bilgiler, yabancı ve tehlikeli kavimler, sahiller, kuvvetli akıntılar, karanlık sis ve bulutlar, korkunç fırtınalar ve onların maceraları mitoslarla kuşaklar boyunca aktarılagelmiştir. Bu bilgiler İonialıların Karadeniz kolonizasyonuna zemin hazırlamış ve onların dikkatlerini bu bölgeye yönlendirmesinde etkili olmuştur (Carpenter, 1948: 1-10; Tarhan, 1972: 33).

Argonautlar Efsanesi, Hesiodos, Homeros Destanları ve Aristeas'ın bıraktığı notlar, Greklerin Karadeniz kıyıları hakkında en az MÖ 8. yüzyılın sonunda bilgi sahibi olduklarını göstermektedir. MÖ 8. yüzyılın sonuna tarihlenen Romanya'da

Histria ve Ukrayna'da Berezan'da bulunan kalıntılarla, Kıbrıs çanak çömleği, Samos Hera Kutsal Alanı'nda ortaya çıkarılmış ithal Kafkas bronzları ile Gürcistan'da Kolkhis'te bulunan bronz Grek fibulalarının varlığı bu kanıtları destekler niteliktedir (Atasoy, 1997: 3).

MÖ 700'den sonrasına değin Greklerin Karadeniz'e asla giremedikleri görüşü (Carpenter, 1948: 3-4) zamanla yerini Labaree ile Graham'ın konuya ilişkin araştırmaları neticesinde, MÖ 700'den önce Greklerin Karadeniz'e dair bilgi sahibi olduklarına ilişkin veriler sunmasıyla değişmiştir (Labaree, 1957). Bu yeni görüşü destekler nitelikte Karadeniz'in kıyılarına dair Greklerin MÖ 8. yüzyılın sonunda bilgi sahibi olduklarını belirten birçok araştırmacı bulunmaktadır (Boardman, 1988: 240; Bouzek, 1990: 173; Çapar, 1991: 304). Hatta, Trapezus ve Sinope'nin MÖ 8. yüzyılın ortalarında kurulmuş olduğu, Grek kolonilerinin büyük çoğunluğunun da MÖ 7. - 6. yüzyıllarda kurulduğu belirtilmektedir (Çapar, 1991: 303). Bazı araştırmacılar tarafından bu tarih, MÖ 10. ve 9. yüzyıllara kadar da götürülmektedir (Işık, 1995: 14).

Grekli kolonistler, Karadeniz kıyılarındaki sayıları arttıkça yerel halklarla ilgili daha çok bilgi sahibi olmaya başlamıştır. Kolonilerle yerel halklar arasındaki ekonomik, siyasal ve kültürel ilişkilerin giderek artması, Karadeniz kıyılarını daha da önemli bir konuma ulaştırmıştır. Ancak, MÖ 6. yüzyılın ortalarından sonra doğuda beliren Perslerin yeni genişlemelere mani olması ve batıdaki Etrüsklerle birleşen Kartacalıların Greklere karşı cephe alması, Greklerin koloni kurmasını önlemiştir (Mansel, 1999: 160). MÖ 5. yüzyıldan itibaren ise göçlerin daha çabuk ve zahmetsiz olarak deniz ulaşımıyla yapılması, Karadeniz'in kıyılarının koloni kentleriyle dolmasına ve bu kolonilerin giderek kent konumuna ulaşmasına etki etmiştir (Şekil 4.3.1.).

4.4. Grek Kolonizasyonunun Yerleşim Şekli

Kolonizasyonu bir ülkenin başka bir ülkede yerleşim yerleri kurmak için kendi sınırları dışındaki topraklarda üsler kurup orada yurt edinme süreci olarak ifade etmek gerekir (Tekin, 2008: 65). Karadeniz, Grek kolonizasyonu döneminde bir bakıma altın çağını yaşamıştır. Grekler bu dönem ve devamında Karadeniz kıyıları haricinde Küçük Asya, İtalya ve Sicilya'nın güneyinde, Fransa, Kuzey Afrika ve Mısır da dahil olmak üzere oldukça farklı coğrafyada koloniler kurmuştur (Küçük,

2008: 21). Bu kurulan Grek yerleşimleri ise “Emporion, Apoikia ve Kleruchia” gibi bazı terimlerle ifade edilmiştir.

Grek kolonizasyonu sürecinde, Karadeniz Bölgesi’ndeki küçük siyasi topluluklar halinde yaşayan yerli halk, kıyılara önem vermiyordu (Atasoy, 1997: 4). Bu nedenle yerli halkla diyaloga giren kolonistlerin hoş karşılanıp kabul edilmesi ya da düşmanca davranılarak kabul edilmemeleri koloninin varlığını sürdürüp sürdürememelerinde belirleyici rol oynamıştır. Kolonilerle yerel halklar iletişimi arttıkça farklı birçok malın değiş-tokuşu yapılmış, yerel halkların bilmedikleri mallara karşı merak ve isteklerini arttırmıştır. Bu değiş-tokuş işlemi, kolonilerin Apoikia’dan ziyade, yalnızca ticari amaçla kurulmuş olan pazar yerleri ya da küçük ölçekte ticari noktalar olarak adlandırılan Emporionların (Graham, 1964: 4) kurulmasında etkili olmuştur.

Grekli kolonistler geldikleri bölgelerde, genellikle bir yarımada üzerinde bir veya iki limana sahip yerleşimler kurmuş ve bu yerleşimleri surlarla çevirmiştir. Yerleşimin çevresindeki toprakları da koloniyle gelen göçmenler arasında eşit parçalara bölerek paylaşmış ve anayurttan bağımsız “Polis” niteliği taşıyan Apoikialar (koloni kentleri) kurmuşlardır (Mansel, 1999: 160).

Grek kolonileriyle kurulan kentlerin dışında antik dönem ticaretinin büyük bir kısmı deniz yolu ile gerçekleştirildiğinden genellikle kıyılardaki limanlarda bulunan ve farklı coğrafyalardan gelen ürünlerinde satıldığı (ya da takas usulünün uygulandığı) Emporionlar/pazaryerleri bulunurdu (Peck, 1898: 592, 609). Bu pazaryerleri sadece limanlarda değil, İtalya ve Sicilya’da ki örneklerdeki gibi iç bölgelere kadar da uzanmıştır. Ayrıca, Emperionlarda yıllık denetimleri yapmak için bazı görevlilerin belirlenmiş olması (Blunt, 1979: 4-7) bu pazaryerlerinin ticaretteki önemini de ortaya koymaktadır.

Apoikialar gibi Grek kolonisi olarak tanımlanan ve özel bir koloni sınıfı olarak kurulmaya başlanan Kleruchialarda ise göçmen halk, anayurdun vatandaşları sayılmıştır (Mansel, 1999: 160). Normal kolonilerden daha farklı olarak ticari üretimin amaçlandığı Kleruchialarda, koloni kurulan yerleşimin toprağı çok sayıda parçaya bölünerek yoksul vatandaşlara, din adamlarına ya da yerleşimde söz sahibi olan kesime kura ile paylaştırılırdı. Yerleşimciler ayrı bir toplum olarak şekillendirilerek, kendi memurlarını seçmelerine ve yerel yasaları düzenlemelerine karşın Atina vatandaşı olmaya devam etmişlerdir (Peck, 1898: 369, 381).

Kolonilerin kuruluşunda Grekler genellikle sistemli bir şekilde hareket etmiştir. Göçmen kabilelerin başında bu kabilelere liderlik yapan ve daha çok aristokrat sınıftan seçilmiş “Oikist” olarak adlandırılan bir önder bulunurdu. Göçmen kabilelerin lideri, ekseriyetle Delfoi kahinine danıştıktan sonra kentin yerini belirleyerek kenti teşkilatlandırır, öldükten sonra ise kentin resmi meydanına gömülerek kent halkı tarafından bir kahraman (Heros) ya da yarı tanrı olarak kabul edilirdi (Peck, 1898: 381; Mansel, 1999: 158-160).

Göç edilecek olan ana kentten, gönderilecek nüfusu hesap ederken gitmek isteyen veya zorla gitmesine kanaat getirilen ailelerden erkek olmak üzere birer üye seçilirdi. Tipik bir göçmen topluluğu, 100-200 kadar genç bireyden oluşmakta olup bu göçmenler iki veya üç grup halinde denize açılarak göç edecekleri topraklara ulaşırdı (Freeman, 1996: 126). Göç edecekleri bölgelere giderken yanlarında götürmedikleri kadınları ise koloninin kurulmasından sonra yanlarında getirmişlerdir. Pek mümkün görünmese de kolonilerin bazen yerli halk kovulduktan sonra onların yerleşim alanlarına kurulduğu bazen de yerli halk köleleştirdiği ifade edilmiştir (Emir, 2008: 56).

Kolonilerde işlerin düzenlenmesi için genel hükümler ve bazı özel kanunlar bulunmaktadır. Ana kentin anayasası genellikle koloni tarafından kabul edilir ancak yeni kent, siyasi olarak bağımsız kalırdı. Koloni kenti kendi içinden göçmen oluşturup yeni bir koloni kuracağı zaman, genellikle ana kente danışır veya en azından bir liderin belirlenmesi talep edilirdi (Peck, 1898: 381).

4.5. Grek Kolonizasyonunun Sebepleri, Gelişimi ve Sonuçları

Greklere kolonizasyon hareketlerinde, antik dönemin yazarları ve modern yazarlarca bazen tek bazen de birden çok sebep üzerinde durulmuştur. Ancak kolonilerin kurulmasında ilk akla gelen ve genel olarak kabul edilen görüş, bölgedeki arazinin aşırı artan nüfus yoğunluğunu kaldıramaması ve artan bu nüfusun deniz yoluyla başka yerlere göç ettirilmesi fikridir¹² (Cawkwell, 1992: 289).

¹² Birçok araştırmacı tarafından ifade getirilen aşırı nüfus artışını, kolonizasyon hareketlerinin en önemli sebebi olarak ifade etmek pek olası değildir. Özellikle Asurlular aldıkları önemli topraklara kendine bağlı halkları o bölgelere göç ettirerek gücünü garanti altına alıyordu, Urartu da bu şekilde uygulamalar yapmıştır. Bu uygulamanın temel nedeni Urartu merkezi gücüne karşı ayaklanan toplulukları cezalandırmak ya da bu halkları sorun yaratmayacak merkeze yakın bir bölgeye taşımaktır. Toplu nüfus aktarımının yapılmasında bir başka amaç ise orduyu büyütmektir. Tutsaklar arasında erkek çocukların büyük bir yer tutmasının nedeni budur. Bu tür nüfus aktarımı bölgedeki siyasi düzeni sağlamak açısından önemli bir yapıya sahiptir. Hititlerde, Eski Mezopotamya ve Mısır

Thukydides, koloni kurma girişimlerindeki en önemli sebebin, kolektif veya bireysel şekilde toprak ayırımına ve güç savaşlarındaki haksızlığın sonucu olarak toprağa duyulan açlık durumuna bağlayarak, nüfus fazlalığı ve kıtlığın motive edici unsur olduğuna değinmektedir (Küçük, 2008: 13). Herodot, Theralıların koloni kenti olarak kurulan Kyrene kentinin kurulmasındaki sebebin, yedi yıl süren kuraklık felaketinden kurtulmak olduğunu belirtirken (Herodotos, IV. 150-156) yine kıtlığın asıl sebep olduğuna değinmiştir.

Platon, ticari amaç ve kıtlık gibi sebeplerden ziyade, Greklerin uzak bölgelere göç etme sebebini, Grek ülkesinin arazi yapısına, bölge sınırları içinde sıkça patlak veren parti kavgalarına ve ayaklanmalara bağlamaktadır (Mansel, 1999: 158). Ayrıca, “Devlet” adlı yapıtında Platon, nüfusun nasıl kontrol edilebileceğini ve olması gereken nüfus miktarını belirtirken en doğru yolun fazla nüfusun kolonilere iletilmesi gerektiğini kaleme almıştır (Küçük, 2008: 12).

Peck, Grek kolonilerinin bazen yabancı bir düşmanın boyunduruğundan kaçmak için evlerini terk eden halklar tarafından kurulmuş olduğunu, bazen halk arasındaki düzensizliğin bir sonucu, bazen de fazla nüfustan kurtulmak ve böylece iç sarsıntılardan kaçınmak olduğunu belirtirken, asıl amacın çoğunlukla yabancı topraklardaki ticari ilişkileri kolaylaştırmak için buralara yerleşildiğinden bahseder (Peck, 1898: 381).

Leaf, Grek dünyasında ticaretin önemi üzerinde durarak, koloni kurmadaki temel sebebin ekonomik unsurlar olduğunu ifade eder (Leaf, 1915: 163). Bu görüşle aynı paralelde olan Atasoy’da kolonizasyonun ticari sebeplere bağlı olduğu fikrini yazıya dökerek, Greklerin Karadeniz’de koloni kentleri kurma amaçlarının tamamen ticarete bağlamaktadır (Atasoy, 1997: 3). Tsetskhladze ise Karadeniz’de ki Grek kolonilerinin asıl amacının Akdeniz coğrafyasına mal tedarik etmek ve ana kentteki gıda sıkıntısından kurtulmak olduğunu ifade eder (Tsetskhladze, 1998: 9).

Grek kolonizasyonunun sebepleri arasında Karadeniz’in tahıl, kereste, balık, maden ve daha bir çok ürün bakımından zengin olması ve artan Grek nüfusunun ihtiyaçlarının karşılanmasındaki yaşanan zorluklar etkili olmuştur (Tsetskhladze, 2005a: 9). Antik dönemde Karadeniz’de oldukça zengin olan ve türleri yüzlerle ifade

toplumları gibi bir çok devlette toplu nüfus nakli uygulaması yani devlet yöneticisi tarafından bir cezalandırma şekli olarak nüfus aktarımı başvuru bir yöntem olmuştur (Duymuş-Florioti, 2012: 149-150).

edilen balık ticareti de önemli bir yere sahiptir (Baz, 2010: 31). Özellikle yumurtlama döneminde Karadeniz'in büyük ırmak ağzlarını tercih eden somon ve mersin balığıyla birlikte deniz otuyla beslenen çaçabalığı, dikenli kalkan, kefal, vatoz, kayabalığı ve mezgıt gibi derin sularda yaşayan yunus, palamut, domuz balığı ve hamsi de antik dönemden itibaren Karadeniz'in zengin balık türleri arasında yer almıştır (Ascherson, 2001: 17-19). Balıkçılığın önemli bir gelir kaynağı olduğunu Sinope, Herakleia, Karkinitis, Pantikapaion, Olbia, Khersonessos ve Histria gibi yerleşimlerin sikkeleri üzerinde işlenen balık figürlerinden de anlamak mümkündür (Baz, 2010: 31). Karadeniz'de deniz taşımacılığına imkan sağlayan Dinyeper, Dinyester, Tanais, Bug, Danube, İris, Halys ve Harpasos vb. gibi geniş ırmakların varlığı ve ayrıca gemi yapımında kullanılan kerestenin bolluğu da bölgedeki kereste/odun ticaretinin potansiyelini ortaya koyarken (Emir, 2012: 666) bu potansiyel Grek kolonilerinde dikkatini çekmiş olmalıdır.

Grek dünyasında, artan nüfusu doyuracak kadar geniş toprak alanın bulunmayışı, atölyeler ve çiftlik sahiplerinin ucuz köle çalıştırmalarından dolayı yerli vatandaşın işsiz kalması, sosyal sınıf kavgaları ve siyasi parti sebeplerinden dolayı ekonomik durumun bozulması, düşük fiyattaki besin maddeleri bulma ihtiyacı, ucuz hammaddeye gereksinimin duyulması, üretim fazlası olarak artan mallarının satılacağı dış pazarlara olan ihtiyaç gibi sebepler Greklerin kolonizasyon faaliyetlerine yönelmesinde oldukça etkili olmuştur (Roebuck, 1959: 9; Işık, 1995: 5; Atasoy, 1997: 3; Keleş, 2003: 3-4). Bu sebeplere gelişmekte olan endüstriyi sürdürmek için Greklerin, Karadeniz Bölgesi'ni ucuz işçi olarak çalıştırılacak olan köleleri barındıran bir kaynak alanı olarak görülmesini de eklemek mümkündür (Roebuck, 1959: 9; Emir, 2012: 666). Özellikle Miletoslular tarafından MÖ 7. yüzyılda kurulan ana koloni kenti Olbia'dan yapılan köle ihracatı Grekli kolonistler için önemli bir yere sahiptir (Boardman, 1988: 250; Wilson, 2005: 510).

Argonautlar Seferi ve Altın Post Efsanesi olarak bilinen mitosların da Grek kolonilerinin Karadeniz'e yönelmesinde etkili olduğunu belirtmek mümkündür. Yüzyıllardır dilden dile anlatılan efsaneler Karadeniz'e yapılan kolonizasyon hareketlerini başlatan önemli unsurlardan biri olmuştur. Karadeniz'in sahip olduğu zengin maden kaynakları ve bunlara sahip olma arzusu tabi ki bu efsanenin altında yatan başlıca etkidir. Bu efsaneler, Grek dünyasını Karadenizle tanıştırmak bölgenin zenginliklerinin farkına varılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Khalkis ve Eretria kentlerinin toprakları arasında kalan Levanten ovasının kontrol edilmesi çabasıyla MÖ 8. yüzyılda ortaya çıkan Levanten Savaşı, kısa zamanda çoğu Grek kentini içine çekmiş ve kentler arasındaki hegemonya ve savaşın getirdiği ağır yükler, bu yerleşimleri kolonizasyon faaliyetlerine iten önemli siyasal sebepler arasında gösterilmiştir (Freeman, 1996: 131).

Antik yazarlar ve günümüz araştırmacıları tarafından ticari, sosyolojik, kıtlık, siyasi baskılar, nüfus artışı, yeni yerler keşfetme isteği gibi birçok sebep ortaya konmuştur. Marmara'dan sonra Karadeniz'e açılan Grek kolonileri için bu sebeplerin birçoğunun birbiriyle bağlantısız olduğunu düşünmek mümkün değildir. Bahsi geçen sebepler MÖ 7. yüzyılın 3. çeyreğinde Grek kolonilerinin Karadeniz kıyılarında ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yüzyılın sonlarına doğru Berezan, Histria, Apollonia Pontika, Sinope, Trapezus ve Amisos gibi yerleşmelerde kolonilerini kurmuşlardır (Tsetschladze, 1994; Tsetschladze, 1998: 19-22).

Karadeniz'de ki Grek kolonilerini dört kısma ayırdığımızda Karadeniz'in batı kıyılarında bugünkü Bulgaristan'da Agathopolis, Apollonia Pontika, Anchialos, Mesembria, Odessos (Bilde et. al., 2008: 119-120, 122), Romanya'da Albeşti, Tropaeum Traiani, Tomis, Histria, Argamum, Halınyris (Bilde et. al., 2008: 125-128) vb. kentler kurulmuşken kuzey kıyılarında ise bugünkü Ukrayna'da Leuku, Tyras, Nikonion, Kosary, Berezan, Olbia (Bilde et. al., 2008: 129-130) ve Theodosia (Tsetschladze, 2019: 30, tab. 6), Kırım'da Khersonessos, Myrmekion, Pantikapaion, Nymphaion, Kimmerikon (Bilde et. al., 2008: 143-145), Tyritake (Knight, 2012: 61) ve Kerkinites, Rusya'da Gorgippia, Semibratnee, Hermonassa, Phanagoria, Patraeus, Kepo, Taganraog ve Tanais (Bilde et. al., 2008: 147-150) olmak üzere çeşitli kentler kurulmuştur. Karadeniz'in doğu kıyılarında, bugünkü Gürcistan'da Eshera, Phasis, Pichvnari, Vani, Atskuri, Gumbati (Bilde et. al., 2008: 152-153) ve Dioskurias (Tsetschladze, 2019: 29, tab. 6), güney kıyılarında ise bugünkü Türkiye'de Trapezus, Komana Pontika, Amaseia, Euchaita, Amisos, Sinope, Hadrianopolis, Amastris ve Herakleia (Bilde et. al., 2008: 153-156), Kotyora, Kerasos olmak üzere birçok koloni kenti kurmuşlardır.

Kolonizasyon hareketinin gelişimine bakıldığında ticari üs ve tarım kolonileri olmak üzere iki tür koloni ile karşılaşılacaktır (İplikçioğlu, 2007: 24). Amaç ne olursa olsun, Grekler fetih amacı gütmeksizin sadece ekonomik ve tarımsal ihtiyaçlarını gidermek amacıyla koloniler kurmuş, koloni kurdukları kentleri ikinci

bir yurt (Patris) olarak görmüşler ve bu nedenle bu kentleri kolay kolay elden çıkarmadıkları için kolonileri uzun ömürlü olmuştur (Mansel, 1999: 160-161; Tekin, 2008: 67).

Grek koloni kentleri için Platon'un "*Grekler, tıpkı bir havuzun kenarında yaşayan karıncalar ve kurbağalar gibi deniz kıyısına yerleşmişlerdi*" ifadesi, Karadeniz kıyılarındaki kolonizasyon faaliyetlerinin yoğunluğunu göstermesi açısından önemlidir (Arslan, 2006: 81, dp. 25). MÖ 750-550 yılları arasındaki 200 yıllık sürede birçok koloninin kurulmasından dolayı bu dönem, "Büyük Kolonizasyon Dönemi" olarak adlandırılmıştır.

MÖ 8. - 6. yüzyıllar arasında Kıta Hellas ve Anadolu'nun Ege kıyılarındaki kentler tarafından yeri saptanan kolonilerin rakamı, Marmara Denizi kıyılarında 17, Kuzey Ege'de 24, Güney Anadolu kıyılarında 1, Karadeniz kıyılarında 24, Doğu Adriyatik kıyılarında 9, Güney İspanya'da 2, Güney Akdeniz'in Libya kıyılarında 3 ve Nil Deltası'nda 2 olmak üzere toplam 143 koloni kenti kurulmuştur (Gözlü, 2015: 183). Mansel'e göre Arkaik Dönem'in başlarında (MÖ 800-750) yaklaşık 800 olan Grek kolonilerine ait kent sayısı kolonizasyon dönemi sona erdiğinde MÖ 500 civarında yaklaşık 1500'e çıkmaktadır (Yazgı, 2008: 5).

Genel olarak bakıldığında Karadeniz Bölgesi'nde koloni kuran Grekler sadece ticari bir kaygı ile buralara geçici bir şekilde yerleşmemişlerdir. Ticaret haricinde iki farklı bölgenin sosyal yaşantısı, endüstriyel üretimleri, dinsel inançları, ticaretle ilişkili alış-verişleri, insanların farklı bölgelere giderek öğrenim, beceri, ustalık gibi eğitimleri almaları, kültürel ve sanatsal yaşamları, mimari yapılanmaları vb. gibi birçok alanda bir etkileşim ortaya koymuştur. Bu etkileşimle yeni sınıflar oluşmuştur. İşlenmiş eşya üretiminin ön plana çıkmasıyla takas ekonomisinden para ekonomisine geçilmiş ve bu durum soyluların yanında burjuvazinin de zenginleşmesine neden olmuştur (İplikçioğlu, 2007: 25-26). Gemicilik gelişmiş, ticarete bağlı siyasi yapılanma ve örgütlenmeler geniş coğrafyalara yayılmıştır. Kolonizasyon hareketleri tarih sayfasında bir döneme adını vermiş ve bu adla gelen yenilikler asırlara yayılarak günümüze dek uzanan değişimleri tetiklemiştir.

Karadeniz'in güneyi antik kaynaklar ve ele geçen arkeolojik veriler ışığında, erken dönemlerden itibaren Greklerin ilgisini çekmiş bir coğrafyadır. Başlangıçta buraya geldiklerinde yabancı oldukları bölgeye uyum sağlamak için birçok zorluklar

yaşayan Grekler, MÖ 5. yüzyıldan itibaren bu coğrafyada hakim olarak söz sahibi olmuşlar ve arkalarında bunu kanıtlayan birçok eser bırakmışlardır (Keleş, 2015: 53).

4.6. Karadeniz Kıyılarındaki Miletos Kolonizasyonu (MÖ 7. Yüzyıl – MÖ 5. Yüzyıl)

İlk yerleşim yeri, deniz seviyesinin yükselmesiyle Maeandros (Menderes) nehrinin tortuları altında kalmış bir İonia yerleşimi olan Miletos'taki arkeolojik veriler, kentin Neolitik Çağ'dan itibaren iskana ev sahipliği yaptığını ortaya koymaktadır (Öztürk, 2011: 68). GTÇ'ye tarihlenen Hitit kaynaklarında Milawanda olarak adlandırılan Miletos kenti (Coşkun, 1996: 4; Gerçek, 2014: 126) 1955 yılına kadar kesintisiz olarak yerleşime sahne olmuştur (Aslan, 2019: 12, tab. 1).

MÖ 11. yüzyılın ikinci yarısında Priene ve Ephesosla birlikte Miletos, Batı Anadolu'da ki ilk Hellen yerleşimlerinin merkezi konumuna ulaşmıştır (İplikçioğlu, 2007: 19). Dor göçleri sonrasında Batı Anadolu'ya gelen İonia'nın, Samos, Eritrai, Klazomenai, Miys, Teos, Phokaia, Khios, Ephesos, Lebedos, Kolophon, Priene kentleriyle birlikte Miletos'u da içine alan başlıca on iki kenti bulunmaktadır. Bu kentlerdeki siyasal ve kültürel hayat o zamana kadar görülmemiş şekilde ilerlemiş, kent devleti anlamı ilk kez burada ortaya çıkmış, hatta MÖ 8. yüzyılın başlarında İonia'nın istilasına uğrayan Smirna'da dahil olmak üzere, 12 İonia kenti "Panionion Birliği" adını taşıyan dini ve siyasal nitelikte bir konfederasyon kurmuştur (Hanfmann, 1960: 699; Mansel, 1999: 91).

Karadeniz'de ki Grek kolonizasyonunun MÖ 10. ve 9. yüzyılda başladığı bazı araştırmacılar tarafından kabul edilmiş olsa da geniş kapsamlı kolonizasyon hareketinin MÖ 7. yüzyılda Miletoslular tarafından yapılmaya başlandığı genel olarak kabul görmektedir (Işık, 1995: 6).

Greklerin Yunanistan'da ki (Hellas) en önemli metropolleri Megara, Korinth ve Halkis, Eretria, Lokris, Ahhaya ile Batı Anadolu'da ki İonia kentlerinden Phokaia ve Miletos, kolonileşme işine el atan gemicilikte ilerlemiş başlıca kent devletleri olmuştur (Mansel, 1999: 158). İonia'nın en büyük kentlerinden biri olan Miletos, Herodotos'un da belirttiği üzere İonia'nın güneyindeki ilk kenttir (Herodotos, I. 142). Bölgesel olarak Karia'ya ve siyasi olarak İonia'ya ait olan Miletos, dört ayrı limana sahip olup oldukça erken bir dönemde büyük bir deniz kenti haline gelmiştir (Peck, 1898: 1042).

Roebuck, Karadeniz'e önce Kariaalı tüccarların daha sonra da Miletoslu tüccarların geldiklerini ve bu tüccarların güney kıyılarından güneydoğu kıyılarına dek yol aldıklarını belirterek MÖ 10. - 9. yüzyıllarda gerçekleşen bu faaliyetin, Kafkasya'nın demir ve altın kaynaklarına ulaşmak amacını taşıdığını ifade etmiştir (Roebuck, 1959: 117). Miletoslular kolonizasyon faaliyetlerine, Grek karasındaki Greklerden daha sonra başladıkları için, Helles Pontos ve Propontis'te onlara pek fazla yer kalmamış, onlar da daha uzaklara Karadeniz'e açılmışlardır (Işık, 1995: 6). Bu nedenle Miletoslular tarafından Karadeniz'e geniş kapsamlı kolonizasyonlar, MÖ 7. yüzyıldan itibaren yapılmaya başlanmıştır (Işık, 1995: 6). Bunu Megaralı, Phokaialı ve Khiosluların yaptığı kolonizasyon hareketleri izlemiştir (Boardman, 1988: 143).

Aktüre, kolonizasyon sürecinin iki evrede yoğunlaştığını belirterek Phokaia kentiyle birlikte Miletos'un da kolonizasyon hareketlerine MÖ 7. yüzyıl ortalarından başlayıp MÖ 6. yüzyıl ortalarına kadar süren ikinci evrede yer aldığını ve koloni sürecine geç başlamalarında ise topraklarının tarıma elverişli olmasının etkili olduğunu belirtmektedir. Batı Anadolu'da ki bu kentler Marmara Denizi, Karadeniz ve Kuzey Afrika kıyılarına yönelmişler ve tarımdan ziyade ticari bir amacı ön planda tutmuşlardır. Bu ticareti yapanlar ise yoğun olarak Miletoslular tarafından kurulan koloni kentlerinden ve diğer İonia kentlerinden gelen kolonistlerce gerçekleştirilmiştir (Aktüre, 2003: 211-212).

Miletosluları Karadeniz'e yönelten bir diğer sebep olarak kentin doğusunda ortaya çıkan Lydia Devleti'nin Miletos'un liman ilişkileriyle olan bağlantılarını kesmeleri ve ticaretlerine büyük darbe vurmalarıdır. Böylelikle Miletoslular, iç bölgelere ulaşabilmek amacıyla alternatif yollar bulmak durumunda kalmışlar, fakat Akdeniz ve Ege kıyıları daha önceki dönemlerden itibaren diğer denizci uluslar tarafından ele geçirildiği için mecburen kuzeyindeki Karadeniz Bölgesi'ne yönelmişlerdir (Özgören, 2007: 13).

Miletoslular, Doğu Karadeniz'de ki koloni kentlerinden elde ettikleri maden, şarap, gemi kerestesi, zeytinyağı gibi ürünleri deniz yoluyla batıya iletmış ve bu ticari faaliyetler sayesinde, MÖ 7. yüzyıl boyunca kolonizasyon hareketini devam ettirerek bütün Karadeniz kıyılarına yayılmışlardır (Akkaya, 2018: 13). Elde edilen bu ürünlere yenilenebilir bir kaynak olarak keçi, koyun, eşek, at ve diğer evcil hayvanları, canlı ve kurutulmuş balıkları ve köle ticaretini, zift, keten ve balmumu

gibi önemli ithal malları da eklemek mümkündür (Emir, 2012: 666). Böylelikle MÖ 7. yüzyıldan itibaren özellikle Miletoslular, Karadeniz sahillerinde kurmuş oldukları büyük çaplı kolonilerle bölgede kalıcı sömürgecilik faaliyetlerine hızlı bir geçiş yaparak (Hammond, 1959: 114-115; Sansone, 2004: 79-80; Aktaş, 2007: 28) bu bölgede koloni kuran kentler içinde lider konumuna ulaşmıştır (Solovyov, 2012a: 387). Ayrıca, kolonizasyon döneminin MÖ 7. - 6. yüzyılları, İonia'nın bilim ve felsefede en parlak olduğu zaman olup (İplikçioğlu, 2007: 25) Miletos, Thales, Anaksimandros ve Anaksimenes gibi düşünürlerin yetiştiği görkemli bir kente dönüşmüştür (Öztürk, 2011: 68-69).

Kıta Hellas'ta yaşanan kolonizasyon hareketinden bir asır sonra, yani MÖ 6. yüzyılda Anadolu Egesi'ndeki kent devletlerinde de koloniler kurmaya başlamışlardır (İplikçioğlu, 2007: 25). Bu dönem Karadeniz'in sürekli yerleşim ve gelişmelerin olduğu bir dönem aralığıdır. Çünkü Yunanistan ve İonia'da ekonomik ilerleme neticesinde üretim artarak tahıl ticareti büyüyünce toplama, depolama ve taşıma gibi büyük işler yapılmaya başlanmıştır (Atasoy, 1997: 6). İonia'nın önemli yerleşimlerinden olan kent, MÖ 6. yüzyılda neredeyse Grek dünyasının en zengin kenti konumuna ulaşmıştır (Durant, 1939: 134).

Karadeniz'de ki ilk koloniler Miletos tarafından kurulmuştur (Tekin, 2008: 72). İlk olarak Helles Pontos'ta Alydus kolonisi daha sonra da Propontis'te Kyzikos'u kuran Miletoslular, aynı zamanda Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan önemli bölgeye de hakim olmuşlardır (Cook, 1946: 71-72; Hammond, 1959: 114). Bu kolonilerden Kyzikos, Miletos'un Akdeniz dışında kuzeydeki ilk kolonisidir (Graham, 1958: 39-42).

Homeros destanlarında İonia sahilinde tek adı geçen ve Kar karakterli olarak gösterilen Miletos kenti (Boyana, 2011: 36) MÖ 7. yüzyıldan itibaren tamamen Karadeniz'e yönelmiş ve güney kıyılarında ilk olarak Sinope ve Herakleia kolonilerini kurmuştur (Hammond, 1959: 114-115). Megaralıların Marmara Denizi'nin girişinde yer alan Khalkedon ve Byzantium'da koloniler kurmaları, Miletosluların Karadeniz'e çıkararak daha güneye ilerlemelerine sebep olmuştur (Durant, 1939: 134; Bondyrev, 2006: 123).

Miletoslular, Karadeniz kıyılarına yapılan kolonizasyon faaliyetlerinin ikinci dalgasında ise Bosporus Boğazı'ndan doğuya uzanmış ve doğudaki Olbia'ya ve kıyı

şeridine yerleşerek üçüncü dalgayla birlikte Phanagoria'dan itibaren kuzeybatı bölgesine dek yayılmışlardır (Gibson, 1997: 24).

Karadeniz'in kuzey kıyılarında da Miletoslu kolonistlerce önemli ticari hacme sahip birçok kent kurulmuştur. MÖ 7. yüzyılda Miletos kolonileriyle kurulan Olbia kenti bu kentler içinde önemli bir yere sahiptir. Ana liman kenti olan Olbia'dan tahıl, balık ve köle ihracatı yapılırken Attika malları da ithal edilmiştir (Wilson, 2005: 510). Bölgedeki Miletos yerleşiminin ilk kanıtı, MÖ 7. yüzyılın sonlarına ait çanak-çömleklerin bulunduğu Berezan Adası'ndan gelmiştir (Boardman, 1988: 250). Berezan'da arkeolojik kazılarla ortaya çıkan seramik grupları istatistiksel olarak analiz edildiğinde, buluntuların büyük bir kısmını Grek ticari amphora parçaları oluşturmaktadır (Solovyev, 2019: 5). MÖ 5. yüzyılda koloniyi ziyaret eden Herodotos, antik çağdan kalma şehir ve sakinleri hakkında yapmış olduğu açıklamalarda, *"...pek gösterişli, pek büyük bir sarayı vardı, çevresi beyaz mermerden sfenksler ve grifonlarla süslenmişti..."* şeklindeki ifadeleri (Herodotos, 4. 19) kentin ekonomik konumunu yansıtmaktadır. Ayrıca, kentteki arkeolojik buluntular arasında kentin akropol alanından iyi korunmuş durumda olan bir köle talep etmeyle ilgili şikayet konulu MÖ 500'lere tarihlenen özel bir mektubun (kurşun tablet üzerine yazılmış) ele geçmesi (Boardman, 1988: 250), Pontos'un kuzey kıyılarında köle ticaretinin önemli bir seviyede olduğunu göstermektedir.

MÖ 6. yüzyılın ortalarında Miletoslu kolonistlerce kuzeyde kurulan önemli bir diğer koloni kenti ise Kerç Boğazı'nın güneyinde Taman Yarımadası'nda yer alan Gorgippia kentidir (Tsetschladze, 2019: 31, tab. 6). Kent, MÖ 4. yüzyılın başlarında büyüyerek yüzyılın ikinci yarısında ve MS 2. yüzyılda altın çağını yaşamıştır (Aleksyeva, 1994: 48). Bosporus Krallığı'nın en önemli merkezlerinden biri olan Gorgippia, kendi büyük limanını da kontrol etmiştir. Kent, büyük bir pazara sahip olduğu için bölgedeki diğer kentler de bu pazardan yararlanmış, kent dışındaki yerli halkın mezarlarında da genellikle Grek buluntuları tespit edilmiştir (Aleksyeva, 1994: 50-53).

Günümüzde Romanya'nın kıyısındaki Histria kenti de MÖ 7. yüzyılda Miletoslularca Karadeniz'in kuzeyinde kurulan önemli bir koloni kentidir. MÖ 6. yüzyıla tarihlenen Zeus Polieus ve Theos Megas dor tapınağı ve Helenistik Dönem'e ait Aphrodite tapınağının varlığı kolonistlerin bölgeyle olan ilişkilerini göstermekle birlikte kenti çevreleyen surlar, Arkaik, Helenistik ve Erken Roma İmparatorluk

Dönemi ve Got İstilasına ilişkin dört aşamalı bir yapılanmayı ortaya koymaktadır (Andrews, 2010: 54-62).

Miletoslularca MÖ 7. yüzyılın sonları – 6. yüzyılın başlarında kurulmuş olan Panticapaeum kenti, Kimmer Boğazı'nın Kırım tarafında MÖ 550–500 yıllarında kurulan Theodosia kenti, MÖ 6. yüzyılın ortalarında kurulan Nymphaion ve Tyras kentleri (Tsetschladze, 2019: 30, tab. 6) ve MÖ 6. yüzyılın ilk yarısında Kerç körfezi kıyısında kurulmuş olan Myrmekeion kenti de (Knight, 2012: 59) Pontos'un kuzey kıyılarındaki önemli koloni kentlerine örnek gösterilebilir.

Amisos, Phasis ve Dioskurias'ta koloniler kuran Miletoslular, MÖ 5. yüzyıldan sonra Karadeniz'in büyük bir bölümünde güçlü kent kolonileri meydana getirmişlerdir (Bondyrev, 2006: 123). Strabon, Miletosluların Karadeniz ve Marmara Denizi'nde pek çok kolonisi olduğunu belirtirken (Strabon, XIV. 1. 6), Yaşlı Plinius bu kıyılarda 90 tane Miletos kolonisi bulunduğunu kaleme almıştır (Drews, 1976: 25; Kınacı, 2015: dp. 23). MS 1. yüzyıla ait bir Miletos yazıtında Miletos'un Karadeniz kıyılarındaki Grek kentlerinin metropolisi olduğunu anımsatan söylemlerle karşılaştırılması (Drews, 1976: dp. 53) kentin koloni faaliyetlerinde önemli bir konumda olduğunu göstermektedir. Kolonizasyon hareketlerinin ilk döneminde koloni sayısı yaklaşık 25 olan Miletos, kolonizasyon sürecinde nüfusu arttırmaktan ziyade örgütleyici bir rol üstlenmiş ve sonraki koloniler bölgedeki ilk koloniler tarafından kurularak sayıları artmaya başlamıştır (Tsetschladze, 2010: 78).

Tsetschladze birkaç aşamadan oluşan Karadeniz kıyılarındaki kolonilerin büyük çoğunluğunun MÖ 6. yüzyılda İonialılar tarafından kurulduğunu ifade etmektedir (Tsetschladze, 2005a: 96). Ancak, yazılı kaynaklar bu yerleşimlerin genel olarak Miletoslular tarafından kurulduğunu belirtmiş olsa da Samos, Ephesos, Khios gibi diğer Doğu İonia kentleri de Karadeniz Bölgesi'nde kolonizasyon faaliyetlerine katkı sağlamıştır (Boardman, 1988: 243; Tsetschladze, 1998: 36).

Miletoslular, Karadeniz kıyılarında çok sayıda koloni ve ticari amaçlı pazar yerleri kurmuşlardır (Peck, 1898: 1301). Ticaret olarak öne çıkan Miletoslu koloni kentleri, dinsel olarak da yerli halkı etkilemiş ve aynı kültürlere inandıkları çeşitli yazıtlarda ve grafitili seramiklerde de karşımıza çıkmıştır (Tsetschladze, 2005b: 97).

Karadeniz'e Grek nüfuzunun üçüncü evresi ise MÖ 560'dan itibaren başlayarak, Perslerin aşırı baskısı nedeniyle Miletos'un kolonicilik faaliyetinden

vazgeçmeye zorlandığı MÖ 530 yılına dek sürmüştür (Tsetskhladze, 1994). Batı Anadolu kıyılarındaki Hellen kentleri birbiri ardına önce Lydia Devleti'nin, bu devletin Kyros tarafından ele geçirilmesinden (MÖ 546/5) sonra Pers Devleti'nin egemenliğine girmiştir (İplikçioğlu, 2007: 36). Pers egemenliği altına giren İonia kentleri içinde Perslerle anlaşma yapmayı başaran tek kent ise Miletos'tur (Erbaş, 2011: 73-74). Ancak Perslerin MÖ 513'te yaptıkları İskit seferi ile boğazları kontrol altına almaları İonia kentlerinin özellikle de Miletos'un Karadeniz'de ki kolonileriyle bağlantısı kestiği için kent ekonomisine büyük bir darbe vurmuştur. Bunun üzerine İonia kentleri, Miletos'un liderliğinde MÖ 500'de ayaklanarak Hellas'tan Atina ve Eretria'dan da küçük çapta destek alarak (Sevin, 1982: 233) Pers egemenliğine karşı İonia İsyanı'nı (MÖ 499/494) gerçekleştirmiş ancak birkaç yıl sonra bu isyan başarısızlıkla sonuçlanıp Persler tarafından isyanın merkezi olan Miletos tahrip edilmiştir (İplikçioğlu, 2007: 36).

Miletos'un Karadeniz kıyılarıyla olan ticareti bastırılan İonia İsyanı'yla son bulmamıştır. Miletoslular kendi kentlerine kaçmış olsalar da Karadeniz'in batısında birkaç kent daha kurmuş ve bu kentlerde zamanla nüfusunu arttırarak yayılım alanlarını genişletmişlerdir (Tsetskhladze, 2010: 81). Karadeniz kıyılarının Mithradates Krallığı'nın geleceği için önemli bir coğrafya olduğunu ilk fark eden I. Pharnakes, Helen koruyuculuğunu üstlenirken aynı zamanda bu coğrafya üzerinde çeşitli siyasi emellerinde peşine düşmüştür (Emir, 2014: 213). Bu bağlamda I. Pharnakes, Miletos kolonisi olan Sinope kentini ele geçirerek başkent yapmış ve daha sonra da Doğu Karadeniz'de ki Miletos kolonilerini almaya devam ederek Kerasos, Kotyora ve Trapezus kentlerini ele geçirmiştir (Albayrak, 2010: 61).

5. ARKAİK DÖNEMDE (MÖ 6. YÜZYIL) AMİSOS ANTİK KENTİ

Amisos kentinin Arkaik Dönemi'ne ilişkin antik kaynaklarda yer alan bilgiler, kentin kuruluş tarihine ve hangi ana kentin kolonizasyon faaliyetleriyle ilişkiler içerisinde bulunduğu konusunda birtakım veriler sunmaktadır. Yerleşimin bir kent olarak gelişerek sınırlarının genişlemesine rağmen bu dönemde kentin nerede kurulduğuna ilişkin çeşitli görüşler ortaya konmuştur. Ancak kentte Çakalca-Karadoğan Höyüğü olarak adlandırılan yerleşimde açığa çıkan mimari kalıntılar, Arkaik Dönem'e tarihlenen çeşitli seramik ve pt figürün parçaları, kentin hangi tarihte ve hangi ana kent tarafından kolonize edildiğini ortaya koyarak kentin ilk temellerinin atıldığı döneme ışık tutmaktadır.

Kent adı ve kentin kuruluş sürecine ilişkin yapılan ele alış, yerleşimin lokalizasyonunu belirlemede de etkili olacaktır.

5.1. Amisos Adının Kökeni ve Anlamı

Amisos kelimesinin etimolojisi üzerine çeşitli yorumlar yapılmış ancak kelimenin genel olarak kabul gören bir anlamı ortaya konamamıştır. Bazı araştırmacılar tarafından Amisos adının Grekli kolonistlerce verildiği, bazı araştırmacılar tarafından ise kent adının yerel bir kelime olduğu üzerinde farklı çıkarımlar bulunmaktadır. Antik kaynaklarda da Enet/Enete olarak geçen yerin Amisos'un kendi halkı olup olmadığı karmaşası bir diğer uzlaşılamayan konudur.

Antik yazarlardan Strabon, Paphlagonia'da görünürde hiç Enet halkından birinin olmadığını ancak bazılarının Amastris'ten on Skhoinos uzaklıktaki Aigialos'ta bir köy bulunduğunu ve bazılarının da Kappadokialıların sınırında oturan Enetler isimli bir kabilenin Kimmerler ile bir sefer yaptığını ve bu kabilenin sonradan Adria Denizi'ne sürüldüğünü belirtir (Strabon, XII. 3. 8). Fakat, Pylaimenes'in ait olduğu Enet kabilesinin, Paphlagonialıların en saygın kabilesi olduğu ve bunların kalabalık olarak Pylaimenes ile sefere çıktıkları, fakat önderlerini kaybetmeleri üzerine Troia'nın zaptından sonra Trakya'ya göçüp başı boş dolaşırken şimdi Enetike (Strabon, III. 2. 13, V. 1. 4) denen yere geldikleri hususunda genellikle fikir birliği bulunmaktadır. Strabon, bazı yazarların Antenor ve çocuklarının da bu sefere katıldığını ve Enetlerin Adriatik Körfezi'ne yerleşmiş olduklarını bu nedenle

de ortadan kaybolup Paphlagonia’da görünmediklerinin varsayılabilirliğini kaleme almıştır (Strabon, V. 1. 4, XII. 3. 8.).

Zenodotos, Homeros’tan yaptığı alıntıya istinaden “Enete’den” diye kaleme aldığı yerin bugünkü Amisos’a işaret ettiğini belirtir (Strabon, XII. 3. 8). Günümüze ait bazı çalışmalarda da MÖ 6. yüzyıla kadar Enete olarak bilinen kente, MÖ 562 yılında Miletoslu kolonistlerin yerleşmesiyle Amisos adının verildiği (Sarısakal, 2002: 18) veya Enetlerin Halys’in öteki tarafında Amisos çevresinin eski halkı olarak görüldüğü belirtilir (Drews, 1976: 20; Keskin, 2005: 8).

Plinius ise Cornelius Nepos adlı tarihçinin Kromna civarında eskiden Enet kabilesinin ikamet ettiğinden yola çıkarak İtalya’da ki Venedik kabilesi arasında bir bağlantı olduğunu ve Veneti kabilesinin kökenini Enetlere bağladığını aktarmıştır (Arrianus, 109-110). Romalı tarihçi Quintus Curtius Rufus ise Büyük İskender’in Ankyra’ya girdikten sonra Paphlagonia’da “Henetin” adlı bir halkın yaşadığını ve bazılarının Veneti halkının köklerinin bu halka dayandırıldığı iddiasını aktarmaktadır (Öztürk, 2011: 250). Venet halkının ise İtalya’nın Veneto bölgesinde yaşayan MÖ 12. yüzyılda Troia savaşı sonrasında Anadolu’dan İtalya’ya göçen halklardan biri olduğu belirtilir (Öztürk, 2011: 250).

Homeros, Enetlerden bahsederken erkek yürekli Pylaimenes’in komuta ettiği Paphlagonialıların yaban katırlarıyla ünlü Enetlerin yurdundan geldiğini ve kentleri Kromna, Aigialos, yüksek Erythinoi olduğunu yazmıştır (Homeros, II. 850-855). Amastris’ten on Skhoinos uzaklık hesaplandığında, 1 Skhoinos (çoğul formu: Skhoinoi), 60 stadia (11.1 km) yaklaşık 110 km olarak söylemek mümkündür (Öztürk, 2011: 250, dp. 26). Bu mesafe Enetlerin Amastris’ten Aigialos’a denk gelen mesafeye oldukça yakındır (Strabon, XII. 3. 10; Karasalihoğlu, 2014: 156).

Enetler için bir diğer teori ise Enetlerin bizzat Kimmerler olduğudur. MÖ 625’te Lydia Kralı Ardis tarafından yenilerek yok edilmiş olmaları hem Enetlerin birdenbire yok oluşlarını hem de ölen Enet savaşçılarının Paphlagonia’da geride bıraktıkları eşlerinin Amazon savaşçılarına dönüşme efsanesini açıklayabileceği düşüncesidir (Öztürk, 2011: 251).

Amisos kentinin önceki yerleşim yeri olan Enete’nin, Çakaca-Karadoğan Höyüğü civarında aranması gerektiği ve yerleşimin yakınında ortaya çıkan mezar stellerinin Enete’nin nekropolüne ait olabileceği ileri sürülmüştür (Akyüz, 2013: 38).

Ancak, Amisos'un kuruluş sürecine ışık tutan Çakalca-Karadoğan Höyüğü kazısında kentin ilk ismi olduğu ileri sürülen Enete veya Eneti'ye dair hiçbir kanıt ulaşılamamıştır (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2016a: 4).

Amisos kelimesinin Grekçe karşılığı ve şimdiye kadar belirlenmiş bir anlamı bulunmamakla birlikte yerel dilde bulunan bazı kelimelerin varyantları olarak çeşitli çıkarımlar ortaya konmuştur. Umar'a göre Amissawana adının, Samisos/Amisos bölgesini ifade etmek için kullanıldığı belirtilirken, Samsun bölgesini ifade etmek için Greklerin Amisene adını kullandıkları ve bu adın Anadolu kökenli Amissa'dan türetilmiş olduğu ileri sürülmüştür (Umar, 2000: 14-15). “Ana Tanrıça Yerleşimi/Kenti” anlamını veren Amissa (Am[a]-issa) adının ise aslen Anadolulu Luvi dilinde veya yerel Kappadokia dilindeki şekliyle kullanıldığı kabul edilirken (Şahin, 2004a: 15) bu kelimenin Palaskça olduğu da ifade edilmektedir (Kaya, 2013: 71).

İlginç birkaç görüş ise efsaneye göre “Amis/Amas” adlı biri tarafından kurulan Amaseia'nın (Amasya) bu adı bugünkü Samsun kentinin atası olan antik Amisos'tan almış olduğudur (Öztürk, 2011: 422). Amis'in kelime anlamının Grekçe'de çanak-çömlek, bardak anlamına da geldiği ve bunların Amaseia'da yapılıp Amisos iskelesinden nakledilmesiyle ilintili olarak bu iskeleye Amis, buradaki yerleşik halka da Amisos/Amisus denildiği görüşüdür (Sarısakal, 2002: 15; Aktaş, 2007: 39).

Strabon, Amisene bölgesi için Themiskyra'nın Amisene topraklarında olduğunu ve bu toprakların da Halys ırmağından sonra gelen ülkede yaşayan Leukosyrialılara ait olduğunu ifade eder (Strabon, XII. 3. 9). Işık, Paphlagonia'nın doğusundaki Pontos kıyısında kurulmuş olan Amisene ülkesinin, Amisos, Themiskyra ve Kotyora'yı içine aldığını belirtirken (Işık, 1995: 231, 236; Işık, 2008: 179) bazı kaynaklarda ise Amisene'nin, adını Amisos kentinden aldığını ve Sidene ile Themiskyra yörelerini de kapsayan sınırlara sahip olduğu belirtilmektedir (Kınacı, 2015: 189). Amazonların önemli kentlerinden biri olan Themiskyra, Amisos'a ait Amisene territoriumu sınırları içinde kalmaktadır (Akarsu, 2016: 39-50). Dolayısıyla Amisos adının kolonizasyon döneminde Amisene olarak ifade edilmiş olması mümkün görünmemekte olup Amisene ifadesiyle Amisos'un da içinde bulunduğu geniş bir bölgenin adlandırılması yapılmış olmalıdır.

Atasoy tarafından kent adının, kentin kurucusu ya da tanrıçasını ifade eden bir adlandırmaya bağlı kalınarak Greklerden önce yaşayan yerli halkın kendi kentlerine

vermiş oldukları bir isim olabileceğini ifade etmektedir (Atasoy, 1997: 34). Daha kesin ifadeler kullanan Vadala, Amisos kelimesinin yerli ve Asyalı bir kelime olduğunu ve Amisos'u kuranların Asyalılar ve olasılıkla Kariyalılar olduğunu, kelimenin asla Miletos, Phokaia ya da Grek kökenli olmadığını belirtmektedir (Uzun, 2007: 329).

Bugün Amisos olarak sınırları bilinen bölgede, Geç Kalkolitik Çağ'dan itibaren var olan yerleşmeler, köy karakterinde küçük topluluklar tarafından kurulmuş yerleşimler olup buralarda ele geçen çeşitli seramikler bu bölgelerle, Doğu Ege Adaları (Samos Tigani, Khios Emporion), Kuzey Yunanistan (Sitagroi, Dikilitaş, Paradimi), Bulgaristan (Varna, Karanova) ve Romanya (Cernavoda) kültürlerinin bir ilişki içinde olduğunu göstermektedir (Atasoy, 1997: 16-17). Orta Anadolu'da ki çeşitli yerleşmelerde de ele geçen buluntuların Amisos bölgesi ve Balkan kültürleriyle benzerlik taşıması, Orta Anadolu ile Mezopotamya arasında, Asurlu tüccarlar tarafından kurulan ticaretin Amisos bölgesine dek uzandığı göstermektedir (Bilgi, 1990: 119-219; Atasoy, 1997: 17). Ayrıca Amisos, aynı dönemden itibaren Orta Anadolu'ya giden yolun başlangıç noktası konumundadır (Bilgi, 2001: 279).

Amisos, Athenokles ve Atinalılar tarafından üçüncü kez kolonize edildiğinde adı "Peiraios" (Pire) olarak değiştirilmiş (Strabon, XII. 3. 14) sonra tekrar Amisos adı kullanılmaya başlanmıştır. MÖ 64 yılında Roma egemenliğine girdiğinde ise kent adı "Pompeiopolis" olarak değiştirilmiş ancak bu isim de kalıcı olmamıştır (Darkot, 1993: 173). Bizans Dönemi'nde Aminosos, Samisun, Samisos adlarıyla anılan kent, Rum ağzında "Samisounta" şeklinde anılmıştır (Darkot, 1993: 173-174; Öztürk, 2011: 460). Amisos, II. Kılıç Arslan Dönemi'nde Türklerin yönetimine geçmiş fakat alınamadığı için buraya bir ok atımı mesafede "Müslüman Samsun" adıyla yeni bir kent kurulmuştur (Atasoy, 1997: 74). Alınamayan Amisos kenti, "Kara Samsun", yeni kurulan Müslüman Samsun ise "Sampson" şeklinde anılmaya başlanmıştır (Darkot, 1993: 173-174; Şahin, 2004a: 16). Müslüman Samsun adı MS 12. ve 13. yüzyıllarda Türk kaynaklarında "Samsun", Batı kaynaklarında ise "Sampson" olarak geçmeye başlamıştır (Akçay, 2018: 3). MS 13. yüzyıldan itibaren Samsun'a yerleşen Cenevizliler buraya Amisum, İs Amisum, Simiso, Siniso veya Samisun şeklinde farklı adlandırmalarda bulunmuş (Sarısakal, 2002: 12) batılı haritalarda da kent "Simiso" olarak kayda geçmiştir (Koç, 1987: 183). Kara Samsun ya da Gavur Samsun olarak adlandırılan Amisos, uzun süre Bizans ve Cenevizlilerin elinde

kalmış ve Hristiyanlar bu bölgede 250 yıl bağımsız yaşamışlardır (Akçay, 2018: 5). Sultan Çelebi Mehmed tarafından Kara Samsun ele geçirildiğinde Hristiyanlar tarafından kent yakılarak gemilerle terk edilmiş, Müslüman Samsun ise İsfendiyaroğulları'ndan savaş yapılmadan alınmış ve kent Rum (Sivas) Eyaleti'ne bağlı bir sancak olarak "Canik Sancağı" adıyla Osmanlı idari teşkilatına dahil edilmiştir (Akçay, 2018: 6). MS 1701 yılında Samsun'dan geçen Fransız seyyahı Tournefort, bölge için "*Eski Atina kolonisi olan Amisos'un yıkıntıları üzerinde kurulmuş olan sahil şeridi üzerindeki bir köyü arkamızda bıraktık*" ifadesinden bu dönemde Samsun'un pek gelişmiş olmadığı da anlaşılmaktadır (Koç, 1987: 183). Samsun, Cumhuriyet'in ilanından sonra il olmuş ve sadece Samsun adı kullanılmıştır (Akçay, 2018: 3).

5.2. Amisos'un Konumu

Amisosluların bulunduğu Pontos Bölgesi coğrafi olarak dört bölgeye ayrılmaktadır. Bu bölgeler, yüksek bölge olarak ifade edilen Halys'in kuzeyi, Halys ve İris vadileriyle bölünmüş Kuzey Anadolu dağlık bölgesi, Lykos ve İris vadileri ile bu nehirlerin yan kollarını kapsayan çekirdek bölge ve son olarak Halys'in ağzından Trapezus'un doğusuna ve Apsarros (Çoruh) ırmağına kadar olan kıyı şerididir (Arslan, 2007: 17).

Arrianus, Halys ırmağının Karadeniz'e döküldüğü yerin Sinope ve Amisosluların territoriumunu birbirinden ayırdığını ifade eder (Arrianus, XV. 1), (Şekil 5.2.1.). Bu ifadenin devamında ise bugün hiçbir lokazile edilememiş olan Halys ırmağından 90 stadia mesafede limanı bulunan Naustathmos kentine, buradan 50 stadia mesafede yine bir liman kenti olan Konopeion'a ve buradan da 120 stadia uzaklıktaki Eusene kentine ulaşılmakta olup Eusene yerleşiminin de Amisos'a 160 stadia uzaklıkta olduğundan bahsedilerek İris ırmağının Karadeniz'e döküldüğü yerdeki Ankon limanı ile Amisos'un arasında ise 160 stadia mesafe olduğu ifade edilir (Arrianus, XV. 2-3).

Strabon, Sidene'den sonra gelişmiş bir kent olan Pharnakia'ya, devamında ise Grek kenti olan Trapezus'a geldiğini ve buradan da deniz yoluyla 2200 stadion mesafede Amisos'a geldiğini, Sidene'ye geldiğinde ise deniz tarafında Khabaka, Phambda ve Side'de kalelerin bulunduğunu ve Amisos arazisinin buraya kadar uzanarak bu kentin önemli bilginler yetiştirdiğini aktarmıştır (Strabon, XII. 3. 16-17).

Amisos kenti, verimli topraklarının yanı sıra takriben 60 stadia uzaklıkta bulunan Amazonların ve Sidenelilerin ülkesi olan Themiskyra'yı da kapsamaktadır (Kınacı, 2015: 189). Themiskyra, bazı antik kaynaklarda Syrialılar (Suriyeliler) olarak geçmektedir. Herodotos'un Kappadokia Suriyelileri (Herodotos, I. 72) olarak belirttiği ifadeyle denilmek istenen Strabon'a göre Kappadokialıların olduğudur. Themiskyra'ya, burada yaşayanların ten renginden dolayı Leukosyrialılar (Beyaz Syrialılar) denilmiştir. Pindaros'un da Amazonlardan Syria ordusu olarak bahsettiği yer olarak Themiskyra'ya işaret etmektedir (Strabon, XII. 3. 9).

Romalı tarihçi Ammianus Marcellinus¹³, Bithynia'dan sonra Pontos ve Paphlagonia kentlerinin yer aldığını ve bu kentler içinde Sinope, Herakleia, Polemonion, Tios, Amastris'le birlikte Amisos'un da bulunduğunu belirtir (Işık, 1995: 105). Prokopius¹⁴ ise Amisos'un Sinope gibi bir kıyı kenti olduğunu ifade eder (Işık, 1995: 201). Arrianus ise Hellen kenti olan Amisos'un, Atinalıların kolonisi olduğunu ve deniz kenarında kurulduğunu ifade ederken kentten İris ırmağının Karadeniz'e döküldüğü yerdeki Ankon limanına uzaklığının 160 stadia olduğunu kaleme almıştır (Arrianus, 31).

Bu bölgede oldukça verimli topraklara sahip olan Amisos'un yeri konusunda, Strabon'un ifadeleri oldukça açıktır. Phazemon (Vezirköprü) yerleşiminin bulunduğu Phazemonitis kesiminin kuzeyinde Gazelonitis (Bafra ovası), Saramene ve Amisosluların bulunduğu (Strabon, XII. 3. 38), Phazemonitis'in güneyinde Phanaroia'ya dek devam eden güzergahta balık yönünden zengin, denizi andıran Stephane (Ladik'te) gölünün ve bu gölün kenarında da Amisos, Amaseia, Phazemon, Kabeira'ya giden antik yolların kesiştiği bir konumda olan Laodikeia (Ladik) kentinin (Arslan, 2007: 19, dp. 68) İkizari Kalesi¹⁵ ve Pontos krallarına (Mithradates Hanedanlığı'na) ait bir sarayın bulunduğunu söyler. Amisos'un kuzeybatısında bereketli düzlük arazilere sahip olan Gazelonitis'in bir kısmı ise Amisoslular tarafından işgal edilmiştir (Strabon, XII. 3. 13, 38). Halys ırmağının doğusunda yer alan Gazelonitis yöresi, Amisos sınırlarına dahil olunca ırmağın batısında bulunan Sinope kentiyle Amisos sınır olmuştur (Arrianus, XV. 1; Herodotos, I. 6; Strabon, XII. 3. 9, 12-13. 25. 39). Genel bir ifadeyle Pontos Bölgesi'nin önemli kentlerinden

¹³ MS 322-400 yılları arasında yaşamış Antakyalı tarihçi.

¹⁴ MS 500-565 yılları arasında yaşamış Kayseryalı tarihçi.

¹⁵ "İkizari" yazımının şüpheli olduğu ve bu yazımız Ptolemaios'un belirttiği şekliyle "Kızara" olmasının daha muhtemel olduğu belirtilmekte olup bilgi için bkz: Arslan, 2007: 19, dp. 69.

biri olan Amisos, doğuda İris batıda ise Halys nehirleri tarafından oluşturulan iki ova arasında kurulmuş bir liman kenti konumundadır. Kente ilişkin yapılan bu konumlandırmalar, yerleşimin teritoryumunu da yaklaşık olarak belirlemektedir (Şekil 5.2.2.).

Erciyas, Wilson'dan yaptığı bir alıntıyla Amisos teritoryumuna Kavak İlçesi, Çataltepesi'nde Apollo Didymeis Kutsal Alanı'nın da alınması gerektiğini belirterek Amisos halkının, kendi kentinin sınırları içindeki bir kutsal alanı ziyaret edebildiği gibi, uzaktaki bir kutsal alanı da rahatlıkla ziyaret etmiş olabileceğine değinmektedir (Erciyas, 2001: 146).

Tarım, maden, balıkçılık, hayvancılık gibi ticari amaçla kurulmuş olan Herakleia Pontika, Sinope, Kotyora, Kerasos, Trapezus ve Amisos gibi koloni kentlerinin ortak özelliği bu kentlerin en az bir limana sahip olmasıdır (Robinson, 1906: 143-144; Drews, 1976: 18-20; Mansel, 1999: 168). Bakır, kurşun ve çinko gibi şehre yakın olan maden ocakları da Amisos için önemli bir gelir kaynağı olmuştur (De Jesus, 1978: 98-99). İlk kolonistlerin yerleştikleri alanda tarım ve zanaat faaliyetlerine başlayana dek diğer ticari faaliyetler kolonilerin kalıcılığında oldukça etkili olmuştur. Böylelikle liman kentlerinden elde edilen ticari mallar, Akdeniz ve Hellen coğrafyasına taşınarak hem ana yurtlar hem de koloni kentleri zenginleşmeye başlamıştır (Işık, 1995: 6). Keskin'in de belirttiği gibi Miletoslular, kolonilerini hep deniz kenarında kurduklarından denize uzak mesafede ve iç kısımlarda bulunan bir şehre Miletos kökenli bir koloni denilmesi mümkün değildir (Keskin, 2005: 15).

Amisos'un diğer birçok kent gibi bir yarımada üzerinde kurulmuş olduğu belirtilse de aslında bu yerleşimin yarımada üzerinde olmayıp körfez üzerinde kurulduğu yönündedir (Keskin, 2005: 15). Kentin yarımada kuruluğunun belirtilmesinde ise antik kaynaklarının değerlendirilmesi etkili olmuştur. Strabon ve Apollodoros'un görüşlerine göre, Amisos'tan İssus'a (ya da Scanderoun/İskenderun) hayali bir çizgi çekildiğinde bu çizginin doğu tarafının yarımada sayılmaması (Texier, 2002: 27), çizginin batısının yarımada içinde olduğunu ortaya koymaktadır.

5.3. Amisos'un Kuruluş Aşamaları

Pontos Bölgesi kıyılarında kurulmuş kentler, en erken tarihlerden itibaren deniz aşırı ülkelerle ticari ve kültürel iletişim içerisinde olmuşlardır. Diğer bölgelere göre

Karadeniz, Grek kolonistlerince daha geç bir dönemde ilişki içine girmiştir (Solovyov, 2012b: 380-385). Miletos'un kara üzerinden ilerleyen ticaret yolunun Lydialılar tarafından kesilmesi ve tarım alanlarının büyük bir bölümünün kısıtlanması karşısında Miletos, kendi alternatif yolunu Grek kentleri tarafından henüz kolonize edilmemiş olan Pontos kıyılarına açılmakta bulmuştur (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2016a: 5). MÖ 8. yüzyılın sonlarına doğru Grek kolonizasyon hareketleri hız kazanmış (Mansel, 1999: 124-125) ve Pontos kıyılarında yoğunlaşmaya başlayarak birçok önemli koyda koloniler kurulmuştur (Arslan, 2007: 9, dp. 27). İonia kolonizasyonunu başlatan kentler arasında Megaralılar, Khioslular, Phokaialıların (Boardman, 1988: 241-243) yanında Samos, Ephesos ve Smyrna'da yer almasına rağmen bu kentler Miletos kadar etkili olamamıştır (Tsetskladze, 2010: 80).

Summerer, Amisos'la ilgilenen yazarların kaynaklarındaki ifadelerin net bilgiler vermemesi nedeniyle kentin kurucularını ihtimaller şeklinde belirttiklerini ifade etmiştir (Summerer, 1999: 22, dp. 58). Strabon ise Theopompos'tan alıntılıyıp Amisos'tan bahsederken, buranın ilk kez Miletoslular tarafından, ikinci kez bir Kappadokialı lider tarafından ve üçüncü kez de Athenokhos ve Atinalılar tarafından kolonize edildiğini ve kent adının "Peiraieus" olarak değiştirildiğini kaleme almıştır (Strabon, XII. 3. 14). Bu görüşe karşılık olarak Peseudo-Skymnos Amisos'tan bahsederken, "Amisos, Leukosyria Ülkesi'nde yer alır ve bir Phokaia kolonisidir, Herakleia'dan 4 yıl önce kurulmuştur" şeklinde bir ifade kullanmaktadır (Atasoy, 1997: 36). Arrianus ise Amisos'un Hellen kenti olduğunu ve Atinalıların bir kolonisi olarak deniz kenarında kurulduğunu ifade etmektedir (Arrianus, XV. 3).

Tsetskladze, Amisos'un kolonizasyon sürecinin MÖ 7. yüzyılın üçüncü çeyreği ile sonu arasında başladığını belirtirken (Tsetskladze, 2006: LXVI). Miletosluların koloni kurmak maksadıyla Amisos'a MÖ 564 yılında gelmiş olduklarını ifade eder (Tsetskladze, 2010: 80). Atasoy ise antik yazılar ve modern kaynakları toparlayıp bölgede yapmış olduğu yüzey araştırmalarıyla birlikte değerlendirmesinde kentin kuruluşunun dört evreden meydana geldiğini belirtmektedir. İlk olarak MÖ 6. yüzyılın başında Sinope'de bir koloni oluşturan Miletosluların küçük bir yerleşim olan Amisos'a egemen olup Karadeniz ile Anadolu'nun içlerini bağlayan ticaret yolunun başlangıcı olarak kullanılması; ikinci aşamada MÖ 6. yüzyılın ilk yarısı Kapadokialıların Amisos'a yerleşmesi; üçüncü

aşamada ise MÖ 6. yüzyılın ortasında Kapadokialı liderin¹⁶ Med ve Pers istilasından korumak amacıyla Phokaialılara yerleşme izni vermesi ve kentin büyüüp gelişmesi; son aşamada ise MÖ 437’de Sinope’den gelen Atinalıların Amisos’a yerleşmesi ve kentin adının “Peiraieos” olarak değiştirilmesi şeklindedir (Atasoy, 1997: 37-38).

Emir, Atasoy’un belirtmiş olduğu gibi antik kaynaklar ve arkeolojik verilerden yola çıkarak MÖ 6. yüzyılın başı, MÖ 6. yüzyılın ilk yarısı, MÖ 6. yüzyılın ortası ve MÖ 437’de olmak üzere 4 evrede kurulan Amisos’a, MÖ 6. yüzyıldan itibaren Miletoslu kolonistlerin yerleştiğini kesin olarak ifade etmektedir (Emir, 2012: 669). Yine kentle ilgili önemli bir kaynak sunan ve kentin MÖ 564’te kurulduğunu ifade eden Keskin ise MÖ 564 yılında Phokaia tarafından Propontis’in güneybatısında Lampsakos kentinin kurulduğunu ve Amisos ile her iki kent arasındaki mesafe ve kuruluş tarihlerindeki farklardan dolayı Amisos’un Phokaialılar tarafından kurulmuş olabileceği fikrinin pek olası olmadığını belirtir (Keskin, 2005: 20, 23). Ayrıca, MÖ 546’da Akhamenid Kralı Kyros’un, Lydia İmparatoru Kroisos’u yenmesiyle Perslerin eline geçen Küçük Asya’nın kuzeyinin Kappadokia satraplarına (eyaletlerine) katıldığını, MÖ 564 yılında kurulan Amisos’un I. Darius Dönemi’nde Pers egemenliğine girerek Kappadokialılar tarafından kentin ikinci kez kurulduğunu ifade etmektedir (Keskin, 2005: 22-23; Öztürk, 2011: 463).

Kentin kurucularına dair oldukça çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bilabel, Miletos ve Phokaialıların işbirliği yaparak Amisos’un kurulduğunu söyler (Bilabel, 1920: 29-3). Kentin MÖ 560’larda kurulduğunu söyleyen Ehrhardt ise bu görüşe uymayarak Phokaialıların MÖ 544’te artan Pers tehlikesine karşı kentlerini terk etmiş olmaları durumunda göç eden bu halkın en azından bir kısmının Amisos’a doğru yönelmeleri gerektiğini ve Amisos’un kuruluşunda Phokaia’nın yardımının olamayacağını ifade etmektedir (Ehrhardt, 1988: 59-60).

Hammond, Phokaialıların Miletos’a yardım ederek MÖ 8. yüzyılın ilk yarısında kentin kurulduğunu (Hammond, 1959: 114), Roebuck, MÖ 600’de kenti tek başlarına Phokaialıların kurduğunu ve ikinci aşamada MÖ 560’ta kenti Miletosluların tekrar kurduğunu belirtmiştir (Roebuck, 1959: 120, dp. 27). Miltner ise başka halklardan yardım almadan Amisos’un MÖ 8. yüzyılda Miletoslular

¹⁶ Kapadokialı liderin kimliği bilinmiyor olsa da bir teoriye göre bu liderin Timades olabileceği belirtilmektedir, bkz: Mentessidou, 2011: 6.

tarafından kolonize edildiğini ve ikinci aşamada kentin Kappadokialıların eline geçip MÖ 6. yüzyılın ortasında da Phokaialıların kente geldiklerini aktarmaktadır (Miltner, 1939: 195). Mullerus, Leukosyria ülkesinde yer alan Amisos'un Atinalılar ve Phokaialılar tarafından kurulduğunu ve kentin Herakleia'dan dört yıl önce kurulan bir koloni yerleşimi olduğunu ifade etmektedir (Mullerus, 1855: 235).

Pers Kralı Büyük Kyros'un MÖ 560'larda Med topraklarını işgal etmesinden sonraki dönem Herakleia'nın kuruluş tarihi olarak belirtilmekte (Ehrhardt, 1988: 59; Marek, 1993: 16) olup buradan yola çıkıldığında çeşitli yazarlar gibi Tsetskhladze de Amisos'un kuruluş tarihini MÖ 564'de vermektedir. Atasoy, bu tarihi MÖ 563 yılı olarak ifade ederken (Atasoy, 1997: 36) Korenjak, MÖ 564/563 yıllarını dile getirir (Korenjak, 2003: 112).

Orta Anadolu'dan gelen ticaret yollarının Karadeniz'le kesiştiği noktada bulunan Antik Amisos kentinin yerleşim alanı için Atasoy'un belirttiği, MÖ 6. yüzyılın başında Sinope'den Amisos'a gelen Miletoslular tarafından akropol niteliğindeki Toraman Tepe'nin düzlük alanında ve denize uzanan doğu yamaçlarında kentin kurulmaya başlandığı görüşü genel olarak kabul görmüştür (Atasoy, 1997: 46). Ancak Toraman Tepe üzerinde kurulduğu bilinen Amisos'un buradaki tarihi verileri Miletos koloni sürecine dek uzanmayarak MÖ 4. yüzyıldan öncesine gitmez (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2016a: 37).

Şirin ve Kolağasıoğlu yeni arkeolojik veriler ışığında Samsun'un Atakum ilçesi, Büyükoyumca Mahallesi, Kurupelit Beldesi'nde 2009 yılında Samsun Müze Müdürlüğü başkanlığında gerçekleştirilen Çakalca-Karadoğan Höyüğü kazısında ele geçen Arkaik ve Klasik Dönem'e ait buluntulardan yola çıkarak kentin koloni döneminde nerede kurulmaya başlandığı ortaya koymuştur (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2016a: 6-40). Detaylı bilgi için bkz. bölüm 5.4.1. Çakalca-Karadoğan Höyüğü.

5.4. Arkaik Dönem'de (MÖ 6. Yüzyıl) Kurulan Amisos Koloni Kenti

Miletos'un Güney Karadeniz kıyılarındaki ilk üs kolonilerinden olan Sinope ve Trapezus gibi Amisos'un da kereste açısından bol hammaddeye sahip olması, bakır, kurşun ve çinko yataklarının varlığı, kefal, mezgit, palamut ve hamsi gibi yoğun olarak avlanan balık türleriyle kıyı balıkçılığı (Robinson, 1906: 143-144; Atasoy, 1997: 27) yanında zeytincilik, akdarı ve süpürge otu yetiştiriciliği, büyük ve

küçükbaş hayvancılık, yün üretimi, güneyinde yetiştiği bilinen üzüm bağları ile yapılan şaraplar, meyve ve fındık (Strabon, XIII. 3. 12, 13. 15) gibi ürünler kent ticaretinde oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Amisos ve Thermedon ırmağından gelen kıymetli bir taş olan yeşim taşı üretiminin ve ihracatında kent için önemli bir yere sahip olduğunu da belirtilmek gerekir (Emir, 2012: 670). Ayrıca, Amisos kentinde demirden silah, alet ve ev eşyaları üreten atölyeler bulunmakla birlikte imal edilen ürünler ihraç edilmiş olmalıdır (Atasoy, 1997: 83, dp. 73). Sinope limanından sonra Kappadokia ile olan gelişmiş yol ağı sayesinde Amisos limanı, Pontos'un iç kısımlarıyla daha rahat bir ulaşım imkân sunmuştur. Zamanla Amisos limanı, ithal edilen malların boşaltılmasıyla deniz ve kara ticaretinde Sinope limanının hacmini geçerek Pontos'un ticari başkenti konumuna ulaşmıştır (Arslan, 2007: 39-40).

Amisos kenti, kolonizasyon sürecinde köle ticaretinde de adı bilinen bir yer olmuştur. MÖ 8. yüzyılın sonuna kadar Karadeniz ve çevresinde köleler genellikle savaşlar, adam kaçırma ve fidye bedeliyle elde edilirken (Berve'den aktaran Emir, 2012: 667), MÖ 7. ve 6. yüzyıllarda gelişen Grek ticaretinde işçilerin yetersiz kalması ve dışarıdan işçi bulma kaygısı kölelere olan ihtiyacı arttırmıştır. Böylelikle Khios'tan sonra Halkis, Aigina, Korinth gibi kentler yanında Miletos kentinde de birçok köle çalıştırılmaya başlanmıştır (Mansel, 1999: 174). Ayrıca, köle ticaretinin artmasında MÖ 7. yüzyılın son yarısında Lydialılar tarafından icat edilmiş olan sikkenin büyük önem taşıdığını da eklemek gerekir (Herodotos, I. 94).

MÖ 6. yüzyılda Amisos'a yerleşen Grekler var olan bir ticareti geliştirip Mezopotamya'ya kadar uzatmışlardır (Atasoy, 1997: 107). Tanais, Olbia, Bosphorus, Berezan, Kolkhis, Panticapaeum ve Dioscorias Karadeniz'in kuzeyindeki başlıca köle pazarları olarak bilinirken Kappodokia, Sinope, Herakleia Pontika, Teion ve Amisos'ta Karadeniz'in güney bölgelerindeki başlıca köle pazarları konumuna ulaşmıştır (Emir, 2012: 668). Arkeolojik verilerden yola çıkarak Grek dünyası için Karadeniz'in köleler bakımından başlıca kaynak olmadığı belirtilmiş olsa da (Tsetskhladze, 2005a: 26-27), özellikle Herakleia Pontika, Sinope ve Amisos'un köle ihracatında önemli bir yere sahip olduğunu bölgede ele geçen "Sinopeis" ve "Amisenia" gibi epigrafik yazıtlardaki köle isimleri ortaya koymaktadır (Avram, 2007: 246).

Kentin koloni sürecine ilişkin olarak bugün Çakalca-Karadoğan olarak adlandırılan höyükte 2009 yılında yapılan arkeolojik kazılarda kentin Arkaik Dönem’de ki yeri konusunda oldukça önemli veriler açığa çıkmıştır (Şekil 5.4.1.). Grekli kolonistlerin geldikleri bölgelerde limanlar kurup yerleşimlerini surlarla çevirmiş olmalarına rağmen Amisos’un bu dönemde bir sur ile çevrelendiğine ilişkin kalıntılara rastlanılmamıştır. Bu durumda, yerleşim etrafında bir surun bulunmadığını ifade etmek olası iken, ileride yapılacak arkeolojik kazılar bu konuyu açıklığa kavuşturabilir. İlk kez 2010 yılında müze kurtarma kazıları sempozyumunda sunulan kazıya ilişkin bilgiler (Akyüz, Kolağasıoğlu ve Şirin, 2011: 117-134), daha sonra 2016 yılında kitap olarak yayınlanmış (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2016a) ve 2020 yılında da kazı-araştırma çalışması olarak ortaya konmuştur (Şirin, 2020: 513-551).

5.4.1. Çakalca-Karadoğan Höyüğü

Toraman Tepe’nin kuş uçuşu yaklaşık 10 km batısında ve kıyının ortalama 200 m güneyinde yer alan höyüğün kuzeydoğusunda yürütülen kurtarma kazısı çalışmaları 20 x 93 m ölçülerindeki bir alanda gerçekleştirilmiştir. Kazı alanında 10 m²’lik plankarelere bölünmüş 12 adet açma belirlenmiştir (Şekil 5.4.1.1.). Bu açmalardan kültür izlerine rastlanılan I, III, IV, VI, VII ve VIII nolu açmalar sonradan birleştirilerek emare vermeyen açmalarda çalışmalar sonlandırılmıştır (Şekil 5.4.1.2.). Kazı çalışmalarını, açığa çıkan mimari kalıntılar ve arkeolojik buluntular şeklinde iki grupta ele almak mümkündür.

5.4.1.1. Mimari Kalıntılar

Temel kalıntılarının açığa çıktığı açmalar birleştirildiğinde IV, VI ve VIII nolu açmalarda birbirine bitişik şekilde doğu-batı yönünde uzanan “A, B ve C Mekânı” olarak adlandırılan üç odalı bir yapı açığa çıkmıştır (Şekil 5.4.1.1.1.). Yüzeyden itibaren 2.24-3 m derinlikte ortaya çıkan mekânın odaları, yaklaşık 0.70 m’lik seviyede alçalarak kademeli şekilde uzanmaktadır (Şekil 5.4.1.1.2.). Bitişik konumdaki odaların girişleri güneydoğu yönünde olup bu kısımda ayrıca bir koridor açığa çıkmıştır. 10 m uzunluğundaki koridorun genişliği 1.60 m’dir. Koridorun kuzeybatısında uzanan duvar, odaların dış duvarını oluşturmaktadır (Şekil 5.4.1.1.3.). Yer yer tahribata uğramış olan koridorun denize yakın olan odayla ortadaki odanın taş örgülü duvarına gelen kısımda yaklaşık 0.40 x 0.40 m ölçülerinde yan yana yerleştirilmiş üç adet kesme blok taşla yapılmış iki basamaklı bir krepis

bulunmaktadır. Duvarları çift sıra kaba moloz taşlarla örülmüş 7 x 9 m ölçülerindeki odalar birbirine yakın, dikdörtgen bir plana sahiptir.

A odasında tabanın bir kısmında yer yer yanık içeren toprak dolgu üzerine kireç harcı ile oluşturulmuş sıva izleri, B odasının giriş kısmında üzerinde zıvana delikleri bulunan blok bir taş ve giriş yakınında konglomera kayaçtan yapılmış bir oluk (akar) yer almaktadır (Şekil 5.4.1.1.4.). C odasının ise batı ve kuzey duvarlarının yüzeyine kil ve 3 kat kireç sıva uygulaması yapıldığını gösteren sıva izleri bulunmaktadır. Bu odada ayrıca farklı renklerde boyalı fresko parçaları ele geçmiştir (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2016a: 11-14; Şirin, 2020: 520-522). A ve C odalarının bir kısmının doğu ve batı yönde kazı alanı dışına gittiği gözlemlenmiştir. C odasının 2 m kuzeyinde dalgakıran görevini üstlendiği değerlendirilen büyük şekilsiz taşların varlığı buranın devamında bir oda olmadığını göstermektedir. A odasının devamında ise başka bir odanın olup olmadığının tespiti ileride yapılacak arkeolojik kazılarla ortaya konulması muhtemeldir.

Üç odalı mekânın yaklaşık 1.50 m güneyinde yüzeyden 2.70 ile 4.45 m arasında, doğuya doğru meyil yaparak uzanan toplam uzunluğu 17.70 m ve genişliği 1.20 ila 2.70 m arasında değişen taş döşeli bir yol bulunmaktadır (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2016a: 9-10, res. 5-6; Şirin, 2020: 521, 535, res. 20). Ancak koridorun önünden başlayan taşlı zemini de taş döşeli yola eklemek gerekir. Bu durumda ise bu alana taş döşemeli yol demekten ziyade taş döşeli zemin demek daha mümkün görünmektedir.

Mekânın kuzey duvarına iki noktada bitişik olarak uzanan taş uzantılar bulunmaktadır. Bunlardan biri B odasının duvarına dayandırılmış olan ve I nolu açmada açığa çıkan taş dizileriyle birleşerek batıya doğru yaklaşık 4 m daha uzanan kaba moloz taşlarla örülü bir duvar örgüsüdür. Diğeri buranın yaklaşık 5 m batısında bulunan 2.5 m'den sonra devamı kesilen, yine kaba taşlarla örülü duvar örgüsüdür (Şirin, 2020: 518). Olasılıkla bu taş uzantıları, üç odalı mekâna dayandırılmış bir yapının temeline ait kalıntıları içermektedir.

I nolu açma olarak belirtilmiş olan alanda ise iki evreli bir yapılaşmanın varlığı bulunmaktadır (Şekil 5.4.1.1.5.). Yüzeyden 2.23 m derinlikte açığa çıkan üst seviyedeki temelde kullanılan taşlar alt seviyedeki taşlara göre daha kaba formda

doğrusal olmayan hatlara sahiptir. Alt seviyedeki taş dizisi ise yüzeyden 2.99 m derinlikte bulunmakta olup bir kısmı üst seviyedeki taş dizisinin kuzey duvarı altında kalan daha küçük taşlar kullanılarak özenli bir şekilde oluşturulmuş ve daha düzenli bir hat izlemektedir. Üst seviyedeki taş dizisi ise köşeli “U” şeklinde olup güneybatı yönünde burayla bir bağlantısı olduğu düşünülen 0.80 x 0.50 m ölçülerinde bir taş birikintisi daha yer almaktadır (Akyüz, Kolağasıoğlu ve Şirin, 2011: 118-120; Şirin, 2020: 516).

I nolu açmanın yaklaşık 8 m kuzeybatısında yer alan III nolu açmada yüzeyden yaklaşık 3.20 m derinlikteki zemin seviyesinde düzensiz taş yığınları ve yanık izleri tespit edilmiştir (Şekil 5.4.1.1.6.). Ayrıca bu alanda diğer temel kalıntılarından bağımsız, yüzeye yakın taş örülü iki duvarın varlığı daha gözlemlenmiştir. Bunlardan ilki 1 x 4.10 m ölçülerinde kuzey-güney uzantılı, diğeri ise 0.70 x 4.70 m ölçülerinde kuzeybatı-batı uzantılıdır. Her iki taş örülü duvar herhangi bir mimari plan ortaya koymamaktadır (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2016a: 16). Açmada yapılan derinleşme ve genişleme kazısında yoğun olarak Attika üretimi siyah ve kırmızı figürlü seramik parçaları ele geçmiştir. Ayrıca derinleşmenin devam etmesiyle, pt heykelcik parçalarının da çok sayıda açığa çıkması bu alanın adak amaçlı kullanılan kapların atıldığı bir botros olduğunu düşündürmektedir.

5.4.1.2. Arkeolojik Buluntular

Kazısı yapılan açmalarda ele geçen kase, kyliks, lekythos, skyphos, amphora, tabak vb gibi kapların neredeyse tümü kırık parçalı olarak ele geçmiştir. Üç odalı mekân olarak adlandırılan alanda karşılaşılan buluntuların genelini yine kırık şekilde ele geçen pt stroter-kalypter parçaları ile bronzdan yapılmış çiviler ve kaba mutfak malzemeleri oluşturmaktadır. Herhangi bir mimari form vermeyen ve bir botros alanı olarak düşünülen III nolu açmada ise çoğu kırık parçalı ve öbek halinde ele geçen pt heykelcikler ile Attika üretimi figürlü seramik parçaları, siyah firnisli seramiklere ait parçalar ve grafitli seramik parçaları ele geçmiştir. Çeşitli cam parçaları, altın aplik ve birkaç adet sikkede az sayıda ele geçen buluntuları içermektedir.

5.4.1.2.1. Oturan Tanrıça ve Kore Heykelcikleri

Antik Dönem’de insanoğlu inandığı tanrı ya da tanrıçalara çeşitli adaklar sunarak kendilerini güvende hissetmeye çalışmışlardır. Adak malzemesi olarak

kullanılan büyük boyutlu mermer heykellerin (Aybek, Tuna ve Atıcı, 2009: 5) yanında, maliyeti düşük pt heykelciklerin de tercih edilmesinde ekonomik güç belirleyici rol oynamıştır.

Çakalca-Karadoğan Höyüğü'nde yapılan kurtarma kazısında ortaya çıkan pt heykelciklerin neredeyse tümü III nolu açmada, yüzeyden 2.50-3 m derinlikte bir yığıntı içerisinde bulunmuştur. Genel olarak kahverengi hamurlu, gövdelerinde astar ve kırmızı renkte boya izleri bulunan heykelciklerin tümü giyimli kadın betimleri olmakla birlikte işleniş, duruş, ölçü ve giysi farklılıklarından dolayı farklı kalıplarda yapılmış buluntulardır.

Heykelcikleri, ayakta duran ve taht üzerinde oturan kadın figürleri olarak iki gruba ayırmak mümkündür (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2016a: 20). Oturan tanrıça inancının Amisoslulara Phryg'den gelen bir kült olabileceği ifade edilmiş olsa da (Summerer, 2014: 204-205), Miletos çevresinde imal edildiği bilinen oturan tanrıça heykelciklerinin varlığı (Von Graeve, 2008: 345-346, 356, res.3; Bayburtluoğlu, 2015: 118, 121, 138-139, 225-226, lev. III/1-3, IV, kn. 5-6), bu heykelciklerin Amisos'a Miletoslu kolonistlerce koloninin kurulmaya başlandığı dönemde getirilmiş olmalıdır.

İlk grup içerisinde tanrıçanın betimlendiği tahtta oturan poloslu ve başı örtüyle kapalı olan heykelcikleri yerleştirmek mümkündür. Bu örneklerdeki oturuş şekli, ellerin diz kapağı üzerine yerleştirilerek göğüslerin belirgin formda işleniş, ayak uçlarının elbise altından görünüşü ile yüzdeki stilistik işleniş ve törensel duruşa sahip tanrıçayı simgelemektedir (Şekil 5.4.1.2.1.1., Şekil 5.4.1.2.1.2. ve Şekil 5.4.1.2.1.3.). Diğer grupta yer alan heykelcikler ise bazı örneklerde sağ elinde göğüs hizasında kuş tutan ve iki kolu yanlara dek salık olarak işlenmiş bir kaide üzerinde ayakta duran Kore heykelciklerini içermektedir (Şekil 5.4.1.2.1.4. ve Şekil 5.4.1.2.1.5.). Ayrıca kazıda boyundan altı kırık olan figürün başları da ele geçmiştir. Bu figürün başları, diğer örnekler gibi Kore heykelciklerine ait figürünlerin baş kısımlarına ait olmalıdır (Şekil 5.4.1.2.1.6. ve Şekil 5.4.1.2.1.7.). III nolu açmada oturan tanrıça ve Kore heykelciklerine ait birçok baş parçası yanında kaide, gövde parçaları da ele geçmiştir (Şekil 5.4.1.2.1.8.).

İonia Bölgesi'nin Arkaik Dönem'de ki heykel sanat tarzını yansıtan ve adak amaçlı kullanılan MÖ 6. yüzyılın ortalarına ait pt tanrıça ve adandığı tanrıçaya sonsuz sadakati simgeleyen Kore heykelciklerinin kırılarak belirli bir alanda toplu olarak ele geçmesi bu alanda dinsel bir mekânın varlığına işaret etmektedir (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2016a: 20-31, 37).

5.4.1.2.2. Siyah ve Kırmızı Figürlü Seramik Parçaları

Kazı alanında ele geçen siyah ve kırmızı figür tekniğiyle yapılmış seramik parçalarının çoğu III nolu açmada ele geçmiştir. Genellikle kyliks, lekythos ve alabastron olmak üzere çeşitli kaplara ait bu parçalarda insan, hayvan, mitolojik figürler ve geometrik motifler işlenmiştir. MÖ 6. - MÖ 5. yüzyıllara tarihlenen siyah ve kırmızı figürlü seramik parçaları da pt heykelcik ve figürünler gibi Miletoslu kolonistlerce Amisos'a getirilmiştir (Şirin, 2020: 522), (Şekil 5.4.1.2.2.1. ve Şekil 5.4.1.2.2.2.).

5.4.1.2.3. Grafitili Seramik Parçaları

Grafitili seramik parçalarının çoğu siyah firnisli kyliks formlu kaplar üzerine işlenmiş olup heykelciklerle aynı alanda III nolu açmada ele geçmiştir (Şekil 5.4.1.2.3.1.). Kaplar üzerine kazıma yöntemiyle Grekçe harfler yazılmış olup “Δρυμὼ τὸ ἀνέθηκε τῇ Κυβ[ηβω]” (Drymo bunu Kybebos/Kybele için adadı), “..λήμιο τῇγ κύλικᾷ ἀνέθηκε τῇ [Κυβ[ηβω]” (...lemio bu kyliksi Kybebos/Kybele için adadı) örneklerinde olduğu gibi kişi isimleri ve adak ifadeleri bu örneklerin kap sahiplerince Kybele'ye adak olarak sunulduklarını göstermektedir. Ayrıca grafitili kap parçalarının birinde yer alan “Μητρό...” (Metro...) ifadesinin “Μητρό[δορος]” (Metrodoros) olarak yazılmışsa bir kişi adı; “Μητρό[ς]” (Metros) olarak yazılmış ise Phryg'in ana tanrıçası Matar'ın Helenleşmiş şekli olarak Meter anlamını; “Metroon” şeklinde devam ediyorsa bugün hala konumları tam olarak saptanamamış muhtemelen Karadeniz'in kıyı şeridi boyunca kurulmuş küçük dinsel merkezleri veya küçük yerleşimleri niteliyor olduğunu ifade etmek mümkündür. Grafitilerde yer alan harflerden özellikle “Ω” (Omega) harfinin Arkaik Dönem'de bazı epikhorik (yerel) alfabeler ile on iki İonia kenti ve kolonilerince kullanılan alfabedeki harflerin şekline özgü olması bu grafitili seramik parçalarının Miletoslu kolonistlerce yazıldığını ortaya koymaktadır (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2016a: 32-37).

5.4.1.2.4. Siyah Firnisli Seramik Parçaları

Çakalca-Karadoğan Höyüğü'nde ele geçen siyah firnisli attika üretimi seramiklere ait parçalar, I ve III nolu açmalarda ortaya çıkmıştır (Şekil 5.4.1.2.4.1. ve Şekil 5.4.1.2.4.2.). Üç odalı mekâna ait kalıntıların kuzeyinde kalan her iki açmada erken döneme ait buluntular ele geçmiştir. III nolu açmanın adak amaçlı bir botros olabileceği ifade edilmiş olup siyah firnisli seramik parçaları yüzeyden 2,50 ila 3 m derinlikte ele geçmiştir. I nolu açmadaki kalıntılar ise iki evreli bir yapıya ait olup seramik parçaları da alt seviyedeki kalıntıların hizasında, yüzeyden 2 ila 2.80 m derinlikte açığa çıkmıştır. Birbirlerine yaklaşık 8 m mesafede bulunan her iki açmanın seviye farkı 0,20 m'dir. Neredeyse aynı seviyede ele geçen buluntuların çoğunluğunu kyliks, kase, skyphos ve lekythos parçaları oluşturmaktadır.

Seramik parçalarına bakıldığında hepsi çarkta yapılmış oldukça ince formulu örneklerdir. Elle döndürülen hızlı çark tekniğinde üretim hızı artmış ve ince, kaliteli seramikler görülmeye başlanmıştır. MÖ 7. ve 6. yüzyıllarda çarkla üretim tekniği Grek uygarlığında en üst seviyesine ulaşmıştır (Saraçoğlu, 2021: 15). Değindiğimiz seramik parçaları da hızlı çarkta yapılmış seri üretim olan birbirleriyle benzer formda örneklerdir.

Seramiklerin hamularına genellikle ince kum katılmış bazılarında ise herhangi bir katkı maddesi bulunmamaktadır. Seramiklerin pişirilme tekniği olarak kullanılan erken dönemlerde kısaç pişirme ve isli pişirme tekniği (Esgin, 2014: 61-63) geç dönemlerde yerini kubbeli fırınlarda pişirmeye bırakmıştır (Çakır, 2011: 82). Çakalca-Karadoğan seramikleri de Arkaik Dönem'in küçük boyutlu kubbeli fırınlarında (Pedley, 2012: 193) pişirilmiş ve bu pişirilmenin son aşamasında kapların firnisleri siyah rengini alarak pişirilme aşaması tamamlanmıştır¹⁷. Seramik parçalarının neredeyse hepsi içten ve dıştan siyah firnisli (boyalı)'dir. İç ve dış yüzeyi tamamen siyah firnisli seramikler, MÖ 6. yüzyıldan itibaren karşımıza çıkar (Sparkes and Talcott, 1970: 5-6). Firnis uygulamasıyla seramiklerin dış yüzeyleri parlak görünüme kavuşturulmuş ve kaplar göze hitap eden şık bir görünüme ulaşmıştır.

Siyah firnisli kapların benzerlerini Trak Bölgesi'ndeki yerleşimlerde, Klazomenai (Ersoy, 1993: 153, 236-238, 278, 296-298, pl. 160/98, 260/105,

¹⁷ Kubbeli fırınlarda seramiklerin pişirilme aşamaları için bkz: Pedley, 2012: 191.

262/102-103, 312/114), Dydimia (Tuchelt, 1973/74: 31, 139–168, abb. 5/31), Samos ile Daskyleion yerleşimlerinde (Saraçoğlu, 2021: 52), Çanakkale’de ki Maydos Kilisetepe Höyüğü’nde görmek mümkündür (Saraçoğlu, 2021: kn. 79, xxxı).

5.4.1.2.4.1. Kase Parçaları (Kat. No: 1-7 / Şekil 5.4.1.2.4.1.1.-5.4.1.2.4.1.7.)

Çakalca-Karadoğan Höyüğü kazısında I ve III nolu açmalarda toplam 7 adet siyah firnisli kase parçası ele geçmiştir. Kase parçaları kendi içinde dışa çekik ve içe çekik ağız kenarlı olarak iki farklı forma sahiptir. Bu formdaki kaselere Attika dışında Pontos’un kuzey kıyılarında, Doğu Akdeniz’in çeşitli merkezlerinde ve Anadolu’da da rastlamak mümkündür (Alkaç, 2006: 22).

Dışa taşkın ağızlı olan Kat. No. 1, 2, 3, 4 ve 5’teki sığ kaseler (Şekil 5.4.1.2.4.1.1.-5.4.1.2.4.1.5. arası) benzer buluntularla karşılaştırdığımızda (Sparkes and Talcott, 1970: fig. 8, no 802, 817; Coşkun, 1999: 35–36, kn. 111-112; Bakır, 2002: 47; Alkaç, 2006: 22, kn. 54-59) MÖ 4. yüzyılın birinci çeyreğine yerleştirmek mümkündür. İçe çekik ağız kenarlı Kat. No. 6’da ki kase ile (Şekil 5.4.1.2.4.1.6.) kaide altında dört öbekli palmet motifli çömlekçi işareti işlenmiş olan Kat. No. 7’de ki kaseye ait kaide parçası (Şekil 5.4.1.2.4.1.7.) form olarak benzerleriyle karşılaştırıldığında (Corbett, 1949: 343-344, pl. 89, 94, no. 149, 157; Sparkes and Talcott, 1970: fig. 5, no 471; Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: 297, pl. 107, no. 1657; Coşkun, 1999: 16, kn. 53; Saraçoğlu, 2021: kn. 79, xxxı) MÖ 5. yüzyılın birinci yarısına tarihlenmeleri mümkündür.

5.4.1.2.4.2. Kyliks Parçaları (Kat. No: 8-30 / Şekil 5.4.1.2.4.2.1.-5.4.1.2.4.2.23.)

MÖ 6. yüzyılın 2. çeyreğinde Atina’da üretilmeye başlanan kyliks kap formunun kullanımı MÖ 4. yüzyılın 2. çeyreğine dek sürmüştür (Schreiber, 1999: 149). Kyliksler yatay çift kulplu, yüksek ayaklı ya da ayaksız, yayvan gövdeli formlarda karşımıza çıkan bir içki kabıdır (Akkurnaz, 2016: 99-100). Kyliks kapları üç forma ayrılmakta olup bu formlar içerisinde farklı varyantlar bulunmaktadır (Schreiber, 1999: 149). Arkaik Dönem’de çok az görülen ayaksız kyliksler, MÖ 480’den itibaren ayaklı kylikslerin canlılığını kaybetmesiyle birlikte ortaya çıkarak yoğun olarak üretilmeye başlanmıştır (Saraçoğlu, 2021: 15). Kyliks formlarının erken örnekleri dudaklı, derin gövdeli, yüksek ayaklı bir formda üretilirken zamanla

gövde sığılaştırmıştır (Akkurnaz, 2016: 99). Erken kyliks formlarında kulplar gövdeye yatay olarak uzanırken zamanla bu yatay kulplar ağza doğru yükselmeye başlamıştır.

Çakalca-Karadoğan Höyüğü kazısında kyliklere ait bir çok parça açığa çıkmıştır. Bu çalışmada I ve III nolu açmalarda ele geçen gövde, kulplar ve kaideler olarak üç grupta değerlendirilen toplam 23 adet kyliks parçası üzerinde durulmuştur.

Gövde dışına dek yükselen 5 adet örnekteki kyliks kulpları lades kemiği formu olup diğer 7 adet örnek ise yine gövde dışına dek yükselen oval formu kulplara örnek teşkil etmektedir. Kulpların bazıları tamamen siyah firnisle boyalı iken bazılarının iç kısımları hamur renginde boş bırakılarak herhangi bir işleme tabi tutulmamıştır. Kulplar üzerinden yapılan analogide Kat. No. 9'da ki gövdeye yatay olarak uzanan oval formu kulp (Şekil 5.4.1.2.4.2.2.) benzer şekilde işlenmiş olan örneklerle karşılaştırıldığında (Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: 301-302, 314, pl. 111, 117, no. 1697, 1700, 1825; Özer, 1998: 58, kn. 83, şek. 13/83) MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısını ön planan çıkarmak mümkündür. Kat. No. 8, 10, 11, 12, 13, 16 ve 20'de ki gövde dışına dek yükselen oval formu kulplar ise (Şekil 5.4.1.2.4.2.1., Şekil 5.4.1.2.4.2.3.-5.4.1.2.4.2.6. arası, Şekil 5.4.1.2.4.2.9. ve Şekil 5.4.1.2.4.2.13.) form ve işleniş açısından (Blegen, Palmer and Young, 1964: 210-211, pl. 93, no. 250; Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: 301-302, 310, 314, pl. 111, 114, 117, no. 1697, 1700, 1783, 1825; Brownlee, 1989: 389, pl. 69, no. 122; Coşkun, 1999: 10-11, 16, kn. 25, 48) MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısına işaret etmektedir. Gövde dışına dek yükselen Kat. No. 14, 15, 17, 18 ve 19'da ki lades kemiği formu kyliks kulpları (Şekil 5.4.1.2.4.2.7.-5.4.1.2.4.2.8. arası, Şekil 5.4.1.2.4.2.10.-5.4.1.2.4.2.12. arası) ise analogi odaklı değerlendirildiğinde (Sparkes and Talcott, 1970: fig. 4, no 413; Coşkun, 1999: 10-11, kn. 25; Yıldız, 2017: 296-297, kn. 2-5; Kurap, 2020: 233-240, kn. 1-8) MÖ 5. yüzyılın birinci çeyreğine tarihlendirilmesi mümkündür.

Kazıda ele geçen kyliklere ait kaide parçalarından 7 adedi kısa ayaklı olup diğer 3 adet kyliks ise ayaksız (kaideli) olmak üzere iki farklı forma sahiptir. Kısa ayaklı kyliksleri Attika üretimlerinde MÖ 6. yüzyılın son çeyreğinde görmek mümkündür (Özer, 1998: 15). Kat. No. 22, 23, 24, 25, 27, 28 ve 29'da ki kısa ayaklı kyliksler (Şekil 5.4.1.2.4.2.15.-5.4.1.2.4.2.18. arası, Şekil 5.4.1.2.4.2.20.-5.4.1.2.4.2.22. arası) benzer formda işlenmiş olan örnekler ışığında (Sparkes and Talcott, 1970: fig. 4-5, no 401, 469; Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986:

301-302, 310, pl. 111, 113-114, 119, no. 1678, 1697-1700, 1780, 1783-1784; Özer, 1998: 16, kn. 20-21, şek. 3/20-21; Coşkun, 1999: 10, 16, kn. 26, 55; Dominguez, 1999: 309, fig. 4; Kurap, 2020: 233-240, kn. 1-8) MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısına; Kat. No. 21, 26 ve 30'da ki ayaksız kyliks kaideleri ise (Şekil 5.4.1.2.4.2.14., Şekil 5.4.1.2.4.2.19. ve Şekil 5.4.1.2.4.2.23.) benzerleriyle karşılaştırıldığında (Sparkes and Talcott, 1970: fig. 5, no 471; Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: 297, pl. 107, no. 1657; Coşkun, 1999: 16, kn. 53; Kurap, 2020: 233-240, kn. 1-8) MÖ 5. yüzyılın birinci yarısına işaret etmektedir.

5.4.1.2.4.3. Skyphos Parçaları: (Kat. No: 31-44 / Şekil 5.4.1.2.4.3.1.-5.4.1.2.4.3.14.)

Korinth'te üretilen erken dönem örnekleri "Kotyle" şeklinde isimlendirilen (Janeway, 2013: 120-121) skyphoslar, geniş ağızlı ve derin gövdeli, ağız hizasından karşılıklı yatay iki kulplu içki kaplarıdır (Akkurnaz, 2016: 105-107). Siyah firnisli olarak üretilmiş Attika üretimi bu kaplar, MÖ 6. yüzyıldan MÖ 4. yüzyıla dek kullanımı popüler bir hale gelmiş (Coşkun, 1999: 4) genellikle MÖ 650-600 yılları arasında kullanım gören kaplardan biridir. Skyphosların Korinth, A Tipi (Attika), B Tipi, Subgeometrik, Hermogenean (Sparkes and Talcott, 1970: 81-87, fig. 4, pl. 14-17, no. 303-354, 360-377), Heron ve minyatür skyphoslar (Akkurnaz, 2016: 106-107) şeklinde çeşitli tipleri bulunmaktadır. Attika tipi skyphoslar ise MÖ 6. yüzyılın ortalarında ortaya çıkmaya başlamıştır (Sparkes and Talcott, 1970: 84).

Çakalca-Karadoğan Höyüğü kazısında skyphoslara ilişkin buluntular, I ve III nolu açmalarda ele geçmiştir. Bu çalışmada ağız ve gövde, kulplar ve kaideler olarak üç grupta değerlendirilen toplam 14 adet skyphos parçası üzerinde durulmuştur.

Kat. No. 32 ve 33'teki gibi ağız kenarını aşmayan kulplar ve Kat. No. 37'de ki örnekte gözlemlenen dışa taşkın ağız MÖ 6. yüzyılın ortalarında karşımıza çıkmaktadır (Sparkes and Talcott, 1970: fig. 6, no 621). Benzer örneklerle karşılaştırıldığında (Corbett, 1949: 317-320, pl. 85, no. 20, 24, 27; Sparkes and Talcott, 1970: fig. 4, no 342; Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: 295, pl. 107, no. 1630; Brownlee, 1995: 364-365, 368-369, pl. 82-83, 86, no. 235-236, 240, 253, 256; Coşkun, 1999: 7, 23, kn. 6-7, 14-17, 81) Kat. No. 31'le birlikte (Şekil 5.4.1.2.4.3.1.) Kat. No. 32, 33 ve 37'de ki buluntuları (Şekil 5.4.1.2.4.3.2.-5.4.1.2.4.3.3. ve Şekil 5.4.1.2.4.3.7.) MÖ 5. yüzyılın birinci yarısına tarihlendirmek olasıdır.

Kat. No. 34'teki kaide üzerinde siyah figür tekniğiyle yapılmış tabureya ait bir figür parçası aynı kazı alanında açığa çıkan MÖ geç 6. yüzyıl - erken 5. yüzyıla ait örneklerle benzerdir (Şirin, 2020: 542, res. 55). Kat. No. 35'teki kaide altında merkezi noktalı ve bir firnis çemberle bezeli örnekler, MÖ 5. yüzyıla doğru karşılaşılan bir özelliktir (Coşkun, 1999: 6). Kat. No. 36, 38, 39, 40, 41, 42, 43 ve 44'te yer alan skyphos kaideleri tamamen siyah firnisli olup çoğu kalın cidarlıdır. Attik tipi skyphoslar kalın cidarlı, torus formlu halka kaideli, kalın kulplu ve tamamı firnisli gövdesi ile Korinth tipi skyphoslardan ayrılmaktadır (Coşkun, 1999: 6). Form ve işleniş özellikleri açısından benzerleri ışığında (Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: 294, pl. 107, no. 1628; Brownlee, 1995: 369-370, pl. 87, no. 260; Coşkun, 1999: 7, kn. 14-17; Şirin, 2020: 542, res. 55) Kat. No. 34'teki örneği (Şekil 5.4.1.2.4.3.4.), MÖ 6. yüzyılın dördüncü çeyreği – MÖ 5. yüzyılın birinci çeyreğine; Kat. No. 35, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 43 ve 44'teki buluntuları ise (Şekil 5.4.1.2.4.3.5.-5.4.1.2.4.3.6. ve Şekil 5.4.1.2.4.3.8.-5.4.1.2.4.3.14. arası) form olarak analoji odaklı değerlendirdiğimizde (Blegen, Palmer and Young, 1964: 235, pl. 46, no. 320/5; Sparkes and Talcott, 1970: fig. 6, no 593; Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: 288, 294-295, pl. 104, 107, no. 1567, 1628-1630; Brownlee, 1987: 80-82, fig. 1, pl. 13; Brownlee, 1995: 369-370, pl. 87, no. 260; Coşkun, 1999: 7, 16, 21, kn. 14-17, 53, 77) MÖ 5. yüzyılın birinci yarısına yerleştirmek mümkündür.

5.4.1.2.4.4. Lekythos Parçaları (Kat. No: 45-50 / Şekil 5.4.1.2.4.4.1.-5.4.1.2.4.4.6.)

Lekythoslar tek kulplu, dar boyunlu, ritüel amaçlı ya da parfüm, kozmetik kabı olarak da kullanılan bir kap formudur. Genel olarak uzun silindirik ve kısa geniş gövdeli olmak üzere iki farklı tip ve bu tiplerin varyantları olarak çeşitli formlarda üretilmişlerdir (Sparkes and Talcott, 1970: 151-153, fig. 11, pl. 38, no. 1097-1111, 1113, 1120-1141; Schreiber, 1999: 171-185). Lekythoslar kap formu olarak MÖ 6. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkmış ve bu yüzyılın ortalarından sonuna dek siyah figürlü olarak üretilmişlerdir (Schreiber, 1999: 171).

Çakalca-Karadoğan Höyüğü kazısında lekythoslara dair I ve III nolu açmalarda birinde ağ motifi betimlenmiş olan toplam 6 adet siyah firnisli parça ele geçmiştir.

Bodur lekythosların ufak ve geç dönem varyantları olan dışa taşkın silindirik yüksek ağzılı Kat. No. 45'teki siyah firnisli lekythos parçası oldukça benzer formda işlenmiş olan örnekler ışığında (Brownlee, 1995: 361, pl. 80, no. 222, 224; Yiğit,

2007: 24, lev. 5, kn. 5) ve yine dışa çekik huni şeklinde ağızlı olan Kat. No. 46'da ki siyah firnisli lekythos parçası form olarak benzerleri ile karşılaştırıldığında (Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: 211, pl. 78, no. 861) Kat. No. 45 ve 46'da ki lekythos parçalarını (Şekil 5.4.1.2.4.4.1.-5.4.1.2.4.4.2.) MÖ 5. yüzyılın ortalarına tarihlemek mümkündür.

Kısa, geniş gövdeli ve alçak yayvan kaideli olan ve gövde altında ağ motifi bulunan Kat. No. 47 ve 50'de ki bodur lekythos kaideleri ise (Şekil 5.4.1.2.4.4.3. ve Şekil 5.4.1.2.4.4.6.) benzerleri ile analoji odaklı değerlendirildiğinde (Corbett, 1949: 313-314, pl. 81, no. 9-11; Sparkes and Talcott, 1970: 88, pl. 18, no. 1123, 1128; Coşkun, 1999: 63, kn. 177; Kaba ve Vural, 2018: 179, 181, fig. 6; Öz ve Abay, 2022: 73, kn. 5-8) MÖ 5. yüzyılın dördüncü çeyreği – MÖ 4. yüzyılın birinci çeyreğine yerleştirmek olasıdır.

Kat. No. 48 ve 49'da ki siyah firnisli lekythos kaideleri dışa taşkın kalın ve yan yüzü hamur renginde olup bu formdaki erken örnekler Geç Arkaik Dönem'e, geç örnekler ise MÖ 5. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlenmektedir (Coşkun, 1999: 62). Form ve işleniş olarak çeşitli örneklerle karşılaştırıldığında, Kat. No. 48 ve 49'da ki lekythos parçalarını (Brownlee, 1995: 353-355, pl. 74-75, no. 191, 195-196; Coşkun, 1999: 62, kn. 174-175; Öz ve Abay, 2022: 70, kn. 1-2), (Şekil 5.4.1.2.4.4.4.-5.4.1.2.4.4.5.) MÖ 5. yüzyılın birinci yarısına tarihlendirmek mümkündür.

Katalogta ele alınan I nolu açmadaki siyah firnisli seramik parçaları, yüzeyden 2,80 m'den 2 m derinliğe dek 80 cm'lik derinlik seviyesinde açığa çıkmıştır. MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısından MÖ 4. yüzyılın birinci çeyreğine tarihlenen seramik parçaları açmada bulunan iki evreli taş dizisinin olduğu alanda açığa çıkmıştır. I nolu açmada siyah firnisli seramik parçaları, aynı açmada ele geçen MÖ 6. yüzyıl ile MÖ geç 5. yüzyıla aralığına tarihlenen ve yüzeyden 2,80 ila 1,50 m derinlikte açığa çıkan siyah ve kırmızı figürlü seramik parçalarıyla da (Şirin, 2020: 538, 540-541, 544-545, res. 29, 40, 52, 61, 65) aynı tarihleri ortaya koymaktadır.

III nolu açmada ele geçen siyah firnisli seramik parçaları, I nolu açma seviyesinden 50 cm daha derinde yüzeyden 3 ila 2,50 m derinlikte açığa çıkmıştır. Seramik parçaları MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısından MÖ 4. yüzyılın birinci çeyreğine tarihlenmektedir. Açmada ele geçen MÖ 6. yüzyılın ortalarına tarihlenen yüzeyden 3 ila 2,46/2,65 m derinlikte ele geçen pt oturan tanrıça ve Kore heykelcikleriyle aynı alanda açığa çıkmıştır (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2016a: 31, tab. 1). Ayrıca katalogta

bulunan seramik parçaları, III nolu açmada ele geçen ve Grekçe harflerle yazılı olan siyah firnisli seramik parçalarıyla da (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2016a: 36, tab. 2) benzer döneme işaret etmektedir. I ve III nolu açmada açığa çıkan ve buluntu seviyeleri aynı derinlik aralığında ele geçmiş olan Şekil 5.4.1.2.4.4.7.-5.4.1.2.4.4.10. arasında yer alan siyah firnisli seramik parçaları da dönem olarak aynı zaman aralığına tarihlenmektedir.

6. KLASİK DÖNEMDE (MÖ 5. YÜZYIL – MÖ 330) AMİSOS ANTİK KENTİ

Klasik Dönem’de Amisos’a ilişkin veriler daha çok antik kaynaklardan ele edilen verilerden oluşmaktadır. Arkeolojik kanıtlar ise kentin Arkaik Dönemi’ne ışık tutan Çakalca-Karadoğan Höyüğü kazılarında açığa çıkan buluntulardan oluşmaktadır.

6.1. Klasik Dönem’de Amisos

II. Kyros (Büyük Kyros) MÖ 547 yılında Lydia kralı Kroisos’u yenince Anadolu’nun tamamı Pers sınırlarına dahil edilmiştir (Yiğitpaşa, 2016: 29). Perslere karşı MÖ 478-477’de “Attika-Delos Deniz Birliği” kurulmuş olmasına rağmen Amisos’un adı Atina Tribut listelerinde geçmez. Bu nedenle Amisos’un Deniz Birliği’ne üye olmadığı söylenebilir. Fakat önemi dolayısıyla Atinalıların Amisos’u bu birliğe üye yapmak için çok çaba harcadıkları muhtemeldir. Ancak bu sırada Amisos’ta Kappadokialı bir liderin olması, kentin deniz birliğine girmesini engellemiş olmalıdır (Atasoy, 1997: 72).

Karadeniz genelinde Grek kolonizasyonu Geç Arkaik Dönem’de son bulurken (Tsatskhladze, 2010: 82) bölgedeki ticarete Klasik Dönem boyunca Atinalılar öncülük etmeye başlamıştır (Tsatskhladze, 2005a: 12). MÖ 495-429 yılları arasında yaşamış olan Perikles, Amisos’un üçüncü kuruluş döneminde buranın Atinalıların bir kenti olduğu ve Atinalılar tarafından hem karada hem denizde çok güçlü oldukları bir dönemde buranın kurulmuş olduğunu belirtirken bu görüşü destekleyen Alexandrialı Appian’da Atinalıların denizlere egemen oldukları bir dönemde Amisos’a yerleştiklerinden bahsetmektedir (Keskin, 2005: 18). Atasoy, kentin dördüncü aşamadaki kuruluşunun MÖ 437’de Sinope’den gelen Atinalıların Amisos’a yerleşmesi ve kentin adının “Peiraieos”¹⁸ olarak değiştirilmesi şeklinde ifade eder (Atasoy, 1997: 37-38). Bu görüşe uygun olarak Keskin’de Atinalıların MÖ 5. yüzyıl içerisinde Amisos’a yerleşerek kentin adını kısa bir süreliğine “Peiraieus” olarak değiştirilmiş olduğunu ve kentin ticarete tamamen Atina egemenliği altına girmiş olduğunu dile getirmektedir (Keskin, 2005: 36). Ehrhardt, kentin ikinci kez MÖ 5. ya da 4. yüzyılda Atinalı kolonistlerin gelmesiyle gerçekleştiğini ve bunu MÖ 5. yüzyılın başlarında Atina’da liman kenti olan Peiraieus adının MÖ 4. yüzyıla ait

¹⁸ Peiraieus = ΠΕΙΡΑ - ΠΕΙΡΑΕ - ΠΕΙΡΑΙ - ΠΕΙΡΑΙΩΝ

Amisos sikkelerinin arka yüzünde “ΠΕΙΡΑ” ve Atina baykuşuyla betimlendiği verilerin kanıtladığını belirtilir (Ehrhardt, 1988: 58-59; Erciyas, 2001: 6-7), (Şekil 6.1.1.). Bu sikkelerin iki asır boyunca değişikliğe uğramadan çeşitli boylarda basılması Amisoslu Greklerin hem iç bölgeler hem de diğer doğu kentleri ile düzenli ticari alışveriş içinde olduğunu göstermektedir (Öztürk, 2011: 463). Ayrıca, söz konusu sikkelerin ikonografisi Amisos’un MÖ 5. yüzyılda Atina’nın Klerukhia’sı (Atina’nın kurduğu özel bir koloni türü) olabileceğine işaret etmektedir (Erciyas, 2001: 146).

MÖ 4. ve 3. yüzyılda koloni kentleri gelişmeye başladığında Ege Dünyası ile Karadeniz arasında ekonomik, sosyal ve kültürel yönde sıkı ilişkiler başlamış ve önceleri mal takasıyla başlayan bu ticaret sikkenin basımıyla gelişerek devam etmiştir. Zenginleşen koloni kentlerinde sikke darp eden atölyelerin gelişmesiyle bir koloni kenti olan Amisos, antik dünyanın en kaliteli sikkelerinin basıldığı bir merkez olmuştur (Olshausen, 2009: 10).

Atinalıların bu dönemde Amisos’ta ne gibi reformlar yaptığı bilinmemekte olup yerli halkın tehditlerinden korunmak için kendilerine sağlam bir kent kurarak, ticaret yaptıklarını düşünmek mümkündür (Atasoy, 1997: 73). Karadeniz kıyısındaki Grek kentleri MÖ 5. yüzyıldan itibaren birbirlerini tamamlayan bir ekonomiye sahip olduklarının farkına varmışlardır (Atasoy, 1997: 81). Amisos’ta ticaretin gelişmesinde ihraç ürünlerinin bol ve çeşitli olmasının da payı vardır. Amisos toprakları olan Gazelonitis, Saramene, Themiskyra ve Sidene bölgelerinden başka güneyinde bulunan Phanaroia (Taşova), Phazamonitis ve Khiliokoman (Suluova) bu ihraç mallarına katkıda bulunmuştur (Atasoy, 1997: 82).

Thukydides’in MÖ 424 yılında Amphipolis tahrip edildikten sonra burada ciddi bir kereste kaybı olduğunu belirtmesi (Emir, 2012: 667) ve Karadeniz’in güney kıyılarında mobilya, gemi ve ev yapımında, yakmak amacıyla yoğun olarak talep edilen ağaçların (kereste), Greklerin bölgeden sağladığı en önemli ithal malları arasında yer alması (Arslan, 2007: 64, dp. 294) Amisos’ta da keresteyle ilişkin ticaretin ya da kereste kullanımının önemli bir yer tuttuğu düşüncesini pekiştirmektedir.

Sparta, Antalkidas Antlaşması ile Anadolu’da ki Grek yerleşmelerini İran kökenli Perslere bırakınca Pers komutanı Datames MÖ 380’de Atina Klerukhia’sı olarak görülen Amissos’u ele geçirip (Arrianus, 120, yorum 3) burada bir darphane

açmış ve açılan bu darphane Sard'da açılan darphaneden sonra Küçük Asya'nın ikinci darphanesi konumuna ulaşmıştır (Arslan, 2007: 39, 119-120, dp. 159; Öztürk, 2011: 463; SİY, 1968: 121). Kuzey Anadolu dağlarındaki tek kolay geçit üzerinde bulunan kent, bu coğrafi konumu sayesinde MÖ 4. yüzyılın ortalarından itibaren Pontos Bölgesi'nin ekonomik açıdan en önemli yeri olarak yükselişe geçmiştir (Weimert, 1984: 124). Tsetschladze'nin de belirttiği üzere bu dönemde Pontos'taki Grek kentlerinin ticari faaliyetleri ve üretimleri yeni kurulmuş yerel krallıklarla ilişkilerine bağlı olduğu için ticaretteki yerel üretimin etkisini de yadsımamak gerekir (Tsetschladze, 2005a: 24).

Datames'in öldürülmesinden sonra Amisos, Akhamenid İmparatorluğu'nun çöküşüne dek Pers egemenliğinde kalmıştır (Summerer, 1999: 24, dp. 86; Keskin, 2005: 24). Daha sonra Makedonia Kralı Büyük İskender'in Pers Kralı III. Darius ile arasında gerçekleşen Arbela savaşıyla Amisos kenti Büyük İskender'in eline geçmiş ve kent tekrar eski ismi olan "Amisos" olarak anılmaya başlanmıştır (Summerer, 1999: 222). Böylelikle, Pontos Bölgesi artık Makedonluların egemenliğine girmiş ancak Büyük İskender, Pontos'a hiç ayak basmamıştır (Atasoy, 1997: 75; Summerer, 1999: 24, dp. 87; Keskin, 2005: 24). İskender MÖ 334'te Anadolu'ya hakim olduğunda Pontos Bölgesi, İris üzerindeki Gaziura ve çevresi Pers satrapı Ariarathes'in idaresi altında bulunmaktaydı (Işık, 1995: 11).

6.2. Arkeolojik Veriler Işığında Amisos

Kentin bu döneme ilişkin arkeolojik verileri oldukça az olmasına rağmen Çakalca-Karadoğan Höyüğü kazılarında yoğun olarak ortaya çıkan ve MÖ 5. yüzyıla tarihlendirilen Attika üretimi siyah ve kırmızı figür tekniğinde yapılmış seramik parçaları (Şirin, 2020: 514) bu dönemde yerel üretim yanında ithal ürünlerle ticaretin devam ettiğini ve Miletoslu kolonistlerin bu seramikleri kullandığını göstermektedir. Tsetschladze, yerel üst tabakanın mezarlarında ele geçen yoğun madeni buluntularla ince işçilikli takıların Grek coğrafyasından getirilmiş olabileceğini ya da bu buluntuların çoğunluğunun Karadeniz kıyılarındaki Grek kentlerinde üretilmiş olabileceğini belirtmektedir (Tsetschladze, 2005a: 24). Ayrıca, Çakalca-Karadoğan Höyüğü kazısında ele geçen ve MÖ 2. yüzyıla dek uzanan çeşitli seramik parçalarının varlığı buradaki yaşıntının canlılığını yitirse de devam ettiğini göstermektedir (Şirin, 2020: 549, res. 74), (Şekil 6.2.1.).

Kentin Klasik Dönemi'ne dair bir diğer buluntu grubu ise yine Çakalca-Karadoğan Höyüğü'nün yaklaşık 400 m kuzeybatısında, 2013 yılında hafriyat çalışmalarıyla açığa çıkan mezar stelleridir (Şekil 6.2.2.). Kentin nekropol alanına işaret etmesi açısından oldukça önemli veriler sunan bu stellere ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Mezar stellerinden bir örneği değerlendiren Temür, MÖ 460-450 yıllarına tarihlediği stelde İonia heykel ekollerinin etkisinin açıkça görüldüğünü ve Miletos merkezli heykeltıraşlık okullarının Pontos'ta dahil, kuzeyde varlığını sürdürdüğünü ifade etmiştir (Temür, 2015: 823, fig. 1). Diğer görüşte ise aynı döneme verilen mezar steli ile yanında çıkan birkaç mezar stelinin Helenistik-Roma Dönemi mezarlarının öncüsü olarak değerlendirilen Klasik Dönem'e ait yer altı kaya mezarı kalıntısı yakınında açığa çıkmalarından dolayı stellerin bulunduğu alanın, Amisos'un erken yerleşimi olarak ifade edilen Enete yerleşiminin nekropolü olabileceği ileri sürülmüştür (Akyüz, 2013: 36, 38, res. 1-3, 6-8), (Şekil 6.2.3.). Ancak Çakalca-Karadoğan Höyüğü kazısında ele geçen Helenistik Dönem'e ait buluntuların varlığı ve höyüğün yaklaşık 150 m güneyinde Helenistik Dönem özellikleri sergileyen bir yer altı kaya mezarının bulunması (Şekil 6.2.4.) söz konusu yer altı kaya mezarının Klasik Dönem'den ziyade Helenistik Dönem içerisinde değerlendirilebileceğini gösteriyor olabilir.

Kentin Atinalı kolonistlerce MÖ 4. yüzyılda ikinci kez kolonize edilmesiyle ilgili arkeolojik kalıntılara kentin ilk kez Miletoslularca kolonize edildiği Çakalca-Karadoğan Höyüğü'nde değil 16 km doğusundaki Toraman Tepe ve çevresinde aramak gerekir. Toraman Tepe'de yapılacak arkeolojik kazılar büyük olasılıkla MÖ 4. yüzyıla tarihlenen buluntuları açığa çıkaracaktır.

7. HELENİSTİK DÖNEMDE (MÖ 330-69) AMİSOS ANTİK KENTİ

Amisos kentinin en zengin olduğu dönem, Mithradates krallarının hakimiyetinde olduğu, özellikle de MÖ 120-69 yıllarını içeren VI. Mithradates zamanına denk gelmektedir. Arkeolojik veriler açısından bakıldığında ise kentin nekropol alanı ve nekropolün yayılım alanında açığa çıkan çeşitli mezarların çoğu bu döneme tarihlenmektedir. Oldukça zengin buluntular içeren mezarlar içinde yer altı kaya mezarları önemli bir yer tutmaktadır.

7.1. Helenistik Dönem’de Amisos

Paphlagonia’dan gelen elçilerin Büyük İskender’in ülkelerine girmesini istememeleri, kendisine boyun eğdiklerini bildirmeleri üzerine Halys’in batısındaki tüm topraklar Büyük İskender’e bağlanmış ve Amisos’a bağımsızlığı verilmiştir (Atasoy, 1997: 75). Appianus’un¹⁹, “*Büyük İskender’in bir emri demokrasiyi onlara geri getirtmişti, ancak daha sonra tekrar Pontos egemenliğine girdiler*” şeklindeki ifadesi, kentin özgür bırakıldığını göstermektedir (Keskin, 2005: 25). Amisos’un, Büyük İskender’in on yıl süren egemenliği boyunca MÖ 323’e dek bağımsız bir kent olarak varlığını sürdürdüğü bu dönemin sikkelerinden de anlaşılmaktadır (Atasoy, 1997: 75; Summerer, 1999: 24; Keskin, 2005: 24; Kınacı, 2015: 203). Ayrıca MÖ 4. yüzyılın ortalarından kısa bir süre sonra Chersonesos, Kromna, Kerkinitis gibi Amisos kentinde de Herakleia Pontika’yla oldukça benzer figürlerin işlendiği sikkelerin basılması (Burstein, 1976: 70), kentin özgür olmasıyla ilişkisini ortaya koymaktadır.

Büyük İskender’in ölümünün ardından MÖ 323’te Perdikkas başa geçmiş ve Kappadokia ile Paphlagonia-Pontos Satraplığı, Büyük İskender’in komutanlarından Eumenes’e verilerek bölgenin fethi tamamlanarak Eumenes MÖ 322’de göreve başlamıştır. Antigonos Dönemi’nde Makedonia krallığı geniş topraklara sahip olmuş ancak Perdikkas ve Eumenes’in ölümüyle bu bölgedeki komutanlar MÖ 315’te ayaklanmıştır (Atasoy, 1997: 75). Bu ayaklanmayı bastıran Kassandros’un ordusu Kappadokia’yı işgal etmiş ve Karadeniz kıyılarına dek gelerek Amisos’u kuşatmış fakat Antigonos, yeğeni Ptolemaios’u kente göndererek Amisos’u koruyup yapılan anlaşmayla satraplık tekrar kurulmuştur (Işık, 1995: 11; Laflı, 2012a: 50).

¹⁹ MÖ 165 - MS 95 yılları arasında yaşamış İskenderiye’li, Antik Yunanlı tarihçi.

Büyük İskender'in ölümünden sonra Küçük Asya'da ortaya çıkan karışıklıklardan yararlanan II. Mithradates'in (MÖ 337-302) oğlu III. Mithradates, yani Ktistes (kurucu) lakaplı Mithradates I, bağımsızlık mücadelesine girişmiştir (Keskin, 2005: 25; Arslan, 2007: 49). Polybios'a göre Mithradates krallarının kendilerini Pers İmparatorluğu'nun kurucusu olan yedi soydan birine dayandırması (Arslan, 2007: 49) bağımsızlık mücadelesinde etkili olmuş olmalıdır. Mithradates I. Ktistes, MÖ 301 yılında Kimiatene bölgesinde kendi hakimiyet alanını kurup Pontos hakimi olarak krallığının²⁰ temellerini atmıştır (Strabon, XII. 3. 41). MÖ 301'den MÖ 281'e dek süren zaman zarfında gittikçe güçlenen Mithradates I. Ktistes kendini Pontos hakimi olarak kabul ettirerek İris kenarındaki Amaseia'yı da ele geçirmiş ve burayı krallığının başkenti yapmıştır (Arslan, 2007: 52). Krallığın sınırlarını batıda Amastris, doğuda Thermedon güneyde Amasia, Zela ve tam olarak ne zaman alındığı bilinmese de Amisos'a kadar ulaştırmıştır (Atasoy, 1997: 117). Strabon'un *"...krallarda bu kente sahip olmuşlardır..."* şeklindeki ifadesi Mithradates krallığının Amisos'taki hakimiyetini dile getirmektedir (Strabon, XII. 3. 14).

Pontos Kralı I. Mithradates'in yerine geçen oğlu Ariobarzanes (MÖ 266/265-250) tarafından Amisos, krallığa dahil edilmiş bir süre sonra krallığın en önemli kentlerinden birisi haline gelmiştir (Keskin, 2005: 26; Arslan, 2007: 58). Ariobarzanes'in Pontos'taki hakimiyeti üzerine bilinen şeyler azdır, önceleri Galatlarla olan ittifakını devam ettirmiş ancak bu ittifak zamanla bozulmaya başlamıştır (Arslan, 2007: 58).

Ariobarzanes'in ölümü üzerine tahta geçen oğlu II. Mithradates (MÖ 250-220) zamanındaki otorite boşluğundan faydalanan Galatlar, Pontos Bölgesi'ni yağmalamaya başlayarak, Amisos'a kadar ilerlemişlerdir. Bu nedenle, Amisos'a sığınan kral II. Mithradates'in de içinde bulunduğu kent, Galat kuşatmasından Herakleia Pontika kentinin yardımları sayesinde kurtulmuştur (Keskin, 2005: 24-25; Arslan, 2007: 58-59).

II. Mithradates MÖ 220 yılında öldükten sonra Pontos tahtına varisi III. Mithradates (MÖ 220-197) çıkmıştır. Yaklaşık yirmibeş yıllık hakimiyeti boyunca II. Mithradates'e ilişkin antik kaynaklarda geçen bir ifadeye rastlanılmamıştır (Arslan, 2007: 62).

²⁰ Bu krallığa bağlı halkın kendi devletlerine ne isim verdiği bilinmese de kendilerini hiçbir zaman, "Pontus Krallığı" şeklinde ifade etmemişlerdir.

Pontos Kralı I. Pharnakes (MÖ 197-160/159), hükümdarlığı sırasında düzenlediği baskınlarla Amisos'a sınır olan Sinope ve onun Sinopis/Sinopitis olarak adlandırılan territoriumunu, Kotyora ve Kerasos kentlerine kadar genişletmiştir (Arslan, 2007: 64). Ayrıca krallığının başkentini ve mezarlık merkezini Amaseia'dan Sinope'ye taşımıştır (Memnon, XXXVI. 3; Arslan, 2007: 65).

III. Mithradates'in oğlu ve I. Pharnakes'in kardeşi IV. Mithradates Philopator Philadelphos (MÖ 160/159-150) krallığın başına geçtiğinde Roma ile iyi ilişkiler kurmuş bu ilişkiler I. Pharnakes'in oğlu V. Mithradates Dönemi'nde (MÖ 150-120) daha da artmıştır. Hatta Roma'ya karşı Pergamon'da hak iddia eden Aristonikos'un (III. Eumenes) 3 yıl süren isyanında Mithradates kralı müttefik olarak Roma'nın yanında yer almış ve isyan bastırıldığında Büyük Phryg ile Galatia, Pontos Kralı V. Mithradates'e verilmiştir (Erciyas, 2001: 197; Arslan, 2007: 67-68, 70).

Mithradates V. Euergetes öncülleri gibi krallığıyla Hellenler arasında yakın ilişki kurmaya çalışmış ve böylelikle Pontos sarayında Hellen etkisi görülmeye başlamıştır. Marathonlu Seleukos tarafından Pontos kralının Delos Adası'nda bir heykeli dahi dikilerek kralın onurlandırılması (Arslan, 2007: 71) bu etkiyi gözler önüne sermektedir. Bununla birlikte Helenistik Dönem'in başlarında Amisos'un altın takılarındaki Pers etkisinde, zamanla Grek kuyumculuğunun yansımaları görülmeye başlanmıştır (Şirin ve Yiğitpaşa, 2021: 193-194, res.1-26). Ayrıca V. Mithradates Dönemi'nde Paphlagonia, Amisos ve Sinopeli göçmenlerin bir bölümü, bizzat kral tarafından Karadeniz'in güneyi ile kuzeyinde yaşayan halklar arasında kültürel, siyasal ve ekonomik açıdan ortak bir ilişki oluşturmak için Bosporos Krallığı'na gönderilmiştir (Emir, 2013: 8, dp. 12).

V. Mithradates'in oğlu VI. Mithradates (MÖ 120-63) krallığın başına geçtiğinde, Bithynia Kralı III. Nikomedes'le birlikte MÖ 108 yılında Paphlagonia'yı ele geçirmiş ve Romalılara buranın kendisine babasından miras kaldığını ifade ederek benzer durumu Kappadokia'yı istila ettikten sonra da gerçekleştirmiştir (Arslan, 2007: 71, dp. 323). MÖ 2. yüzyılın ikinci yarısında Amisos'un Atina gibi çağın önemli ticari merkezleri ile ilişkiler kurması (Summerer, 1999: 222), Delos'ta Amisos'un ticari temsilciliğinin bulunması kentin ticari açıdan hacmini yansıtmaktadır (Keskin, 2005: 45). MÖ 2. yüzyılda oldukça para kazanan korsanları köle pazarları için destekleyen Delos'la (Alkaç, 2012: 73-74) MÖ 1. yüzyıla dek süren çok iyi ilişkiler ve köle ticaretinin etkisi kentin zengin bir konuma ulaşmasında

etkili olmuştur (Atasoy, 1997: 83, dp. 74). Kent en zengin dönemini Pontos Kralı VI. Mithradates Dönemi'nde yaşamıştır.

Pontos krallığı Anadolu'nun en küçük krallıklarından biri olmasına rağmen MÖ 133 yılında Sinope doğumlu VI. Mithradates Dönemi'nde krallık Anadolu'nun önde gelen Helenistik krallıklarından biri olmuştur (Arslan, 2007: 73, 75, 77). VI. Mithradates Dönemi'nde genişleyen kent, ticaret merkezi haline gelmiş MÖ 88-65 yıllarına ait kent sikkelerinin varlığı Küçük Asya'nın içlerine dek uzanmıştır. Son Pontos kralı yönetiminde Amisos'ta gümüş sikke basımı sonlanarak bol miktarda bronz/bakır sikkeler bastırmıştır (Atasoy, 1997: 87; Kaya, 2013: 76). Kentteki sikkelerin piyasada çok olmasında VI. Mithradates'in hakimiyeti altındaki kentlere verdiği sikke basma serbestliğinin de (Tavukçu ve Ceylan, 2013: 530) etkisini yadsımamak gerekir. Ayrıca bu dönemde çok çeşitli sikke basan kentler olmasına rağmen en yaygın kullanılan sikkeler Amisos'a aittir (Emir, 2012: 671). Kent teritoryumunda yer alan bugünkü Tekkeköy ilçesindeki mağaralar bölgesinde bulunan VI. Mithradates Dönemi'ne ait 3240 adet sikkeden oluşan definede, 2461 adet Amisos sikkesinin bulunması (Tepe, 2022: 199) ve yine Vezirköprü ilçesinde ele geçen yaklaşık 3300 adet sikkenin bulunduğu definenin Amisos sikkelerinden oluşması²¹ kentte bir darphanenin olduğunu göstermektedir. Pontos'un darphane merkezi olarak görülen Amisos sikkelerinin geniş bir alana yayılmış olması da uzak coğrafyalarla ticaretin yapılmış olduğuna işaret etmektedir (Weimert, 1984: 125; Summerer, 1999: 25, 36, dp. 92; Keskin, 2005: 32).

Karadeniz'e paralel uzanan Kuzey Anadolu sıradağlarına ait yüksek geçitler, Amisos'un güneyinde alçalarak kıyıda iç kesimlere ulaşımı kolaylaştıran güzergahlar oluşturmaktadır. Karadeniz ticaretinde dolanan malları İç Anadolu kentlerine ulaştıran yolun başlangıç noktasında yer alan Amisos limanı ticari olarak da gelişmeye devam etmiştir (Atasoy, 1997: 50). Bu ticaret Doğu Akdeniz'den Karadeniz'e dek geniş bir alanda yayılmıştır (Erciyas, 2001: 189-194).

Krallığın yakınlarında VI. Mithradates tarafından kurulan Eupatoria adlı kenti de içine alan Amisos²², batısındaki Gazelonitis ovası dahil olmak üzere Halys

²¹ Samsun Müze Müdürlüğü'nden Arkeolog Muhammet Emin GÖZÜTOK ile Kişisel Görüşme, 29 Mart 2023.

²² Eupatoria kentinin konumuna ilişkin farklı görüşler için bkz: Işık, 1995: 104; Keskin, 2005: 30-31; Arslan, 2007: 27-30; Tekin, 2020: 217-240.

nehirinin doğusundaki tüm tarım alanlarını kontrol eder konuma ulaşmıştır (Öztürk, 2011: 463). Hatta VI. Mithradates, Güney Rusya ve Doğu Karadeniz kıyılarını fethederek buralarda gemi yapımı için tersaneler kurdurmuş ve bu amaçla buralara binlerce işçi yerleştirmiştir (Atasoy, 1997: 76).

MÖ 1. yüzyılda Amisos, VI. Mithradates tarafından tapınak ve saray gibi yeni yapılarla donatılmış kentin ve krallığının sınırları genişlemiştir (Strabon, XII. 3. 14). Bu genişlemenin sebebi olarak ise MÖ 1. yüzyılın başında Amisos'taki nüfus artışının olduğu belirtilir (Weimert, 1984: 116). Genişleyen sınırlar kralı Batı Anadolu'yu kontrol altında tutan Roma İmparatorluğu ile karşı karşıya getirmiş ve krallığını büyük çatışmalar içerisine sürüklemiştir. Mithradates soyuna ait ilk kralların aksine Roma İmparatorluğu ile iyi ilişkiler sergilemeyen son kral VI. Mithradates (Erciyas, 2001: 197), MÖ 1. yüzyıl içerisinde Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'ya yayılmasını önlemek için uzun yıllar süren üç kapsamlı savaş yaşamıştır.

MÖ 89'da başlamış olan ilk savaş, VI. Mithradates ile Romalı General Cornelius Sulla arasında gerçekleşmiştir. Savaşın başlarında önemli başarılar elde eden kral, krallığının sınırlarını bir dönem Güney Anadolu sahilleri ile Ege Adaları ve Atina'ya dek genişletmiştir (Erciyas, 2001: 198). MÖ 85 yılında VI. Mithradates yenilgiyi kabul ederek Dardanos Antlaşması'yla Küçük Asya tekrar Roma hakimiyetine girmiştir (Keskin, 2005: 27). Savaş sırasında, MÖ 87'de Atinalı tiran Aristion'dan kaçıp Amisos'a yerleşen Atinalı sığınmacıların varlığı da bilinmektedir (Weimert, 1984: 778). Mithradates savaşları etkisiyle Amisos'un denizaşırı amphora ticareti sekteye uğrasa da kent, amphora tedarikini Karadeniz'in güneyindeki yerel amphora üreten atölyelerden sağlamıştır (Şirin, 2022a: 42-43).

İkinci Mithradates-Roma savaşları ise MÖ 83-81 yılları arasında yaşanmıştır. Romalılara saldırıya geçildiğinde Amisos halkı, Roma yönetiminden bıktığı için VI. Mithradates'e yardım etmiştir. İkinci dönem savaşlarına dek MÖ 84'e kadar artan sikke basımı, VI. Mithradates'in genişleme politikasıyla bağlantılı olmasına karşın MÖ 84-75 yılları arasında oldukça azalma eğilimi göstermiştir (Keskin, 2005: 33). İkinci savaş Roma'nın yenilgisiyle sonuçlanmıştır.

Üçüncü Mithradates-Roma savaşlarında (MÖ 74-63) VI. Mithradates, Lucullus ve Pompeusla karşı karşıya gelmiştir. MÖ 75 yılının başından itibaren

savaşa hazırlık sürecinde sikke basımı tekrar hız kazanmıştır (Keskin, 2005: 33). Sikke basımı, MÖ 72-71 yılının kış aylarında Lucullus'un Pontos'a ayak basması ve VI. Mithradates'in Kabeira'da ki yenilgisinden sonra, MÖ 71 yılında damadı Tigranes'in yönetimindeki Armenia'ya kaçmasıyla son bulmuştur (Kaya, 2013: 76). MÖ 72 yılında Pontoslu kölelerin durumuna bakıldığında ise savaşın etkisiyle Amisos'ta köle fiyatlarının düşük olduğu görülmektedir (Kaya, 2013: 75).

VI. Mithradates'in garnizon komutanı Kallimakhos MÖ 72/71 yıllarının kış aylarından MÖ 71/70 yıllarının kış aylarına kadar Amisos'u Lucullus yönetimindeki Murena'ya karşı başarıyla savunmuştur (Arslan, 2007: 417). Savunma sırasında Amisoslu zanaatkarların ürettiği savaş aletlerinin Romalı lejyonerleri korkuttuğu belirtilir (Keskin, 2005: 29). MÖ 71/70'de Roma İmparatorluğu adına bölgede görevli olan general Lucullus, VI. Mithradates'in krallığının merkezi olan Amisos'u ele geçirmiştir (Arslan, 2007: 11). Kallimakhos kendi kaçışını kolaylaştırmak ya da kenti Romalılara vermemek için Amisos'u ateşe vererek kaçmış ancak Romalılar tarafından kent yağmalanmaktan ve halk kılıçtan geçirilmekten kurtulamamıştır (Atasoy, 1997: 50). Ayrıca bu yağmalamada sadece Amisos kenti değil, Lucullus orduları tarafından krallığın merkezi olarak düşünülen Eupatoria'ya da kuşatılmış hatta orduların bir kısmı da Themiskyra bölgesini kuşatmıştır (Atasoy, 1997: 77, dp. 62). Amisos'un kuşatılmasına ilişkin farklı yorumlar bulunmaktadır. Amisoslu şair Phernazis, Plutarch gibi kentin çok sağlam olmadığını ifade ederken, Appianus kentin kuşatılmasının oldukça zor olduğunu, Strabon ise yüzeysel bir şekilde kentin kuşatılmış olduğunu belirtir (Keskin, 2005: 28-29). MÖ 69 baharında Pontos tamamen Roma işgali altında kalmıştır.

7.2. Akeolojik Veriler Işığında Amisos

Miletos kolonizasyonun etkisiyle ilk olarak Çakalca-Karadoğan Höyüğü ve çevresinde kurulmaya başlanan Amisos, MÖ 4. yüzyıl içerisinde Atinalı kolonistlerin etkisiyle siyasi açıdan güçlenerek liman hacminin genişlemesiyle stratejik açıdan daha elverişli bir yer olan yaklaşık 16 km doğusundaki Toraman Tepe ve çevresine konumlandırılmıştır (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2016a: 38), (Şekil 7.2.1.). Toraman Tepe üzerindeki Amisos'a ait şu anki tarihi veriler, MÖ 4. yüzyıldan önceye gitmez (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2016a: 37). Antik dönemde Pontos Bölgesi sınırları içinde kalan kent, bu dönemin sonlarına doğru ekonomik açıdan yükselişe geçerek Helenistik

Dönem’de büyük bir ivme kazanmıştır. Döneminin aristokrat (Erciyas, 2001: 216) ya da zenginleşen tüccar sınıfına dahil Amisoslu bir aileye ait olabileceği belirtilen (Şirin ve Yiğitpaşa, 2021: 146-147) MÖ 4. yüzyılın sonlarına tarihlenen²³ yer altı kaya mezarı (Şirin ve Yiğitpaşa, 2021: 146-168, res.1-26) bugünkü veriler ışığında kentin ikinci temelini atıldığı Toraman Tepe ve çevresindeki tespit edilen en erken mezar yapısıdır (Şekil 7.2.2.). Toraman Tepe’nin doğusunda yer aldığı düşünülen kent limanının²⁴ Anadolu’nun iç bölgelerindeki kentlere deniz yoluyla gelen malların aktarımını sağlayan stratejik bir misyonu bulunmaktadır (Atasoy, 1997: 50).

Amisos kentinin yerleşim alanıyla nekropol alanı genel olarak bugünkü İlkadım ilçesinde bulunan Cedit, Liman, Karasamsun, Kalkanca ve Baruthane Mahalleleri’ni kapsayan geniş bir alanı içermektedir (Şekil 7.2.3.). Ancak, 1954-1956 yıllarında Amerikan radar tesisinin yapımıyla kentin akropolüne ait birçok yapı zarar görmüştür. Toraman Tepe üzerinde kurulmuş olan askeri sahadaki sur duvarları ve mekân kalıntıları, Amisos’un idari ve dini yapılarının konumlandırıldığı alanın sınırları hakkında kısıtlı olsa da önemli veriler sunmaktadır.

Kentin bu dönemdeki hareketli ve canlı ticari hayatında Trapezus, Kerasos, Kotyora ve Themiskyra üzerinden gelen sahil yoluna hakim konumda olan Amisos’un 10 km doğusunda bugün Asarağaç Kalesi olarak adlandırılan Helenistik Dönem’e ait bir kale kalıntısı bulunmaktadır. Bu kalenin amacının ise sahilten gelen ticari güzergahın kontrol edilmesi olup ileri bir karakol görevini üstlendiği ifade edilmektedir (Dönmez, 2002: 136), (Şekil 7.2.4.).

Helenistik Dönem’de kente dair kalıntılar çok olmasa da mezar tiplerinin çeşitliliği ve yoğunluğu ile mezar buluntularının varlığı kentin zenginliğini yansıtmaktadır. Örneğin kent mezarlarında ele geçen Helenistik Dönem’e ait pt unguentariumların yoğunluğu kentte bir atölyenin varlığını göstermektedir (Kaya ve Temür, 2021: 147; Şirin, 2022a: 39), (Şekil 7.2.5.). Bu dönemde yapılmış pt heykelciklerde böyle bir atölyenin varlığına işaret eder (Atasoy ve Zeyrek, 2004:

²³ MÖ 5. yüzyıl ile MÖ 1. yüzyıl aralığı olmak üzere çeşitli tarihlendirmeler ve adlandırmaların bulunduğu çalışmalar için bkz: Akkaya, 1997; Akyay-Meriçboyu, 2001: 164, 173, 185, 188, 191; Erciyas, 2001: 195-219; Erciyas, 2006: 219; Altun (ed.), 2007: 272, 274; Bilde et. al., 2008: 154-155; Ünan, 2010a: 52-59; Jackson, 2012: 108-116; Ünan, 2016: 171-230.

²⁴ Mahalle adının bugün dahi Liman Mahallesi olarak geçmesinde ve bugün burada ticari anlamda aktif bir limanın halen varolmasında bölgedeki limanın antik dönemden beri bu alanda olmasıyla ilişkili olmalıdır.

103-104). Besques, bu atölyenin MÖ 2. yüzyılın başından MÖ 1. yüzyılın ilk çeyreğine dek üretim yaptığını belirtir (aktaran Atasoy, 1997: 98). Kent mezarlarında, VI. Mithradates Dönemi'ne tarihlendirilen pt kalıp yapımı kaselerin "Ephesos-İonia" üretimi olması (Şirin, 2022a: 28-31, 41, kn. 10, res. 20) ve MÖ 1. yüzyılın son çeyreğinden MS 1. yüzyılın ortalarına kadar kullanımda olan ünlü Ephesos atölyesine ait "MENEMAXOY" (Menemachos) damgalı bir kasenin kent mezarında ele geçmesi kentin deniz aşırı ticaretini yansıtmaktadır (Mentesidou, Şirin ve Kolağasıoğlu, 2022: 224).

Dönemin geç evrelerinde Sinope gibi Amisos'un da Güney Karadeniz'de ki başlıca ticari amphora merkezlerinden biri olduğu ve kentin mezar buluntuları arasında ortaya çıkan amphora örneklerinin Geç Helenistik-Erken Roma Dönemi Amisos üretimi olan ticari amphoralar olduğu ifade edilir (Laflı, 2006: 172). Yine kent nekropolünde yer alan bir yer altı kaya mezarında ele geçen MÖ 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Rhodos amphoraları ile Khios amphoralarında bulunan mühürler, Amisos'un denizaşırı kentlerle olan ticari ilişkilerini ortaya koymaktadır (Şirin ve Yiğitpaşa, 2023: 329-331). Amisosla Rhodos, Knidos, Kos ve Khios arasındaki bu ticari ilişki, MÖ geç 3. yüzyıl ile MÖ 1. yüzyılın başlarında oldukça yoğun olduğunu kentte ele geçen mühürlü amphoralarda desteklemektedir (Alkaç, Cankardeş-Şenol ve Yiğitpaşa, Baskıda).

Çakalca-Karadoğan Höyüğü'nde yoğunluğu azalsa da MÖ 3. - 2. yüzyıllara ait seramik parçalarının varlığı, MÖ 6. yüzyıldan itibaren bölgedeki yaşantının devam ettiğini göstermektedir (Şirin, 2020: 550-551, res. 75-76). Ayrıca, bu dönemde kentte kuyumculukla ilgili yerel bir atölyenin varlığından da bahsedilmektedir (Ünan, 2010b: 338; Şirin ve Yiğitpaşa, 2021: 194). Kentteki altın işlemeciliğinde Pers ve Kafkas üslubunun etkileri ile Avrasya atlı göçebe kültürlerinin etkisini de görmek mümkündür (Ünan, 2016: 194). Dönemin geç evrelerinde Sinope gibi Amisos da Güney Karadeniz'de ki başlıca ticari amphora merkezlerinden biri olup Erken Roma Dönemi'ne kadar da bu amphoraların üretimine devam edilmiştir (Laflı, 2006: 172). Kentin ithal amphoralar yerine yerel amphoraların üretilmeye başlanması deniz aşırı ticarete aksamaların olduğunu göstermektedir. Her ne kadar savaşlar yapıyor olsa da bu dönemde kent, Lucullus'un askerlerinin başını döndürecek kadar da zengindir (Kaya, 2013: 75).

Kentin ikinci kez kolonize edildiği Toraman Tepe de ortaya çıkan bazı mimari kalıntılar ve bu kalıntıların yakınındaki bir botrosta ele geçen buluntular, Helenistik Dönem’de mekânlaşmanın varolduğunu ve Roma Dönemi’nde de bu mimari yapıların kullanımına devam edildiği görölmektedir (Şirin, 2018: 520-521), (Şekil 7.2.6.).

8. ROMA DÖNEMİNDE (MÖ 69-395) AMİSOS ANTİK KENTİ

VI. Mithradates ile Roma İmparatorluğu arasında yaşanan büyük savaşlar kentin tahribine ve demografik yapısında değişmelere neden olmuştur. Kent, stratejik açıdan önemli bir konuma ulaşmış, ticari faaliyetler tüm hızıyla devam etmiş ve sınırlarda genişlemeler yaşanmıştır. Antik kaynaklardan edinilen kente ilişkin bilgilere arkeolojik kanıtları da eklemek gerekir. Bu kanıtları mimari kalıntılar, mezar yapıları ve mezarda ele geçen buluntular ortaya koymaktadır.

8.1. Roma Dönemi'nde Amisos

MÖ 71/70 yıllarında Amisos'u ele geçiren Lucullus, ateşe verilen kentin yeniden imar edilmesi için gerekli çalışmaları başlatmış ve kentten kaçan Amisosluların geri dönmelerini sağlayarak kentin sınırlarını 120 stadion olarak belirleyip kente özerklik tanımıştır (Oktan, 2008: 51). VI. Mithradates'e karşı önemli başarılar elde eden Lucullus, Roma İmparatorluğu adına bölgeyi "Provincia Pontos" eyaleti olarak düzenlemek için de girişimlerde bulunmuştur (Arslan, 2007: 11; Oktan, 2008: 48). Lucullus'un, askerlerin yaktığı kenti yeniden imar etmesi ve kentte belediye teşkilatı kurması Amisos'a verdiği önemi göstermektedir (Atasoy, 1997: 84). Ancak, VI. Mithradates'in bölgedeki etkinliğinin hala sürüyor olması, Pontos Bölgesi'nin Roma İmparatorluğu'na bağlı bir eyalet olarak düzenlenmesini geciktirmiştir.

VI. Mithradates Dönemi'nin en son basılan sikkeleri MÖ 67/6 yılına aittir (Keskin, 2005: 34). Sikkelerin bu dönemde yoğun olarak basılması, Roma ile yapılan savaşlar için bol paraya ihtiyaç duyulmasıyla bağlantılıdır. Lucullus'tan sonra yerine geçen Pompeius'un MÖ 67 ve 64'te VI. Mithradatesle olduğu kadar doğuda korsanlara karşı da başarılar elde etmesi, krallığın tüm topraklarını Roma İmparatorluğu hakimiyetine geçmesinde etkili olmuştur (İplikçioğlu, 2007: 89).

Pompeius, Pontos Bölgesi'ndeki kentlerin iç örgütlenmelerindeki karışıklıkları gidermek için MÖ 65/64 yıllarının kış aylarında (Oktan, 2008: 52) ya da MÖ 64 yılının ilkbaharında Amisos'a gelerek eyalet yönetimini kolaylaştırmak amacıyla bazı yasal düzenlemeler gerçekleştirmiştir (Arslan, 2007: 484; Oktan, 2008: 52). Bu dönemde VI. Mithradates, Pompeius'la yapılan savaş kaybettiği için Kırım'a

çekilmiş MÖ 63 yılında burada intihar etmiştir (Tekin, 2008: 162). VI. Mithradates'in cenazesi ise Pompeius tarafından Sinope'de ki kraliyet nekropolüne gömülmüştür.

VI. Mithradates'in ölümünden sonra Pompeius, bölgenin Roma İmparatorluğu'na bağlı bir eyalet olarak düzenlenmesine ilişkin çalışmaların son şeklini vermek için MÖ 63 yılı sonlarında tekrar Amisos'a gelerek kışı burada geçirmiştir (Oktan, 2008: 51-52). Amisos, önce Bithynia sonra Galatia Eyaleti'ne bağlanmıştır (Sarısakal, 2002: 19). Böylelikle Pontos'un batısı Roma topraklarına katılmış ve doğu kıyıları ise Roma'ya yarı bağımlı olarak varlığını sürdürmüştür. Pompeius'un yapmış olduğu tüm düzenlemeler MÖ 59 yılında "Lex Vatinia" yasasıyla Senato tarafından onanmış (Kaya, 1998: 163) ve Pontos Bölgesi'nin batısı Bithynia Eyaleti ile birleştirilerek Bithynia-Pontos Eyaleti'ne (Provincia Bithynia et Pontos) dönüştürülmüştür (Işık, 1995: 13; Tekin, 2008: 162). Pompeius'un yapacağı köklü düzenlemeler için Amisos'u bir kaç kez tercih etmiş olması, kentin bölge için stratejik açıdan önemini yansıtmakta olup artık Roma İmparatorluğu Anadolu'nun büyük bir bölümüne hakim olmuştur.

VI. Mithradates'ten sonra oğlu II. Pharnakes (MÖ 63-47, Kimmeria Bosporos'un Kralı) krallığın başına geçmiştir. Bu dönemde Pompeius ve Caesar arasındaki iktidar mücadelelerini fırsat bilen II. Pharnakes, Amisos üzerine yürümüşse de Amisos halkı Roma'ya bağlılığını devam ettirmiştir. MÖ 47 yılında Caesar tarafından Zile yakınlarında II. Pharnakes'in yenilgiye uğratılmasıyla Amisos, bağımsız bir kent olarak ilan edilmiştir (Strabon, XII. 3. 14; Aktaş, 2007: 43). MÖ 44 yılında Ceaser'in öldürülmesiyle Roma'nın doğusu Antonius'a verilmiş ve MÖ 36 yılında bu toprakların paylaşımında Caesar'a bağlılığı devam eden Amisos'un cezalandırılması için tiran Straton adında zalim bir komutan vali olarak atanarak kent tekrar kötü duruma düşürülmüştür (Strabon, XII. 3. 14; Sarısakal, 2002: 19; Aktaş, 2007: 43).

II. Pharnakes'ten sonra Dareios (MÖ 39-37) başa geçmiştir. MÖ 31 yılında Antonius ve Octavianus arasında geçen Actium savaşı sonrası Octavianus, Straton'u görevden alarak Amisos'a özgürlüğünü iade etmiştir (Strabon, XII. 3. 14; Oktan, 2008: 51, 58). Bu suretle Amisos, Roma egemenliği zamanında kendi kendini yöneten büyük bir cumhuriyet konumuna ulaşmıştır. Traianus (MS 98-117)

Dönemi’nde Karadeniz’e kıyısı bulunan Sinope ve Trapezus limanları gibi Amisos limanı da genişletilmiştir (Crow and Hill, 1995: 253-254). Sinope, Herakleia Pontika ve Amisos gibi limanlar Roma İmparatorluk Dönemi’nde önemli gelir ve zenginlik kaynağı olmaya devam etmiştir. Bu durum bölgede bu limanları korumak için bir filo ve askeri güç bulundurma zorunluluğunu beraberinde getirmiştir (Rostovtsef, 1918: 13). Sahilden gelen ticari güzergahın kontrol edilmesi için Helenistik Dönem’in ileri karakolu olarak kurulmuş olan Asarağaç Kalesi, Roma İmparatorluk Dönemi’nde de bu konumunu devam ettirmiştir. Hatta kentin limanını koruyan askeri gücün konumlanmış olduğu kalede Traianus tarafından 105 yılında kurulan Erken İmparatorluk lejyonlarından “Leg XXX Ulpia Victrix”e ithaf edilmiş bronz döküm bir kartal sembolü ele geçmiştir (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2015: 19-20). Kartalın oğlak başı üstünde tünemiş olarak sembolize edilmesi buradaki askeri gücün savaş amacıyla Amisos’ta bulunmadığını, kent limanının korunmasıyla ilgili Roma hakimiyetinin varlığını göstermektedir (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2015: 21).

MS 1. yüzyıldan itibaren Amisos’a gelerek yerleşmeye başlayan Yahudilerle beraber kent nüfusu gittikçe artarak Octavianus tarafından kente verilen özgürlük MS 2. yüzyıl boyunca devam etmiştir (Atasoy, 1997: 73, dp. 68). MS 2. yüzyılda Hadrian ve Antoninus Pius Dönemi’nde sebebi bilinmese de kentte özel izinle geçici olarak gümüş sikke basılması (Atasoy, 1997: 87) kentin bu dönemdeki bağımsızlığını göstermektedir.

Genç Plinius’un MS 2. yüzyılda Pontos-Bithynia Eyaleti temsilcisi olarak Traianus’a yazmış olduğu mektuplar kentte düzenli bir yönetim olduğunu göstermektedir. MS 3. yüzyıldan itibaren yeni ticaret alanları açmak için Miletos ve Nikaia ile yapılan anlaşmayı vurgulayan Homonoia sikkeleri basılmıştır (Atasoy, 1997: 84, 89). Caesar (MÖ 62-MS 14) ile Cornelius Saloninus (MS 242-260) dönemleri arasında basılmış sikkelerde Amisos’un adı genellikle “AMICOY” olarak betimlenmiştir (Öztürk, 2011: 464). Roma Dönemi’nde, MS 3. yüzyılın ortasına kadar Roma tarafından Amisos’a verilen bağımsızlığı temsil eden anonim imparatorluk sikkeleri ile Amisos’a özel Roma İmparatorluk portrelerinin de bulunduğu iki tip sikke basılmıştır. Augustus’tan Cornelius Saloninus’a dek basılan Amisos sikkeleri, kentin bölgedeki önemini sürdürmüş olduğunu göstermekte olup MS 325 yılında da bir piskoposluk merkezi olmasıyla önemini devam ettirmiştir (Lafli, 2012b: 3).

8.2. Akeolojik Veriler Işığında Amisos

Amisos akropolünde Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait kalıntıların varlığı kentin zengin yaşantısına ışık tutmaktadır. Özellikle, MS 1. yüzyıla ait bir gladyatörün mezar taşı ile yine Amisos'ta bulunmuş MS 3. yüzyıla tarihlenen bir yazıttan kentte Roma Dönemi'nde bir sirk olduğu ve gladyatör oyunlarının yapıldığı anlaşılmaktadır (Atasoy, 1997: 50-51, dp. 56; Ögüt, 2006: 146), (Şekil 8.2.1.). Ayrıca, kent akropolünde 1958 yılındaki bir hafriyat kazısında Roma villasına ait MS 3. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen bir taban mozaïği açığa çıkmıştır (Şahin, 2004b: 41), (Şekil 8.2.2.). Amisos mozaïği, Roma Dönemi'nde yeni kentler kurularak birçok yan yollar ile desteklenmiş olan Amisos-Tarsus arasındaki kuzey-güney ticaret yoluyla Zeugma veya civarından gelen Orentes adlı gezgin bir usta tarafından yapılmıştır (Şahin, 2004b: 40). Yine akropolde 2013 yılında yapılan müze kurtarma kazısında açığa çıkan MS 2. yüzyıla tarihlenen buluntular, kentin bu dönemde yapılaşmayla ilişkin yayılımını göstermektedir (Temür ve Şirin, 2018: 237), (Şekil 7.2.6.). Ayrıca, kent nekropolünde Geç Helenistik Dönem'de ve Erken Roma İmparatorluk Dönemi'nde kullanılmış olan bir yer altı kaya mezarında ele geçen trepanasyonlu bir kafatası parçasının ele geçmesi kentte gezici bir hekimin varlığını göstermektedir (Şirin, 2021a: 297), (Şekil 8.2.3.).

1991 yılında Samsun Müze Müdürlüğü tarafından kent akropolünde yapılan kurtarma kazısında Erken Bizans Dönemi'ne tarihlenen ve büyük bir yapıya ait olduğu düşünülen taban mozaikleri, sütun ve sütun başlıkları açığa çıkmıştır (Akkaya, 1993: 207-208). Kent akropolünde Geç Roma-Erken Bizans Dönemleri'ne tarihlenen bir taban mozaïği ve çeşitli sütun başlıkları ile bir sarnıç kalıntısı ve bu kalıntıların çıkmış olduğu bölgede yapılan 1996 yılındaki kazılarda da Helenistik Dönem'den Geç Roma Dönemi'ne kadar süregelen bol miktarda çanak çömlek, seramik ve fresko parçaları, mermerden yapılmış mimari parçalar, kiremitler, cam ve pt kandil parçaları ile bronz sikkeler ele geçmiştir (Atasoy, 1997: 48; Ertuğrul ve Atasoy, 1998: 523-530).

9. AMİSOS ANTİK KENTİ NEKROPOLÜ VE MEZAR TİPLERİ

9.1. Amisos Nekropol Alanı

MÖ 6. yüzyılın ortalarında ilk olarak temelleri atılan kentin nekropol alanı için Çakalca-Karadoğan Höyüğü'nün 400 m kuzeybatısında açığa çıkan Klasik Dönem'e ait mezar stelleri bize önemli bilgiler sunmaktadır (Lafli, 2012a: 51, res.12; Temür, 2015: 817-826). Bu mezar stellerinin ortaya çıktığı alan, Amisos nekropolünün ilk olarak bu alan ve çevresinde oluşmaya başladığını göstermektedir (Şekil 9.1.1.).

MÖ 4. yüzyılda Toraman Tepe ve çevresine konumlanarak ikinci kez temelleri atılan Amisos kentinin nekropol alanı ise hemen batısındaki Kalkanca ile Baruthane Mahallelerini, güneybatısındaki Karasamsun Mahallesini ve batı yamaçlarındaki Cedit, Liman ve Selahiye Mahalleleri'ni içine almaktadır. Ayrıca, kentin nekropol alanında karşımıza çıkan mezar tiplerinin Atakum, Canik ve Tekkeköy ilçelerinde de ortaya çıkması bu tipteki mezarların nekropol alanı dışında da yayılımını göstermektedir (Şekil 9.1.2.).

9.2. Amisos Kenti Mezar Tipleri

Amisos nekropolü ve nekropolün yayılım alanlarında açığa çıkan mezarları urne mezar kapları, basit toprak, kiremit, pt lahit, sanduka, khamosorion, tümülüsler, yer altı kaya mezarları ve mezar stelleri olarak dokuz gruba ayırmak mümkündür. Bu mezar tipleri, Geç Arkaik Dönem'den Erken Hristiyanlık Dönemi'ne dek kent nekropolü ve nekropolün yayılım alanlarında ortaya çıkmıştır. Çeşitli dönemlere ait farklı mezar tipleri ve bu mezarlarda ortaya çıkan defin/mezar buluntuları kent hakkında bilgi veren önemli arkeolojik verilerdir.

9.2.1. Urne Mezar Kapları (Urneler)

Amisos nekropolünde ve nekropolün yayılım alanında ortaya çıkan urne mezar kaplarının tümü yer altı kaya mezarlarında ele geçmiştir. Urne kapları, pt ve bronz olmak üzere iki farklı malzemeden yapılmıştır. Toplam 9 adet urne kabından, 7 tanesi tek kulplu pt testi, biri tek kulplu ve diğeri ise iki kulplu (sadece parçaları ele geçmiş) bronzdan yapılmış testiden oluşmaktadır (Şekil 9.2.1.1.-9.2.1.2.). Mezar kaplarında, kremasyon gömü şeklinin uygulandığını gösteren kemik kalıntıları ve

küller yer almakta olup urne kaplarından bazılarında da kurşundan yapılmış kapaklar bulunmaktadır (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2018a: 171-172, 175-177, res. 13a-d, 19, 34, 38, 41-43e).

Urne mezarlar genel olarak yer altı kaya mezarlarına iki şekilde yerleştirilmiştir. Bunlardan ilki mezarların ana mekânlarına oyularak açılmış özel alanlar içerisine konularak üzerleri pt stroter ya da sıva ile kapatılmış olanlar ve defin klineleri ya da mezar zeminine doğrudan konulması suretiyle belirli bir özel alana yerleştirilmemiş olanlar şeklindedir (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2018a: 178), (Şekil 9.2.1.3.).

Urne mezarların sadece ikisinde bir defin buluntusu ele geçmiştir. Buluntulardan biri urne mezar kabının altına konulmuş 1 adet altın diadem (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2018a: 171), (Şekil 9.2.1.4.) diğeri ise yine urne mezar kabı içine konulmuş olan 1 adet altın diademdir (Şekil 9.2.1.5.). Amisos mezar tiplerinden biri olan urne kap mezarlar, kentin en zengin olduğu döneme MÖ geç 2. yüzyıl – MÖ 1. yüzyıl aralığına tarihlenmektedir.

9.2.2. Basit Toprak Mezarlar

Amisos kentinin batı yamaçlarında Samsun Müze Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen kurtarma kazısı çalışmalarında açılan sondajlardan 12 adet (Akkaya, 1993: 207-208, res. 1-18), kentin nekropol alanından 3 adet (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2017: 4, res. 10-11; Şirin, 2022a: 462, res. 6-7) ve nekropolün yayılım alanında 1 adet (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2018b: 66, res. 2) olmak üzere toplam 16 adet basit toprak mezar açığa çıkmıştır. Bu tip mezarlar, yapısı gereği fiziksel müdahaleye uğradığında tahribata maruz kaldığı için tespit edilmesi oldukça zordur. Tespit edilen mezarların hepsi, müze denetimli kazılarda ortaya çıkarılmıştır.

Basit toprak mezarlar, arazinin konumuna göre yerleştirildikleri için belirgin bir yön birliğinden bahsetmek mümkün değildir. Definlerin konuluş şeklini, arazinin yapısı belirlemektedir. Bazı mezarlarda üstteki toprak kazıldığında ana kaya yapısı ortaya çıkmış ve mezarların yamaca yerleştirilmesinden dolayı ana kaya oyularak kazılmış ve defin için düz bir zemin oluşturulmuştur.

Mezarların birkaçı hariç genelinde herhangi bir buluntu ortaya çıkmamıştır. Bu durum mezarlardaki ölü bireylerin statüsünün belirlenmesini oldukça güçleştirmekle birlikte en azından bu mezarların gelir seviyesi düşük kişilere ait olabileceğini ifade etmemize imkan sunmaktadır. Mezarlarda, definlere inhumasyon gömü şekli uygulanmış olup definler dorsal pozisyonda yatırılmıştır (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2017: 8; Şirin ve Kolağasıoğlu, 2018a: 67, res. 2).

Amisos nekropolünde ortaya çıkan basit toprak mezarlar, “anakayanın oyulduğu tek definli basit toprak mezarlar” ve “anakayanın oyulduğu birden çok definli basit toprak mezarlar” olarak iki gruba ayrılmıştır (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2017: 8-9), (Şekil 9.2.2.1.-9.2.2.2.). Buluntu veren mezarlar Roma İmparatorluk Dönemi’nin MS 2. yüzyılına tarihlenmektedir (Şekil 9.2.2.3.). Buluntu vermeyen mezar örnekleri ise genel olarak Helenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi’ne tarihlendirilmektedir (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2017: 9).

9.2.3. Kiremit Mezarlar

Amisos nekropolünde 11 adet (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2017: 5-8, res. 15a-c, 20, 21a-b, 24a-c; Şirin, 2022b: 461-463, res. 2-5, 8-12b), nekropolün yayılım alanında ise 5 adet (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2017: 4-5, res. 12a-14d; Şirin ve Kolağasıoğlu, 2018b: 67, res. 3-6) olmak üzere toplam 16 adet kiremit mezar müze denetimli kazılarda ortaya çıkmıştır.

Diğer mezar örneklerinde olduğu gibi kiremit mezarlarda arazinin konumuna göre yerleştirildikleri için belirgin bir yön birliğinden bahsetmek mümkün değildir. Genellikle arazinin hafif eğimli kısımlarına yerleştirilmişlerdir. Ortaya çıkan kiremit mezarlar içinde stroterlerin karşılıklı çatılarak oluşturulduğu mezar tipleri yoğunluktadır. Mezarların bir kısmında mezar buluntusu ele geçmiş olup inhumasyon gömü şekli uygulanan definler, dorsal pozisyonda toprak zemine yerleştirilmişlerdir.

Kiremitlerle yapılmış bir evin çatısı formundaki bu tip mezarlar, “kiremit çatma mezarlar”, “kiremit tabanlı mezarlar”, “kiremit destekli mezarlar” ve “iç bükey kiremitli mezarlar” olmak üzere dört farklı tipte gruplandırılmıştır (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2017: 8-9), (Şekil 9.2.3.1.-9.2.3.4. arası). Amisos nekropolünde ortaya çıkan kiremit mezarlar, daha çok halka hitap etmektedir. Buluntularıyla ele geçen

mezarlar, Roma İmparatorluk Dönemi'nin MS 2. - 3. yüzyıl aralığına tarihlenmektedir (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2017: 7; Şirin ve Kolağasıoğlu, 2018b: 67; Şirin, 2022b: 454), (Şekil 9.2.3.5.). Buluntu vermeyen mezar örnekleri ise Helenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilmiştir (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2017: 8-9).

9.2.4. Pişmiş Toprak Lahit Mezarlar

Amisos nekropolü ve nekropolün yayılım alanında açığa çıkan lahit tipi mezarların hepsi pt'den yapılmış torpil formlu mezar örnekleridir. Toplam 16 adet olan lahit mezarlar, kentin yer altı kaya mezarları içerisinde müze denetimli kazılarla ele geçmiştir (Şirin, 2017: 89-99, res. 5, 8, 16, 31, 46a-b, 53a-b).

Pt lahitler, baş kısımlarında olmak üzere tek; baş ve ayak kısımlarında olmak üzere çift kapaklı olarak iki farklı forma sahiptir (Şekil 9.2.4.1.-9.2.4.2.). Lahitler, mezar içlerine tekli ve çoklu olmak üzere çeşitli sayılarda belirli bir yön birliği olmaksızın yerleştirilmişlerdir. Bu tip mezarlar yer altı kaya mezarları içinde, kline üzerinde, mezarın ana mekân zemininde, ana mekânın lahit formuna göre tekne biçiminde oyularak hazırlanmış zemini üzerine ve lahitlerin üst üste konulması şeklinde yerleştirilmişlerdir (Şirin, 2017: 100), (Şekil 9.2.4.3.-9.2.4.5. arası).

Lahit mezarlarda definlere inhumasyon gömü şekli uygulanmış olup definler lahit içine dorsal pozisyonda yatırılmışlardır. Bu durum, lahit mezarlarda ortak bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Pt lahitler, ait oldukları kişi veya kişilerin sosyo-ekonomik konumları hakkında da ipuçları vermektedir. Belirli bir ekonomik gelirin varlığını gösteren lahitlerin inhumasyon ve kremasyon uygulanan gömülerle birlikte görülmesi Amisos nekropolündeki ölü gömü kültüründeki çeşitliliği yansıtmaktadır (Şirin, 2017: 100).

Lahitlerin yapımında kullanılan malzemenin seçiminde toprağın tercih edilmesi, bölgenin jeolojik yapısıyla ilişkili olup maliyet açısından da pahalı olmamasıyla ilişkilidir. Lahitlerin bazılarında yatay ve dikey şeritlerle dekoratif olarak işlenmiş kabartmalar bulunurken bazı örneklerde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Mezar buluntuları ise bazen lahdin içinde ama genellikle lahdin yanına konulmuş şekilde ele geçmiştir (Şekil 9.2.4.6.-9.2.4.7.). Pt lahitler genellikle MÖ 2. - MÖ erken 1. yüzyıl aralığına tarihlenmekte olup bu dönemde pt'den

yapılmış lahitlerin insanlar tarafından tercih edilerek kullanım görmesi de kentte bu işle uğraşan yerel lahit ustalarının varlığına işaret etmektedir (Şirin, 2017: 100).

9.2.5. Sanduka Mezarlar

Kent nekropolünde sanduka mezar tipinde bugüne dek bir örnek açığa çıkmıştır (Şekil 9.2.5.1.). Mezar, yüzeyden 1.26 m derinliğe dek ana kaya yapısının 2.50 x 0.86 m ölçülerinde dört köşeli olarak oyulmasıyla yapılmıştır. Üst kısmı tuğla ile örülmüş ve 0.32 x 0.32 m ölçülerinde pt plakaların tabana döşenmesiyle mezar yapısı sanduka formuna kavuşturulmuştur. Mezar içi, kırmızı renkli harçla sıvanmış ve üstü dikdörtgen formlu üç blok taşla kapatılmıştır. Mezarda çoklu gömü gerçekleştirilmiş olup definlere inhumasyon gömü şekli uygulanmıştır. Mezarda herhangi bir buluntu ele geçmemiştir (Ünan, 2010a: 32, lev. lxx-2, lxx-1). Mezar yapısının hemen yanında Erken Bizans Dönemi'ne tarihlenebilecek mimari kalıntıların ışığında, mezarı Bizans Dönemi'nin erken evrelerine tarihlendirmek olasıdır (Şekil 9.2.5.2.).

9.2.6. Khamosorion mezarlar

Amisos nekropolünün yayılım alanında bir örnek olarak karşımıza çıkan khamosorion tipi mezarın tekne kısmı ana kayaya oyularak açılmıştır (Şekil 9.2.6.1.). Mezar, doğu-batı uzantılı olup 2 m uzunluğunda ve 0.70 m genişliğindedir. Kapak taşının bir kısmı kırılmış olup teknenin çok az kısmını örtmektedir. Kaba bir işçilikle yapılmış olan mezarda herhangi bir buluntu ele geçmemiştir (Ünan, 2010a: 34, lev. lxxi-1).

9.2.7. Tümülüsler

En büyüğü 200 m çapında ve 20 m yüksekliğinde olan tümülüsler, kentin nekropolünde ve nekropolün yayılım alanında karşımıza çıkan yığma tepelerden oluşan mezar tipleridir. Tümülüsler genellikle tek olarak yapılmışken yan yana iki tane yapılmış örneklerde bulunmaktadır. Örneğin Uzgur-Kuşçulu, Baruthane ve Toptepe tümülüsleri yan yana iki tane yapılmış tümülüslere güzel bir örnektir (Şekil 9.2.7.1.).

Tümülüsleri tek odalı, iki ve üç odalı (Atasoy, Endoğlu ve Dönmez, 2005: 154-156, pln. 1-2), tek ve iki dromoslu, ana kayaya doğrudan oyulmuş, beşik tonozlu ve kesme blok taşlarla bindirme tekniğiyle yapılmış (Ünan, 2010a: 103, 105-107, lev.

ccxxxii-1, ccxxxiii-2, ccxxxiv-1-2, ccxxxv-1-2, ccxxxvi-1-2, ccxxxvii-1-2) örneklerle birlikte iç mekân olarak sıvalı-boyalı (Atasoy, Endoğlu ve Dönmez, 2005: 155-156, res. 7) ve sıvasız olarak alt gruplara ayırmak mümkündür (Şekil 9.2.7.2.-9.2.7.5. arası).

Kentin nekropolünde yer alan Baruthane tümülüslerinde ele geçen seramik parçaları, “ΔΟΥ ΔΙΟ” yazılı damgalı amphora kulpu ve unguentarium parçaları, mezarın Helenistik Dönem’e tarihlendirilmesinde önemli veriler sunmuştur (Atasoy, Endoğlu ve Dönmez, 2005: 153-165), (Şekil 9.2.7.6.). Tarihi tespit edilen örnekler Helenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi’ne yerleştirilmekte olup tarihlendirilmesi yapılamamış olan örneklerin de bu dönemlere yerleştirilmesi mümkündür (Ünan, 2010a: 104-110, 114).

9.2.8. Yer Altı Kaya Mezarları

Amisos nekropolünde oldukça yoğun olarak tespit edilen yer altı kaya mezarları, genellikle konglomera kayaç yapısına bazen de kumlu yapıdaki kayaç yapısına oyularak yapılmıştır. Kentteki en yoğun mezar tipi olup bu yoğunluğu 2-3 m gibi birbirlerine çok yakın mesafede dört farklı mezarın tespit edilmesiyle örneklendirmek mümkündür (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2016b: 72, kr. 1, res. 4). Sadece kentin nekropolünde değil teritoryumunda da bu tipteki mezarlar oldukça yoğundur.

Samsun Müze Müdürlüğü arşivi incelendiğinde tescil edilmiş veya edilmemiş ya da sadece kalıntılarının gözlemlenebildiği kadarıyla kentin mezar tipi içerisinde bulunan yer altı kaya mezarlarının yoğunluğu fazladır. Özellikle kent nekropolünün bulunduğu Karasamsun, Baruthane ve Kalkanca Mahalleleri modern kentleşmeyi gözler önüne sererken bu mahallelerin yer altları ise bir nevi ölümler kenti olarak nitelendirebileceğimiz kaya mezarlarıyla doludur.

Arazinin eğimli ve tepelik alanlarına giriş kısmından itibaren oyulan mezarlarda belirgin bir yön birliği yoktur. Mezarların konumunu arazinin topografik yapısı yön vermiştir. Genellikle yüzeyden 2-4 m derinlikte ortaya çıkan bu tip mezarlar, kendi içinde çeşitli planlara sahiptir.

Bugüne dek açığa çıkan bu tip mezarların en erken örneğinin, yakınında ele geçen mezar stellerinden dolayı Klasik Dönem’e tarihlendirilerek Helenistik-Roma

Dönemi mezarlarının öncüsü olarak değerlendirilen yer altı kaya mezarı olduğu belirtilmiştir (Akyüz, 2013: 36, 38, res. 1-3, 6-8). Ancak bu tip mezarları kent nekropolünde MÖ 4. yüzyılın sonlarından MS 4. yüzyıla (Erciyas, 2001: 195-219; Şirin, 2019: 238-278; Şirin ve Yiğitpaşa, 2021: 147-168, res. 1-26) dek oldukça geniş yüzyıl aralığında görmek mümkündür. Ayrıca, Helenistik Dönem’de yapılmış bir mezar yapısı bazen Roma İmparatorluk Dönemi’nde de tekrar kullanıma sahne olmuştur (Şirin, 2021a: 285-320; Şirin, 2021b: 100-129; Şirin, Kolağasıoğlu ve Yiğitpaşa, 2018: 86).

Yer altı kaya mezarları çoğunlukla tek ve çok odalı planda olup²⁵ ana mekân, defin klisesi ya da defin nişinden oluşmaktadır²⁶ (Şekil 9.2.8.1.-9.2.8.4. arası). Bazı örneklerde sadece ana mekân bulunmakta (Şirin, Kolağasıoğlu ve Yiğitpaşa, 2018: 83, res. 3-4) iken bazı mezar yapıları da sıvalı (Ünan, 2016: 171-194, res. 4-9, 17-21, çiz. 1) olarak yapılmıştır (Şekil 9.2.8.5.-9.2.8.6.). Ana mekânda define kremasyon gömü şeklinin uygulanarak kemiklerinin urne kaplara konulduğu ve sadece pt lahitlerin mezar içine yerleştirildiği yer altı kaya mezarı örnekleri de karşımıza çıkmaktadır. Sayıları çok az olsa da iki ve üç odalı mezar örnekleriyle birlikte sanduka şeklinde defin bölmeleri ve defin tekneleri şeklinde planlara sahip mezar yapıları da bulunmaktadır (Şirin, 2019: 252, res. 5), (Şekil 9.2.8.7.). Yer altı kaya mezarlarından tek örnek olarak ise yer altına bir definin sığabileceği şekilde yatay silindirik formda oyulmuş mezar planına sahip yer altı kaya mezarı tespit edilmiştir (Şekil 9.2.8.8).

Kentin en zengin olduğu Helenistik Dönem’de bu tip mezarlarda ele geçen altından yapılmış takılar ve diğer çeşitli buluntular oldukça kaliteli bir işçiliğe sahiptir (Şirin ve Yiğitpaşa, 2021: 143-216), (Şekil 9.2.8.9.-9.2.8.12. arası). Roma İmparatorluk Dönemi’nde ise gömülerin yanına, mezar ya da defin buluntusu olarak bırakılan altın buluntuların yoğunluğu azalmıştır (Şekil 9.2.8.13.). Geç Roma Dönemi’nde bu mezar tiplerinin, belirmeye başlayan Hristiyanlık inancı doğrultusunda tercih edilmemeye başlanmış olduğunu ifade etmemiz mümkündür (Şekil 9.2.8.14.).

²⁵ Ayrıca, tek ve çok odalı mezarlar kendi içinde de “sekili”, “nişli”, “klineli”, “sekili ve nişli” olarak alt gruplara ayrılmış olup bilgi için bkz; Ünan, 2010a: 51-99.

²⁶ Defin klineli mezar örneği için bkz; Şirin, 2022b: 11, çiz. 1, res. 4-5; Defin nişli mezar örneği için bkz; Ünan, 2010a: 80, lev. clxxii-1-2, clxxiii-1-2; Defin klineli ve nişli mezar örneği için bkz; Şirin ve Yiğitpaşa, 2023: 325.

9.2.9. Mezar Stelleri

Miletoslularla kolonize edilen kentin ilk temellerinin atıldığı bugünkü Samsun'un Atakum ilçesi, Büyükoyumca Mahallesi, Kurupelit Mevkii'nde yer alan Çakalca-Karadoğan Höyüğü'nün 400 m kuzeybatısında açığa çıkan ve Klasik Dönem'e tarihlenen mezar stelleri (Akyüz, 2013: 33-50; Temür, 2015: 817-826), kentin ilk nekropol alanına işaret etmektedir (Şekil 9.2.9.1.). Mezar stelleri, İonia heykel ekollerinin etkisinin açıkça görüldüğü ve Miletos merkezli heykeltıraşlık okullarının Pontos'ta dahil kuzeyde varlığını sürdürdüğünü göstermektedir (Temür, 2015: 823, res. 1).

9.3. Amisos Gümü Geleneği

Amisos kentinin nekropolü ve teritoryumundaki mezar yapılarına baktığımızda yer altı kaya mezarları en yoğun mezar tipi olarak karşımıza çıkmaktadır. Tek ya da çok odalı da olabilen yer altı kaya mezarları, ölen bireylerin ölümden sonra da yaşam inancı doğrultusunda bir evin odası şeklinde yapmıştır. Bu yapıdaki mezar tiplerinin yaygınlaşmasında kongomera kayaç yapısının kolay oyularak şekillendirilebilmesi de etki etmiştir.

Kentte karşımıza çıkan diğer mezar tiplerinden basit toprak ve kiremit mezarlar, urneler tümülüs ve pt lahit mezarlarda gömü geleneğinde tercih edilen mezar örnekleri olarak ön plana çıkmaktadır. Arkeolojik kazı veya tespit çalışmalarıyla sayılarının artabileceği mümkün olabilir olan ancak şimdiki haliyle tekil örnekleri oluşturan khamasorion, mezar stelleri ve sanduka tipi mezarların fazla tercih edilmediğini belirtmek olasıdır (Şekil 9.3.1.).

Amisos nekropolünde yoğun olarak ortaya çıkan yeraltı kaya mezarlarının mimari yapısı ve defin buluntularının zenginliği, mezarların belirli statüyü gerektirdiğini gösterirken, basit toprak ve kiremit mezarların daha çok halka hitap eden örnekler olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2017: 8).

Mezar stelleri, kentin Klasik Dönem'deki gömü geleneğinde tercih edilmiş olup Helenistik Dönemle birlikte yer altı kaya mezarları ortaya çıkmaya başlamıştır. MS 4. yüzyıla dek bu tipteki mezarların iç düzeninde farklılıklar olsa da yer altına oyularak yapılma şekilleri değişmemiştir. MÖ 4. yüzyılın sonlarına tarihlenen ve

bugün “Amisos Hazinesi” olarak bilinen mezar buluntularında, MÖ 4. yüzyıldaki Akhemenid kuyumculuğunun etkilerini görmek mümkündür (Ünan, 2010b: 339; Şirin ve Yiğitpaşa, 2021: 146-168, res.1-26). Kent nekropolü ve nekropolün yayılım alanında karşımıza çıkan mezarların en yoğun olduğu dönem MÖ 2. yüzyıl ile MS 2. yüzyıl aralığıdır.

Kentin en zengin dönemini yaşadığı VI. Mithradates Dönemi’ne tarihlenen mezarlarda ele geçen buluntularda kentin sosyal yaşantısındaki zenginliğe ışık tutmaktadır. Bu döneme tarihlenen pt kalıp yapımı kaselerin “Ephesos-İonia” üretimi olması (Şirin, 2022a: 28-31, 41, kn. 10, res. 20) kentin deniz aşırı ticaretle olan temaslarını yansıtmaktadır (Mentesidou, Şirin ve Kolağasıoğlu, 2022: 224). Mezarlarda ele geçen altın buluntular, Helenistik Dönem’de kentte, kuyumculuğa ilişkin olarak yerel bir atölyenin varlığına işaret etmektedir (Ünan, 2010b: 338; Şirin ve Yiğitpaşa, 2021: 194).

Kent mezarlarında ele geçen pt’den yapılmış unguentariumların yoğunluğu da kuyumculukta olduğu gibi Helenistik Dönem’de kentte bir seramik atölyesinin varlığını göstermektedir (Kaya ve Temür, 2021: 147; Şirin, 2021a: 39). Bu dönemde yapılmış Çakalca-Karadoğan Höyüğü’nde ele geçen pt heykelcikler (Şekil 9.3.2.) ve çeşitli pt heykelcik örnekleri de yine bu durumu destekler niteliktedir (Atasoy ve Zeyrek, 2004: 103-104).

Mezarlarda, kremasyon ve inhumasyon olmak üzere iki farklı şekilde gömü tarzı gerçekleştirilmiştir. Farklı mezar tiplerinde yoğun olarak karşılaşılan inhumasyon gömü şeklinde defin, dorsal pozisyonda mezar zeminine yatırılmışken kremasyon gömü şeklinde ise mezar tipi olarak urneler tercih edilmiş ve bu kap mezarlar sadece MÖ geç 2. yüzyıl – MÖ 1. yüzyıl aralığında karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca kent mezarlarında hem tekil hem de çoklu gömüler gerçekleştirilmiştir.

Mezarlarda ele geçen eşyaları altın, gümüş ve bronzdan yapılmış kişisel eşyalar olarak kolye, yüzük, iğne, ayna vb. gibi buluntular, pt’den ve bronzdan yapılmış gündelik eşyalar olarak gruplandırabileceğimiz amphora, kase, lagynos vb. gibi buluntular ve herhangi bir kullanım amacı güdülmeden hediye amacıyla mezar içine bırakılmış olan pt’den, taştan ve bronzdan yapılmış eşyalar olarak Kharon sikkeleri,

figürinler, minyatür kaplar, lekythoslar vb. gibi buluntular şeklinde üç farklı grupta değerlendirmek mümkündür.

10. DEĞERLENDİRMELER

Amisos'un kent olarak adı, antik yazarlar tarafından kaleme alınarak günümüze kadar ulaşmıştır. Ancak kent olarak kurulmadan önce Amisos olarak adlandırılan bir yerleşmenin ya da Amisoslu bir halkın varolup olmadığı konusu bugünkü arkeolojik verilerle değerlendirilmişse de net bir ifade ortaya konulamamıştır. Eldeki verileri değerlendirdiğimizde kent olarak adı belirmeden önce de bu coğrafyada bir yerleşimin olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Bu yerleşimdeki halk, Pontos Bölgesi'nde yaşamış yerel kabilelerden biri olabileceği gibi bu kabilelerden ayrılmış ve kendilerine Amisos halkı veyahut çevresindeki diğer halklar tarafından Amissos, Amisus, Amissa, Amis, Amisene, Samisos/Samissos vb gibi çeşitli varyantlarla hitap edilen bir bölgede yaşam sürmüş olabileceklerini düşünmek mümkündür.

Deniz aşırı coğrafyadan gelen Miletoslu kolonistler, bu bölgeye geldiklerinde kalıcı olabilmeleri için yerli halk ile iyi geçinmek zorunda olduklarını biliyorlardı. Bu sebeple geliş amacı ne olursa olsun ana kentlerinden getirdikleri çeşitli malları yerel halka sunarak ılımlı bir politaka gütmeleri kaçınılmaz olmuştur. Bu ılımlı politaka içinde olasılıkla kent adı da yerli halkla ilişkilendirilmiş olabilir. Kolonistlerin geldikleri bölgedeki yerli halkın kendilerine söyledikleri veya çevresindekiler tarafından yapılan adlandırmayı kullanarak bölge ya da halk adını kendi dillerine uyarlayıp kullanmış olmaları da olasıdır. Böylelikle yerel halka ithafen onların aşına olduğu adı kullanarak kolonilerinin kalıcılığını sağlamış olmaları düşünülebilir.

Amisos teritoryumunda Arkaik Dönem'e ait ilk buluntular ise Çakalca-Karadoğan Höyüğü'ne kuşuçu mu yaklaşık 12 km güneyinde bulunan Akalan Kalesi'nde ele geçmiştir. Atasoy, bu kalenin muhtemelen kuzey-güney ticaret yolunun kontrol altında tutulmak istendiği için Amisoslular tarafından MÖ 6. yüzyılın ortasında inşa edildiğini belirtmektedir (Atasoy, 1997: 72). Dönmez ise savunma amaçlı olan Akalan Kalesi'nin kolonistler tarafından kurulmuş bir kale olması ihtimalini zayıf görmekte olup mimari açıdan ve buluntuların değerlendirilmesiyle buranın sadece bir kaleden ibaret olmayıp bir aşağı kentinin de olabileceğini ve Demir Çağ'da yapılmış olduğunu ifade etmektedir (Dönmez, 2002: 68-77). Ayrıca, Akalan'da ele geçen mimari kaplama levhaları için de farklı görüşler yer almaktadır. Akerström, Geç Rhodos ve Kuzey İonia etkileri taşıyan MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen levhaların Akalan'a İonia'dan deniz yoluyla

Amisos üzerinden geldiğini (Akerström, 1966: 122-133; Akerström, 1978: 319-32), Dönmez ise MÖ 6. yüzyılın başlarına tarihlenen kaplama levhalarının Orta Anadolu'da ki Pazarlı'dan Akalan'a ulaşmış olduğunu belirtmektedir (Dönmez, 2002: 70-71).

Akalan mimarisi Demir Çağı açısından bilgi veren önemli yerleşmelerden biridir. Amisos kentinin kuruluş tarihi olan MÖ 6. yüzyılın ortaları ve çoğu araştırmacı tarafından da kabul edilen MÖ 564 yılı ön plana çıkarıldığında ve özellikle Kuzey İonia etkileri taşıyan MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen kaplama levhalarının varlığı, kentin Miletoslu kolonistler tarafından kurulduğu döneme denk gelmektedir. Ayrıca, Çakalca-Karadoğan Höyük kazısında ele geçen çeşitli renklerle boyanmış bir fresko parçası ele geçmiştir. Üç odalı mekânın (C Mekânı) içinde ele geçen üç boyutlu geometrik desenlerle süslenmiş fresko parçası olasılıkla taş temel üzerine ahşap mimari ile yapılan mekânın cephe sülemesi olarak kullanılmış olmalıdır (Şekil 10.1.). Odalı mekân kalıntılarında yoğun olarak pt stroter ve kalypterler gözlemlenirken taş temeller haricinde duvar kalıntılarının ele geçmemiş olması ve bölgenin yoğun ağaçlıklı ormanlarla kaplı olması doğal olarak ahşap mimarinin varlığını destekler niteliktedir (Şekil 10.2.).

Lydialılar, MÖ 6. yüzyılın ortalarında, Ege Denizi kıyılarından Orta Anadolu ve Karadeniz kıyılarına değin uzanan bir modanın parçası olarak, evlerinin duvarlarını kabartmalı pt levhalarla kaplamaya, eskiden kamışla kapattıkları çatılarını da kiremitlerle örtmeye başlamışlardır. MÖ 6. yüzyılda Phryg örneklerine benzer kaplama levhalarını Lydialıların da kullanmış olduğu bilinmektedir. Lydialılardaki bu kültür olasılıkla İonialı kolonistlerce Pontos kıyılarına ulaşmış olabilir. Hind ise Kimmer/Kerç Boğazı kıyı kesimde bulunan MÖ 6. – 5. yüzyıllara ait çatı kiremitlerinin Amisos kentinden ithal edildiğini ifade eder (Aktaran, Atasoy, 1997: 40). Kazılarda ele geçen Phryg kapları olarak değerlendirilen bazı seramik parçalarının varlığı da yine bu tip seramiklerin iç bölgelerden direkt olarak Amisos'a ulaşmış olabileceğinden ziyade Miletoslu kolonistlerce Karadeniz kıyılarına ulaşip yayılmış olabileceğini düşündürmektedir (Şekil 10.3.).

MÖ 600'den önce Amisos kentinin henüz kurulmadığı zaman diliminde bu bölgede yaşayan yerli halk, Akalan Kalesi ve yerleşiminde Demir Çağ'ı yaşıyor olmalıdır. MÖ 1200-800 yıllarını içeren Anadolu'nun yaşadığı Karanlık Çağ'da kıyıya yakın konumda olan Akalan'da ki yerli halk, dönemin getirdiği

karışıklıklardan dolayı savunma amaçlı kale ve yerleşim yerinde iskan etmiş olup güvenliklerini ön planda tutmuş olmalıdırlar.

Sadece kıyı koloni yerleşmeleri bulunan Miletoslu kolonistlerin MÖ 6. yüzyılın başlarında Pontos Bölgesi kıyısındaki Amisos'a deniz yoluyla ulaşarak yerleşmiş olmaları Akalan'da ki kaplama levhalarının Akerström ve Atasoy'un belirttiği gibi Anadolu'nun iç bölgelerinden değil de kıyıda gelmiş olabileceğini düşündürmektedir. Böylelikle kıyı ticaretindeki canlılık yerli halkın savunma iskanından sıyrılıp kıyıyla ilişki içerine girmelerine ve Akalan yerleşiminin savunma amacı dışında kıyı ticaretinin iç bölgelerle bağlantılarını kuran bir konuma ulaşmasında etkili olmuş olmalıdır. MÖ 6. yüzyılda ise Miletoslu kolonistlerin bugünkü Amisos kentini kurmaya başlamalarıyla Akalan'da ki halk savunma amaçlı yaşantısından çıkarak deniz ticaretine ağırlık verip, Miletoslu kolonistlerin Amisos kentini kurmalarına eşlik etmiş ya da karşı çıkmamış olmaları mümkündür.

Çeşitli antik ve modern kaynaklara bakıldığında Amisos'un kuruluşuyla ilgili farklı tarihler ve halklar üzerinde durulmaktadır. Bu durumun sebebi olarak genellikle yazılı metinlerde bulunan eksikliklerin tamamlanamıyor olması kabul edilmektedir. Ancak eldeki metinler ve arkeolojik buluntulardan yola çıkılarak bir değerlendirme yapılması, kentin koloni etkisiyle kuruluş tarihini ve kimler tarafından kolonize edildiğini ortaya koymaktadır. Kuruluş tarihi ve kurucuları belirlenmesine karşın kentin kolonizasyon döneminde yerleşim yerinin nerede olduğuna ilişkin bir lokalizasyon yapılamamıştır. Yıllardan beri gerek kaçak kazılar, gerekse rastlantısal olarak bir takım Amisos eserleri bulunmuş ancak müze kurtarma kazılarından başka uzun süreli bilimsel bir kazı maalesef Amisos'taki kolonizasyon faaliyetleri üzerine yapılmamıştır. Bunda antik kentin, bugünkü modern Samsun kentinin altında kalmasından kaynaklandığını da eklemek gerekir. Kentin Arkaik ve Klasik Dönemleri'ne ilişkin verilerin 2009 yılına dek belirgin olarak ele geçmemesi koloni dönemindeki yerleşiminin nerede olduğunun bilinmesini engellemiştir.

Amisos kentinin ilk temellerinin, Miletoslu kolonistlerce bugünkü Samsun'un Atakum ilçesi, Büyükoyumca Mahallesi, Kurupelit Mevkii'nde yer alan ve Çakalca-Karadoğan olarak adlandırılan höyüğüde atılmış olduğunu arkeolojik kanıtlar ortaya koymaktadır. Antik yazarların anlatımlarına istinaden günümüzde Amisos'un farklı zaman dilimlerinde farklı halklar tarafından kuruluş aşamalarından geçtiği belirtilmektedir.

Kentin ilk kuruluşu MÖ 564 yılında Miletos kolonizasyonu ile gerçekleşmiş olduğunu söylemek mümkündür. Kentin kolonizasyon dönemine ilişkin olarak arkeolojik verilerin ortaya çıktığı Çakalca-Karadoğan Höyüğü kazısındaki pt oturan tanrıça ve Kore heykelcikleri, grafitili seramik parçaları ve siyah figürlü seramiklere ait buluntular, Miletosluların kentin MÖ 564 yılında kurulmuş olabileceği tarihi destekleyen kanıtları ortaya koymaktadır. Ancak kolonistlerin buraya yerleşmeleri ve yerleşimin kalıcı bir niteliğe ulaşması için kentin kurulduğu tarihten daha önce bu bölgeye gelmiş olmaları gerekir. MÖ 6. yüzyıla tarihlenen çeşitli seramiklerin varlığı bu yüzyılın erken evrelerinde Miletosluların bölgeye gelerek zamanla kentin kuruluşunu gerçekleştirmiş olduğu düşüncesini desteklemektedir.

MÖ 546'da Perslerin eline geçen Küçük Asya'nın kuzeyinin Kappadokia satraplarına katılmasıyla yerleşimdeki egemen yapı değişmiş ve bu durum kentin sınırları ile demografik yapısının değişmesine neden olmuş olmalıdır. Bu değişim kentin ikinci kuruluş aşaması olarak değerlendirilmiş olsa da bu durumu kuruluştaki bir aşama olarak değil, artan nüfus ve bölgedeki güç dengesinin değişmesi sebebiyle kent sınırlarının büyümesi olarak yorumlamak olasıdır.

MÖ 437'de Sinope'den Atinalıların Amisos'a gelmesi ve kent adının "Peiraieos" olarak değiştirilmesi, Atinalıların Amisos'ta söz sahibi olduklarını gösterirken bu durum yine kentin kuruluş aşaması olarak ifade edilmiştir. Ancak Atinalı kolonistlerin kente gelmeleriyle nüfustaki demografik yapı vb gibi etkenler kentin kuruluş aşamasını göstermiyor olabilir. Bu durum kentin ilk kurulduğu yerleşimdeki sınırların değiştiğini veya Atinalıların, Amisos teritoryumunda yeni bir yerleşim alanı oluşturmaya başladıklarını gösteriyor olmalıdır.

Çakalca-Karadoğan Höyüğü kazısında ele geçen ve katalogta değerlendirilen Attika üretimi siyah firnisli kase, kyliks, skyphos ve lekythos parçalarının MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısı ile MÖ 4. yüzyılın birinci çeyreği arasına tarihlenmektedir. MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısına ait buluntuların yoğunluğu, MÖ 5. ve 4. yüzyıllara doğru azalsa da arkeolojik kanıtlar kentin Miletoslu kolonistlerce kuruluşunu desteklerken, Atinalıların kentle olan ilişkilerini de ortaya koymaktadır.

Atinalı kolonistlerin Amisos'la olan ilişkileri, kentin kuruluş aşamasını göstermesinden ziyade kent teritoryumunda ikinci koloninin kurulduğunu gösteriyor olmalıdır. Çünkü Miletoslu kolonistlerce ile kurulmuş olan bir kentte yeni bir koloninin kurulması pek olası görünmemektedir. Atinalı kolonistler, olasılıkla

Amisos kenti yakınında kalıcılığını sağlamak için yeni bir yerleşim alanı oluşturmuş ve Miletoslu kolonistlerle ilişkiler kurmuş olmalıdırlar.

Çakalca-Karadoğan Höyüğü'nde ortaya çıkan arkeolojik kanıtların yanında bu dönemde limanın varlığına ilişkin bazı hususlara değinmek gerekir. Höyüğün kazısı yapılan kuzeydoğu cephesinde belirli bir düzgünlükte olmayan büyük taşların varlığı gözlemlenmiştir. Mimari kalıntıların hemen sınırında bulunan bu taşlar, denizden gelen dalgaların hızını kesen bir dalgakıran görevi üstleniyor olmalıdır (Şekil 10.4.). Bugün höyükle deniz arasında yaklaşık 300-350 m arasında bir kara uzantısı bulunmaktadır. Ancak antik dönemde deniz sınırında bulunan höyüğün iki bin yılı aşkın süredir nehir ve ırmakların oluşturduğu alüvyonla dolması ve özellikle 21. yüzyıl içerisinde deniz kıyısının doldurularak kara sahanlığının yapay olarak genişletilmesi kent kalıntılarının bugün denizden uzaklaşmasına neden olmuştur. Sonradan genişletilen kara sahanlığının denize doğru uzanan yaklaşık 200 m'lik bir bölümü bugün 3. derece arkeolojik sit alanında bulunduğu için burada yapılacak yeni yapılaşmalar öncesinde müze denetiminde sondaj ve temel kazıları gerçekleştirilmektedir. Bu denetimlerde ise yer yer yüzeyden itibaren 2 ila 3 m derinliğe inildiğinde zeminden deniz suyunun ortaya çıktığı gözlemlenmektedir.

Höyüğün kuzeybatısındaki coğrafi yapı ise hafif sırt oluşturmakta olup höyük yerleşimi kıyı güzergahına göre daha içte kalmaktadır. Bu durum kuzeybatıdan esen karayel rüzgarına karşı korunaklı bir alan oluşturmaktadır. Genel olarak eldeki veriler değerlendirildiğinde höyüğün bulunduğu bu alana bir limanın kurulmuş olması mümkündür. Ancak antik dönemde liman olabileceği ifade edilen koy, zamanla doldurulduğu için arkeolojik verilere ulaşmak bugün için mümkün görünmemektedir.

Kentteki yaşantının zenginleştiği yer ise kentin ilk kurulduğu bugün Çakalca-Karadoğan Höyüğü olarak adlandırılan yerleşimin 16 km doğusundaki MÖ 437'te Sinope'den gelen Atinalıların koloni kurmaya başladığı yer olarak değerlendirdiğimiz Toraman Tepe ve çevresidir. Büyük İskender'in on yıl süren egemenliği boyunca MÖ 323'e dek bağımsız bir kent olan Amisos'un İskender'in ölümüyle tekrar Pontos egemenliğine girmesi ve MÖ 4. yüzyılın sonlarında Mithradates krallığının ortaya çıkışıyla kentin konumu hem yeni hakimiyetin varlığı hem de kent konumunun coğrafi açıdan daha stratejik bir alanda bulunmasından

dolayı Atinalıların kolonilerinin yerleştiği Toroman Tepe ve çevresine kaymış olmalıdır.

Bölgedeki yerel halk, yerleşimin coğrafi yapısı gereği kıyı balıkçılığı ve deniz ticaretini koloni öncesinde de gerçekleştiriyordu. Miletoslu kolonistlerin Amisos'a gelmeleri deniz ticaretini canlandırmış ve deniz aşırı coğrafyalarla ticaretin hacmi genişlemiş olmalıdır. Bu genişleme sürecinde kentin ilk kurulduğu Çakalca-Karadoğan Höyüğü'ndeki limanın kıyı yapısı olasılıkla bu genişleyen ticari hacimde yetersiz kalmış olabilir. Ayrıca kentin yerleşim alanının coğrafi olarak denize doğrudan bağlantılı olması kentin limanla içiçe olmasına sebebiyet vermiş olması gerekir. Buna kentten bakıldığında, gittikçe hareketlenen sahil yolunun kontrol edilmesinin zorlaştığını da eklemek gerekir. Bu durum bugünkü Toroman Tepe ve çevresini ön plana çıkararak hem daha büyük hinterlanda sahip liman yeri ihtiyacı karşılanmış hem de kentin yüksek tepeye konumlanmasıyla denizdeki gemiler için geniş bir gözlem alanı imkânına kavuşulmuş olmalıdır. Ayrıca bu bölgedeki dağların konumunun Anadolu içlerine uzanan karayolu güzergahı için oldukça elverişli bir hat ortaya koyması da bu bölgenin yerleşim için oldukça elverişli olduğunu göstermektedir.

Liman ticaretindeki canlılık, iç bölgelerle ulaşımının kolaylığı, sahil güzergahının takip edilebilmesi ve bölgedeki hakimiyet değişikliği gibi oldukça önemli hususlar, Amisos'un Çakalca-Karadoğan Höyüğü'ndeki ilk kurulduğu bölgeden 16 km doğusundaki Toroman Tepe ve çevresine konumlandırıldığını ve kentin bir nevi ikinci temellerinin atılmasına etki etmiş olmalıdır.

Kentin Miletoslu kolonistlerce ilk temellerinin atıldığı yerleşimde yoğunluğu azalsa da ele geçen buluntuların varlığı buradaki yaşantının Helenistik Dönem sonuna dek devam ettiğini göstermektedir. İlk yerleşim alanı kentin ana yerleşim yapısından çıkarak kent teritoryumunda bulunan bir yerleşime dönüşmüş olduğunu ifade etmek mümkündür. Kentin konumlandığı Toroman Tepe ve çevresi Helenistik Dönem'den Bizans Dönemi'nin sonlarına dek Amisos'un merkezi konumu korumuştur. Atasoy ise 19. yüzyılın ortalarından itibaren kenti gezen yabancı gezginlerin ifadelerinden ve 20. yüzyılın başlarında Amisos'ta çalışmalar yapan araştırmacıların kayıtlarından yola çıkarak Helenistik Dönem duvar örgüsü ile Bizans Dönemi sur duvarı kalıntılarından kentin savunma amacıyla sur ile çevrelenmiş olduğunu ifade etmektedir (Atasoy, 1997: 46-47), (Şekil 10.5.). Kentin nekropol

alanını da içine alan bu bölge oldukça çeşitli mezar tiplerini ve zengin buluntularını da barındırmaktadır.

Kentin ikinci temellerinin atılmış olduğu ifade edilen Toraman Tepe'nin doğu yamacında 1996 yılında açığa çıkan yer altı kaya mezarı ve mezar buluntuları, MÖ 4. yüzyılın sonlarına tarihlenenmektedir. Kent, MÖ 4. yüzyılın sonlarında buraya konumlanmış olsa da kentin buradaki iskan evresi doğal olarak daha önceye gidiyor olmalıdır. Bu durumda MÖ 437'de Amisos'un kuruluş aşamalarından biri olarak değerlendirilen ancak bizce Amisos teritoryomunda Atinalı kolonistlerce yeni bir yerleşim alanı olarak koloninin kurulmaya başlandığı alan Toraman Tepe ve çevresi olmuş olmalıdır.

Toraman Tepe'deki kent akropolü MÖ 5. yüzyılın son çeyreğinde kolonistlerin yerleşimin sahne olmuş ve MÖ 4. yüzyıl içerisinde koloni kenti konumuna ulaşmış olmalıdır. Toraman Tepe'de ileride yapılacak arkeolojik kazılarda MÖ 4. yüzyıla tarihlenen Attika seramiklerinin ortaya çıkma ihtimali de oldukça yüksek görünmektedir. Var olan yer altı kaya mezarının da MÖ 4. yüzyıl sonlarına işaret etmesi gömü işlemi yapılmadan önce de bölgede belirli bir süre yerleşimin olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak; MÖ 6. yüzyılda Miletoslu kolonistlerce yerli halkın desteği ya da en azından düşmanca tavır sergilememeleri neticesinde Çakalca-Karadoğan Höyüğü olarak adlandırılan yerleşim alanında koloni faaliyeti kalıcı olmaya başlamış ve MÖ 564 yılında Amisos kentleşme sürecine girmiştir. MÖ 546'da bölgedeki egemen yapının değişmesi de kentin kuruluşuna etki ederek sınırların genişlemesine katkı sağlamış olmalıdır. MÖ 437'de Sinope'den gelen Atinalı kolonistler ise Amisos teritoryumunda bulunan Toraman Tepe ve çevresine yerleşerek Miletoslularca ilk temeli atılan kentle ilişki içinde yer almış olmuşlardır. Böylelikle kentin ikinci temelleri Toraman Tepe ve çevresinde oluşmaya başlamış, MÖ 4. yüzyılın sonlarında Mithridates krallığının etkisiyle Amisos kentinin siyasi, sosyal ve ekonomik hayatı bu ikinci konumlandığı alanda güçlenerek yer bulmuş ve Bizans Dönemi'ne kadar bu yapısını da korumuştur.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

- Arrianus. (=Periplus Ponti Euxini), *Arrianus'un Karadeniz Seyahati*. Murat Arslan (çev.). (2005). İstanbul: Odin Yayıncılık.
- Herodotos. (=Historiai), *Herodot Tarihi*. Azra Erhat (çev.). (1973). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Homerios. (=Ilias), *İlyada*. Azra Erhat ve A. Kadir (çev.). (1984). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ksenophon. (=Anabasis), *Onbinlerin Dönüşü*. Oğuz Yarlıtaş (çev.). (2011). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Memnon. (=Peri Herakleias), *Herakleia Pontike Tarihi*. Murat Arslan (çev.). (2007). İstanbul: Odin Yayıncılık.
- Strabon. (=Geography), *The Geography of Strabo*. Horace L. Jones (trans.). Vol. I-VIII. (1917-1932). London-New York: The Loeb Classical Library.
- Strabon. (=Geographica), *Antik Anadolu Coğrafyası*. Adnan Pekman (çev.). Vol. XII, XIII, XIV. (2015). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Modern Kaynaklar

- Ağar, B. (2007). *Antik Çağda Deniz Gücü ve Önemli Deniz Savaşları*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ABD, Sualtı Arkeolojisi BD, Konya.
- Akarsu, B.M. (2016). Anadolu'da Adına Kentler Kurulan Antik Dönem Kadınları. O. Köse (ed.). *Geçmişten Günümüze: Şehir ve Kadın*, C/1. (s. 39-50). Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları.
- Akçay, A. (2018). *Samsun Efsaneleri*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Çankırı.
- Akerström, A. (1966). *Die Architektonischen Terrakotten Kleinasien*. CWK Gleerup. Lund.
- Akerström, A. (1978). Ionia and Anatolia-Ionia and the West. The Figured Architectural Terracotta Frieze: Its Penetration and Transformation in the East and in the West in the Archaic Period. E. Akurgal (ed.). *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology*. (23-30 Eylül 1973, Ankara-İzmir). (s. 319-327). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Akkaya, M. (1993). Amisos Antik Kenti Kurtarma Kazısı. 3. *Müze Kurtarma Kazıları Semineri*. (27-30 Nisan 1992, Efes). (s. 207-208). Ankara: Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Akkaya, M. (1997). *Amisos Hazinesi*. Samsun.
- Akkaya, B. (2018). *Antik Çağda Hermonassa Limanı: Siyasi ve Ekonomik Gelişmeler*. Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, Trabzon.
- Akkurnaz, F.B. (2016). *Eski Yunan ve Roma Kapları ve İşlevleri*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ABD, Aydın.
- Aktaş, E. (2007). *Antik Çağ'da Doğu Karadeniz Bölgesi Kıyı Yerleşmeleri ve Yerleşim Stratejileri*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ABD, Ankara.
- Aktüre, S. (2003). *Anadolu'da Demir Çağı Kentleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Akyay-Meriçboyu, Y. (2001). *Antikçağ'da Anadolu Takıları*. İstanbul: Akbank Kültür ve Sanat Kitapları.
- Akyüz, U., Kolağasıoğlu, M. ve Şirin, O.A. (2011). Samsun İli Atakum İlçesi, Çakalca (Karadoğan Höyük) Kurupelit Kurtarma Kazısı 2009. 19. *Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*. (29 Nisan-01 Mayıs 2010, Ordu). (s. 117-134). Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Akyüz, U. (2013). Samsun-Kurupelit'de Ele Geçen Bir Grup Mezar Steli ve Çakalca-Karadoğan Höyük Üzerine Bir İnceleme. *Kubaba*. 10 (22). 33-50.
- Albayrak, H. (2010). *Tarih Boyunca Doğu Karadeniz'de Etnik Yapılanmalar ve Pontus*. İstanbul: Babıali Kitaplığı Ozan Yayıncılık.
- Alekseyeva, E.M. (1994). Gorgippia: A Bosporan Polis in Ancient Sindike. *Expedition; Philadelphia*. 36 (2). 47-55.
- Alkaç, E. (2006). *Nagidos Antik Kentinin Klasik Dönem Seramiği*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ABD, Mersin.
- Alkaç, E. (2012). *Hellenistik Dönemde Khios'ta Mühürlü Amphora Üretimi ve Mühürleme Sistemleri*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ABD, Mersin.
- Alkaç, E., Cankardeş-Şenol, G. ve Yiğitpaşa, D. (Baskıda). *Amisos'dan Amphora Mühürleri (Av. Suat Uzun Koleksiyonu)*.
- Alkım, H. (1983). İkiztepe Kazılarında Arkeometrik ve Arkeolojik Yöntemlerin Uygulanması ile Beliren Kronoloji Sorunları. *Arkeometri Ünitesi Bilimsel Toplantı Bildirileri*. 3. (24-27 Mayıs 1982, ODTÜ). (s. 163-199). Ankara: Tübitak Yayınları.
- Alkım, U.B. (1972). İslahiye ve Samsun Bölgesinde 1971 Çalışmaları. *Belleten*. 36 (143). 422-426.
- Alkım, U.B. (1973). İslahiye ve Samsun Bölgesinde 1972 Dönemi Çalışmaları. *Belleten*. 37 (147). 435-438.
- Alkım, U.B. (1974a). Samsun Bölgesi 1973 Çalışmaları. *Belleten*. 38 (151). 553-556.
- Alkım, U.B. (1974b). Tilmen Höyük Kazısı ve Samsun Bölgesi Araştırmaları 1972. *Türk Arkeoloji Dergisi*. 21 (2). 23-30.
- Alkım, U.B. (1975). Samsun Bölgesi Çalışmaları 1973. *Türk Arkeoloji Dergisi*. 22 (1). 5-12.
- Alkım, U.B. (1976). 1975 Samsun Bölgesi Araştırmaları ve İkinci Dönem İkiztepe Kazısı. *Belleten*. 40 (160). 717-719.
- Alkım, U.B. (1978). 1977 Dönemi İkiztepe Kazısı ve Samsun Bölgesi Araştırmaları. *Belleten*. 42 (167). 542-547.
- Alkım, U.B. (1982). İkiztepe Kazısı 1980 Çalışmaları. *Belleten*. 45 (179). 379-382.
- Altun, A. (ed.). (2007). *Türkiye'de Müzecilik 100 Müze 1000 Eser, C/1*. İstanbul.
- Andrews, S. (2010). *Greek cities on the western coast of the Black Sea: Orgame, Histria, Tomis, and Kallatis (7th to 1st century BCE)*. Graduate Theses and Dissertations, Iowa State University, ABD.
- Arslan, M. (2006). Pontos'tan Karadeniz'e: Bir Adlandırmanın Ardındaki Önyargılar, Varsayımlar ve Gerçekler. *Olba*. 14. 75-90.
- Arslan, M. (2007). *Mithradates VI Eupator: Roma'nın Büyük Düşmanı*. İstanbul: Odin Yayıncılık.
- Arslan, M. (2012). Pseudo-Skylaks: Periplus. Murat Arslan (çev.). *MHJ*. 2 (1). 239-257.

- Ascherson, N. (2001). *Karadeniz*. Kudret Emiroğlu (çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Aslan, A. (2019). *Miletos Nekropolisi'nde DT2012.2M Mezarı Seramik Buluntuları*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü Arkeoloji ABD., Denizli.
- Atalay, B. (1999). *Divanü Lügati't-Türk Tercümesi IV. Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atasoy, S. (1997). *Amisos Karadeniz Kıyısında Antik Bir Kent*. Samsun: Samoto Otomobil/Koç Holding.
- Atasoy, S. ve Zeyrek, T.H. (2004). Amisos (Eski Samsun) Pişmiş Toprak Eserleri İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nden Yayınlanmamış Örnekler. *Anadolu Araştırmaları*. 16 (2). 87-123.
- Atasoy, S., Endoğlu, M. ve Dönmez, Ş. (2005). Samsun-Baruthane Tümülüsleri Kurtarma Kazısı. *Anadolu Araştırmaları Dergisi*. 18 (2). 153-165.
- Aybek, S., Tuna, T. ve Atıcı, M. (2009). *İzmir Tarih ve Sanat Müzesi Heykel Kataloğu*. Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları No:136.
- Avram, A. (2007). Some Thoughts about the Black Sea And Slave Trade Before the Roman Domination (6th-1st Centuries BC). V. Gabrielsen and J. Lund (eds.). *The Black Sea in Antiquity Regional and Interregional Economic Exchanges*, Black Sea Studies. 6. (s. 239-251). Aarhus University.
- Bağdatlı-Çam, F. (2015). Avrasyalı Atlı-Savaşçı Kadınlar, Amazonlar'ın Gerçekliği Üzerine Yeni Gözlemler. *Höyük*. 8. 71-94.
- Bakır, G. (2002). 2000 Klazomenai Kazısı. 23. *Kazı Sonuçları Toplantısı*. C/1. (28 Mayıs-1 Haziran 2001, Ankara). (s. 41-54). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bardakcı, K. (2020). Eski anadolu'nun "Barbar" Halkı Kaşkaların, Çağdaşlarıyla (Hitit-Luvi) Karşılaştırmalı, Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı. *Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 2 (2). 225-240.
- Bayburtluoğlu, C. (2015). *Erythrai*, C/I-II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Baz, F. (2010). Karadeniz'de Sanat ve Ticaret. *Aktüel Arkeoloji*. 18. 28-35.
- Beyazıt, A.Y. (2022). İkiztepe Kazılarının Dünyası ve Bugünü. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar Toplantısı* 19. (13-15 Nisan 2022). (s. 18). Bildiri Özetleri.
- Bijiskyan, M. (1969). *Karadeniz Kıyıları, Tarih ve Coğrafyası*. Hrand D. Andreasyan (trans.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Yayınları.
- Bilabel, F. (1920). *Die Ionische Kolonisation: Untersuchungen über die Gründungen der Ioner, deren Staatliche und Kultliche Organisation und Beziehungen zu den Mutterstädten*. Leipzig: Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung M.B.H.
- Bilde, P.G., Bogh, B., Handberg, S., Hojte, J.M., Nieling, J.S., Tatiana, N. and Stolba, V.F. (2008). Archaeology in the Black Sea Region in Classical Antiquity 1993-2007. *Archaeological Reports For 2007-2008*. 54. (s. 115-173). Cambridge University Press.
- Bilgi, Ö. (1983). 1981 Dönemi İkiztepe Kazıları. 4. *Kazı Sonuçları Toplantısı*. (08-12 Şubat 1982, Ankara). (s. 49-54). Ankara: Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

- Bilgi, Ö. (1984). 1982 Dönemi İkiztepe Kazıları. 5. *Kazı Sonuçları Toplantısı*. (23 - 27 Mayıs, 1983, İstanbul). (s. 87-89). Ankara: Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Bilgi, Ö. (1989). 1987 Dönemi İkiztepe Kazıları. 8. *Kazı Sonuçları Toplantısı*. C/1. (26-30 Mayıs 1986, Ankara). (s. 149-159). Ankara: Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Bilgi, Ö. (1990). Metal Objects from İkiztepe-Turkey. *Beitrage zur Allgemeinen und Vergleichenden Archäologie*, Band 9/10. (s. 119-219). Verlag Philip von Zabern-Mainz am Rhein.
- Bilgi, Ö. (1998). M.Ö. 2. Binyılda Orta Karadeniz Bölgesi. S. Alp ve A. Süel (haz.). 3. *Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*. (6-22 Eylül 1996, Çorum). (s. 63-75). Ankara: Nurol Matbaacılık.
- Bilgi, Ö. (1999). Samsun-İkiztepe Arkeolojik Kazıları Tepe III Çalışmaları 1996 Dönemi Sonuçları ve Genel Değerlendirme. *Anadolu Araştırmaları*. 15. 191-230.
- Bilgi, Ö. (2001). *Protohistorik Çağ'da Orta Karadeniz Bölgesi Madencileri Hind-Avrupalıların Anavatanı Sorununa Yeni Bir Yaklaşım*. İstanbul: TASK Yayınları, İstanbul.
- Bilgi, Ö. (2010). İkiztepe. *Aktüel Arkeoloji Dergisi*. 18. 50-56.
- Bilgi, Ö., Atasoy, S., Dönmez, Ş. ve Summerer, L. (2002): Samsun (Amisos) Bölgesi'nin Kültürel Gelişimi Projesi ile İlgili Yüzey Araştırması. 19. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. C/1. (28 Mayıs-01 Haziran 2001, Ankara). (s. 279-296). Ankara: Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Bilgin, M. (2002). *Doğu Karadeniz, Tarih, Kültür, İnsan*. Trabzon: Serander Yayınları.
- Bittel, K. (1970). *Hattusha: Capital of the Hittites*. New York: Oxford University Press.
- Blegen, C.W., Palmer, H. and Young, R.S. (1964). The North Cemetery, *Corinth*. 13.
- Blunt, A.W.F. (1979). *Batı Uygarlığının Temelleri*. Müzehher Erim (çev.). İstanbul: İstanbul Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Boardman, J. (1988). *The Greeks Overseas: Their Early Colonies and Trade*. London: Thames and Hudson.
- Bondyrev, I.V. (2006). Colonization of the Black Sea by the Ancient Greeks and its Ecological Consequences. M. Compareti, P. Raffetta and G. Scarcia (eds.). *Eran ud Aneran: Studies Presented to Boris Il'ic Marsak on the Occasion of His 70 th Birthday*. (s. 123-128). Libreria Editrice Cafoscarina.
- Bostancı, E.Y. (1952). Gök Irmak Vadisinde Prehistorya Araştırmaları. *DTCF Dergisi*. 10 (2). 137-142.
- Bouzek, J. (1990). *Studies of Greek Pottery in the Black Sea Area*. Prague.
- Boyana, H. (2011). İonialılar ve İonia'daki Kabile Teşkilatlanması. *Tarih İncelemeleri Dergisi*. 26 (1). 35-49.
- Brownlee, A.B. (1987). Attic Black Figure From Corinth: I, *Hesperia*. 56. 73-95.
- Brownlee, A.B. (1989). Attic Black Figure From Corinth: II. *Hesperia*. 58. 361-395.
- Brownlee, A.B. (1995). Attic Black Figure From Corinth: III. *Hesperia*. 64 (3). 337-382.
- Buluç, S. (2006). İlkçağda Muğla. İ. Tekeli (der.). *Tarih İçinde Muğla*. (s. 1-9). Muğla: Muğla Belediyesi Yayınları.
- Burstein, S.M. (1976). *Outpost of Hellenism. The Emergence of Heraclea on the Black Sea*. Berkeley: University of California Press.

- Burney, C.A. (1956). Northern Anatolia Before Classical Times. *Anatolian Studies*. 6. 179-203.
- Can, A. (2015). *Antik Çağ Sözlüğü*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Carpenter, R. (1948). The Greek Penetration Of The Black Sea. *AJA*. 52 (1). 1-10.
- Cawkwell, G.L. (1992). Early Colonization. *The Classical Quarterly*. 42 (2). 289-303.
- Ceylan, A. (1996). Arnuwanda-Asmunikal Dua Metni ve Tarihi Açından Değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*. 23. 1-12.
- Cook, R.M. (1946). Ionia and Greece in the Eighth and Seventh Centuries BC. *JHS*. 66. 67-98.
- Corbett, P.E. (1949). Attic Pottery of the Later Fifth Century from the Athenian Agora. *Hesperia*. 18 (4). 298-351.
- Coşkun, G. (1999). *Daskyleion Siyah Firnisli Attika Seramikleri*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Klasik Arkeoloji ABD, İzmir.
- Coşkun, Y. (1996). Bir Hitit Kralı ve Mektubu. *Anadolu Arşivleri*. 2 (1). 1-10.
- Crow, J. and Hill, S. (1995). The Byzantine Fortifications of Amastris in Paphlagonia. *Anatolian Studies*. 45. 251-265.
- Czichon, R.M. (2008). Oymaağaç-Vezirköprü Yüzey Araştırması 2006. 25. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. C/1. (28 Mayıs-01 Haziran 2007, Çanakkale). (s. 187-196). Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Czichon, R.M. (2010a). Nerik'in İzinde/Nerik auf der Spur-Erste Forschungsergebnisse vom Oymaağaç Höyük. *Arkeoloji ve Sanat*. 134. 17-30.
- Czichon, R.M. ve Klinger, J. (2010b). Nerik-Zalpa. *Aktüel Arkeoloji Dergisi*. 18. 58-65.
- Czichon, R.M., Klinger, J., Breuer, P., Eerbeek, J., Fox, S., Marinova-Wolff, E., Marquardt, H., Osten-Woldenburg, V.D., Reichmuth, H.S., Riehl, S. and Johannsen, T. (2012). Archäologische Forschungen am Oymaağaç Höyük/Nerik(?) in den Jahren 2007-2010. *Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft zu Berlin*. 143. 169-205.
- Czichon, R.M. ve Yılmaz, M.A. (2014). Vezirköprü/Oymaağaç (Nerik?) Projesi. H. Kasapoğlu ve M.A. Yılmaz (haz.). *Anadolu'nun Zirvesinde Türk Arkeolojisinin 40 Yılı*. (s. 339-346). Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Çakır, H.İ. (2011). *Arkaik Dönem Yunan Seramiklerinin İncelenmesi ve Günümüz Yorumlamaları*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Seramik ASD, Afyonkarahisar.
- Çalışkan-Akgül, H. (2016). Türkiye'nin Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Prehistoryası: Bir Terra Incognita Analizi. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*. 21. 9-26.
- Çapar, Ö. (1991). Karadeniz'de En Eski Grek Yerleşmeleri. *Tarih Araştırmaları Dergisi*. 15 (26). 303-327.
- Çebi, S. (2002). *Ordu Şehri ve Belediye Tarihi*, Ordu: Ordu Belediyesi Yayınları.
- Darkot, B. (1993). Samsun. *İslam Ansiklopedisi*. C/10. (s. 172-178). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- De Jesus, P.S. (1978). Metal Resources in Ancient Anatolia. *Anatolian Studies*. 28. 97-102.
- Dengate, J.A. (1978). A Site Survey Along The South Shore of the Black Sea. E. Akurgal (ed.). *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology*. 1.

- (23-30 Kasım, 1973, Ankara-İzmir). (s. 245-258). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Dolukhanov, P.M. and Shilik, K.K. (2007). Environment, Sea-Level Changes, and Human Migrations in the Northern Pontic Area During Late Pleistocene and Holocene Times. V. Yanko, H.A.S. Gilbert, N. Panin and P.M. Dolukhanov (eds.). *The Black sea Flood Question, Changes in Coastal, Climate and Human Settlement*. (s. 297-318).
- Dominguez, A.J. (1999). Hellenisation In Iberia?: The Reception of Greek Products and Influences by the Iberians. G.R. Tsetschladze (ed.). *Ancient Greeks West and East*. Brill.
- Dönmez, Ş. (1999). Sinop, Samsun, Amasya İlleri Yüzey Araştırması. 16. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. C/2. (25-29 Mayıs 1998, Tarsus). (s. 513-536). Ankara: Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Dönmez, Ş. (2000a). *İlk Tunç Çağı II Öncesi Orta Karadeniz Bölgesi'nin Kültürel Gelişimi (İkiztepe Çanak-Çömleği ile Küçük Eserleri Işığında)*. Basılmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi ABD, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi BD, İstanbul.
- Dönmez, Ş. (2000b). Sinop-Samsun-Amasya İlleri 1998 Yüzey Araştırması. 17. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. C/2. (24-28 Mayıs 1999, Ankara). (s. 229-244). Ankara: Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Dönmez, Ş. (2000c). Orta Karadeniz Bölgesi Yüzey Araştırması. O. Belli (ed.). *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*. (s. 330-334). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Dönmez, Ş. (2001). 1997-1999 Yılları Yüzey Araştırmalarında İncelenen Samsun-Amasya İlleri M.Ö. 2. Binyılı Yerleşmeleri. *Belleten*. 65 (244). 873-904.
- Dönmez, Ş. (2002). Samsun-Asarağaç Kalesi. *Anadolu Araştırmaları*. 16. 133-144.
- Dönmez, Ş. (2004). Akalan Hakkında Yeni Gözlemler. *Anadolu Araştırmaları*. 17 (1). 67-91.
- Dönmez, Ş. (2005). Orta Karadeniz Bölgesi'nde Önemli Bir Demir Çağı Yerleşmesi: Ladik-Köyü Tepesi/İkizari. *Anadolu Araştırmaları*. 18 (1). 65-109.
- Dönmez, Ş. (2008). Tunç Çağı'nda Orta Karadeniz Bölgesi ve Kelkit Havzası Yerleşmeleri. *Belleten*. 72 (264). 413-430.
- Drews, R. (1976). The Earliest Greek Settlements on the Black Sea. *The Journal of Hellenic Studies*. 96. (s. 18-31). Published by: The Society for the Promotion of Hellenic Studies.
- Drews, R. (2014). *Tunç Çağı'nın Sonu*. Tolga Ersoy ve Gürkan Engin (çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Durant, W. (1939). *The Life of Greece*. New York: Published by Simon & Schuster.
- Duymuş-Florioti, H.H. (2012). Yeni Asur Devri'nde Gerçekleştirilen Toplu Nüfus Nakillerinden Örnekler. *History Studies*. 4 (2). 149-168.
- Düring, B.S. and Klinkenberg, V. (2015). The Early Prehistory of the Cide-Şenpazar Region: ca. 10,000-3000 BC. B.S. Düring and C. Glatz (eds.). *Kinetic Landscapes, The Cide Archaeological Project: Surveying the Turkish Western Black Sea Region*. (s. 104-150). Warsaw/Berlin.
- Ehrhardt, N. (1988). *Milet und Seine Kolonien, Teil 1: Text*. Frankfurt: Peter Lang GmbH.
- Elibüyük, M. ve Yılmaz, E. (2010). Türkiye'nin Coğrafi Bölge ve Bölümlerine Göre Yükselti Basamakları ve Eğim Grupları. *Coğrafi Bilimler Dergisi*. 8 (1). 27-55.

- Emir, O. (2008). *Prehistorik Dönemden Roma Dönemine Kadar Trabzon ve Çevresi*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD, Erzurum.
- Emir, O. (2012). MÖ VI. Yüzyılda Samsun ve Çevresinde Kolonizasyon Faaliyetleri. M. Aydın, B. Şişman, S. Özyurt, H. Atsız (ed.). *Samsun Sempozyumu*. C/3. (13-16 Ekim 2011/Samsun), (s. 663- 672). Samsun: Ceylan Ofset.
- Emir, O. (2013). Roma Cumhuriyet Döneminde Canik Havzası: Siyasi ve Ekonomik Gelişmelere Genel Bir Bakış. O. Köse (ed.). *Tarih Boyunca Karadeniz Ticareti ve Canik, Samsun*. C/1. (s. 7-18). Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları.
- Emir, O. (2014). *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Pontus*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Tarih ABD, Trabzon.
- Erbaş, F.S. (2011). İon Polislerinin Pers İstilasına Kadar Yakınoğu Devletleriyle İlişkileri. *Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Folklor/Edebiyat Dergisi*. 17 (68). 61-76.
- Erciyas, D.B.A. (2001). *Studies in the Archaeology of Hellenistic Pontus: The Settlements, Monuments and Coinage of Mithradates VI and his Predecessors*. Unpublished PhD Thesis. University of Cincinnati, Cincinnati.
- Erciyas, B.D. (2006). The Black Sea Region in the Hellenistic Period: The Pontic Kingdom, its Settlements, Monuments and Coins. B.D. Erciyas ve E. Kogoral (ed.). *Black Sea Studies Symposium*. YAS-1. (s. 209-220). İstanbul.
- Ersay, Y.E. (1993). *Clazomenae: The Archaic Settlement*. Unpublished PhD Thesis. Bryn Mawr College.
- Ertuğrul, Ö. ve Atasoy, S. (1998). 1996 Amisos Kazıları. 19. *Kazı Sonuçları Toplantısı*. C/2. (s. 523-530). Ankara: Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Esgin, Ö. (2014). *Siyah Figür ve Kırmızı Figür Tekniğinin Serigrafi ile Seramik Form Yüzeylerinde Uygulanması*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Arkeoseramik ASD, Isparta.
- Freeman, C. (1996). *Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları*. Suat Kemal Angı (çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Gerçek, S. (2014). *Hitit Devleti'nin Batı Anadolu İle Siyasi İlişkilerinde Mektupların Önemi*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD, Aydın.
- Gibson, E.L. (1997). *The Jewish Manumission Inscriptions of the Bosporan Kingdom*, United States: by UMI Company.
- Gözlü, A. (2015). Antik Yunan (Hellen)'da Koloniler ve Bunların Nitelikleri. *Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Folklor/Edebiyat Dergisi*. 21 (81). 179-190.
- Graham, A.J. (1958). The Date of the Greek Penetration of the Black Sea. *BiCS*. 5. 25-42.
- Graham, A.J. (1964). *Colony and Mother City in Ancient Greece*. New York.
- Gür, B. (2012). Minos, Miken ve Hititler Ekseninde Batı Anadolu'daki Muhtemel Sömürgecilik Faaliyetleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*. 5 (6). 233-249.
- Hammond, N.G.L. (1959). *A history of Greece (to 322 BC)*. Oxford: Published by Oxford at the Clarendon Press.
- Hanfmann, G.M.A. (1960). Roebuck, Ionian Trade and Colonization. *Gnomon*. 32 (8). 696-704.

- Hekimoğlu, B., Altındağ, M. ve Demirbaş, A.R. (2007). *Samsun İlinin Fiziki Durumu ve Avantajları*. Samsun: Samsun Tarım İl Müdürlüğü Yayınları.
- Hewitt, G.B. (1992). The Valid and Non-Valid Application of Etymology to History. *SOAS Working Papers in Linguistics*. 2. 5-24.
- Işık, A. (1995). *Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Eskiçağ Tarihi ABD, İstanbul.
- Işık, A. (2001). *Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Işık, A. (2008). Karadeniz Bölgesinde Eski Çağ Halkları. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 16. 177-183.
- İplikçioğlu, B. (2007). *Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Jackson, M.M. (2012). The Amisos Treasure: A Hellenistic Tomb from the Age of Mithradates Eupator. G.R. Tsetskhladze (ed.). *The Black Sea, Paphlagonia, Pontus and Phrygia in Antiquity*. (s. 108-116). BAR. International Series.
- Janeway, B. (2013). *Cultural Transition in the Northern Levant during the Early Iron Age as Reflected in the Aegean-Style Pottery at Tell Tayinat*. Unpublished PhD Thesis. University of Toronto, Toronto.
- Kaba, H. ve Vural, H. (2018). Arkeoloji ile Geçen Yetmiş Yıl-Kazılar Işığında Sinop Arkeolojisi. Ö. Kıran (ed.), *Sosyal Bilimciler Gözüyle Sinop*. (s. 439-464). Ankara: Berikan Yayıncılık.
- Karadoğan, A. (2007). Karanlık Kelimesinin Yapısına Dair. *Karadeniz Araştırmaları*. 15. 117-123.
- Karasalihoğlu, M. (2014). Antikçağ Kaynaklarında ve Sonraki Seyahatnamelerde Kastamonu Kıyıları. *MJH*. 4 (2). 151-165.
- Kaya, M.A. (1998). Anadolu'da Roma Egemenliği ve Pompeius'un Siyasal Düzenlemeleri. *Tarih İncelemeleri Dergisi*. 13. 163-173.
- Kaya, B. (2013). *Mithradates VI Eupator'un Karadeniz Faaliyetleri*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ABD, Konya.
- Kaya, B. ve Temür, A. (2021). Amisos'tan Bir Grup Mezar Buluntusu: Unguentarium. *Tüba-Ked*. 23. 141-160.
- Keleş, V. (2003). *Sinop Gümüş Sikkeleri*. Basılmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ABD, Erzurum.
- Keleş, V. (2015). Sikkeler Işığında Karadeniz'de Grek Etkisi (Güney Bölge). M. Işıklı ve B. Can (ed.). *Uluslararası Doğu Anadolu Güney Kafkasya Kültürleri Sempozyumu*. Bildiriler 2. 51-59.
- Keskin, A. (2005). *Amisos Şehrinin Tarihi: Amisos ve Çevresi*. Berlin: GRIN Verlag Publisher.
- Kınacı, M. (2015). Antikçağ'da Pontos Bölgesinin Tarihsel Coğrafyası. *CEDRUS The Journal of MCRI*. 3. 181-229.
- Kızıltan, Z. (1992). Samsun Bölgesi Yüzey Araştırmaları 1971-1977. *Belleten*. 56. 213-242.
- Knight, J.B. (2012). *The Proactive and Reactive Stimuli of Milesian Colonisation in the Black Sea*. Unpublished Masters Dissertation. University of Liverpool Department of Classical Studies The Open University, United Kingdom.

- Koca, F. ve Akça, B. (2017). Antik Karya'nın Başkenti Halikarnassos'da Kent Planlama Anlayışı. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 18 (40). 42-54.
- Koç, Ş. (1987). R. Vadala'ya Göre; Selçuklular, Osmanlılar ve Cumhuriyet Döneminde Samsun. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2. 181-188.
- Korenjak, M. (2003). *Die Welt-Rundreise Eines Anonymen Griechischen Autors (Pseudo-Skymnos)*. Hildesheim: Published by G. Olms.
- Kökten, İ.K. (1941). Vilayeti Tekkeköy Civarında Prehistorik Araştırmalar. *Ülkü*. 18 (98). 121-124.
- Kökten, İ.K. (1944). Kuzey-Doğu Anadolu Prehistoryasında Bayburt Çevresinin Yeri. *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. 3 (5). 465-484.
- Kökten, İ.K. ve Özgüç, T. (1940). Samsun'da Prehistorik Araştırmalar. *Ülkü*, 15 (89). 413-419.
- Kökten, İ.K., Özgüç, T. ve Özgüç, N. (1945). 1940-41 Yılında Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Samsun Bölgesi Hakkında İlk Kısa Rapor. *Belleten*. 9 (35). 361-400.
- Kökten, İ.K. (1963). Anadolu Ünye'de Eskitaş (Paleolitik) Devrine Ait Yeni Buluntular. *DTCF Dergisi*. 20 (3-4). 275- 276.
- Kurap, G. (2020). *Ainos (Enez) Siyah Figürlü Kylikleri*. Basılmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ABD, Klasik Arkeoloji BD, İstanbul.
- Küçük, S. (2008). *Demir Çağında Kilikia Bölgesinde Grek Kolonizasyonu*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Labaree, B.J. (1957). How The Greeks Sailed Into The Black Sea. *AIA*. 61. 29-33.
- Laflı, E. (2006). Güney Karadeniz Kıyılarında Hellenistik ve Roma Dönemleri Seramik Arkeolojisi: Araştırmaların Ulaştığı Nokta ve Genel Değerlendirmeler: Geçici Bir Literatür Tarama Denemesi. B.D. Erciyas ve E. Koparal (ed.). *Black Sea Studies Symposium Proceedings*. (16 - 17 Nisan 2004, Ankara). (s. 169-201).
- Laflı, E. (2012a). Antik Çağda Amisos. M. Aydın, B. Şişman, S. Özyurt ve H. Atsız (ed.). *Samsun Sempozyumu*. C/3. (13-16 Ekim 2011/Samsun), (s. 49-68). Samsun: Ceylan Ofset.
- Laflı, E. (2012b). Amisos ile İlgili Bilimsel Yayınların Bir Derlemesi. M. Aydın, B. Şişman, S. Özyurt ve H. Atsız (ed.). *Samsun Sempozyumu*. C/1. (13-16 Ekim 2011/Samsun). (s. 1-20). Samsun: Ceylan Ofset.
- Leaf, W. (1915). On history of Greek Commerce. *JHS*. 35. 161-172.
- Macridy-Bey, T. (1907). Une Citadelle archaïque du Pont: Fouilles du Musée Imperial Ottoman. *Mitteilungen der Vorderasiatischen Gesellschaft*. 4. 167-175.
- Mansel, A.M. (1999). *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Marek, C. (1993). Stadt, Ara und Territorium in Pontus-Bithynia und Nord-Galatia. *Istanbuler Forschungen*. 39. Tübingen.
- Mentesidou, E.T., Şirin, O.A. ve Kolağasıoğlu, M. (2022). Roman Amisos: A Study On Graves And Grave Findings. D. Braund, A. Chaniotis and E. Petropoulos (ed.). *The Black Sea Region In The Context Of The Roman Empire*. International Symposium Dedicated In Memory Of Victor I. Sarianidi. (5-8 May 2016, Athens). (s. 217-229). Athens: Committee For Pontic Studies.
- Miltner, R.F. (1939). Die Erste Milesische Kolonisation im Südpontos. *Anatolian Studies Presented to W. H. Buckler*. (s. 192-194). Manchester.

- Moore, M.B., Philippides, M.Z.P. and Von Bothmer, D. (1986). Attic Black-Figured Pottery. *The Athenian Agora*. 23.
- Mullerus, C. (1855). *Geographi Graeci Minores*. Publisher Parisiis.
- Oktan, M. (2008). Roma Cumhuriyet Dönemi'nde Pontos'da Yapılan Düzenlemeler. *Anatolia*. 34. 47-75.
- Olshausen, E. (2009). *Bronzemünzen aus der Zeit Mithradates' VI. im Museum von Samsun*. Geographica Historica-Beiheft 1, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Osten, V.D. and Hans H. (1929). *Explorations in Central Anatolia Season of 1926*. Researches in Anatolia. 1. Chicago: University of Chicago Press.
- Öğüt, S.P. (2006). *Principatus Dönemi Küçük Asya'sında Gösteriler*. Basılmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri (Yunan Dili ve Edebiyatı) ABD, Ankara.
- Öner, E. (1996). Samsun ve Çevresinin Jeomorfolojisi. *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*. 4. 191-224.
- Öz, C. ve Abay, N. (2022). Arkaik ve Klasik Dönem'e (MÖ VI-IV. yüzyıl) Ait Siyah ve Kırmızı Figürlü Bir Grup Lekythos. *MJH*. 12. 69-78.
- Özdoğan, A., Marro, C., Tibet, A. ve Kuzucuoğlu, C. (1998). Kastamonu Yüzey Araştırması 1996 Yılı Çalışmaları. *15. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. C/2. (27-31 Mayıs 2002, Ankara). (s. 63-104). Ankara: Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Özer, B. (1998). *Datça Burgaz Kazılarında Ele Geçen Arkaik Dönem Bezemeli Seramikleri*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji ABD, İzmir.
- Özgören, Ö. (2007). *Arkaik Aralıkta Klazomenai'nin Deniz Aşırı Etkinlikleri*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ABD, İzmir.
- Özgüç, T. (1948). Samsun Hafriyatının 1941-1942 Yılı Neticeleri. *3. Türk Tarih Kongresi*. (15-20 Kasım 1943, Ankara). (s. 393-419). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özsait, M. (1988). 1986 Yılı Amasya-Ladik Tarih Öncesi Araştırmalar. *5. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. C/2. (6-10 Nisan 1987, Ankara). (s. 239-256). Ankara: Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Özsait, M. (1990). Orta Karadeniz Bölgesi'nde Yeni Prehistorik Yerleşimler. *Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri II*. 1. (1-3 Haziran 1988). (s. 124-131). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Özsait, M. (1998). 1995 ve 1996 Yıllarında Amasya-Merzifon ve Gümüşhacıköy Yüzey Araştırmaları. *15. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. C/2. (27-31 Mayıs 2002, Ankara). (s. 143-162). Ankara: Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Özsait, M. (1999). 1986-1993 Yılları Arasında Samsun-Ladik Çevresi Yüzey Araştırmaları. *12. Türk Tarih Kongresi*. C/1. (12-16 Eylül 1994, Ankara). (s. 35-40). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özsait, M. (2003). 2001 Yılı Samsun ve Amasya Yüzey Araştırmaları. *20. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. C/2., (27-31 Mayıs 2002, Ankara). (s. 127-140). Ankara: Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Öztürk, B. (2010). Karadeniz'de Dinsel Yaşam: Kültler. *Aktüel Arkeoloji*. 18. 36-49.
- Öztürk, D. ve Gündüz, U. (2019). Samsun İli Arazi Kullanımı/Örtüsünün Mekansal-Zamansal Değişimlerinin Fraktal Analiz Kullanılarak Belirlenmesi. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*. 24 (2). 643-660.
- Öztürk, H. (2010). Karadeniz Tarihi. *Aktüel Arkeoloji*. 18. 22-27.

- Öztürk, Ö. (2011). *Pontus: Antikçağ'dan Günümüze Karadeniz'in Etnik ve Siyasi Tarihi*,-. Ankara: Genesis Yayınları.
- Peck, H.T. (1898). *Harpers Dictionary of Classical Literature and Antiquities*. New York: Harper and Brothers Publishers.
- Pedley, J.G. (2012). *Greek Art and Archaeology*. London: Prentice Hall.
- Robinson, D.M. (1906). Ancient Sinope: First Part. *AJP*. 27 (2). 125-153.
- Roebuck, C. (1959). *Ionian Trade and Colonization*. New York: Published by the Archaeological Institute of America.
- Rostovtsef, M. (1918). Pontus, Bithynia and The Bosphorus. *The Annual of the British School at Athens*. 22. 1-22.
- Ryan, W. and Pitman, W. (2003). *Nuh Tufanı: Tarihi Değiştiren Olaya İlişkin Yeni Bilimsel Keşifler*. Dursun Bayrak (çev.). Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Sansone, D. (2004). *Ancient Greek Civilization*. Malden: Blackwell Publishing.
- Saraçoğlu, B. (2021). *Maydos Kikisetepi Höyüğü Arkaik Dönem Boyalı Seramikleri*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Arkeoloji ABD, Çanakkale.
- Sarısakal, B. (2002). *Bir Kentin Tarihi Samsun*. C/1. Samsun: Samsun Valiliği Yayınları.
- Schreiber, T. (1999). *Athenian Vase Construction: A Potter's Analysis*. B. Gilman (ed.). The J. Paul Museum. Malibu-California: Christopher Hudson.
- Sevin, V. (1982). Anadolu'da Yunanlılar. *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*. C/1. İstanbul: Görsel Yayınları.
- SIY, (1968). *Samsun İl Yıllığı 1967*. Samsun: Harita Genel Müdürlüğü Matbaası.
- SMM Arşivi. Samsun Müze Müdürlüğü'nün 24/03/1994 tarih ve 19 sayılı raporu.
- Solovyov, S. (2012a). Arkaik ve Klasik Dönem Anadolu ve Rusya. *Arkeo Atlas*. 2012 (1). 386-393.
- Solovyov, S. (2012b). Karadeniz'de Yunan Kolonileri. N. Karul (haz.). *Son Tunç Çağı'ndan Helenistik Döneme Anadolu'nun Arkeoloji Atlası 2*. (s. 380-385). Arkeo Atlas, 2012 (1).
- Solovyev, S. (2019). Borysthenes and Olbia: Reflections about the Character of Contacts Between Greeks and Natives on the Initial Stage of Colonisation. J. Lucas, C.A. Murray and S. Owen (ed.). *Greek Colonization in Local Contexts: Case Studies in Colonial Interactions*. (s. 1-32). Oxbow Books.
- Sparkes, B.A. and Talcott, L. (1970). *Black and Plain Pottery of the 6th, 5th and 4th Centuries B.C.*. The American School of Classical Studies at Athens. 12.
- Summerer, L. (1999). *Hellenistische Terrakotten Aus Amisos*. Geographica Historica. 13. Stuttgart: Franz Steiner Verlag Wiesbaden GmbH.
- Summerer, L. (2014). Topographies of Worship in Northern Anatolia. T. Bekker-Nielsen (ed.). *Geographica Historica*. 13. (s. 189-213). Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Şahin, D. (2004b). *Amisos Mozaïği*. Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Şahin, F. (2010). Ksenophon'un Karadeniz'i. *Aktüel Arkeoloji*. 18. 98-103.
- Şahin, M.K. (2004a). Samsun-Çarşamba/Yaycılar-Şeyh Habil Köyü Camii. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 4 (2). 15-36.
- Şirin, O.A. (2017). Amisos'ta Lahit Mezar Geleneği. *Amisos*. 2 (3). 86-126.

- Şirin, O.A. (2018). Amisos'ta Roma İmparatorluk Dönemi (M.S. 2. Yüzyıl)'ne ait Kalıntılarda Gerçekleştirilen Kurtarma Kazısı ve Kazı Buluntuları. *Amisos.*, 3 (5). 515-537.
- Şirin, O.A. (2019). Amisos Nekropolü'nden Geç Roma İmparatorluk Dönemi'ne Ait Bir Yer Altı Kaya Mezarı ve Defin Buluntuları. *Amisos.*, 4 (7). 238-278.
- Şirin, O.A. (2020). Çakalca-Karadoğan Höyüğü Kurtarma Kazısı: Amisos'ta Miletos Kolonizasyonuna Dair Buluntular. *Amisos.* 5 (9). 513-551.
- Şirin, O.A. (2021a). Amisos Nekropolü'nden Geç Helenistik ve Erken Roma İmparatorluk Dönemi'nde Kullanılmış Bir Yer Altı Kaya Mezarı, Mezar Buluntuları ve Trepanasyonlu Bir Kafatası Parçası Üzerine Bazı Değerlendirmeler. *Amisos.* 6 (11). 285-320.
- Şirin, O.A. (2021b). Amisos Nekropolü'nden Roma İmparatorluk Dönemi'ne Ait Bir Yer Altı Kaya Mezarı ve Mezar Buluntuları Üzerine Bazı Değerlendirmeler. *Amisos.* 6 (10). 100-129.
- Şirin, O.A. (2022a). *Amisos Teritoryumunda VI. Mithradates Dönemine Ait Bir Yer Altı Kaya Mezarı ve Mezar Buluntuları*. D. Yiğitpaşa (ed.). Samsun: Güven Ofset Yayınevi.
- Şirin, O.A. (2022b). Amisos Nekropolünden Çatı Kiremitli Mezar Örnekleri. *Amisos.* 7 (13). 447-468.
- Şirin, O.A. ve Kolağasıoğlu, M. (2015). Kartal. *Müze.* 18. 16-21.
- Şirin, O.A. ve Kolağasıoğlu, M. (2016a). *Çakalca-Karadoğan Höyüğü: Arkaik Dönemde Amisos ve Kybele Kültü.* Samsun: SAMTAB Yayınları.
- Şirin, O.A. ve Kolağasıoğlu, M. (2016b). Antik Amisos Kenti'nden Bir Yer Altı Odalı Mezar Örneği. *Bütünşehir Kent Kültür Dergisi.* 2 (12). 70-80.
- Şirin, O.A. ve Kolağasıoğlu, M. (2017). Amisos Nekropolü Basit Toprak ve Kiremit Mezar Geleneği. *Amisos.* 2 (2). 1-29.
- Şirin, O.A. ve Kolağasıoğlu, M. (2018a). Amisos'ta Urne Mezar Geleneği. *Amisos.* 3 (4). 167-200.
- Şirin, O.A. ve Kolağasıoğlu, M. (2018b). Amisos'tan Basit Toprak ve Kiremit Mezar Örneği. *Bütün Şehir Dergisi.* 3 (18). 64-68.
- Şirin, O.A. ve Yiğitpaşa, D. (2021). Yeni Veriler Işığında Amisos Altın Eserleri Üzerine Gözlemler. *ASOBİD.* 10. 143-216.
- Şirin, O.A. ve Yiğitpaşa, D. (2023). Amisos Nekropolünden Bir Yer Altı Kaya Mezarı ve Mezar Buluntuları ile Mühürlü Amphoraları Üzerine Bazı Gözlemler. A. Aykut, H. Tekin, Ş. Aydıngün, T. Zimmerman, H. Aydıngün ve S. Gedik (ed.). *Halime HÜRYILMAZ'a Armağan Kitabı.* (s. 323-346). Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınevi.
- Şirin, O.A., Kolağasıoğlu, M. ve Yiğitpaşa, D. (2018). Tekkeköy İlçesi Kaya Mezarları. M.Y. Erler, A. Temür ve D. Yiğitpaşa (ed.). *Tekkeköy Tarihi, Dünden Bugüne: Antik Dönem.* C/1. (s. 78-115). Samsun.
- Tarhan, M.T. (2002). Ön Asya Dünyasında İlk Türkler: Kimmerler ve İskitler. *Türkler.* C/1. (s. 597-610). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Tavukçu, A.Y. ve Ceylan, M. (2013). Tokat Müzesi'ndeki Helenistik Dönem Amisos Sikkeleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi.* 6 (25). 529-538.
- Tekin, M. (2020). Adının Büyüklüğünü Tarihte Yaşayamayan Bir Helenistik Pontos Kenti: Eupatoria/Magnopolis (Yeni Bulgular ve Gözlemler Işığında Lokalizasyonu İlgili Yeni Bir Öneri). *TÜBA-AR.* 27. 217-240.

- Tekin, O. (2008). *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Tellioglu, İ. (2005). Doğu Karadeniz Bölgesinin Bugünkü Etnik Yapısına Tesir Eden Göçler. *Karadeniz Araştırmaları*. 5. 1-10.
- Temür, A. (2015). Thoughts on a Grave Stele From the Classical Period in Samsun Museum. *Belleten*. 79 (286). 817-826.
- Temür, A. ve Şirin, O.A. (2018). Amisos'tan Boğa Başı Formunda Bir Kandil ve Kandelabrum. *Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 11 (56). 233-242.
- Temür, A. ve Yiğitpaşa, D. (2020a). Neoklaudiopolis Antik Kenti ve Territoryumu 2018 Yüzey Araştırması ve Envanter Çalışmaları. *History Studies*. 12 (2). 619-654.
- Temür, A. ve Yiğitpaşa, D. (2020b). Neoklaudiopolis Antik Kenti ve Territoryumu 2019 Yüzey Araştırması ve Envanter Çalışmaları. *History Studies*. 12 (6). 2865-2894.
- Temür, A., Yiğitpaşa, D., Şahin, K., Çelik, M., Özbilgin, Ö., Kaymaz, V., Sarıgül, M. ve Kıvrak, B. (2019). Neoklaudiopolis Antik Kenti ve Territoryumu 2018 Yılı Yüzey Araştırması. 37. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. C/1. (17-21 Haziran 2019, Diyarbakır). (s. 81-102). Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Tepe, İ.E. (2022). *Tekkeköy Definesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Arkeoloji ABD, Samsun.
- Texier, C. (2002). *Küçük Asya: Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*. C/1. Ali Suat (çev.). Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayınları.
- Thissen, L. (1993). New Insights in Balkan-Anatolian Connections in the Late Chalcolithic: Old Evidence from the Turkish Black Sea Littoral. *Anatolian Studies*. 43. 207-237.
- Tırıl, C.G. (2019). *Samsun Bölgesi Kıyı Kesimi Beyaz Boya Bezemeli Keramik Kültürü (M.Ö. 2. Binyıl Öncesi)*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ABD, Samsun.
- Torr, C. (1895). *Ancient Ships*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tsetskhladze, G.R. (1994). Colchians, Greeks and Achaemenids in the 7th - 5 th Centuries BC: A Critical Look. *Klio*. 76. 78-102.
- Tsetskhladze, G.R. (1998). Greek Colonisation of the Black Sea Area: Stages, Models, and Native Population. G.R. Tsetskhladze (ed.). *The Colonisation of the Black Sea Area*. (s. 9-69). Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Tsetskhladze, G.R. (2005a). Arkaik ve Klasik Dönemde Karadeniz'de Ticaret: Bazı Gözlemler. S. Atasoy (ed.). *Karadeniz'in Tarih ve Arkeolojisi Üzerine*. (s. 7-35). İstanbul: Ege Yayınları.
- Tsetskhladze, G.R. (2005b). Anayurtları Dışındaki İonialılar. S. Atasoy (ed.). *Karadeniz'in Tarih ve Arkeolojisi Üzerine*. (s. 95-135). İstanbul: Ege Yayınları.
- Tsetskhladze, G.R. (2006). Revisiting Ancient Greek Colonisation. *Greek Colonisation an Account of Greek Colonies and Other Settlements Overseas*. 1. G.R. Tsetskhladze (ed.). xxiii-lxxxiii. Leiden and Boston.
- Tsetskhladze, G.R. (2010). Hellen Kolonizasyonu: Karadeniz. *Aktüel Arkeoloji*. 18. 76-83.
- Tsetskhladze, G.R. (2019). Once Again About the Establishment Date of Some Greek Colonies Around the Black Sea. G.R. Tsetskhladze and S. Atasoy (eds.). *Settlements and Necropoleis of the Black Sea and its Hinterland in Antiquity*. (27-29 October 2017, Tekkeköy/Samsun). (s. 1-41). Oxford: Publisher Archaeopress Archaeology.
- Tuchelt, K. (1973/74). Didyma, Bericht über die Arbeiten 1972/73. *IstMitt*. 23 (24). 139-168.

- Türker, A. (2016). Samsun Bölgesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2015 Yılı Çalışmaları Sonuç Raporu: Atakum Lokalitesi ve Kültürel Mirasını Koruma Önerileri. B. Şişman (ed.). *Atakum'a Akademik Bir Bakış Yeni Atakum*. (s. 27-44). Samsun: Atakum Belediyesi Yayınları.
- Türker, A. (2017a). Samsun Bölgesi 2016 Yılı Prehistorik ve Protohistorik Dönem Arkeolojik Yüzey Araştırması Sonuç Raporu. C. Keskin (ed.). *35. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. C/1. (22-26 Mayıs 2017/Bursa). (s. 117-146). Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Türker, A. (2017b). Samsun Bölgesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2015 Yılı Çalışmaları: İlkadım ve Canik Lokaliteleri. *34. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. C/1. (23-27 Mayıs 2016, Edirne). (s. 391-416). Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Türker, A., Çizikçi, S.Y. ve Tırlı, C.G. (2019). Samsun Bölgesi Post-Neolitik Dönem Arkeolojik Yüzey Araştırması 2017 Yılı Çalışma Raporu. *36. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. C/1. (07-11 Mayıs 2018, Çanakkale). (s. 213-236). Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- U.S. Hydrographic, O. (1926). *Black Sea Pilot: The Dardanelles, Sea of Marmara, Bosphorus, and Sea of Azov*. Washington.
- Umar, B. (1993). *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Umar, B. (2000). *Karadeniz Kappadokia'sı (Pontos): Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Uzun, A. (2007). Samsun İlinin Başlıca Coğrafya Özellikleri. C. Yılmaz (ed.). *Geçmişten Geleceğe: Samsun*. C/2. (s. 317-343). Samsun: Samsun Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Üçüncüoğlu, G.A. (2002). *Tarihsel Süreçten Günümüze Trabzon-Gümüşhane: Halklar, Sülaleler, Aşiretler, Oymaklar*. A. Kır ve B. Küçüköner (ed.). Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Ünan, S. (2010a). *Samsun ve Çevresi Mezar Tipleri ve Ölü Gömme Adetleri (MÖ III. Bin-MS IV. Yüzyıl)*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi ABD, Kütahya.
- Ünan, S. (2010b). Mezar Buluntuları Işığında Samsun-Amisos'da Hellenistik Dönem Takıları. G.E. Gümüştekin, H. Şekerci ve F. Yıldız (ed.). *2. Uluslararası Katılımlı Mücevher-Takı Tasarımı ve Eğitimi Sempozyumu 2010. Kuyumculuk Anlayışında Küresel Değişim*. (4-6 Haziran 2010, Kütahya). (s. 336-342). Kütahya: Sempozyum Bildirileri Kitabı.
- Ünan, S. (2016). Amisos'da Sıradışı Bir Yeraltı Oygu Oda Mezar. *Tüba-Ar*. 19. 171-230.
- Von Graeve, V. (2008). 2006 Yılı Milet Çalışmaları. *29. Kazı Sonuçları Toplantısı*. C/3. (28 Mayıs-01 Haziran 2007, Kocaeli). (s. 343-360). Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Weimert, H. (1984). *Wirtschaft Als Landschaftsgebundenes Phanomen. Die Antike Landschaft Pontos; Eine Fallstudie*. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH.
- West, S. (2003). The Most Marvellous of All Seas; The Greek Encounter with the Euxine. *G&R*. 50 (2). 151-167.
- Wilson, N. (2005). *Encyclopedia of Ancient Greece*. N. Wilson (ed.). New York: Routledge.
- Yalçın, Ü. (2004). Anadolu'da Demir, Demir Madenciliğinin Gelişimi. *Arkeoatlas*. 3. 94-101.

- Yalçinkaya, I., Özçelik, K., Kartal, M. ve Taşkiran, H. (2009). Diffusion des Cultures a Bifaces en Turquie. *Anadolu*. 35. 1-38.
- Yazgı, A. (2008). *Troas Bölgesi Arkaik Dönem Yunan Kolonizasyon Hareketleri*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Eskiçağ Tarihi ABD, Çanakkale.
- Yıldız, V. (2017). Anamur Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Kelenderis Kökenli Bir Grup Siyah Firnisli Seramik. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. 15 (3). 281-316.
- Yılmaz, C. ve Zeybek, H.İ. (2016). *Samsun Coğrafyası*. C. Yılmaz (ed.). Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları.
- Yılmaz, M.A. (2012). Demir Çağı'nda Samsun: Kazılar ve Yüzey Araştırmaları Işığında Genel Bir Bakış. M. Aydın, B. Şişman, S. Özyurt, H. Atsız (ed.). *Samsun Sempozyumu*. C/1. (13-16 Ekim 2011/Samsun). (s. 99-115). Samsun: Ceylan Ofset.
- Yiğit, H. (2007). *Çanakkale Müzesi Calvert Koleksiyonu'nda Saklanan Boyunlu Lekythoslar*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji (Klasik Arkeoloji) ABD, Ankara.
- Yiğitpaşa, D. (2013). Doğu Anadolu Geç Demir Çağı Seramikleri Üzerine Görülen Figürlü ve Bitkisel Bezemeler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Prof. Dr. Hamza Gündoğdu Özel Sayısı-6. 25. 612-628.
- Yiğitpaşa, D. (2016). *Doğu Anadolu Geç Demir Çağı Kültürü*. T. Köksal (ed.). Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.
- Yiğitpaşa, D. ve Öntaş, B. (2022). 2018-2019 Yüzey Araştırmaları Işığında Vezirköprü Erken Tunç Çağı Çanak Çömlekleri. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*. 32. 615-648.
- Zehiroğlu, A.M. (2000). *Antik Çağlarda Doğu Karadeniz*. İstanbul: Çiviyazıları Yayınevi.

İnternet Kaynakları

- Aksan, M. (b.t.). Karia Bölgesi Arkeolojisi Üzerine Bir Değerlendirme (s. 1-10) Erişim: 01 Kasım 2023, http://tayproject.org/downloads/Karia_MA.pdf
- Mentesidou, E. (2011). The Terracotta Figurines of Amisos Erişim: 12 Kasım 2023, <https://core.ac.uk/download/pdf/236118984.pdf>
- Phiphia, N. (2011). Beginning of the Migration of Mountaineers in the Western Georgia at the Turn of the Millennia (s. 1-7) Erişim: 09 Kasım 2023, https://www.academia.edu/2000671/Beginning_of_the_Migration_of_Mountaineers_in_the_Western_Georgia_at_the_turn_of_the_millennia
- Şekil 8.2.1. Erişim: 12 Ocak 2023, <https://www.hasanmalay.com/index.php/egitim /amisos>

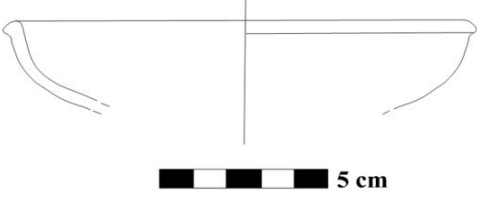
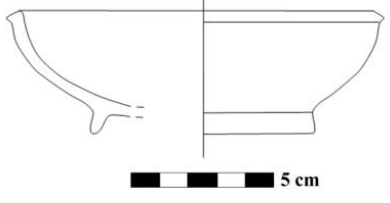
EKLER

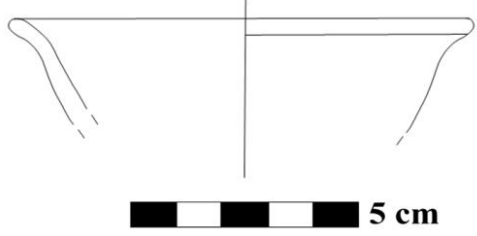
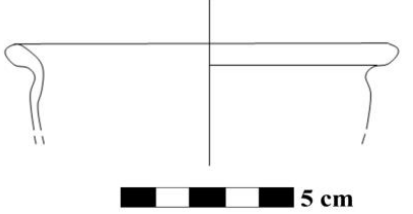
Ek 1. Katologlar²⁷ (Katologlar Dizini)

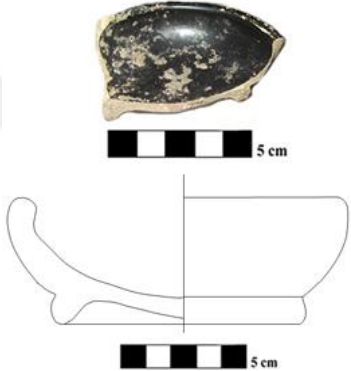
Kat. No. 1 Kase Parçası	116
Kat. No. 2 Kase Parçası	116
Kat. No. 3 Kase Parçası	117
Kat. No. 4 Kase Parçası	117
Kat. No. 5 Kase Parçası	118
Kat. No. 6 Kase Parçası	118
Kat. No. 7 Kase Parçası	119
Kat. No. 8 Kyliks Parçası.....	119
Kat. No. 9 Kyliks Parçası.....	120
Kat. No. 10 Kyliks Parçası.....	120
Kat. No. 11 Kyliks Parçası.....	121
Kat. No. 12 Kyliks Parçası.....	121
Kat. No. 13 Kyliks Parçası.....	122
Kat. No. 14 Kyliks Parçası.....	122
Kat. No. 15 Kyliks Parçası.....	123
Kat. No. 16 Kyliks Parçası.....	123
Kat. No. 17 Kyliks Parçası.....	124
Kat. No. 18 Kyliks Parçası.....	124
Kat. No. 19 Kyliks Parçası.....	125
Kat. No. 20 Kyliks Parçası.....	125
Kat. No. 21 Kyliks Parçası.....	126
Kat. No. 22 Kyliks Parçası.....	126
Kat. No. 23 Kyliks Parçası.....	127
Kat. No. 24 Kyliks Parçası.....	127
Kat. No. 25 Kyliks Parçası.....	128
Kat. No. 26 Kyliks Parçası.....	128
Kat. No. 27 Kyliks Parçası.....	129
Kat. No. 28 Kyliks Parçası.....	129
Kat. No. 29 Kyliks Parçası.....	130
Kat. No. 30 Kyliks Parçası.....	130
Kat. No. 31 Skyphos Parçası.....	131
Kat. No. 32 Skyphos Parçası.....	131
Kat. No. 33 Skyphos Parçası.....	132

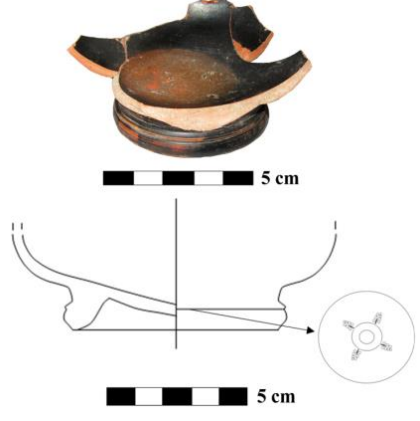
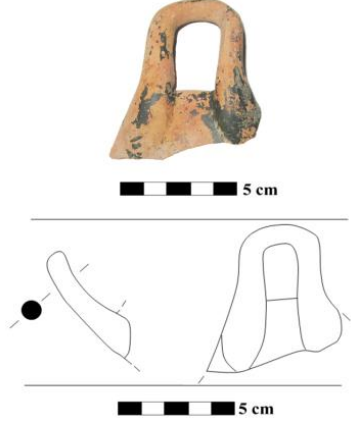
²⁷ Katalogda yer alan seramik parçalarının malzemesi pişmiş topraktır. Ayrıca, renkler için Natural Color System (NCS) katalogundan yararlanılmıştır.

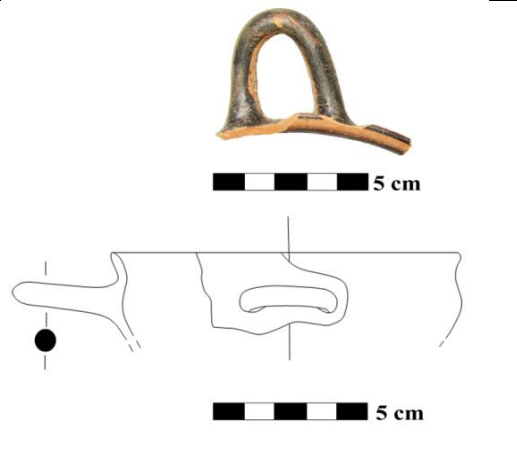
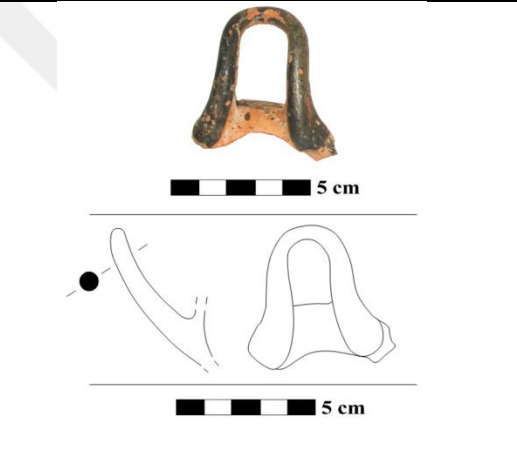
Kat. No. 34 Skyphos Parçası.....	132
Kat. No. 35 Skyphos Parçası.....	133
Kat. No. 36 Skyphos Parçası.....	133
Kat. No. 37 Skyphos Parçası.....	134
Kat. No. 38 Skyphos Parçası.....	134
Kat. No. 39 Skyphos Parçası.....	135
Kat. No. 40 Skyphos Parçası.....	135
Kat. No. 41 Skyphos Parçası.....	136
Kat. No. 42 Skyphos Parçası.....	136
Kat. No. 43 Skyphos Parçası.....	137
Kat. No. 44 Skyphos Parçası.....	137
Kat. No. 45 Lekythos Parçası.....	138
Kat. No. 46 Lekythos Parçası.....	138
Kat. No. 47 Lekythos Parçası.....	139
Kat. No. 48 Lekythos Parçası.....	139
Kat. No. 49 Lekythos Parçası.....	140
Kat. No. 50 Lekythos Parçası.....	140

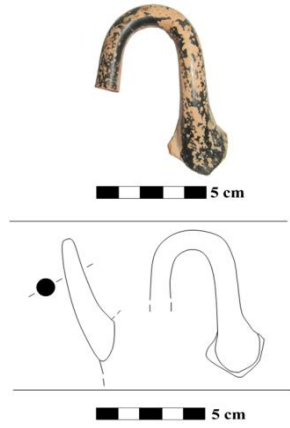
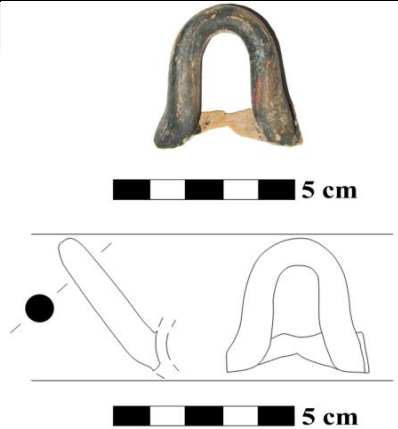
Kat. No: 1	Şekil 5.4.1.2.4.1.1.	
Kazı No: ÇK-1		
Eserin Adı: Kase Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: I Nolu Açma/Y. D. -2m		
Ölçüleri: Ağız Çapı: 14 cm, Ölçülebilen Yüksekliği: 3,6 cm, Gövde Kalınlığı: 0,3 cm		
Hamur Katkısı: İnce Kum Katkılı		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 1070-Y30R		
Tanım: Çarkta yapım. Kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, ince cidarlı, dışa çekik ağız kenarlı, kaideye doğru inen basık ve yayvan gövdelidir.		
Tarih: MÖ 4. yüzyılın birinci çeyreği		
Benzerleri: Sparkes and Talcott, 1970: fig. 8, no 802; Coşkun, 1999: kn. 111-112; Bakır, 2002: 47; Alkaç, 2006: kn. 54-59.		
Kat. No: 2	Şekil 5.4.1.2.4.1.2.	
Kazı No: ÇK-2		
Eserin Adı: Kase Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: III Nolu Açma/Y. D. -2,50m		
Ölçüleri: Ağız Çapı: 13 cm, Ölçülebilen Yüksekliği: 4 cm, Gövde Kalınlığı: 0,4 cm		
Hamur Katkısı: İnce Kum Katkılı		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 1060-Y30R		
Tanım: Çarkta yapım. Açık kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, ince cidarlı, dışa çekik ağız kenarlı, kaideye doğru inen basık ve yayvan gövdeli, halka kaidelidir.		
Tarih: MÖ 4. yüzyılın birinci çeyreği		
Benzerleri: Sparkes and Talcott, 1970: fig. 8, no 817; Coşkun, 1999: kn. 111-112; Bakır, 2002: 47; Alkaç, 2006: kn. 54-59.		

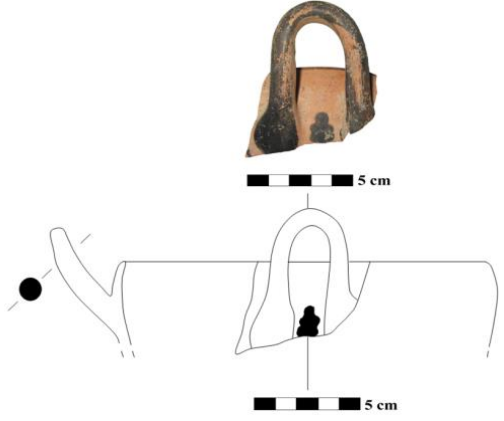
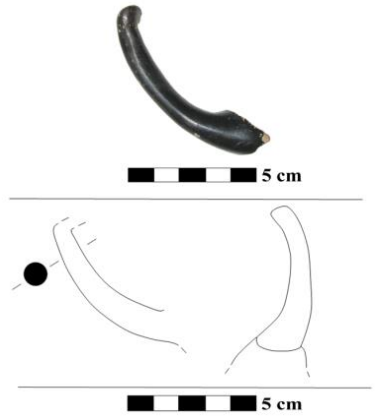
Kat. No: 3	Şekil 5.4.1.2.4.1.3.	
Kazı No: ÇK-3		
Eserin Adı: Kase Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: III Nolu Açma/Y. D. -2,50m		
Ölçüleri: Ağız Çapı: 10 cm, Ölçülebilen Yüksekliği: 12,8 cm, Gövde Kalınlığı: 0,2 cm		
Hamur Katkısı: İnce Kum Katkılı		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 1060-Y30R		
Tanım: Çarkta yapım. Açık kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, ince cidarlı, dışa çekik ağız kenarlı, aşağıya doğru daralan gövdelidir.		
Tarih: MÖ 4. yüzyılın birinci çeyreği		
Benzerleri: Sparkes and Talcott, 1970: fig. 8, no 817; Coşkun, 1999: kn. 111-112; Bakır, 2002: 47; Alkaç, 2006: kn. 54-59.		
Kat. No: 4	Şekil 5.4.1.2.4.1.4.	
Kazı No: ÇK-4		
Eserin Adı: Kase Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: I Nolu Açma/Y. D. -2m		
Ölçüleri: Ağız Çapı: 12 cm, Ölçülebilen Yüksekliği: 4 cm, Gövde Kalınlığı: 0,3 cm		
Hamur Katkısı: Yok		
Firnis/Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 1060-Y30R		
Tanım: Çarkta yapım. Açık kiremit renkli hamurlu, ağız kısmı ve iç yüzeyi siyah firnisli, dışa çekik ağız kenarlı, yayvan gövdelidir. Ağız altında siyah firnisle yapılmış spiral halka süslemesi bulunmaktadır.		
Tarih: MÖ 4. yüzyılın birinci çeyreği		
Benzerleri: Sparkes and Talcott, 1970: fig. 8, no 817; Coşkun, 1999: kn. 111-112; Bakır, 2002: 47; Alkaç, 2006: kn. 54-59.		

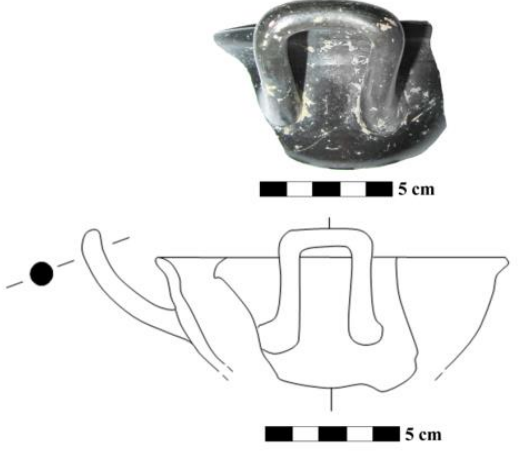
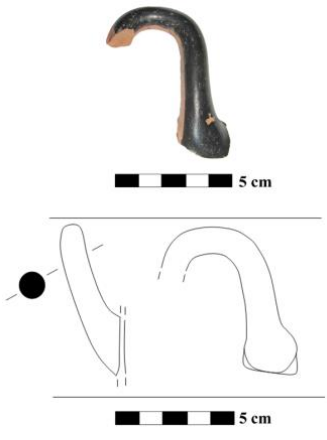
Kat. No: 5	Şekil 5.4.1.2.4.1.5.	
Kazı No: ÇK-5		
Eserin Adı: Kase Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: I Nolu Açma/Y. D. -2m		
Ölçüleri: Ağız Çap: 14 cm, Ölçülebilen Yüksekliği: 3 cm, Gövde Kalınlığı: 0,3 cm		
Hamur Katkısı: Yok		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 1060-Y20R		
Tanım: Çarkta yapım. Açık kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, dışa çekik ağız kenarlı, yayvan ve basık gövdelidir..		
Tarih: MÖ 4. yüzyılın birinci çeyreği		
Benzerleri: Sparkes and Talcott, 1970: fig. 8, no 817; Coşkun, 1999: kn. 111-112; Bakır, 2002: 47; Alkaç, 2006: kn. 54-59.		
Kat. No: 6	Şekil 5.4.1.2.4.1.6.	
Kazı No: ÇK-6		
Eserin Adı: Kase Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: III Nolu Açma/Y. D. - 2,50m		
Ölçüleri: Kaide Çap: 7 cm – Yükseklik: 3,3 cm - Kalınlık: 0,4 cm		
Hamur Katkısı: İnce Kum Katkılı		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 2070-Y10R		
Tanım: Çarkta yapım. Kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, içe çekik ağız kenarlı, basık ve yayvan gövdeli, halka kaidelidir.		
Tarih: MÖ 5. yüzyılın birinci yarısı		
Benzerleri: Sparkes and Talcott, 1970: fig. 5, no 471; Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: pl. 107, no. 1657; Coşkun, 1999: kn. 53; Saraçoğlu, 2021: kn. 79, XXX1.		

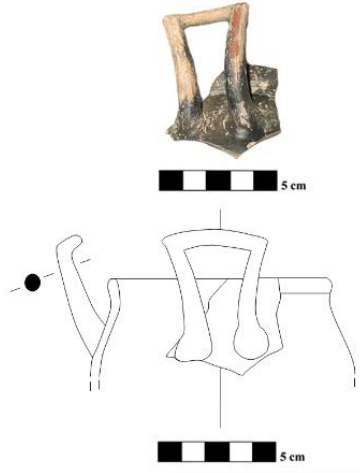
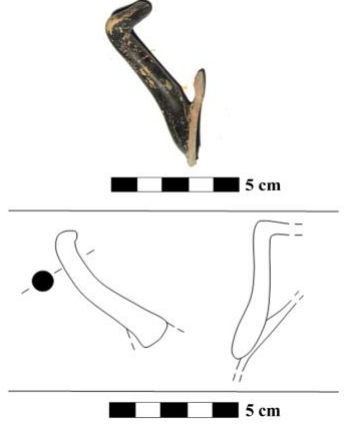
Kat. No: 7	Şekil 5.4.1.2.4.1.7.	
Kazı No: ÇK-7		
Eserin Adı: Kase Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: III Nolu Açma/Y. D. -2,50m		
Ölçüleri: Kaide Çap: 7 cm – Ölçülebilen Yüksekliği: 4 cm - Kalınlık: 0,2 cm		
Katkı Maddesi: Yok		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N – NCS S2070-Y40R / NCS S 1060-Y30R		
Tanım: Çarkta yapım. Kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, yayvan gövdeli, halka kaidelidir. Kaide içindeki siyah firnisin rengi kahverengiye dönüktür. Kaide içinde, içiçe iki spiral halka etrafında dört adet palmet motifi işlenmiş olan bir çömlekçi işareti bulunmaktadır.		
Tarih: MÖ 5. yüzyılın birinci yarısı		
Benzerleri: Sparkes and Talcott, 1970: fig. 5, no 471; Corbett, 1949: pl. 89, 94, no. 149, 157; Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: pl. 107, no. 1657; Coşkun, 1999: kn. 53.		
Kat. No: 8	Şekil 5.4.1.2.4.2.1.	
Kazı No: ÇK-8		
Eserin Adı: Kyliks Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: I Nolu Açma/Y. D. -3m		
Ölçüleri: Ölçülebilen Uzunluğu: 7 cm, Kulp Kalınlığı: 1,1 cm		
Hamur Katkısı: İnce Kum Katkılı		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 1060-Y30R		
Tanım: Kulp, elle şekillenip gövdeye sonradan eklenen yuvarlak formludur. Açık kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnislidir. Kulbun uç kısmı hafif yukarı kalkık olup firniste yoğun dökülmeler bulunmaktadır.		
Tarih: MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısı		
Benzerleri: Blegen, Palmer and Young, 1964: pl. 93, no. 250; Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: pl. 111, 114, 117, no. 1697, 1700, 1783, 1825; Brownlee, 1989: pl. 69, no. 122; Coşkun, 1999: kn. 25, 48.		

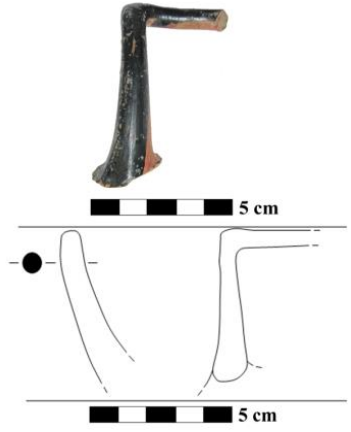
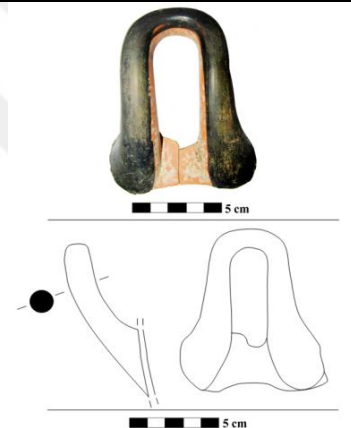
Kat. No: 9	Şekil 5.4.1.2.4.2.2.	
Kazı No: ÇK-9		
Eserin Adı: Kyliks Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: I Nolu Açma/Y. D. -2,80m		
Ölçüleri: Ağız Çapı: 12 cm, Ölçülebilen Uzunluğu: 2,5 cm, Kulp Kalınlığı: 0,8 cm		
Hamur Katkısı: İnce Kum Katkılı		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 1060-Y30R		
Tanım: Kulp elle şekillenip gövdeye sonradan eklenen yuvarlak formludur. Açık kiremit renkli hamurlu, dış yüzeyi siyah firnisli, ince cidarlı, dışa çekik ağız kenarlıdır. Kulp gövdeye yatay yerleştirilmiş olup firniste dökülmeler bulunmaktadır.		
Tarih: MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısı		
Benzerleri: Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: pl. 111, 117, no. 1697, 1700, 1825; Özer, 1998: kn. 83, şek. 13/83.		
Kat. No: 10	Şekil 5.4.1.2.4.2.3.	
Kazı No: ÇK-10		
Eserin Adı: Kyliks Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: I Nolu Açma/Y. D. -2,80m		
Ölçüleri: Ölçülebilen Uzunluğu: 5,7 cm, Kulp Kalınlığı: 0,5 cm		
Hamur Katkısı: Yok		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 1070-Y20R		
Tanım: Kulp elle şekillenip gövdeye sonradan eklenen yuvarlak formludur. Açık kiremit renkli hamurlu, dış yüzeyi ve gövde içi siyah firnislidir. Kulp gövde üzerinde hafif yukarı kalkık olup firniste dökülmeler bulunmaktadır.		
Tarih: MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısı		
Benzerleri: Blegen, Palmer and Young, 1964: pl. 93, no. 250; Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: pl. 111, 114, 117, no. 1697, 1700, 1783, 1825; Brownlee, 1989: pl. 69, no. 122; Coşkun, 1999: kn. 25, 48.		

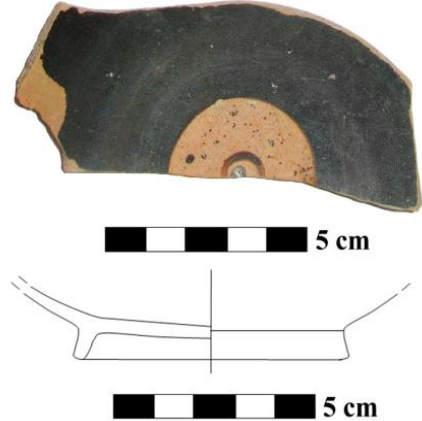
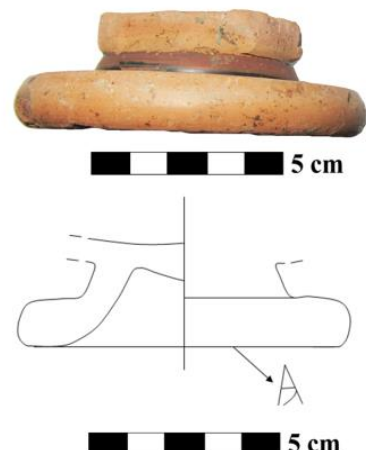
Kat. No: 11	Şekil 5.4.1.2.4.2.4.	
Kazı No: ÇK-11		
Eserin Adı: Kyliks Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: I Nolu Açma/Y. D. -2,80m		
Ölçüleri: Ölçülebilen Uzunluğu: 7,4 cm, Kulp Kalınlığı: 1,1 cm		
Hamur Katkısı: İnce Kum Katkılı		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 2050-Y20R		
Tanım: Kulp elle şekillenip gövdeye sonradan eklenen yuvarlak formludur. Açık kiremit renkli hamurlu, dış yüzeyi siyah firnislidir. Kulp gövde üzerinde yukarı kalkık olup firniste yoğun dökülmeler bulunmaktadır.		
Tarih: MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısı		
Benzerleri: Blegen, Palmer and Young, 1964: pl. 93, no. 250; Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: pl. 111, 114, 117, no. 1697, 1700, 1783, 1825; Brownlee, 1989: pl. 69, no. 122; Coşkun, 1999: kn. 25, 48.		
Kat. No: 12	Şekil 5.4.1.2.4.2.5.	
Kazı No: ÇK-12		
Eserin Adı: Kyliks Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: I Nolu Açma/Y. D. -2,80m		
Ölçüleri: Ölçülebilen Uzunluk: 3,7 cm – Kalınlık: 0,8 cm		
Hamur Katkısı: İnce Kum Katkılı		
Firnis/Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 2050-Y20R		
Tanım: Kulp elle şekillenip sonradan eklenen oval formludur. Açık kiremit renkli hamurlu, dış yüzeyi siyah firnislidir. Kulp gövde üzerinde yukarı kalkık olup firniste yoğun dökülmeler bulunmaktadır.		
Tarih: MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısı		
Benzerleri: Blegen, Palmer and Young, 1964: pl. 93, no. 250; Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: pl. 111, 114, 117, no. 1697, 1700, 1783, 1825; Brownlee, 1989: pl. 69, no. 122; Coşkun, 1999: kn. 25, 48.		

Kat. No: 13	Şekil 5.4.1.2.4.2.6.	
Kazı No: ÇK-13		
Eserin Adı: Kyliks Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: III Nolu Açma/Y. D. -3m		
Ölçüleri: Ağız Çap: 20 cm - Ölçülebilen Uzunluk: 7,5 cm -Kalınlık: 0,8 cm		
Hamur Katkısı: İnce Kum Katkılı		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 2050-Y30R		
Tanım: Kulp elle şekillenip sonradan eklenen oval formudur. Açık kiremit renkli hamurlu, dış yüzeyi siyah firnisli, ince cidarlı, içe çekik ağız kenarlı, yayvan gövdelidir. Kulp arasında siyah firnisle işlenmiş palmet motifi bulunmaktadır. Kulp gövde üzerinde yukarı kalkık olup firniste yoğun dökülmeler bulunmaktadır.		
Tarih: MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısı		
Benzerleri: Blegen, Palmer and Young, 1964: pl. 93, no. 250; Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: pl. 111, 114, 117, no. 1697, 1700, 1783, 1825; Brownlee, 1989: pl. 69, no. 122; Coşkun, 1999: kn. 25, 48.		
Kat. No: 14	Şekil 5.4.1.2.4.2.7.	
Kazı No: ÇK-14		
Eserin Adı: Kyliks Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: I Nolu Açma/Y. D. -1,50m		
Ölçüleri: Ölçülebilen Uzunluk: 6,9 cm - Kulp Kalınlığı: 0,9 cm		
Hamur Katkısı: Yok		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 2050-Y20R		
Tanım: Kulp elle şekillenip sonradan eklenen köşeli formudur. Açık kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnislidir. Kulp gövde üzerinde yukarı kalkıktır.		
Tarih: MÖ 5. yüzyılın birinci çeyreği		
Benzerleri: Sparkes and Talcott, 1970: fig. 4, no 413; Coşkun, 1999: kn. 25; Yıldız, 2017: kn. 2-5; Kurap, 2020: kn. 1-8.		

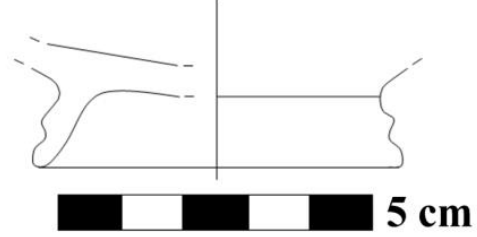
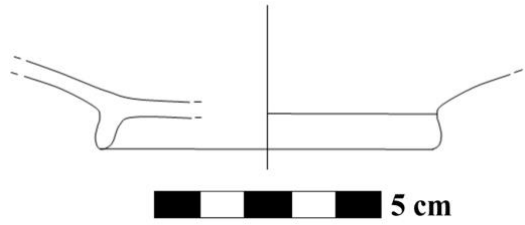
Kat. No: 15	Şekil 5.4.1.2.4.2.8.	
Kazı No: ÇK-15		
Eserin Adı: Kyliks Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: III Nolu Açma/Y. D. -3m		
Ölçüleri: Ağız Çapı: 19 cm - Ölçülebilen Yüksekliği: 6,7 cm – Kulp Kalınlığı: 0,8 cm		
Hamur Katkısı: Yok		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 2050-Y20R		
Tanım: Kulp elle şekillenip sonradan eklenen köşeli formludur. Açık kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, ince cidarlı, dışa çekik ağız kenarlı, yayvan gövdelidir. Kulp gövde üzerinde yukarı kalkıktır.		
Tarih: MÖ 5. yüzyılın birinci çeyreği		
Benzerleri: Sparkes and Talcott, 1970: fig. 4, no 413; Coşkun, 1999: kn. 25; Yıldız, 2017: kn. 2-5; Kurap, 2020: kn. 1-8.		
Kat. No: 16	Şekil 5.4.1.2.4.2.9.	
Kazı No: ÇK-16		
Eserin Adı: Kyliks Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: I Nolu Açma/Y. D. -2,80m		
Ölçüleri: Ölçülebilen Uzunluk: 16 cm – Kulp Kalınlığı: 1,1 cm		
Hamur Katkısı: İnce Kum Katkılı		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 2050-Y30R		
Tanım: Kulp elle şekillenip sonradan eklenen yuvarlak formludur. Açık kiremit renkli hamurlu, dış yüzeyi siyah firnislidir. Kulp gövde üzerinde yukarı kalkıktır.		
Tarih: MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısı		
Benzerleri: Blegen, Palmer and Young, 1964: pl. 93, no. 250; Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: pl. 111, 114, 117, no. 1697, 1700, 1783, 1825; Brownlee, 1989: pl. 69, no. 122; Coşkun, 1999: kn. 25, 48.		

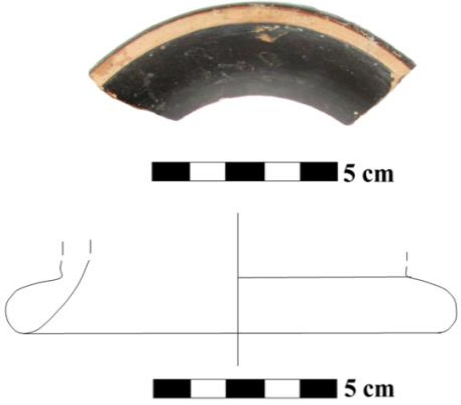
Kat. No: 17	Şekil 5.4.1.2.4.2.10.	
Kazı No: ÇK-17		
Eserin Adı: Kyliks Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: III Nolu Açma/Y. D. - 2,80m		
Ölçüleri: Ağız Çap: 10 cm - Ölçülebilen Yüksekliği: 16,5 cm – Kulp Kalınlığı: 0,8 cm		
Hamur Katkısı: İnce Kum Katkılı		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 1080-Y30R		
Tanım: Kulp elle şekillenip sonradan eklenen köşeli formludur. Açık kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, ince cidarlı, dışa çekik ağız kenarlı, geniş gövdelidir. Kulp gövde üzerinde yukarı kalkıktır.		
Tarih: MÖ 5. yüzyılın birinci çeyreği		
Benzerleri: Sparkes and Talcott, 1970: fig. 4, no 413; Coşkun, 1999: kn. 25; Yıldız, 2017: kn. 2-5; Kurap, 2020: kn. 1-8.		
Kat. No: 18	Şekil 5.4.1.2.4.2.11.	
Kazı No: ÇK-18		
Eserin Adı: Kyliks Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: I Nolu Açma/Y. D. -1,50m		
Ölçüleri: Ölçülebilen Uzunluk: 6,5 cm – Kulp Kalınlığı: 0,8 cm		
Hamur Katkısı: İnce Kum Katkılı		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 1080-Y30R		
Tanım: Kulp elle şekillenip sonradan eklenen köşeli formludur. Açık kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnislidir. Kulp gövde üzerinde yukarı kalkıktır.		
Tarih: MÖ 5. yüzyılın birinci çeyreği		
Benzerleri: Sparkes and Talcott, 1970: fig. 4, no 413; Coşkun, 1999: kn. 25; Yıldız, 2017: kn. 2-5; Kurap, 2020: kn. 1-8.		

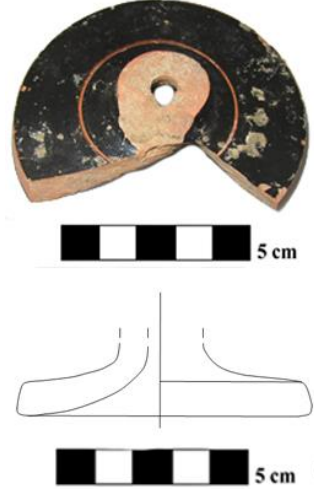
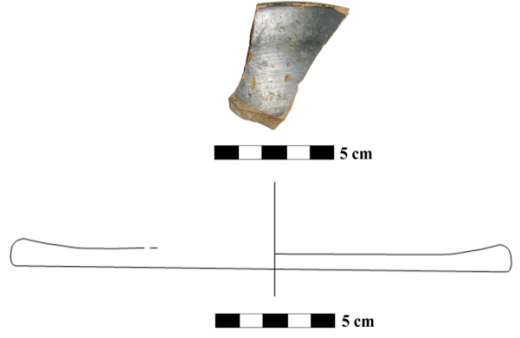
Kat. No: 19	Şekil 5.4.1.2.4.2.12.	
Kazı No: ÇK-19		
Eserin Adı: Kyliks Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: I Nolu Açma/Y. D. -1,50m		
Ölçüleri: Ölçülebilen Uzunluk: 6,2 cm – Kulp Kalınlığı: 1 cm		
Hamur Katkısı: İnce Kum Katkılı		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 1060-Y30R		
Tanım: Kulp elle şekillenip sonradan eklenen köşeli formludur. Açık kiremit renkli hamurlu, dış yüzeyi siyah firnislidir. Kulp gövde üzerinde yukarı kalkıktır.		
Tarih: MÖ 5. yüzyılın birinci çeyreği		
Benzerleri: Sparkes and Talcott, 1970: fig. 4, no 413; Coşkun, 1999: kn. 25; Yıldız, 2017: kn. 2-5; Kurap, 2020: kn. 1-8.		
Kat. No: 20	Şekil 5.4.1.2.4.2.13.	
Kazı No: ÇK-20		
Eserin Adı: Kyliks Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: I Nolu Açma/Y. D. -2,80m		
Ölçüleri: Ölçülebilen Uzunluk: 9,2 cm – Kalınlık: 1,4 cm		
Hamur Katkısı: Yok		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 1080-Y30R		
Tanım: Kulp elle şekillenip sonradan eklenen yuvarlak formludur. Açık kiremit renkli hamurlu, dış yüzeyi siyah firnislidir. Kulp gövde üzerinde yukarı kalkıktır.		
Tarih: MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısı		
Benzerleri: Blegen, Palmer and Young, 1964: pl. 93, no. 250; Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: pl. 111, 114, 117, no. 1697, 1700, 1783, 1825; Brownlee, 1989: pl. 69, no. 122; Coşkun, 1999: kn. 25, 48.		

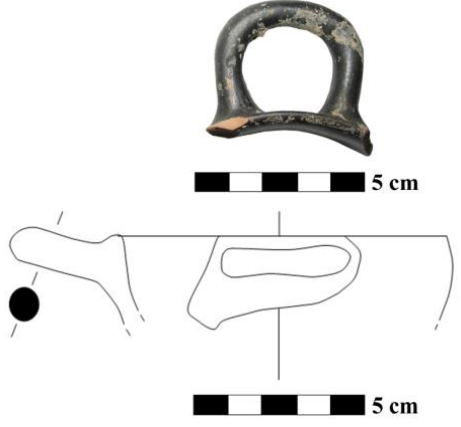
Kat. No: 21	Şekil 5.4.1.2.4.2.14.	
Kazı No: ÇK-21		
Eserin Adı: Kyliks Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: III Nolu Açma/Y. D. - 2,80m		
Ölçüleri: Ağız Çapı: 7 cm – Ölçülebilen Yüksekliği: 2,8 cm - Kalınlık: 0,3 cm		
Katkı Maddesi: Yok		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 2040-Y40R		
Tanım: Çarkta yapım. Açık kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, ince cidarlı, halka kaidelidir.		
Tarih: MÖ 5. yüzyılın birinci yarısı		
Benzerleri: Sparkes and Talcott, 1970: fig. 5, no 471; Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: pl. 107, no. 1657; Coşkun, 1999: kn. 53; Kurap, 2020: kn. 1-8.		
Kat. No: 22	Şekil 5.4.1.2.4.2.15.	
Kazı No: ÇK-22		
Eserin Adı: Kyliks Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: I Nolu Açma/Y. D. -2,80m		
Ölçüleri: Kaide Çap: 8 cm – Ölçülebilen Yüksekliği: 2,2 cm – Kaide Kalınlığı: 0,9 cm		
Katkı Maddesi: Yok		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 2040-Y40R		
Tanım: Çarkta yapım. Açık kiremit renkli hamurlu, kaide içi siyah firnisli, yüksek ayaklı, dışa taşkın geniş halka kaidelidir. Kaide altında “A” şeklinde bir üretici imzası bulunmaktadır.		
Tarih: MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısı		
Benzerleri: Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: pl. 114, no. 1783-1784; Özer, 1998: kn. 20-21, şek. 3/20-21; Coşkun, 1999: kn. 26.		

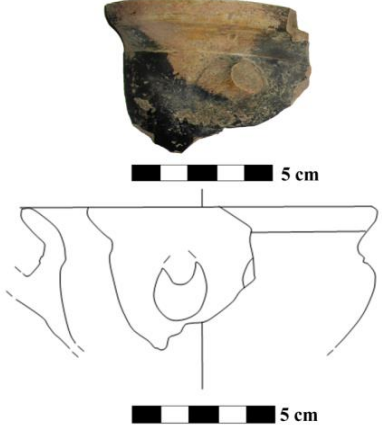
Kat. No: 23	Şekil 5.4.1.2.4.2.16.	
Kazı No: ÇK-23		
Eserin Adı: Kyliks Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: I Nolu Açma/Y. D. -2,80m		
Ölçüleri: Kaide Çap: 8 cm – Ölçülebilen Yüksekliği: 3 cm – Kaide Kalınlığı: 0,4 cm		
Katkı Maddesi: Yok		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 2040-Y30R		
Tanım: Çarkta yapım. Kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, ince cidarlı, yüksek ayaklı, dışa taşkın geniş halka kaidelidir.		
Tarih: MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısı		
Benzerleri: Özer, 1998: kn. 20-21, şek. 3/20-21; Coşkun, 1999: kn. 26.		
Kat. No: 24	Şekil 5.4.1.2.4.2.17.	
Kazı No: ÇK-24		
Eserin Adı: Kyliks Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: III Nolu Açma/Y. D. -3m		
Ölçüleri: Kaide Çap: 5,3 cm – Ölçülebilen Yüksekliği: 3 cm		
Hamur Katkısı: İnce Kum Katkılı		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N - NCS S 2075-Y60R / NCS S 1080-Y30R		
Tanım: Çarkta yapım. Açık kiremit renkli hamurlu, dış yüzeyi siyah ve kahverengi firnislidir. Huni formu dışa çekik kaidelidir.		
Tarih: MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısı		
Benzerleri: Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: pl. 119, no. 1678; Dominguez, 1999: fig. 4; Coşkun, 1999: kn. 22.		

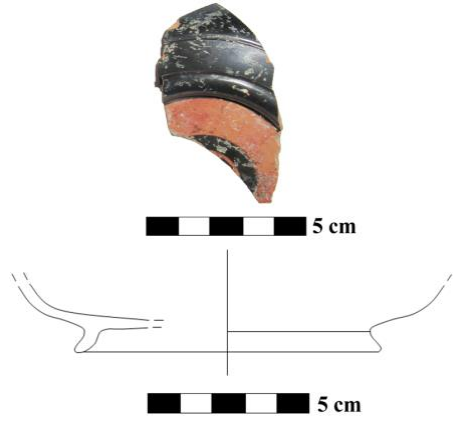
Kat. No: 25	Şekil 5.4.1.2.4.2.18.	
Kazı No: ÇK-25		
Eserin Adı: Kyliks Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: I Nolu Açma/Y. D. -2,80m		
Ölçüleri: Kaide Çapı: 6 cm – Ölçülebilen Yükseklik: 2,1 cm – Kaide Kalınlık: 0,5 cm		
Hamur Katkısı: Yok		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 2040-Y40R		
Tanım: Çarkta yapım. Açık kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, dışa taşkın iki boğumlu yüksek halka kaidelidir. Kaide altında siyah firnisle yapılmış iç içe iki spiral halka bulunmaktadır.		
Tarih: MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısı		
Benzerleri: Sparkes and Talcott, 1970: fig. 5, no 469.		
Kat. No: 26	Şekil 5.4.1.2.4.2.19.	
Kazı No: ÇK-26		
Eserin Adı: Kyliks Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: III Nolu Açma/Y. D. - 2,80m		
Ölçüleri: Kaide Çapı: 7 cm – Ölçülebilen Yükseklik: 1,9 cm – Gövde Kalınlık: 0,3 cm		
Hamur Katkısı: İnce Kum Katkılı		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 2040-Y40R		
Tanım: Çarkta yapım. Açık kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, ince cidarlı, yayvan gövdeli, halka kaidelidir.		
Tarih: MÖ 5. yüzyılın birinci yarısı		
Benzerleri: Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: pl. 107, no. 1657; Coşkun, 1999: kn. 53; Kurap, 2020: kn. 1-8.		

Kat. No: 27	Şekil 5.4.1.2.4.2.20.	
Kazı No: ÇK-27		
Eserin Adı: Kyliks Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: III Nolu Açma/Y. D. -3m		
Ölçüleri: Kaide Çap: 12 cm – Ölçülebilen Yüksekliği: 2 cm – Kaide Kalınlığı: 1,3 cm		
Hamur Katkısı: İnce Kum Katkılı		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 2040-Y40R		
Tanım: Çarkta yapım. Açık kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, kalın cidarlı, yüksek ayaklı, dışa taşkın halka kaidelidir.		
Tarih: MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısı		
Benzerleri: Sparkes and Talcott, 1970: fig. 4, no 401; Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: pl. 114, no. 1783-1784; Özer, 1998: kn. 20-21, şek. 3/20-21; Coşkun, 1999: kn. 26.		
Kat. No: 28	Şekil 5.4.1.2.4.2.21.	
Kazı No: ÇK-28		
Eserin Adı: Kyliks Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: III Nolu Açma/Y. D. -3m		
Ölçüleri: Kaide Çap: 12 cm – Ölçülebilen Yüksekliği: 2 cm – Kaide Kalınlığı: 1,3 cm		
Hamur Katkısı: İnce Kum Katkılı		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 2040-Y40R		
Tanım: Çarkta yapım. Açık kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, kalın cidarlı, yüksek ayaklı, dışa çekik halka kaidelidir.		
Tarih: MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısı		
Benzerleri: Sparkes and Talcott, 1970: fig. 4, no 401; Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: pl. 114, no. 1783-1784; Özer, 1998: kn. 20-21, şek. 3/20-21; Coşkun, 1999: kn. 26.		

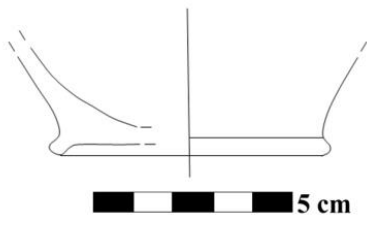
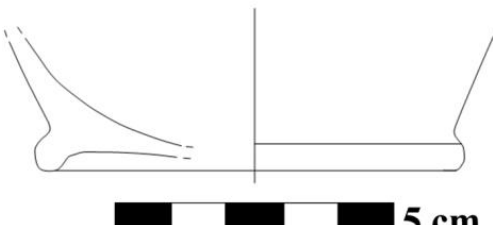
Kat. No: 29	Şekil 5.4.1.2.4.2.22	
Kazı No: ÇK-29		
Eserin Adı: Kyliks Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: I Nolu Açma/Y. D. -2,80m		
Ölçüleri: Kaide Çap: 8 cm – Ölçülebilen Yüksekliği: 2,2 cm – Kaide Kalınlığı: 0,8 cm		
Katkı Maddesi: Yok		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 2040-Y40R		
Tanım: Çarkta yapım. Kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, kalın cidarlı, dışa çekik yayvan halka kaidelidir.		
Tarih: MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısı		
Benzerleri: Sparkes and Talcott, 1970: fig. 4, no 401; Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: pl. 111, 113, no. 1697-1700, 1780; Özer, 1998: kn. 20-21, şek. 3/20-21; Coşkun, 1999: kn. 26; Kurap, 2020: kn. 1-8.		
Kat. No: 30	Şekil 5.4.1.2.4.2.23.	
Kazı No: ÇK-30		
Eserin Adı: Kyliks Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: I Nolu Açma/Y. D. -2,80m		
Ölçüleri: Kaide Çap: 20 cm – Ölçülebilen Uzunluğu: 1,1 cm Kaide Kalınlığı: 1,1 cm		
Katkı Maddesi: Yok		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 2050-Y20R		
Tanım: Çarkta yapım. Kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, ince cidarlı, düz kaidelidir.		
Tarih: MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısı		
Benzerleri: Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: pl. 107, no. 1657; Coşkun, 1999: kn. 53; Kurap, 2020: kn. 1-8.		

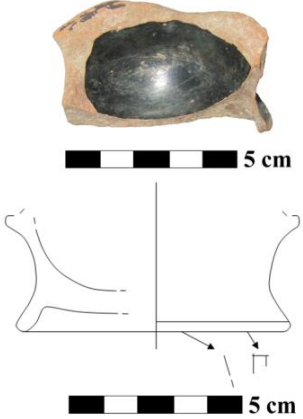
Kat. No: 31	Şekil 5.4.1.2.4.3.1.	
Kazı No: ÇK-31		
Eserin Adı: Skyphos Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: I Nolu Açma/Y. D. -2,50m		
Ölçüleri: Ağız Çapı: 10 cm - Ölçülebilen Uzunluk: 4,5 cm –Kalınlık: 0,8 cm		
Hamur Katkısı: İnce Kum Katkılı		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 1020-Y40R		
Tanım: Kulpa elle şekillenip sonradan eklenen yuvarlak formludur. Açık kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, ince cidarlı, düz ağız kenarlı, geniş gövdelidir. Kulpa gövdeye yatay yerleştirilmiştir.		
Tarih: MÖ 5. yüzyılın birinci yarısı		
Benzerleri: Corbett, 1949: pl. 85, no. 20, 24, 27; Sparkes and Talcott, 1970: fig. 4, no 342; Brownlee, 1995: l. 82, no. 235; Coşkun, 1999: kn. 6-7.		
Kat. No: 32	Şekil 5.4.1.2.4.3.2.	
Kazı No: ÇK-32		
Eserin Adı: Skyphos Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: III Nolu Açma/Y. D. - 2,80m		
Ölçüleri: Ağız Çapı: 10 cm - Ölçülebilen Uzunluk: 4 cm –Kulpa Kalınlığı: 1 cm		
Hamur Katkısı: İnce Kum Katkılı		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 1020-Y40R		
Tanım: Kulpa elle şekillenip sonradan eklenen yuvarlak formludur. Açık kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, ince cidarlı, düz ağız kenarlı, geniş gövdelidir. Kulpa gövdeye yatay yerleştirilmiştir.		
Tarih: MÖ 5. yüzyılın birinci yarısı		
Benzerleri: Corbett, 1949: pl. 85, no. 20, 24, 27; Sparkes and Talcott, 1970: fig. 4, no 342; Brownlee, 1995: pl. 82, no. 235; Coşkun, 1999: kn. 6-7.		

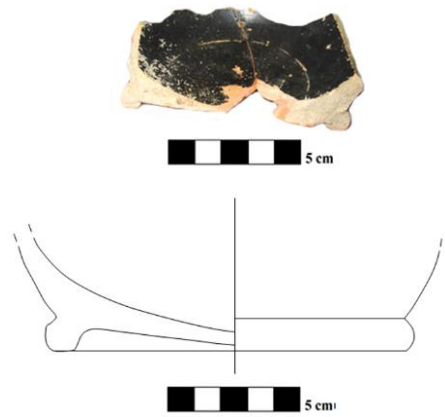
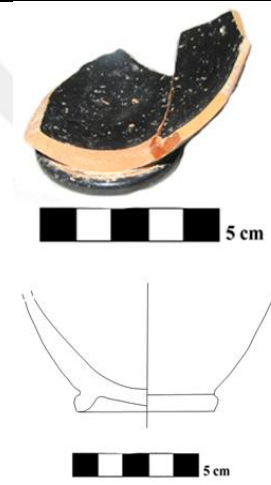
Kat. No: 33	Şekil 5.4.1.2.4.3.3.	
Kazı No: ÇK-33		
Eserin Adı: Skyphos Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: I Nolu Açma/Y. D. -2,50m		
Ölçüleri: Ağız Çap: 12 cm – Ölçülebilen Yükseklik: 5,2 cm – Kalınlık: 0,3 cm		
Hamur Katkısı: İnce Kum Katkılı		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 8005-Y20R / NCS S 3020-Y30R		
Tanım: Çarkta yapım. Kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, ince cidarlı, dışa çekik ağız kenarlı, geniş gövdelidir. Gövde üzerindeki firniste dökülmeler bulunmaktadır.		
Tarih: MÖ 5. yüzyılın birinci yarısı		
Benzerleri: Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: pl. 107, no. 1630; Brownlee, 1995: pl. 82, 83, 86, no. 236, 240, 353, 356; Coşkun, 1999: kn. 14-17.		
Kat. No: 34	Şekil 5.4.1.2.4.3.4.	
Kazı No: ÇK-34		
Eserin Adı: Skyphos Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: III Nolu Açma/Y. D. - 2,80m		
Ölçüleri: Kaide Çap: 5,5 cm – Ölçülebilen Yüksekliği: 3 cm – Gövde Kalınlığı: 0,4 cm		
Hamur Katkısı: Yok		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 3020-Y30R		
Tanım: Çarkta yapım. Açık kiremit renkli hamurlu, gövde içi ve kaide üstü siyah firnisli, kalın cidarlı, halka kaidelidir. Gövde üzerinde siyah figür tekniğiyle yapılmış tabureya ait bir figür parçası yer almaktadır.		
Tarih: MÖ 6. yüzyılın dördüncü çeyreği – MÖ 5. yüzyılın birinci çeyreği		
Benzerleri: Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: pl. 107, no. 1628; Brownlee, 1995: pl. 87, no. 260; Coşkun, 1999: kn. 14-17; Şirin, 2020: res. 55.		

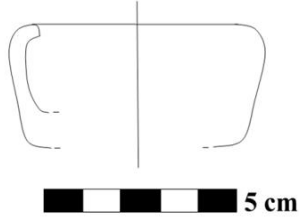
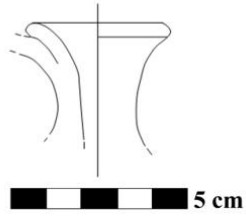
Kat. No: 35	Şekil 5.4.1.2.4.3.5.	
Kazı No: ÇK-35		
Eserin Adı: Skyphos Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: III Nolu Açma/Y. D. - 2,80m		
Ölçüleri: Kaide Çap: 9 cm – Ölçülebilen Yüksekliği: 2,9 cm – Kalınlığı: 0,3 cm		
Hamur Katkısı: Yok		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 1080-Y40R		
Tanım: Çarkta yapım. Kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, ince cidarlı, geniş gövdeli, halka kaidelidir. Kaide altında siyah firnisli iç içe iki spiral halka bulunmaktadır.		
Tarih: MÖ 5. yüzyılın birinci yarısı		
Benzerleri: Blegen, Palmer and Young, 1964: pl. 46, no. 320/5; Brownlee, 1987: fig. 1, pl. 13; Brownlee, 1995: pl. 87, no. 260; Coşkun, 1999: kn. 53.		
Kat. No: 36	Şekil 5.4.1.2.4.3.6.	
Kazı No: ÇK-36		
Eserin Adı: Skyphos Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: III Nolu Açma/Y. D. - 2,80m		
Ölçüleri: Kaide Çapı: 7,5 cm – Ölçülebilen Yükseklik: 4 cm – Gövde Kalınlık: 0,5 cm		
Hamur Katkısı: Yok		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 2040-Y40R		
Tanım: Çarkta yapım. Açık kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, kalın cidarlı, geniş gövdeli, halka kaidelidir.		
Tarih: MÖ 5. yüzyılın birinci yarısı		
Benzerleri: Blegen, Palmer and Young, 1964: pl. 46, no. 320/5; Brownlee, 1995: pl. 87, no. 260; Coşkun, 1999: kn. 14-17.		

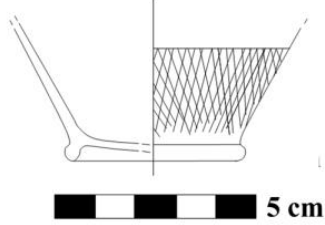
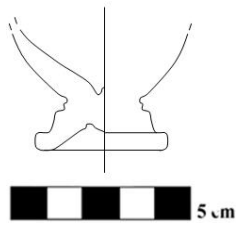
Kat. No: 37	Şekil 5.4.1.2.4.3.7.	
Kazı No: ÇK-37		
Eserin Adı: Skyphos Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: I Nolu Açma/Y. D. -2,50m		
Ölçüleri: Ağız Çap: 12 cm – Ölçülebilen Yükseklik: 4 cm – Gövde Kalınlığı: 0,5 cm		
Hamur Katkısı: Yok		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 2040-Y40R		
Tanım: Çarkta yapım. Açık kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, ince cidarlı, dışa çekik ağız kenarlı, kaideye doğru daralan gövdelidir.		
Tarih: MÖ 5. yüzyılın birinci yarısı		
Benzerleri: Sparkes and Talcott, 1970: fig. 6, no 621.		
Kat. No: 38	Şekil 5.4.1.2.4.3.8.	
Kazı No: ÇK-38		
Eserin Adı: Skyphos Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: I Nolu Açma/Y. D. -2,50m		
Ölçüleri: Kaide Çapı: 8,5 cm – Ölçülebilen Yükseklik: 4,5 cm – Kalınlık: 0,4 cm		
Hamur Katkısı: İnce Kum Katkılı		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 2050-Y20R		
Tanım: Çarkta yapım. Açık kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, kalın cidarlı, dar gövdeli, halka kaidelidir.		
Tarih: MÖ 5. yüzyılın birinci yarısı		
Benzerleri: Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: pl. 107, no. 1628; Brownlee, 1995: pl. 87, no. 260; Coşkun, 1999: kn. 14-17.		

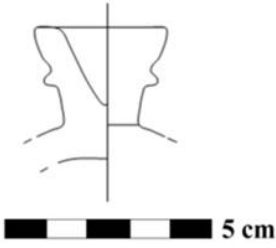
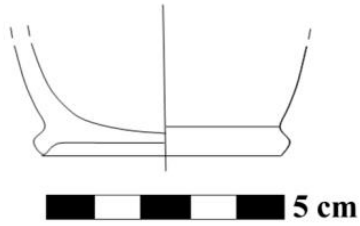
Kat. No: 39	Şekil 5.4.1.2.4.3.9.	
Kazı No: ÇK-39		
Eserin Adı: Skyphos Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: I Nolu Açma/Y. D. -2,50m		
Ölçüleri: Kaide Çapı: 18 cm – Ölçülebilen Yükseklik: 3 cm – Kalınlık: 0,4 cm		
Hamur Katkısı: İnce Kum Katkılı		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 2050-Y20R		
Tanım: Çarkta yapım. Açık kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, kalın cidarlı, geniş gövdeli, dışa çekik halka kaidelidir.		
Tarih: MÖ 5. yüzyılın birinci yarısı		
Benzerleri: Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: pl. 107, no. 1630; Coşkun, 1999: kn. 14-17.		
Kat. No: 40	Şekil 5.4.1.2.4.3.10.	
Kazı No: ÇK-40		
Eserin Adı: Skyphos Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: III Nolu Açma/Y. D. - 2,80m		
Ölçüleri: Kaide Çapı: 7 cm – Ölçülebilen Yükseklik: 2,5 cm – Gövde Kalınlık: 0,4 cm		
Hamur Katkısı: Yok		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 1020-Y40R		
Tanım: Çarkta yapım. Açık kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, kalın cidarlı, geniş gövdeli, dışa çekik halka kaidelidir.		
Tarih: MÖ 5. yüzyılın birinci yarısı		
Benzerleri: Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: pl. 107, no. 1630; Brownlee, 1995: pl. 87, no. 260; Coşkun, 1999: kn. 14-17.		

Kat. No: 41	Şekil 5.4.1.2.4.3.11.	
Kazı No: ÇK-41		
Eserin Adı: Skyphos Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: I Nolu Açma/Y. D. -2,50m		
Ölçüleri: Kaide Çapı: 6,5 cm – Ölçülebilen Yükseklik: 1 cm – Kalınlık: 0,2 cm		
Hamur Katkısı: İnce Kum Katkılı		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 2040-Y40R		
Tanım: Çarkta yapım. Açık kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, ince cidarlı, yayvan gövdeli, halka kaidelidir. Kaidenin altında içiçe siyah firnisli iki spiral halka bulunmaktadır.		
Tarih: MÖ 5. yüzyılın birinci yarısı		
Benzerleri: Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: pl. 104, no. 1567; Coşkun, 1999: kn. 14-17.		
Kat. No: 42	Şekil 5.4.1.2.4.3.12.	
Kazı No: ÇK-42		
Eserin Adı: Skyphos Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: I Nolu Açma/Y. D. -2,50m		
Ölçüleri: Kaide Çapı: 8 cm – Ölçülebilen Yükseklik: 3 cm – Kalınlık: 0,5 cm		
Hamur Katkısı: İnce Kum Katkılı		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 2040-Y40R		
Tanım: Çarkta yapım. Açık kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, kalın cidarlı, dar gövdeli, halka kaidelidir. Kaide altında “\” ve “Π” şeklinde kısaltılmış isimler bulunmaktadır.		
Tarih: MÖ 5. yüzyılın birinci yarısı		
Benzerleri: Sparkes and Talcott, 1970: fig. 6, no 593.		

Kat. No: 43	Şekil 5.4.1.2.4.3.13.	
Kazı No: ÇK-43		
Eserin Adı: Skyphos Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: III Nolu Açma/Y. D. - 2,80m		
Ölçüleri: Kaide Çap: 12 cm - Yükseklik: 4,2 cm - Kalınlık: 0,8 cm		
Hamur Katkısı: İnce Kum Katkılı		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 2050-Y20R		
Tanım: Çarkta yapım. Açık kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, kalın cidarlı, geniş gövdeli, halka kaidelidir.		
Tarih: MÖ 5. yüzyılın birinci yarısı		
Benzerleri: Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: pl. 107, no. 1630; Coşkun, 1999: kn. 14-17.		
Kat. No: 44	Şekil 5.4.1.2.4.3.14.	
Kazı No: ÇK-44		
Eserin Adı: Skyphos Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: I Nolu Açma/Y. D. -2,50m		
Ölçüleri: Kaide Çapı: 5,5 cm – Ölçülebilen Yükseklik: 14,6 cm – Gövde Kalınlık: 0,5 cm		
Hamur Katkısı: İnce Kum Katkılı		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 2050-Y20R		
Tanım: Çarkta yapım. Açık kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, kalın cidarlı, dar gövdeli, halka kaidelidir. Kaide altında siyah firnisle yapılmış spiral daire ve içinde nokta bulunmaktadır.		
Tarih: MÖ 5. yüzyılın birinci yarısı		
Benzerleri: Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: pl. 107, no. 1630; Coşkun, 1999: kn. 14-17.		

Kat. No: 45	Şekil 5.4.1.2.4.4.1.	
Kazı No: ÇK-45		
Eserin Adı: Lekythos Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: III Nolu Açma/Y. D. - 2,80m		
Ölçüleri: Ağız Çap: 7 cm – Yükseklik: 3,4 cm – Kalınlık: 0,5 cm		
Hamur Katkısı: Yok		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 2030-Y30R		
Tanım: Çarkta yapım. açık kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, ince cidarlı, içe çekik ağız kenarlı, silindirik formlu boyunludur.		
Tarih: MÖ 5. yüzyılın ortaları		
Benzerleri: Brownlee, 1995: 361, pl. 80, no. 222, 224; Yiğit, 2007: 24, lev. 5, kn. 5.		
Kat. No: 46	Şekil 5.4.1.2.4.4.2.	
Kazı No: ÇK-46		
Eserin Adı: Lekythos Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: III Nolu Açma/Y. D. - 2,80m		
Ölçüleri: Ağız Çap: 3,8 cm – Ölçülebilen Yükseklik: 4 cm – Kalınlık: 0,3 cm		
Hamur Katkısı: Yok		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 7500-N / NCS S 2040-Y40R		
Tanım: Çarkta yapım. Açık kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, ince cidarlı, dışa çekik ağız kenarlı, silindirik formlu boyunludur. Kulbun üst kısmı boynun ortasından ağza birleşik olarak yükselmektedir.		
Tarih: MÖ 5. yüzyılın ortaları		
Benzerleri: Moore, Philippides and Von Bothmer, 1986: pl. 78, no. 861.		

Kat. No: 47	Şekil 5.4.1.2.4.4.3.	
Kazı No: ÇK-47		
Eserin Adı: Lekythos Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: III Nolu Açma/Y. D. - 2,50m		
Ölçüleri: Kaide Çapı: 4 cm – Ölçülebilen Yükseklik: 3,6 cm – Gövde Kalınlık: 0,2 cm		
Hamur Katkısı: Yok		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 9000-N / NCS S 0850-Y60R		
Tanım: Çarkta yapım. Açık kiremit renkli hamurlu, iç ve dış yüzeyi siyah firnisli, ince cidarlı, dar gövdeli, halka kaidelidir. Kaideden gövde altına dek siyah firnisli çapraz tarama motifi bulunmaktadır.		
Tarih: MÖ 5. yüzyılın dördüncü çeyreği – MÖ 4. yüzyılın birinci çeyreği		
Benzerleri: Coşkun, 1999: kn. 177; Kaba ve Vural, 2018: fig. 6; Öz ve Abay, 2022: kn. 5-8.		
Kat. No: 48	Şekil 5.4.1.2.4.4.4.	
Kazı No: ÇK-48		
Eserin Adı: Lekythos Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: I Nolu Açma/Y. D. -2,50m		
Ölçüleri: Kaide Çapı: 3,8 cm – Ölçülebilen Yükseklik: 3,8 cm – Kaide Kalınlık: 0,4 cm		
Hamur Katkısı: Yok		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 7500-N / NCS S 1070-Y50R		
Tanım: Çarkta yapım. Açık kiremit renkli hamurlu, dış yüzeyi siyah firnisli, kalın cidarlı, dar gövdeli, dışa çekik iki kademeli halka kaidelidir.		
Tarih: MÖ 5. yüzyılın birinci yarısı		
Benzerleri: Brownlee, 1995: pl. 74-75, no. 191, 195-196; Coşkun, 1999: kn. 174-175; Öz ve Abay, 2022: kn. 1-2.		

Kat. No: 49	Şekil 5.4.1.2.4.4.5.	
Kazı No: ÇK-49		
Eserin Adı: Lekythos Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: III Nolu Açma/Y. D. - 2,80m		
Ölçüleri: Kaide Çapı: 3 cm – Ölçülebilen Yükseklik: 3,5 cm – Kaide Kalınlık: 0,6 cm		
Hamur Katkısı: İnce Kum Katkılı		
Firnis / Hamur Rengi: NCS S 7500-N / NCS S 1070-Y50R		
Tanım: Çarkta yapım. Açık kiremit renkli hamurlu, dış yüzeyi siyah firnisli, kalın cidarlı, dar gövdeli, halka kaidelidir.		
Tarih: MÖ 5. yüzyılın birinci yarısı		
Benzerleri: Brownlee, 1995: pl. 74-75, no. 191, 195-196; Coşkun, 1999: kn. 174-175; Öz ve Abay, 2022: kn. 1-2.		
Kat. No: 50	Şekil 5.4.1.2.4.4.6.	
Kazı No: ÇK-50		
Eserin Adı: Lekythos Parçası		
Pişme Durumu: İyi Pişmiş		
Buluntu Yeri: I Nolu Açma/Y. D. -2,50m		
Ölçüleri: Kaide Çapı: 4 cm – Ölçülebilen Yükseklik: 2,5 cm – Gövde Kalınlık: 0,4 cm		
Hamur Katkısı: Yok		
NCS S 7500-N / NCS S 1070-Y50R		
Tanım: Çarkta yapım. Açık kiremit renkli hamurlu, dış yüzeyi siyah firnisli, kalın cidarlı, dar gövdeli, dışa çekik halka kaidelidir.		
Tarih: MÖ 5. yüzyılın dördüncü çeyreği – MÖ 4. yüzyılın birinci çeyreği		
Benzerleri: Corbett, 1949: pl. 81, no. 9-11; Sparkes and Talcott, 1970: pl. 18, no. 1123, 1128; Coşkun, 1999: kn. 177; Öz ve Abay, 2022: kn. 5-8.		

Ek 2. Şekiller (Şekiller Dizini)

Şekil 2.2.1. Samsun ili ve ilçelerinin sınırları	147
Şekil 2.3.1. Dündartepe Höyüğü.....	147
Şekil 2.3.2. Tekkeköy Mağaraları'ndan bir kesit.....	147
Şekil 2.3.3. Kaledoruğu Höyüğü.....	148
Şekil 2.3.4. İkiztepe Höyüğü.....	148
Şekil 2.3.5. Oymaağaç Höyüğü	148
Şekil 2.3.6. Akalan Kalesi ve çevresi.....	149
Şekil 3.1.1. Pontos'un batı bölgesindeki yerel halkların konumu.....	149
Şekil 3.1.2. Herodotos ve Ksenophon esas alınarak dağlık kabile sınırlarının rekonstrüksiyonu.....	149
Şekil 4.3.1. Pontos kıyılarında kurrulmuş olan Grek kolonilerinin konumu	150
Şekil 5.2.1. Amisos kentinin ve çevresindeki yerleşimlerin konumu	150
Şekil 5.2.2. Halys (Kızılırmak) ve İris (Yeşilirmak) arasında yer alan Amisos'un konumu	150
Şekil 5.4.1. Çakalca-Karadoğan Höyüğü'nün konumu	151
Şekil 5.4.1.1. Kazı alanındaki plankareler ve açmaların konumu.....	151
Şekil 5.4.1.2. Kültür izine rastlanılmamış olan açmalardan görüntüler.....	152
Şekil 5.4.1.1.1. Kazı alanında ortaya çıkan yapıya ait temel kalıntıları.....	152
Şekil 5.4.1.1.2. Odaların, arazi eğime göre teraslanarak konumlandırılması	153
Şekil 5.4.1.1.3. Odalı mekân ile taş döşemeli zemin arasında ortaya çıkan koridor ve iki basamaklı krepis	153
Şekil 5.4.1.1.4. B odası (mekânı) ait çatı mekân içine çökmüş durumdadır.....	153
Şekil 5.4.1.1.5. I nolu açmadaki iki evreye ait temel kalıntıları	154
Şekil 5.4.1.1.6. III nolu açmadan bir kesit	154
Şekil 5.4.1.2.1.1. III nolu açmada ele geçen başı poloslu ve örtülü olan tanrıça oturan tanrıça heykelcikleri	154
Şekil 5.4.1.2.1.2. III nolu açmada ele geçen başı poloslu ve örtülü olan tanrıça oturan tanrıça heykelcikleri	155
Şekil 5.4.1.2.1.3. III nolu açmada ele geçen oturan tanrıça heykelciklerinin in-situ konumları.....	155
Şekil 5.4.1.2.1.4. III nolu açmada ele geçen Kore heykelcikleri	156
Şekil 5.4.1.2.1.5. III nolu açmada ele geçen Kore heykelciklerinden örnekler	156
Şekil 5.4.1.2.1.6. III nolu açmada ele geçen pt. figürün başları.....	157
Şekil 5.4.1.2.1.7. III nolu açmada ele geçen pt heykelciklere ait çeşitli baş parçaları.....	157
Şekil 5.4.1.2.1.8. III nolu açmada ele geçen pt heykelciklere ait saç tipleri, kaide ve gövde parçaları	158
Şekil 5.4.1.2.2.1. MÖ 6. - 5. yüzyıla tarihlenen ithal siyah ve kırmızı figürlü seramik parçaları	159
Şekil 5.4.1.2.2.2. MÖ 6. ila 5. yüzyıla tarihlenen ithal siyah ve kırmızı figürlü seramik parçaları	159

Şekil 5.4.1.2.3.1. III nolu açmada ortaya çıkan grafitili seramik parçaları	160
Şekil 5.4.1.2.4.1. Çakalca-Karadoğan Höyüğü kazısında ele geçen siyah firnisli seramik parçalarının açma dağılımı	160
Şekil 5.4.1.2.4.2. Çakalca-Karadoğan Höyüğü kazısında ele geçen siyah firnisli seramik parçalarının sayısal dağılımı	160
Şekil 5.4.1.2.4.1.1./Kat.No. 1 Kase Parçası.	161
Şekil 5.4.1.2.4.1.2./Kat.No. 2 Kase Parçası	161
Şekil 5.4.1.2.4.1.3./Kat.No. 3 Kase Parçası	161
Şekil 5.4.1.2.4.1.4./Kat.No. 4 Kase Parçası	161
Şekil 5.4.1.2.4.1.5./Kat.No. 5 Kase Parçası	161
Şekil 5.4.1.2.4.1.6./Kat.No. 6 Kase Parçası	161
Şekil 5.4.1.2.4.1.7./Kat.No. 7 Kase Parçası	162
Şekil 5.4.1.2.4.2.1./Kat.No. 8 Kyliks Parçası	162
Şekil 5.4.1.2.4.2.2./Kat.No. 9 Kyliks Parçası	162
Şekil 5.4.1.2.4.2.3./Kat.No. 10 Kyliks Parçası	162
Şekil 5.4.1.2.4.2.4./Kat.No. 11 Kyliks Parçası	162
Şekil 5.4.1.2.4.2.5./Kat.No. 12 Kyliks Parçası	162
Şekil 5.4.1.2.4.2.6./Kat.No. 13 Kyliks Parçası	163
Şekil 5.4.1.2.4.2.7./Kat.No. 14 Kyliks Parçası	163
Şekil 5.4.1.2.4.2.8./Kat.No. 15 Kyliks Parçası	163
Şekil 5.4.1.2.4.2.9./Kat.No. 16 Kyliks Parçası	163
Şekil 5.4.1.2.4.2.10./Kat.No. 17 Kyliks Parçası.....	163
Şekil 5.4.1.2.4.2.11./Kat.No. 18 Kyliks Parçası.....	163
Şekil 5.4.1.2.4.2.12./Kat.No. 19 Kyliks Parçası.....	164
Şekil 5.4.1.2.4.2.13./Kat.No. 20 Kyliks Parçası.....	164
Şekil 5.4.1.2.4.2.14./Kat.No. 21 Kyliks Parçası.....	164
Şekil 5.4.1.2.4.2.15./Kat.No. 22 Kyliks Parçası.....	164
Şekil 5.4.1.2.4.2.16./Kat.No. 23 Kyliks Parçası.....	164
Şekil 5.4.1.2.4.2.17./Kat.No. 24 Kyliks Parçası.....	164
Şekil 5.4.1.2.4.2.18./Kat.No. 25 Kyliks Parçası.....	165
Şekil 5.4.1.2.4.2.19./Kat.No. 26 Kyliks Parçası.....	165
Şekil 5.4.1.2.4.2.20./Kat.No. 27 Kyliks Parçası.....	165
Şekil 5.4.1.2.4.2.21./Kat.No. 28 Kyliks Parçası.....	165
Şekil 5.4.1.2.4.2.22./Kat.No. 29 Kyliks Parçası.....	165
Şekil 5.4.1.2.4.2.23./Kat.No. 30 Kyliks Parçası.....	165
Şekil 5.4.1.2.4.3.1./Kat.No. 31 Skyphos Parçası	165
Şekil 5.4.1.2.4.3.2./Kat.No. 32 Skyphos Parçası	165
Şekil 5.4.1.2.4.3.3./Kat.No. 33 Skyphos Parçası	166

Şekil 5.4.1.2.4.3.4./Kat.No. 34 Skyphos Parçası	166
Şekil 5.4.1.2.4.3.5./Kat.No. 35 Skyphos Parçası	166
Şekil 5.4.1.2.4.3.6./Kat.No. 36 Skyphos Parçası	166
Şekil 5.4.1.2.4.3.7./Kat.No. 37 Skyphos Parçası	166
Şekil 5.4.1.2.4.3.8./Kat.No. 38 Skyphos Parçası	166
Şekil 5.4.1.2.4.3.9./Kat.No. 39 Skyphos Parçası	167
Şekil 5.4.1.2.4.3.10./Kat.No. 40 Skyphos Parçası	167
Şekil 5.4.1.2.4.3.11./Kat.No. 41 Skyphos Parçası	167
Şekil 5.4.1.2.4.3.12./Kat.No. 42 Skyphos Parçası	167
Şekil 5.4.1.2.4.3.13./Kat.No. 43 Skyphos Parçası	167
Şekil 5.4.1.2.4.3.14./Kat.No. 44 Skyphos Parçası	167
Şekil 5.4.1.2.4.4.1./Kat.No. 45 Lekythos Parçası	168
Şekil 5.4.1.2.4.4.2./Kat.No. 46 Lekythos Parçası	168
Şekil 5.4.1.2.4.4.3./Kat.No. 47 Lekythos Parçası	168
Şekil 5.4.1.2.4.4.4./Kat.No. 48 Lekythos Parçası	168
Şekil 5.4.1.2.4.4.5./Kat.No. 49 Lekythos Parçası	168
Şekil 5.4.1.2.4.4.6./Kat.No. 50 Lekythos Parçası	168
Şekil 5.4.1.2.4.4.7. I ve III nolu açmada ele geçen çeşitli kaplara ait siyah firnisli seramik parçaları	169
Şekil 5.4.1.2.4.4.8. I ve III nolu açmada ele geçen çeşitli kaplara ait siyah firnisli seramik parçaları	170
Şekil 5.4.1.2.4.4.9. I ve III nolu açmada ele geçen çeşitli kaplara ait siyah firnisli seramik parçaları	171
Şekil 5.4.1.2.4.4.10. I ve III nolu açmada ele geçen çeşitli kaplara ait siyah firnisli seramik parçaları	172
Şekil 6.1.1. Peiraieus adıyla basılmış MÖ 4. yüzyıla ait Amisos sikkelerinden örnekler.....	172
Şekil 6.2.1. Çakalca-Karadoğan Höyüğü'nde ortaya çıkan MÖ 3. - 2. yüzyıla ait çeşitli buluntular.....	173
Şekil 6.2.2. Klasik Dönem'e tarihlenen mezar steli.....	173
Şekil 6.2.3. Klasik Dönem'e tarihlenen yer altı kaya mezarı ve planından görünüm.....	174
Şekil 6.2.4. Çakalca-Karadoğan Höyüğü'nün yaklaşık 150 m güneyinde bulunan Helenistik Dönem'e ait yer altı kaya mezarı	174
Şekil 7.2.1. Kentin, kolonizasyon sürecinde ilk temellerinin atıldığı Çakalca-Karadoğan Höyüğü ve MÖ 4. yüzyılda Atinalı kolonistlerce ikinci kez temellerinin atıldığı Toraman Tepe ve çevresi.....	174
Şekil 7.2.2. Toraman Tepe çevresinde açığa çıkan en erken mezar yapısı olan "Amisos Hazinesi" olarak bilinen yer altı kaya mezarı.....	175
Şekil 7.2.3. Amisos kentinin nekropol alanının tespit edilen mezarların yayılım alanı	175
Şekil 7.2.4. Asarağaç Kalesi'nin konumu.....	175
Şekil 7.2.5. Kent nekropolünün yayılım alanında bir yer altı kaya mezarında ele geçmiş olan kaidesi oyulmuş unguentariumlardan örnekler.....	176

Şekil 7.2.6. Amisos akropolünde açığa çıkan MS 2. yüzyıla tarihlenen yapı kalıntısı ve ele geçen buluntular	176
Şekil 8.2.1. MS 2. yüzyıla ait Diodoros adındaki Amisoslu bir gladyatöre ait mezar steli ..	177
Şekil 8.2.2. Roma villasına ait MS 3. yüzyılın ilk yarısına ait Amisos mozaïği.....	177
Şekil 8.2.3. Kent mezarında ele geçen trepanasyonlu kafatası parçası	178
Şekil 9.1.1. MÖ 6. yüzyılın ortalarında Çakalca-Karadoğan Höyüğü ve çevresinde kurulmuş olan Amisos kentinin konumu.....	178
Şekil 9.1.2. MÖ 4. yüzyılda Atinalı kolonistlerce Toraman Tepe ve çevresinde ikinci temelleri atılan Amisos'un akropol (sarı halka) ve nekropol alanı (kırmızı halka)178	
Şekil 9.2.1.1. Amisos'un yer altı kaya mezarı içinde ortaya çıkan tek kulplu pt. urne mezar kapları	179
Şekil 9.2.1.2. Yer altı kaya mezarı içinde önü stroter ile kapatılmış olan tek kulplu bronz urne mezar kabı	179
Şekil 9.2.1.3. Yer altı kaya mezarı içinde duvara gizlenmiş olan tek kulplu pt urne mezar kabı.....	179
Şekil 9.2.1.4. Urne altına konulmuş olan MÖ geç 2. – erken 1. yüzyıla ait altın diadem.....	179
Şekil 9.2.1.5. Urne içine konulmuş olan MÖ geç 2. yüzyıla ait altın diadem.....	180
Şekil 9.2.2.1. Amisos'un yamaçlarında ortaya çıkan, ana kayanın oyularak zeminin düzleştirildiği tek definli basit toprak mezarlar	180
Şekil 9.2.2.2. Amisos'ta çoklu gömü yapılan basit toprak mezarlardan görünüm	180
Şekil 9.2.2.3. Basit toprak mezarlarda ele geçen Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait buluntular.....	180
Şekil 9.2.3.1. Amisos nekropolünden kiremit çatma mezarı örnekleri	181
Şekil 9.2.3.2. Kiremit tabanlı mezar örneği	181
Şekil 9.2.3.3. Amisos'tan kiremit destekli mezar örnekleri.....	181
Şekil 9.2.3.4. Amisos'tan iç bükey kiremitli mezar örneği.....	182
Şekil 9.2.3.5. Kiremit mezarlarda ele geçen MS 2. yüzyılın ilk yarısına ait buluntulardan örnekler.....	182
Şekil 9.2.4.1. Amisos yer altı kaya mezarında ortaya çıkan tek kapaklı pt. lahit mezar örneği	182
Şekil 9.2.4.2. Amisos yer altı kaya mezarında ortaya çıkan çift kapaklı pt. lahit mezar örneği.....	183
Şekil 9.2.4.3. Amisos'un yer altı kaya mezarında kline üzerine konulmuş lahit mezarlar ...	183
Şekil 9.2.4.4. Amisos'un yer altı kaya mezarının zeminine konulmuş lahit mezarlar.....	183
Şekil 9.2.4.5. Amisos'un yer altı kaya mezarının zemininin lahit için oyulduğu mezar örneği.....	184
Şekil 9.2.4.6. Amisos'un pt lahit mezarlarında ele geçen MÖ geç 2. yüzyıl – erken 1. yüzyıla ait buluntulardan örnekler.....	184
Şekil 9.2.4.7. Amisos'un pt lahit mezarlarında ele geçen MÖ 2. yüzyıla ait buluntulardan örnekler.....	185
Şekil 9.2.5.1. Amisos'tan sanduka tipi mezar örneği.....	185
Şekil 9.2.5.2. Erken Bizans Dönemi'ne ait taş zeminli yol ve sütun kaidesi.....	186

Şekil 9.2.6.1. Amisos'tan khamosorion tipi mezar örneği.....	186
Şekil 9.2.7.1. Yanyana bulunan Toptepe (1), Uzgur-Kuşçulu (2) ve Baruthane (3) tümülüsleri.....	186
Şekil 9.2.7.2. Amisos'tan çok odalı ve sıvalı olan Baruthane tümülüsleri	187
Şekil 9.2.7.3. Amisos'taki iki dromoslu Dondurtepe tümülüsünden görünüm.....	187
Şekil 9.2.7.4. Amisos'ta ana kayaya oyulmuş tümülüsün defin odasından görünümü.....	187
Şekil 9.2.7.5. Amisos'un kesme blok taşlarla yapılmış olan Demirkent tümülüsünden görünüm.....	188
Şekil 9.2.7.6. Helenistik Dönem'e tarihlenen Amisos nekropolündeki Baruthane tümülü buluntularından örnekler	188
Şekil 9.2.8.1. Amisos nekropolünden iki odalı yer altı kaya mezarı örneği	188
Şekil 9.2.8.2. Amisos'tan defin klineli yer altı kaya mezarı örneği.....	189
Şekil 9.2.8.3. Amisos nekropolünden defin nişli yer altı kaya mezarı örneği	189
Şekil 9.2.8.4. Amisos'tan defin nişli ve klineli yer altı kaya mezarından bir örnek	189
Şekil 9.2.8.5. Amisos'tan sadece ana mekânı bulunan yer altı kaya mezarından bir örnek ..	190
Şekil 9.2.8.6. Amisos'tan sıvalı ve sanduka formu defin bölmeli yer altı kaya mezarı örneği.....	190
Şekil 9.2.8.7. Amisos nekropolünden defin nişli ve tekneli yer altı kaya mezarı örneği.....	190
Şekil 9.2.8.8. Amisos nekropolünden tek definli yatay silindirik formu yer altı kaya mezarı örneği.....	191
Şekil 9.2.8.9. Kent nekropolünün yayılım alanında bulunan bir yer altı kaya mezarında ortaya çıkan VI. Mithradates Dönemi'ne (MÖ 120-63) ait buluntulardan örnekler.....	191
Şekil 9.2.8.10. Kentin yer altı kaya mezarlarında ele geçen MÖ geç 2. yüzyıl – 1. yüzyılın başlarına ait altın buluntulardan örnekler	191
Şekil 9.2.8.11. Sıvalı ve sanduka formu mezarda ele geçen MÖ 4. yüzyılın sonlarına ait altın buluntulardan örnekler.....	192
Şekil 9.2.8.12. Sıvalı ve sanduka formu mezarda ele geçen M.Ö. 4. yüzyılın sonlarına ait defin buluntularından örnekler. Üst; bakır alaşımlı tellere iliştilmiş altın varaklı üzüm formu pt boncuklar. Alt sol; altın varaklı pt boncuklar. Alt sağ; pt kaide üzerine istirdye kabuğunun konulmasıyla yapılmış kozmetik kabı.....	192
Şekil 9.2.8.13. Kentin nekropolünde yer altı kaya mezarında ele geçen Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen mezar buluntulardan örnekler	192
Şekil 9.2.8.14. Kentin nekropolünde yer altı kaya mezarında ele geçen MS 4. yüzyıla tarihlenen mezar buluntulardan örnekler	193
Şekil 9.2.9.1. Amisos'un ilk temellerinin atıldığı Çakalca-Karadoğan Höyüğü yakınında ortaya çıkan Klasik Dönem'e tarihlenen mezar stellerinden görünüm.....	193
Şekil 9.3.1. Amisos nekropolü ve nekropolün yayılım alanında tespit edilen mezar tiplerinin dağılım grafiği.....	194
Şekil 9.3.2. Höyük kazısında ele geçen insan ve hayvan betimli pt heykelcik örnekleri	194
Şekil 10.1. Üç odalı mekânda (C Mekânı) açığa çıkan fresko parçası.....	194
Şekil 10.2. Çakalca-Karadoğan Höyük kazısında ele geçen pt stroter-kalypter parçaları	195
Şekil 10.3. Çakalca-Karadoğan Höyük kazısında ortaya çıkan Phryg buluntuları	195

Şekil 10.4. Kıyıda gelen dalgaları önlemek için yerleştirildiği düşünülen büyük boyutlu taşlardan görünüm	196
Şekil 10.5. Amisos'un doğu (üstteki) ve batı (alttaki) sur kalıntılarından görüntüler	196

Şekil 2.2.1. Samsun ili ve ilçelerinin sınırları, (Kaynakça: C. Yılmaz ve H. İ. Zeybek, 2016: şek. 1.1.).

Şekil 2.3.1. Dündartepe Hüyükü, (Kaynakça: O. A. Şirin, fotoğraf arşivi).

Şekil 2.3.2. Tekkeköy Mağaraları'ndan bir kesit, (Kaynakça: O. A. Şirin, fotoğraf arşivi).

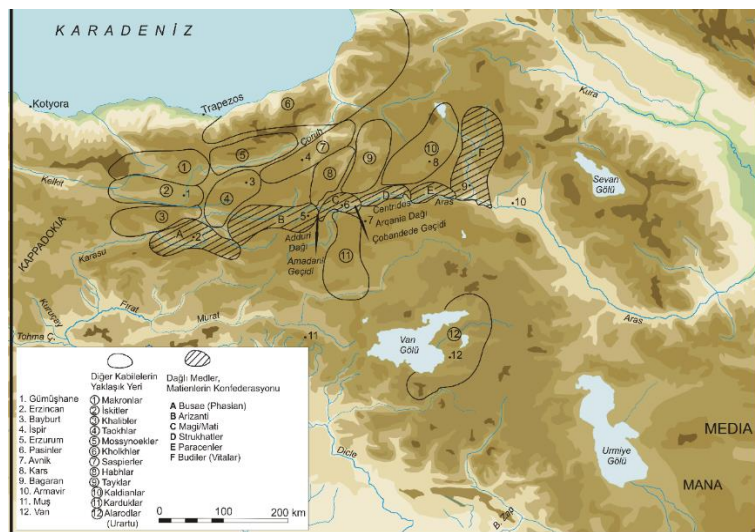
Şekil 2.3.3. Kaledoruğu Höyüğü, (Kaynakça: O. A. Şirin, fotoğraf arşivi).

Şekil 2.3.4. İkiztepe Höyüğü, (Kaynakça: O. A. Şirin, fotoğraf arşivi).

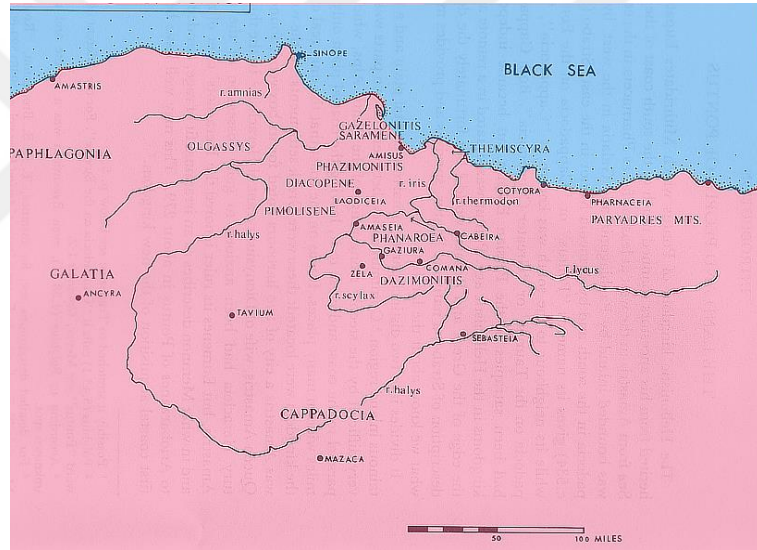

Şekil 2.3.5. Oymağaç Höyüğü, (Kaynakça: O. A. Şirin, fotoğraf arşivi).

Şekil 4.3.1. Pontos kıyılarında kurulmuş olan Grek kolonilerinin konumu, (Kaynakça: D. B. A. Erciyas, 2001: res. 16).

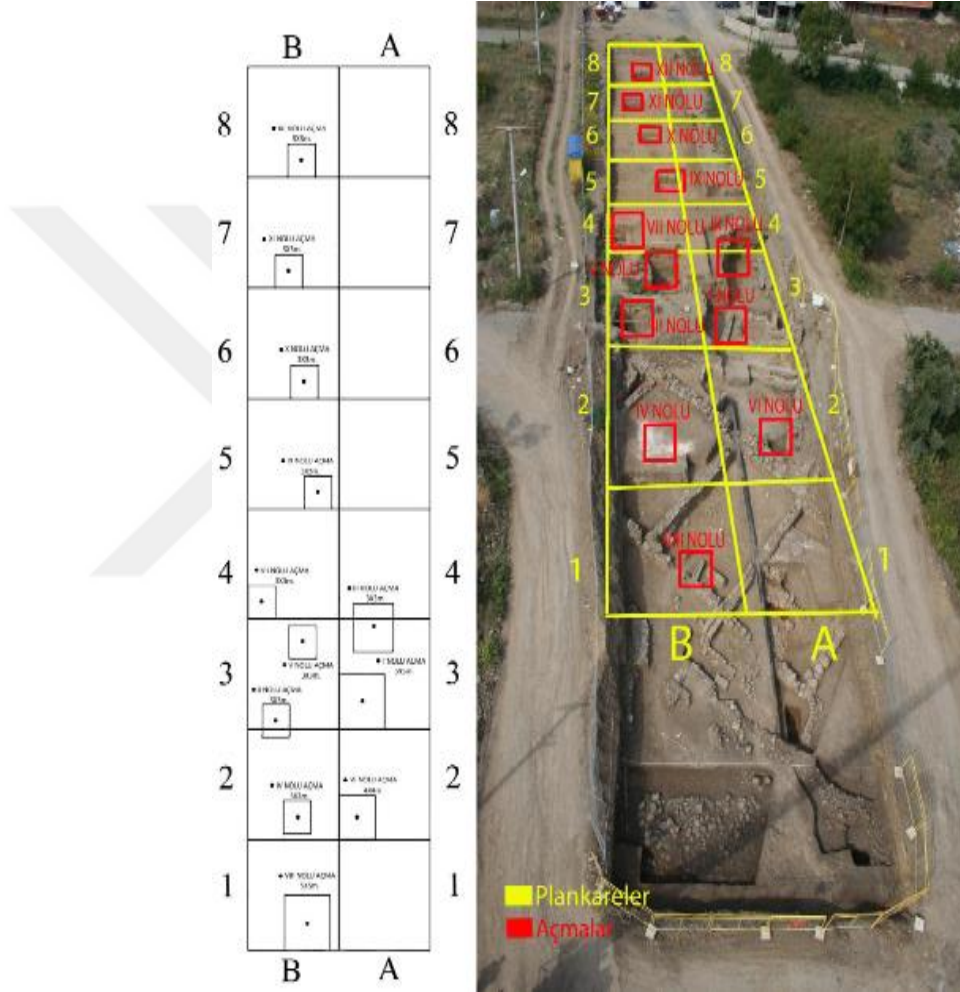
Şekil 5.2.1. Amisos kentinin ve çevresindeki yerleşimlerin konumu, (Kaynakça: E. Mentessidou, 2011: img. 4).

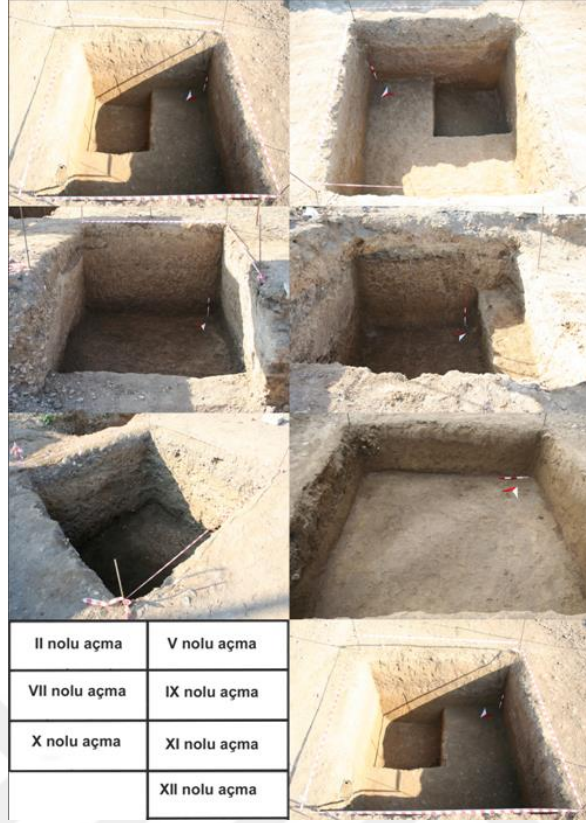
Şekil 5.2.2. Halys (Kızılırmak) ve İris (Yeşilırmak) arasında yer alan Amisos'un konumu.

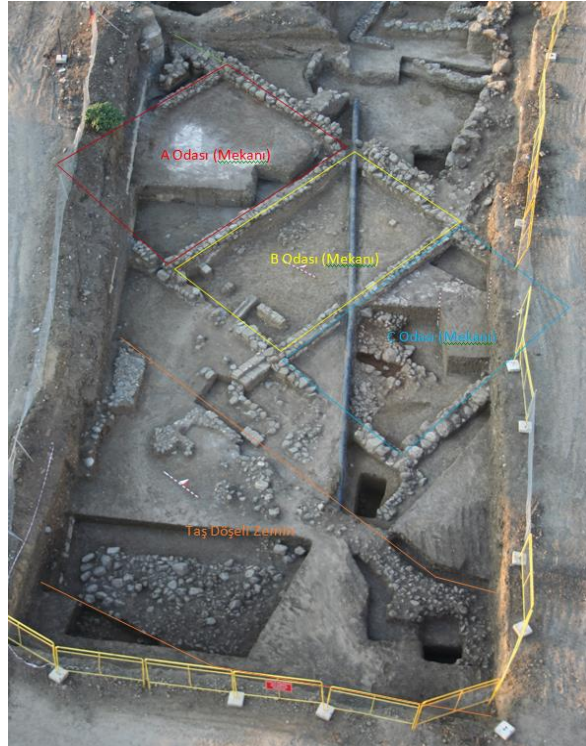
Şekil 5.4.1. Çalkalca-Karadoğan Höyüğü'nün konumu, (Kaynakça: O. A. Şirin, fotoğraf arşivi).

Şekil 5.4.1.1. Kazı alanındaki plankareler ve açmaların konumu, (Kaynakça: O. A. Şirin ve M. Kolağasıoğlu, 2016a: pln. 1).

Şekil 5.4.1.2. Kùltür izine rastlanılmamış olan açmalardan görüntüler, (Kaynakça: O. A. Şirin, fotoğraf arşivi).

Şekil 5.4.1.1.1. Kazı alanında ortaya çıkan yapıya ait temel kalıntıları, (Kaynakça: O. A. Şirin, fotoğraf arşivi).

Şekil 5.4.1.1.2. Odaların, arazi eğime göre teraslanarak konumlandırılması, (Kaynakça: O. A. Şirin ve M. Kolağasıoğlu, 2016a: res. 13).

Şekil 5.4.1.1.3. Odalı mekân ile taş döşemeli zemin arasında ortaya çıkan koridor ve iki basamaklı krepis, (Kaynakça: O. A. Şirin ve M. Kolağasıoğlu, 2016a: res. 7).

Şekil 5.4.1.1.4. B odası (mekânı) ait çatı mekân içine çökmüş durumdadır, (Kaynakça: O. A. Şirin, fotoğraf arşivi).

Şekil 5.4.1.1.5. I nolu açmadaki iki evreye ait temel kalıntıları, (Kaynakça: O. A. Şirin ve M. Kolağasıoğlu, 2016a: res. 15).

Şekil 5.4.1.1.6. III nolu açmadan bir kesit, (Kaynakça: O. A. Şirin, fotoğraf arşivi).

Şekil 5.4.1.2.1.1. III nolu açmada ele geçen başı poloslu ve örtülü olan oturan tanrıça heykelcikleri, (Kaynakça: O. A. Şirin, fotoğraf arşivi).

Şekil 5.4.1.2.1.2. III nolu açmada ele geçen başı poloslu ve örtülü olan oturan tanrıça heykelcikleri, (Kaynakça: O. A. Şirin ve M. Kolağasıoğlu, 2016a: res. 20-21).

Şekil 5.4.1.2.1.3. III nolu açmada ele geçen oturan tanrıça heykelcikleri in-situ konumları, (Kaynakça: O. A. Şirin, fotoğraf arşivi).

Şekil 5.4.1.2.1.4. III nolu açmada ele geçen Kore heykelcikleri (Kaynakça: O. A. Şirin ve M. Kolağasıoğlu, 2016a: res. 23-25).

Şekil 5.4.1.2.1.5. III nolu açmada ele geçen Kore heykelciklerinden örnekler, (Kaynakça: O. A. Şirin, fotoğraf arşivi).

Şekil 5.4.1.2.1.6. III nolu açmada ele geçen pt. figürün başları, (Kaynakça: O. A. Şirin ve M. Kolağasıoğlu, 2016a: res. 29-31).

Şekil 5.4.1.2.1.7. III nolu açmada ele geçen pt heykelciklere ait çeşitli baş parçaları, (Kaynakça: O. A. Şirin, fotoğraf arşivi).

Şekil 5.4.1.2.1.8. III nolu açmada ele geçen pt heykelciklere ait saç tipleri, kaide ve gövde parçaları,
(Kaynakça: O. A. Şirin, fotoğraf arşivi).

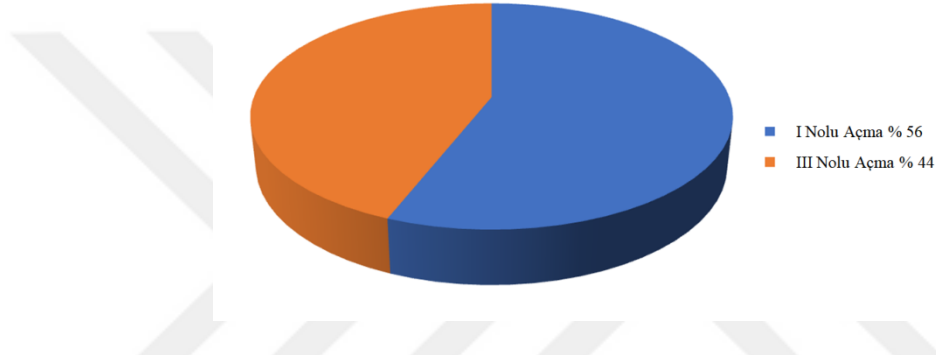
Şekil 5.4.1.2.2.1. MÖ 6. ila 5. yüzyıla tarihlenen ithal siyah ve kırmızı figürlü seramik parçaları,
(Kaynakça: O. A. Şirin ve M. Kolağasıoğlu, 2016a: res. 17a).

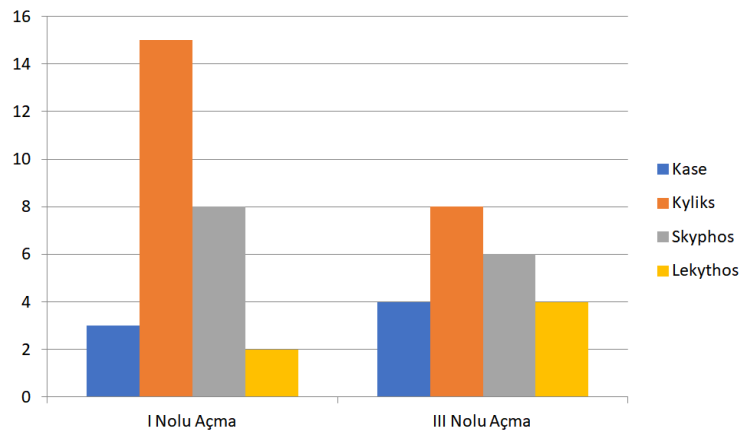
Şekil 5.4.1.2.2.2. MÖ 6. ila 5. yüzyıla tarihlenen ithal siyah ve kırmızı figürlü seramik parçaları,
(Kaynakça: O. A. Şirin, fotoğraf arşivi).

Şekil 5.4.1.2.3.1. III nolu açmada ortaya çıkan grafitili seramik parçaları, (Kaynakça: O. A. Şirin ve M. Kolağasıoğlu, 2016a: res. 35-36).

Şekil 5.4.1.2.4.1. Çakalca-Karadoğan Höyüğü kazısında ele geçen siyah firnisli seramik parçalarının açma dağılımı.

Şekil 5.4.1.2.4.2. Çakalca-Karadoğan Höyüğü kazısında ele geçen siyah firnisli seramik parçalarının sayısal dağılımı.

Şekil 5.4.1.2.4.1.1./Kat.No. 1 Kase Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.1.2./Kat.No. 2 Kase Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.1.3./Kat.No. 3 Kase Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.1.4./Kat.No. 4 Kase Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.1.5./Kat.No. 5 Kase Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.1.6./Kat.No. 6 Kase Parçası

Şekil 5.4.1.2.4.1.7./Kat.No. 7 Kase Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.2.1./Kat.No. 8 Kyliks Parçası.

5.4.1.2.4.2.2./Kat.No. 9 Kyliks Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.2.3./Kat.No. 10 Kyliks Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.2.4./Kat.No. 11 Kyliks Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.2.5./Kat.No. 12 Kyliks Parçası

Şekil 5.4.1.2.4.2.6./Kat.No. 13 Kyliks Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.2.7./Kat.No. 14 Kyliks Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.2.8./Kat.No. 15 Kyliks Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.2.9./Kat.No. 16 Kyliks Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.2.10./Kat.No. 17 Kyliks Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.2.11./Kat.No. 18 Kyliks Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.2.12./Kat.No. 19 Kyliks Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.2.13./Kat.No. 20 Kyliks Parçası

Şekil 5.4.1.2.4.2.14./Kat.No. 21 Kyliks Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.2.15./Kat.No. 22 Kyliks Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.2.16./Kat.No. 23 Kyliks Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.2.17./Kat.No. 24 Kyliks Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.2.18./Kat.No. 25 Kyliks Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.2.19./Kat.No. 26 Kyliks Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.2.20./Kat.No. 27 Kyliks Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.2.21./Kat.No. 28 Kyliks Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.2.22./Kat.No. 29 Kyliks Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.2.23./Kat.No. 30 Kyliks Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.3.1./Kat.No. 31 Skyphos Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.3.2./Kat.No. 32 Skyphos Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.3.3./Kat.No. 33 Skyphos Parçası. Şekil 5.4.1.2.4.3.4./Kat.No. 34 Skyphos Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.3.5./Kat.No. 35 Skyphos Parçası. Şekil 5.4.1.2.4.3.6./Kat.No. 36 Skyphos Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.3.7./Kat.No. 37 Skyphos Parçası Şekil 5.4.1.2.4.3.8./Kat.No. 38 Skyphos Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.3.9./Kat.No. 39 Skyphos Parçası. Şekil 5.4.1.2.4.3.10./Kat.No. 40 Skyphos Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.3.11./Kat.No. 41 Skyphos Parçası. Şekil 5.4.1.2.4.3.12./Kat.No. 42 Skyphos Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.3.13./Kat.No. 43 Skyphos Parçası. Şekil 5.4.1.2.4.3.14./Kat.No. 44 Skyphos Parçası.

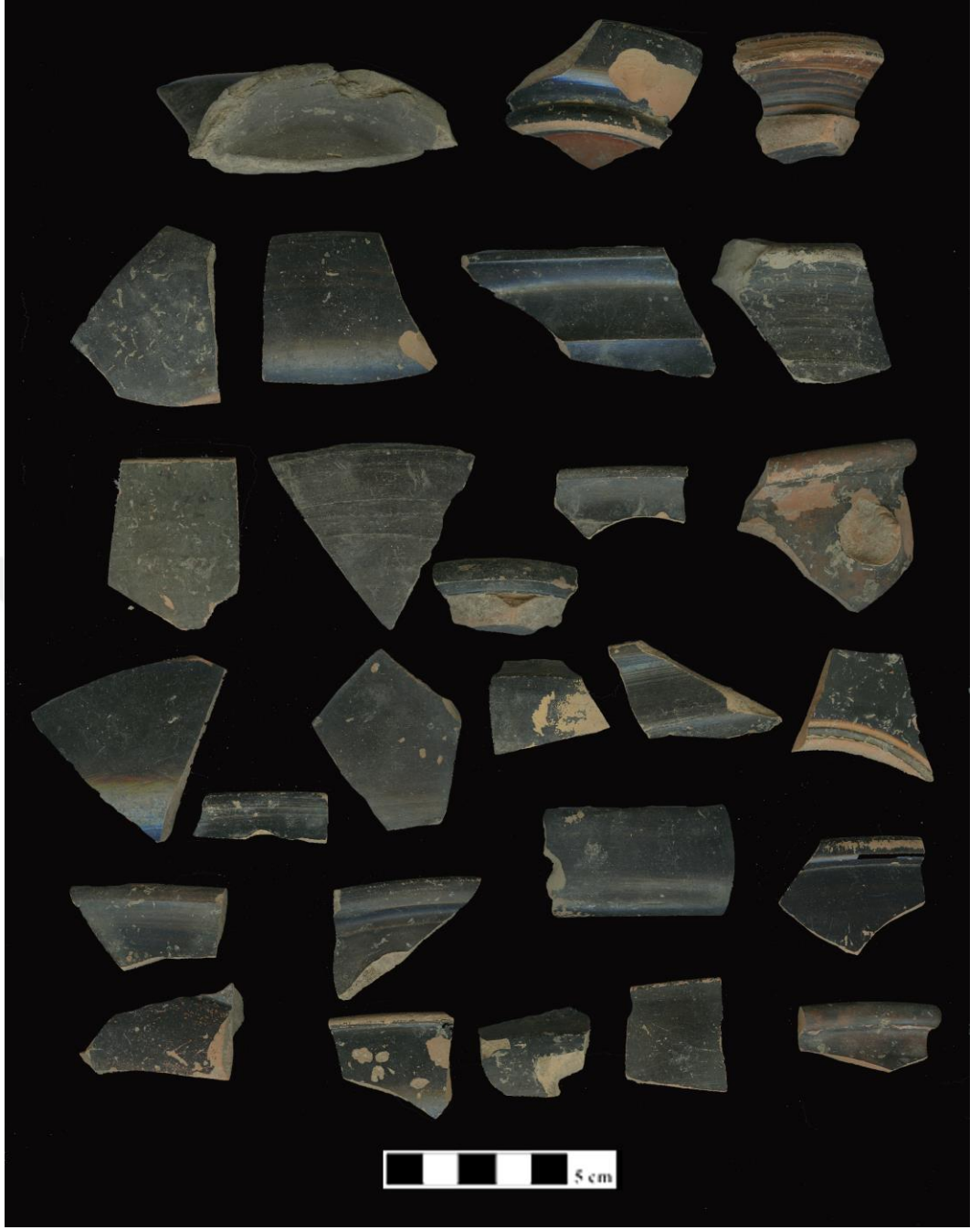
Şekil 5.4.1.2.4.4.1./Kat.No. 45 Lekythos Parçası. Şekil 5.4.1.2.4.4.2./Kat.No. 46 Lekythos Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.4.3./Kat.No. 47 Lekythos Parçası. Şekil 5.4.1.2.4.4.4./Kat.No. 48 Lekythos Parçası.

Şekil 5.4.1.2.4.4.5./Kat.No. 49 Lekythos Parçası. Şekil 5.4.1.2.4.4.6./Kat.No. 50 Lekythos Parçası.

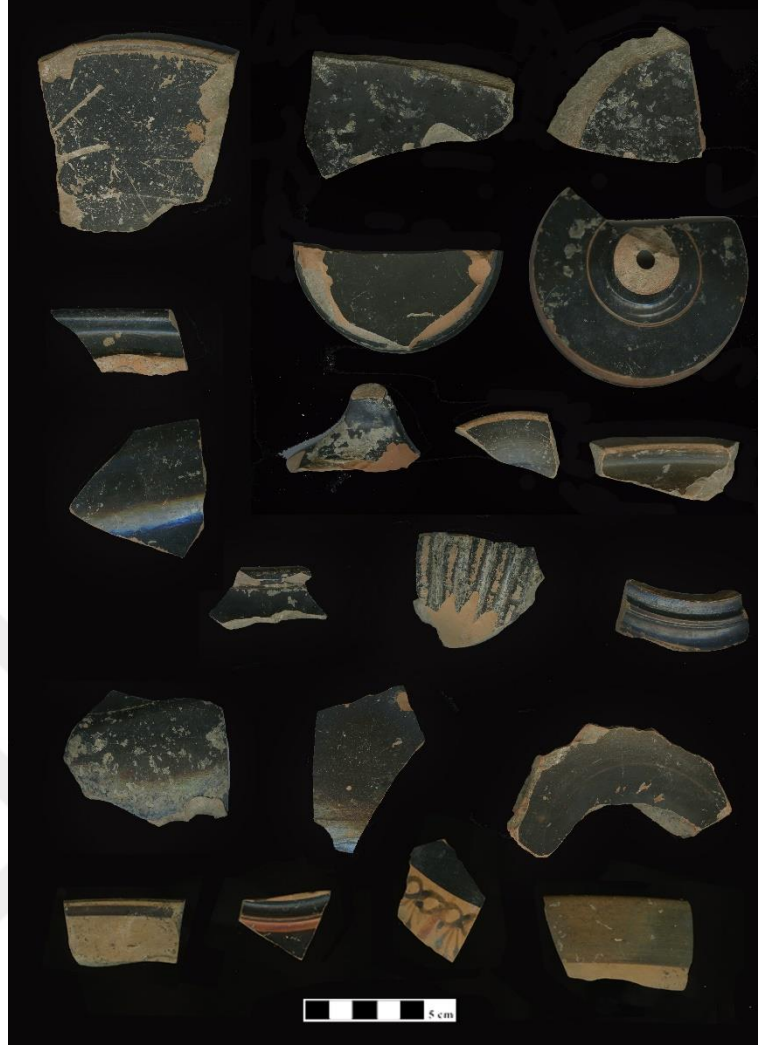
Şekil 5.4.1.2.4.4.7. I ve III nolu açmada ele geçen çeşitli kaplara ait siyah firnisli seramik parçaları.

Şekil 5.4.1.2.4.4.8. I ve III nolu açmada ele geçen çeşitli kaplara ait siyah firnisli seramik parçaları.

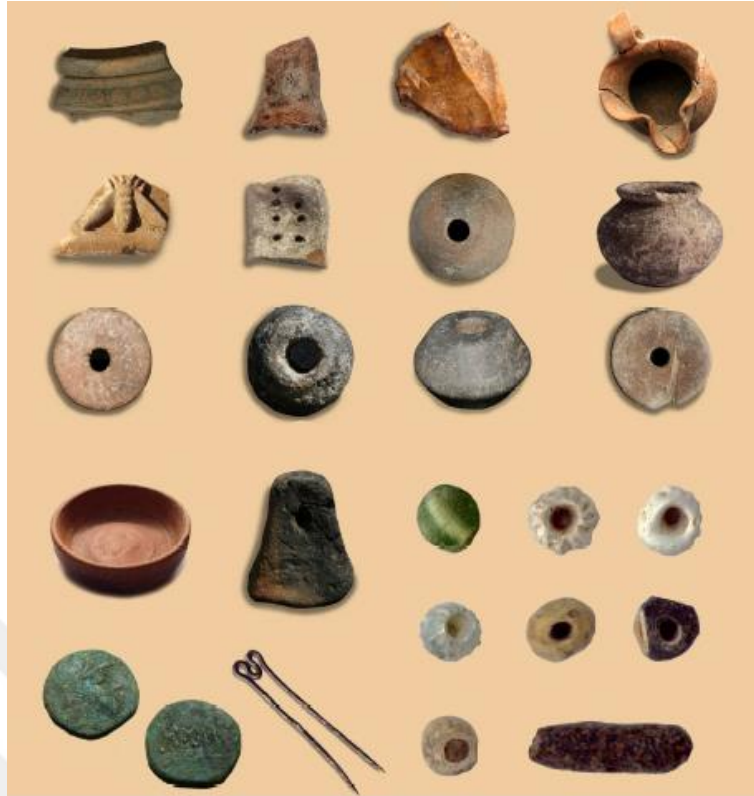
Şekil 5.4.1.2.4.4.9. I ve III nolu açmada ele geçen çeşitli kaplara ait siyah firnisli seramik parçaları.

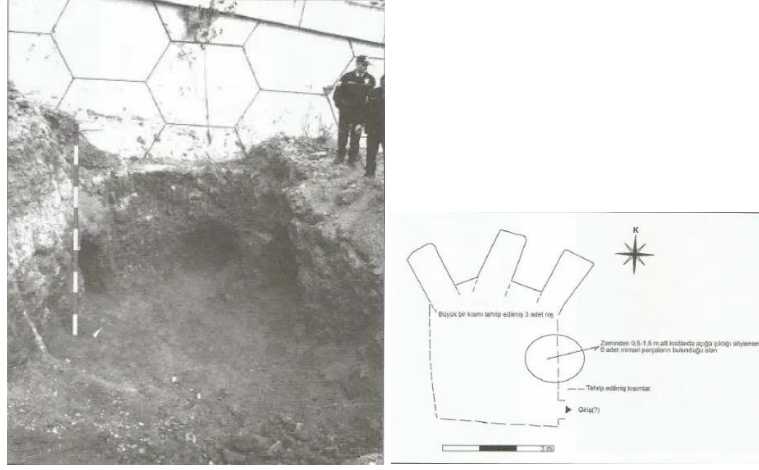

Şekil 5.4.1.2.4.4.10. I ve III nolu açmada ele geçen çeşitli kaplara ait siyah firnisli seramik parçaları.

Şekil 6.1.1. Peiraieus adıyla basılmış MÖ 4. yüzyıla ait Amisos sikkelerinden örnekler, (Kaynakça: S. Atasoy, 1997: res. 30).

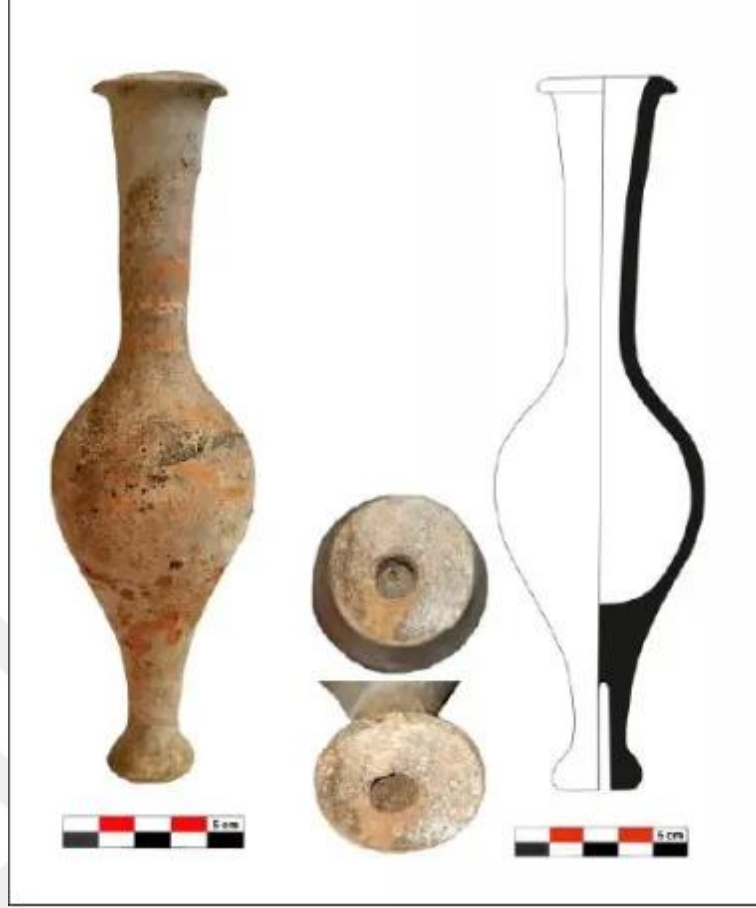
Şekil 6.2.3. Klasik Dönem'e tarihlenen yer altı kaya mezarı ve planından görünüm, (Kaynakça: U. Akyüz, 2013: res. 1, çiz. 1).

Şekil 6.2.4. Çakalca-Karadoğan Höyüğü'nün yaklaşık 150 m güneyinde bulunan Helenistik Dönem'e ait yer altı kaya mezarı, (Kaynakça: SMM arşivi).

Şekil 7.2.1. Kentin, kolonizasyon sürecinde ilk temellerinin atıldığı Çakalca-Karadoğan Höyüğü ve MÖ 4. yüzyılda Atinalı kolonistlerce ikinci kez temellerinin atıldığı Toraman Tepe ve çevresi.

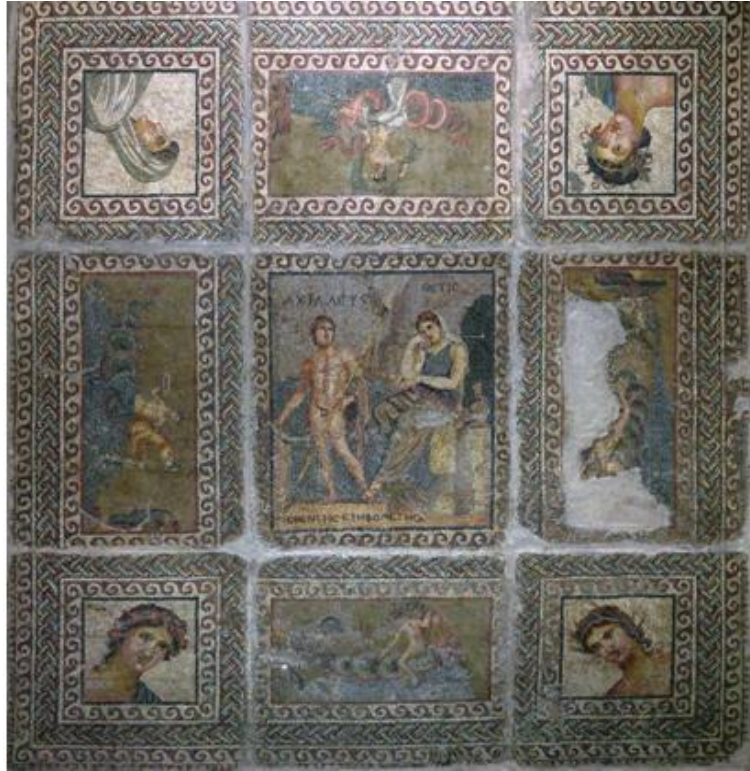
Şekil 7.2.5. Kent nekropolünün yayılım alanında bir yer altı kaya mezarında ele geçmiş olan kaidesi oyulmuş unguentariumlardan örnekler, (Kaynakça: O. A. Şirin, 2022a: res. 12-13).

Şekil 7.2.6. Amisos akropolünde açığa çıkan MS 2. yüzyıla tarihlenen yapı kalıntısı ve ele geçen buluntular, (Kaynakça: O. A. Şirin, 2018: res. 16, 24-25, 27).

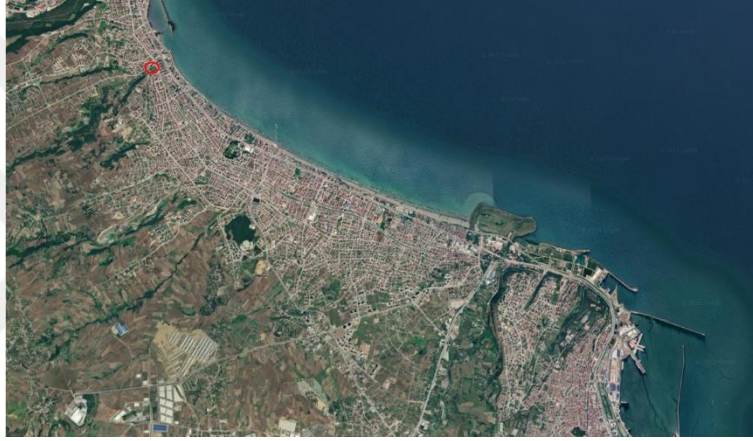
Şekil 8.2.1. MS 2. yüzyıla ait Diodoros adındaki Amisoslu bir gladyatöre ait mezar steli, (Kaynakça: <https://www.hasanmalay.com/index.php/egitim/amisos>, 12/01/2023).

Şekil 8.2.2. Roma villasına ait MS 3. yüzyılın ilk yarısına ait Amisos mozaïği, (Kaynakça: O. A. Şirin, fotoğraf arşivi).

Şekil 8.2.3. Kent mezarında ele geçen trepanasyonlu kafatası parçası, (Kaynakça: O. A. Şirin, 2021a: res. 46-47).

Şekil 9.1.1. MÖ 6. yüzyılın ortalarında Çakalca-Karadoğan Höyüğü ve çevresinde kurulmuş olan Amisos kentinin konumu, (Kaynakça: Google Earth'tan alıntıdır, 03/02/2023).

Şekil 9.1.2. MÖ 4. yüzyılda Atinalı kolonistlerce Toraman Tepe ve çevresinde ikinci temelleri atılan Amisos'un akropol (sarı halka) ve nekropol alanı (kırmızı halka), (Kaynakça: Google Earth'tan alıntıdır, 03/02/2023).

Şekil 9.2.1.1. Amisos'un yer altı kaya mezarı içinde ortaya çıkan tek kulplu pt. urne mezar kapları, (Kaynakça: O. A. Şirin, 2017: res. 20a).

Şekil 9.2.1.2. Yer altı kaya mezarı içinde önü stroter ile kapatılmış olan tek kulplu bronz urne mezar kabı, (Kaynakça: O. A. Şirin ve M. Kolağasıoğlu, 2018a: res. 13a-14).

Şekil 9.2.1.3. Yer altı kaya mezarı içinde duvara gizlenmiş olan tek kulplu pt urne mezar kabı, (Kaynakça: O. A. Şirin ve M. Kolağasıoğlu, 2016b: res. 7).

Şekil 9.2.1.4. Urne altına konulmuş olan MÖ geç 2. – erken 1. yüzyıla ait altın diadem, (Kaynakça: O. A. Şirin ve M. Kolağasıoğlu, 2018a: res. 8).

Şekil 9.2.1.5. Urne içine konulmuş olan MÖ geç 2. yüzyıla ait altın diadem, (Kaynakça: O. A. Şirin ve M. Kolağasıoğlu, 2016b: res. 28).

Şekil 9.2.2.1. Amisos'un yamaçlarında ortaya çıkan, ana kayanın oyularak zeminin düzleştirildiği tek definli basit toprak mezarlar, (Kaynakça: O. A. Şirin ve M. Kolağasıoğlu, 2017: res. 3-4).

Şekil 9.2.2.2. Amisos'ta çoklu gömü yapılan basit toprak mezarlardan görünüm, (Kaynakça: O. A. Şirin ve M. Kolağasıoğlu, 2017: res. 10).

Şekil 9.2.2.3. Basit toprak mezarlarda ele geçen Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait buluntular, (Kaynakça: O. A. Şirin ve M. Kolağasıoğlu, 2017: res. 9b).

Şekil 9.2.3.1. Amisos nekropolünden kiremit çatma mezarı örnekleri, (Kaynakça: O. A. Şirin ve M. Kolağasıoğlu, 2017: res. 12b, 15a).

Şekil 9.2.3.2. Kiremit tabanlı mezar örneği, (Kaynakça: O. A. Şirin ve M. Kolağasıoğlu, 2017: res. 20).

Şekil 9.2.3.3. Amisos'tan kiremit destekli mezar örnekleri, (Kaynakça: O. A. Şirin, 2022: res. 8).

Şekil 9.2.3.4. Amisos'tan iç bükey kiremitli mezar örneği, (Kaynakça: O. A. Şirin ve M. Kolağasıoğlu, 2017: res. 14a).

Şekil 9.2.3.5. Kiremit mezarlarda ele geçen MS 2. yüzyılın ilk yarısına ait buluntulardan örnekler, (Kaynakça: O. A. Şirin ve M. Kolağasıoğlu, 2017: res. 22a-22d, 23).

Şekil 9.2.4.1. Amisos yer altı kaya mezarında ortaya çıkan tek kapaklı pt. lahit mezar örneği, (Kaynakça: O. A. Şirin, 2017: res. 22).

Şekil 9.2.4.2. Amisos yer altı kaya mezarında ortaya çıkan çift kapaklı pt. lahit mezar örneği, (Kaynakça: O. A. Şirin, 2017: res. 53a).

Şekil 9.2.4.3. Amisos'un yer altı kaya mezarında kline üzerine konulmuş lahit mezarlar, (Kaynakça: O. A. Şirin, 2017: res. 31).

Şekil 9.2.4.4. Amisos'un yer altı kaya mezarının zeminine konulmuş lahit mezarlar, (Kaynakça: O. A. Şirin, 2017: res. 48).

Şekil 9.2.4.5. Amisos'ta yer altı kaya mezarı zemininin lahit için oyulduğu mezar örneği, (Kaynakça: O. A. Şirin, 2017: res. 7).

Şekil 9.2.4.6. Amisos'un pt lahit mezarlarında ele geçen MÖ geç 2. yüzyıl – erken 1. yüzyıla ait buluntulardan örnekler, (Kaynakça: O. A. Şirin, 2017: res. 10-14).

Şekil 9.2.4.7. Amisos'un pt lahit mezarlarında ele geçen MÖ 2. yüzyıla ait buluntulardan örnekler, (Kaynakça: O. A. Şirin, 2017: res. 34, 36, 39).

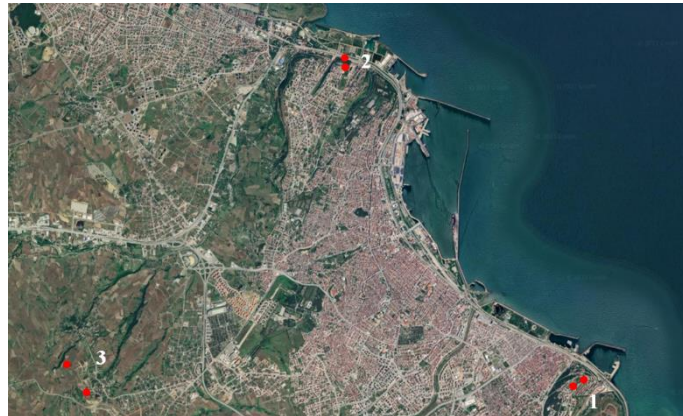
Şekil 9.2.5.1. Amisos'tan sanduka tipi mezar örneği, (Kaynakça: SMM arşivi).

Şekil 9.2.5.2. Erken Bizans Dönemi'ne ait taş zeminli yol ve sütun kaidesi, (Kaynakça: SMM arşivi).

Şekil 9.2.6.1. Amisos'tan khamosorion tipi mezar örneği, (Kaynakça: S. Ünan, 2010a: lev. lxix-1).

Şekil 9.2.7.1. Yanyana bulunan Toptepe (1), Uzgur-Kuşçulu (2) ve Baruthane (3) tümülüsleri, (Kaynakça: Google Earth'tan alıntıdır, 03/02/2023).

Şekil 9.2.7.2. Amisos'tan çok odalı ve sıvalı olan Baruthane tümülüslerinden görünüm, (Kaynakça: SMM arşivi).

Şekil 9.2.7.3. Amisos'taki iki dromoslu Dondurtepe tümülüsünden görünüm, (Kaynakça: SMM arşivi).

Şekil 9.2.7.4. Amisos'ta ana kayaya oyulmuş tümülüsün defin odasından görünümü, (Kaynakça: S. Ünan, 2010a: lev. ccxxxix-1).

Şekil 9.2.7.5. Amisos'un kesme blok taşlarla yapılmış olan Demirkent tümülüsünden görünüm,
(Kaynakça: SMM arşivi).

Şekil 9.2.7.6. Helenistik Dönem'e tarihlenen Amisos nekropolündeki Baruthane tümülü
buluntularından örnekler, (Kaynakça: SMM arşivi).

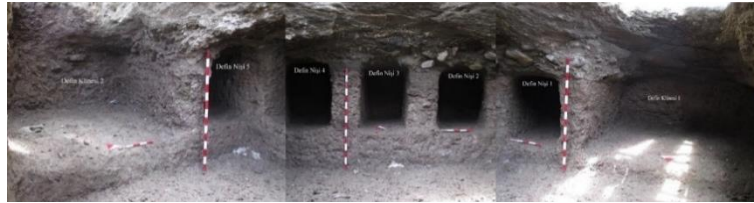
Şekil 9.2.8.1. Amisos nekropolünden iki odalı yer altı kaya mezarı örneği, (Kaynakça: SMM arşivi).

Şekil 9.2.8.2. Amisos'tan defin klineli yer altı kaya mezarı örneği, (Kaynakça: O. A. Şirin, 2022a: res. 5).

Şekil 9.2.8.3. Amisos nekropolünden defin nişli yer altı kaya mezarı örneği, (Kaynakça: O. A. Şirin, 2021a: res. 24).

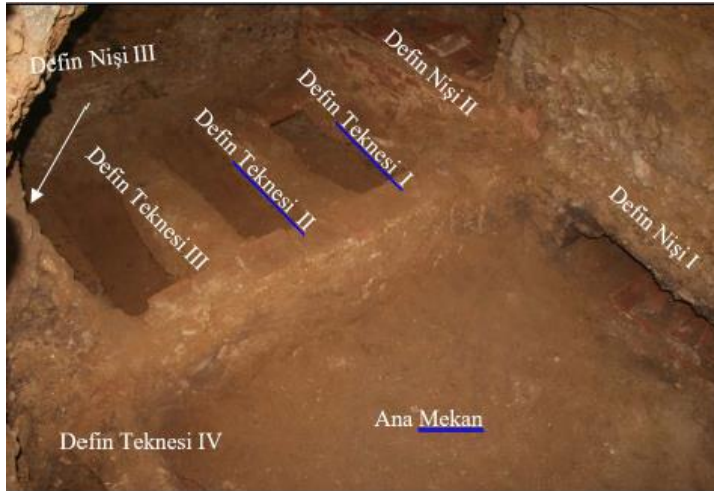
Şekil 9.2.8.4. Amisos'tan defin nişli ve klineli yer altı kaya mezarından bir örnek, (Kaynakça: O. A. Şirin, 2021b: res. 9-10, 13).

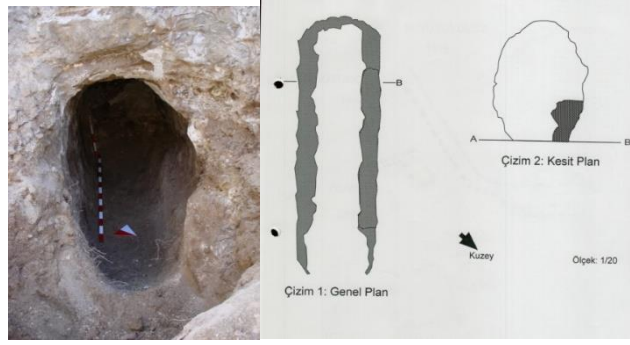
Şekil 9.2.8.5. Amisos'tan sadece ana mekânı bulunan yer altı kaya mezarından bir örnek, (Kaynakça: O. A. Şirin, M. Kolağasıoğlu ve D. Yiğitpaşa, 2018: res. 14, 17).

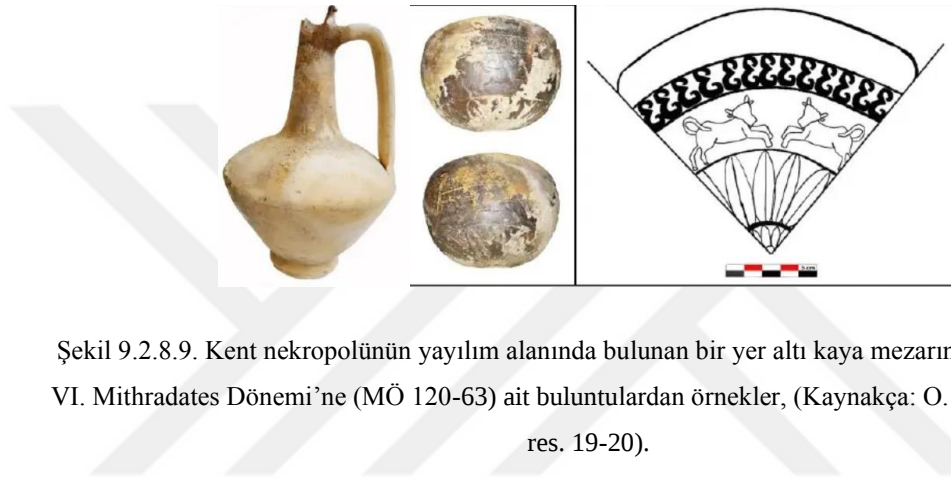
Şekil 9.2.8.6. Amisos'tan sıvalı ve sanduka formu defin bölmeli yer altı kaya mezarı örneği, (Kaynakça: O. A. Şirin, fotoğraf arşivi).

Şekil 9.2.8.7. Amisos nekropolünden defin nişli ve tekneli yer altı kaya mezarı örneği, (Kaynakça: O. A. Şirin, 2019: res. 5).

Şekil 9.2.8.8. Amisos nekropolünden tek definli yatay silindirik formlu yer altı kaya mezarı örneği, (Kaynakça: SMM arşivi).

Şekil 9.2.8.9. Kent nekropolünün yayılım alanında bulunan bir yer altı kaya mezarında ortaya çıkan VI. Mithradates Dönemi'ne (MÖ 120-63) ait buluntulardan örnekler, (Kaynakça: O. A. Şirin, 2022a: res. 19-20).

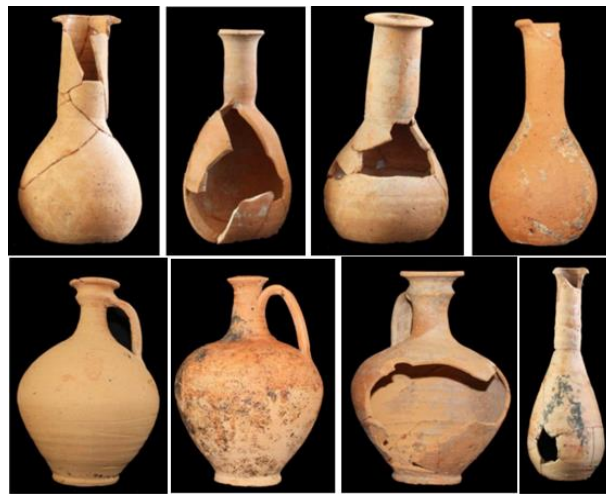
Şekil 9.2.8.10. Kentin yer altı kaya mezarlarında ele geçen MÖ geç 2. yüzyıl – 1. yüzyılın başlarına ait altın buluntulardan örnekler, (Kaynakça: O. A. Şirin ve M. Kolağasıoğlu, 2016b: res. 11-12; O. A. Şirin ve D. Yiğitpaşa, 2021: res. 36, 38, 59).

Şekil 9.2.8.11. Sıvalı ve sanduka formu mezarda ele geçen MÖ 4. yüzyılın sonlarına ait altın buluntulardan örnekler, (Kaynakça: O. A. Şirin ve D. Yiğitpaşa, 2021: res. 3-5, 7, 9, 11, 14).

Şekil 9.2.8.12. Sıvalı ve sanduka formu mezarda ele geçen M.Ö. 4. yüzyılın sonlarına ait defin buluntularından örnekler. Üst; bakır alaşımlı tellere iliştilmiş altın varaklı üzüm formu pt boncuklar. Alt sol; altın varaklı pt boncuklar. Alt sağ; pt kaide üzerine istiridye kabuğunun konulmasıyla yapılmış kozmetik kabı, (Kaynakça: O. A. Şirin, fotoğraf arşivi).

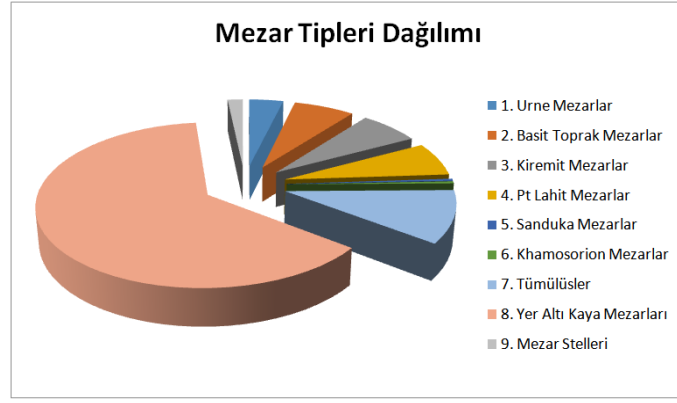
Şekil 9.2.8.13. Kentin nekropolünde yer altı kaya mezarında ele geçen Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen mezar buluntulardan örnekler, (Kaynakça: O. A. Şirin, 2021b: res. 25-32).

Şekil 9.2.8.14. Kentin nekropolünde yer altı kaya mezarında ele geçen MS 4. yüzyıla tarihlenen mezar buluntulardan örnekler, (Kaynakça: O. A. Şirin, 2019: res. 1, 8, 12, 15, 19, 22).

Şekil 9.2.9.1. Amisos'un ilk temellerinin atıldığı Çakalca-Karadoğan Höyüğü yakınında ortaya çıkan Klasik Dönem'e tarihlenen mezar stellerinden görünüm (Kaynakça: U. Akyüz, 2013: res. 3, 6).

Şekil 9.3.1. Amisos nekropolü ve nekropolün yayılım alanında tespit edilen mezar tiplerinin yaklaşık bir değerlendirmeye yapılan dağılım grafiği.

Şekil 9.3.2. Höyük kazısında ele geçen insan ve hayvan betimli pt heykelcik örnekleri, (Kaynakça: O. A. Şirin, fotoğraf arşivi).

Şekil 10.1. Üç odalı mekânda (C Mekânı) açığa çıkan fresko parçası, (Kaynakça: O. A. Şirin, fotoğraf arşivi).

Şekil 10.2. Çakalca-Karadoğan Höyük kazısında ele geçen pt stroter ve kalypter parçaları, (Kaynakça: O. A. Şirin, fotoğraf arşivi).

Şekil 10.3. Çakalca-Karadoğan Höyük kazısında ortaya çıkan Phryg buluntuları, (Kaynakça: O. A. Şirin, fotoğraf arşivi).

Şekil 10.4. Kıydan gelen dalgaları önlemek için yerleştirildiği düşünülen büyük boyutlu taşlardan görünüm, (Kaynakça: O. A. Şirin, fotoğraf arşivi).

Şekil 10.5. Amisos'un doğu (üstteki) ve batı (alttaki) sur kalıntılarından görüntüler, (Kaynakça: S. Atasoy, 1997: res. 12, 14).

ÖZ GEÇMİŞ

İlk öğrenimini, Ünye Atatürk İlkokulu'nda, orta öğrenimini Ünye Merkez Meçhul Asker Ortaokulu'nda ve Lise öğrenimini Ünye Lisesi'nde tamamladı. Lisans öğrenimini ise Erzurum ilindeki Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü'nde tamamladı. Mezun olduktan sonra Samsun Müze Müdürlüğü'ne Arkeolog olarak atandı. Meslek hayatını devam ederken Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans eğitimine başladı.

Arkeolog olarak mesleğe başladığı günden itibaren Samsun Müze Müdürlüğü başkanlığında yürütülen kurtama kazılarına katıldı. Kültür ve Turizm Bakanlığı adına akademik kazılarda Bakanlık Temsilcisi olarak görev aldı. Amisos kent nekropolünde açığa çıkan mezar yapılarını arkeoloji camiasına sunarak kentin tarihine ışık tutmaya çalıştı. Kentin arkeolojisine dair yerel, ulusal ve uluslararası mecralarda çeşitli makaleler ve kitap çalışmaları kaleme aldı. (15/06/2023)

İletişim Bilgileri

ORCID ID : 0000-0002-3773-939X

Yayınlar:

Kitaplar

1. Şirin, O.A. ve Kolağasıoğlu, M. (2016). *Çakalca-Karadoğan Höyüğü: Arkaik Dönemde Amisos ve Kybele Kültü*. Samsun: SAMTAB Yayınları.
2. Şirin, O.A. (2022). *Amisos Teritoryumunda VI. Mithradates Dönemine Ait Bir Yer Altı Kaya Mezarı ve Mezar Buluntuları*. D. Yiğitpaşa (ed.). Samsun: Güven Ofset Yayınevi.

Dergi Makaleleri

1. Şirin, O.A. ve Kolağasıoğlu, M. (2015). Roma Dönemi'nde Lejyon Kartalının Önemi ve İki Bronz Kartal Sembolü. *Müze*. 18. 16-21. [Ulusal]
2. Şirin, O.A. (2015). Samsun Müzesi'nden Athena Büstlü Kantar Ağırlığı. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(12). 50-56. [Uluslararası]

3. Şirin, O.A. (2016). Samsun Müzesi'nden Satın Alma Yoluyla Gelen Hipokampus Tasvirli Bir Fibula. *Samsun Kültür Sanat Dergisi*. 5(6). 54-57. [Yerel]
4. Şirin, O.A. ve Kolağasıoğlu, M. (2016). .Antik Amisos Kenti'nden Bir Yer Altı Odalı Mezar Örneği. *Bütünşehir Kent Kültür Dergisi*. 2(12). 70-80. [Yerel]
5. Şirin, O.A. ve Kolağasıoğlu, M. (2017). Amisos Nekropolü Basit Toprak Mezar ve Kiremit Mezar Geleneği. *Amisos*. 2(2). 1-29. [Uluslararası]
6. Şirin, O.A. (2017). Amisos'ta Lahit Mezar Geleneği. *Amisos*. 2(3). 86-126. [Uluslararası]
7. Şirin, O.A. ve Kolağasıoğlu, M. (2018). Amisos'ta Urne Mezar Geleneği. *Amisos*. 3(4). 167-200. [Uluslararası]
8. Şirin, O.A. ve Kolağasıoğlu, M. (2018). Amisos'tan Basit Toprak ve Kiremit Mezar Örneği. *Bütünşehir Kent Kültür Dergisi*. 3(18). 64-70. [Yerel]
9. Temür, A. ve Şirin, O.A. (2018). Amisos'tan Boğa Başı Formunda Bir Kandil ve Kandelabrum. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 11(56). 233-242. [Uluslararası]
10. Şirin, O.A. ve Yiğitpaşa, D. (2020). Vezirköprü'de 2012-2017 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Kurtarma Kazıları Üzerine Gözlemler. *Amisos*. 5(8). 178-218. [Uluslararası]
11. Şirin, O.A. (2021). Amisos Nekropolü'nden Roma İmparatorluk Dönemi'ne Ait Bir Yer Altı Kaya Mezarı ve Mezar Buluntuları Üzerine Bazı Değerlendirmeler. *Amisos*. 6(10). 100-129. [Uluslararası]
12. Şirin, O.A. ve Yiğitpaşa, D. (2021). Yeni Veriler Işığında Amisos Altın Eserleri Üzerine Gözlemler. *ASOBİD*. 10. 143-216. [Uluslararası]
13. Şirin, O.A. (2021). Amisos Nekropolü'nden Geç Helenistik ve Erken Roma İmparatorluk Dönemi'nde Kullanılmış Bir Yer Altı Kaya Mezarı, Mezar Buluntuları ve Trepanasyonlu Bir Kafatası Parçası Üzerine Bazı Değerlendirmeler. *Amisos*. 6(11). 285-320. [Uluslararası]
14. Şirin, O.A. (2022). Amisos Nekropolünden Çatı Kiremitli Mezar Örnekleri. *Amisos*. 7(13). 447-468. [Uluslararası]
15. Şirin, O.A. (2019). Amisos Nekropolü'nden Geç Roma İmparatorluk Dönemi'ne Ait Bir Yer Altı Kaya Mezarı ve Defin Buluntuları. *Amisos*. 4(7). 238-278. [Uluslararası]

16. Şirin, O.A. ve Yiğitpaşa, D. (2023). Amisos Kentinde Tespit Edilen Mezar Tiplerinin Tespiti ve Mezarlara İlişkin Bazı Değerlendirmeler. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 31. 15-48. [Uluslararası]

Kitap Makaleleri

1. Şirin, O.A., Kolağasıoğlu, M. ve Yiğitpaşa, D. (2018). Tekkeköy İlçesi Kaya Mezarları. M. Y. Erler, A. Temür ve D. Yiğitpaşa (ed.). *Tekkeköy Tarihi, Düünden Bugüne: Antik Dönem*. C/1. (s. 78-115). Samsun. [Uluslararası]
2. Şirin, O.A. ve Yiğitpaşa, D. (2023). Amisos Nekropolünden Bir Yer Altı Kaya Mezarı ve Mezar Buluntuları ile Mühürlü Amphoraları Üzerine Bazı Gözlemler. A. Aykut, H. Tekin, Ş. Aydıngün, T. Zimmerman, H. Aydıngün ve S. Gedik (ed.). *Halime HÜRYILMAZ'a Armağan Kitabı*. (s. 323-346). Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınevi. [Uluslararası]

Sempozyum Bildirileri

1. Akyüz, U., Kolağasıoğlu, M. ve Şirin, O.A. (2011). Samsun İli, Atakum İlçesi, Çakalca (Karacadoğan Höyük) Kurupelit Kurtarma Kazısı 2009. 19. *Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*. (29 Nisan – 01 Mayıs 2010, Ordu). (s. 117-134). [Ulusal]
2. Mentessidou, E.T., Şirin, O.A. ve Kolağasıoğlu, M. (2022). Roman Amisos: A Study On Graves And Grave Findings. D. Braund, A. Chaniotis and E. Petropoulos (ed.). *The Black Sea Region In The Context Of The Roman Empire*. International Symposium Dedicated In Memory Of Victor I. Sarianidi (5-8 May 2016, Athens). (s. 217-229). Athens: Committee For Pontic Studies. [Uluslararası]

Dergi Kazı ve Araştırmaları

1. Şirin, O.A. (2017). Amisos Territoryumunda Bir Mozaik Kazısı. *Amisos*. 2(3). 175-183. [Uluslararası]
2. Şirin, O.A. (2018). Amisos'ta Roma İmparatorluk Dönemi (M.S. 2. Yüzyıl)'ne Ait Kalıntılarda Gerçekleştirilen Kurtarma Kazısı ve Kazı Buluntuları. *Amisos*. 3(5). 515-537. [Uluslararası]
3. Şirin, O.A. (2020). Çakalca-Karadoğan Höyüğü Kurtarma Kazısı: Amisos'ta Miletos Kolonizasyonuna Dair Buluntular. *Amisos*. 5(9). 513-551. [Uluslararası]

İnternet Makaleleri

1. Şirin, O.A. (2018). “Samsun’da Bulunan Süleyman Düğümü Motifli Mozaik Restore Ediliyor”, *Arkeolojik Haber*, Yayınlanma Tarihi: 08 Ekim 2018, <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-samsunda-bulunan-suleyman-dugumu-motifli-mozaiik-restore-ediliyor-17273/>
2. Şirin, O.A. (2021). “Amisos Nekropolü'nde Trepanasyon Uygulaması”, *Arkeolojik Haber*, Yayınlanma Tarihi: 15 Kasım 2021, <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-amisos-nekropolunde-trepanasyon-uygulamasi-31109/>
3. Şirin, O.A. (2021). “İstiridye Kabuğundan Kozmetik Kap, Samsun Müzesi’nde Sergileniyor”, *Arkeolojik Haber*, Yayınlanma Tarihi: 05 Mart 2021, <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-istiridye-kabugundan-kozmetik-kap-samsun-muzesinde-sergileniyor-29256/>